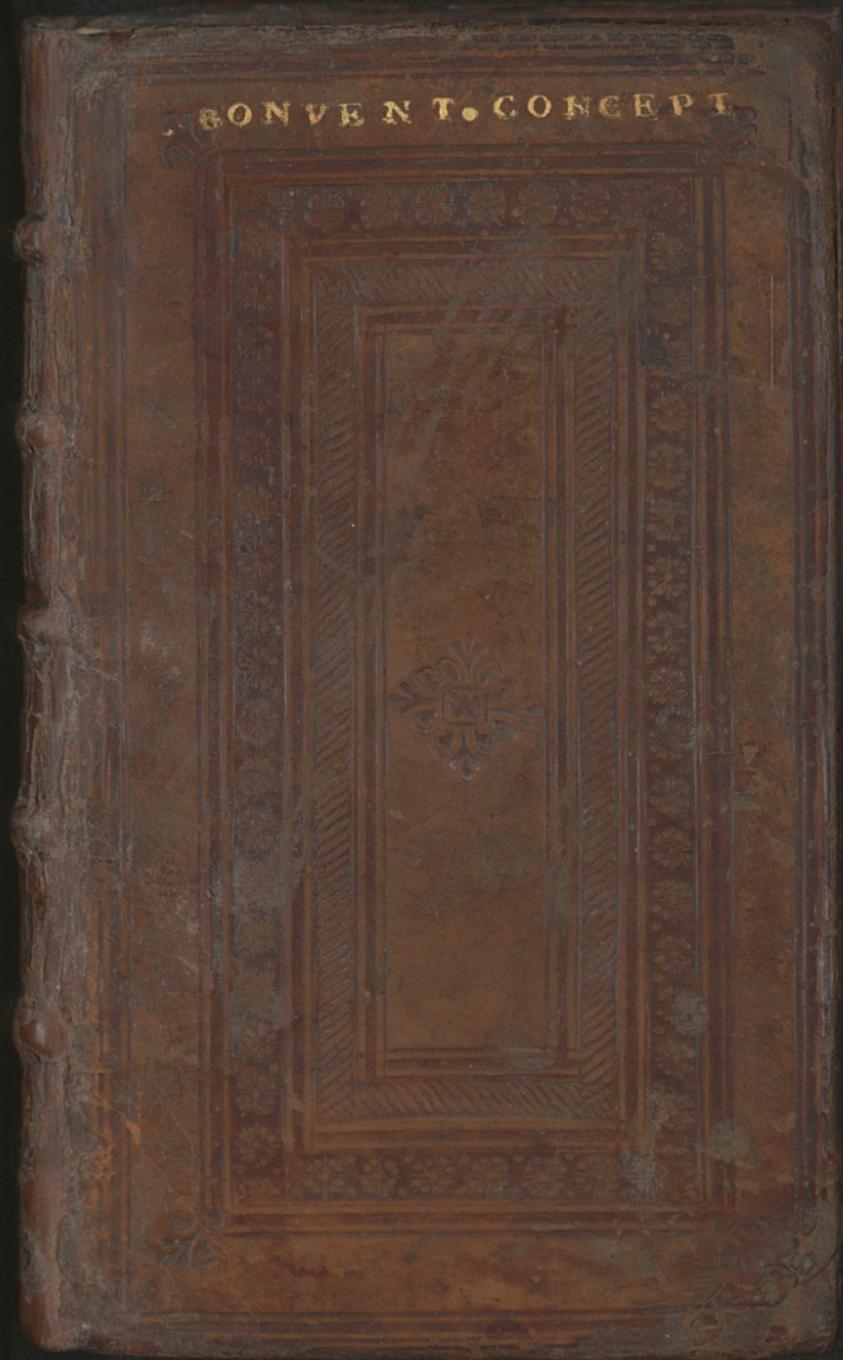

0cm
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

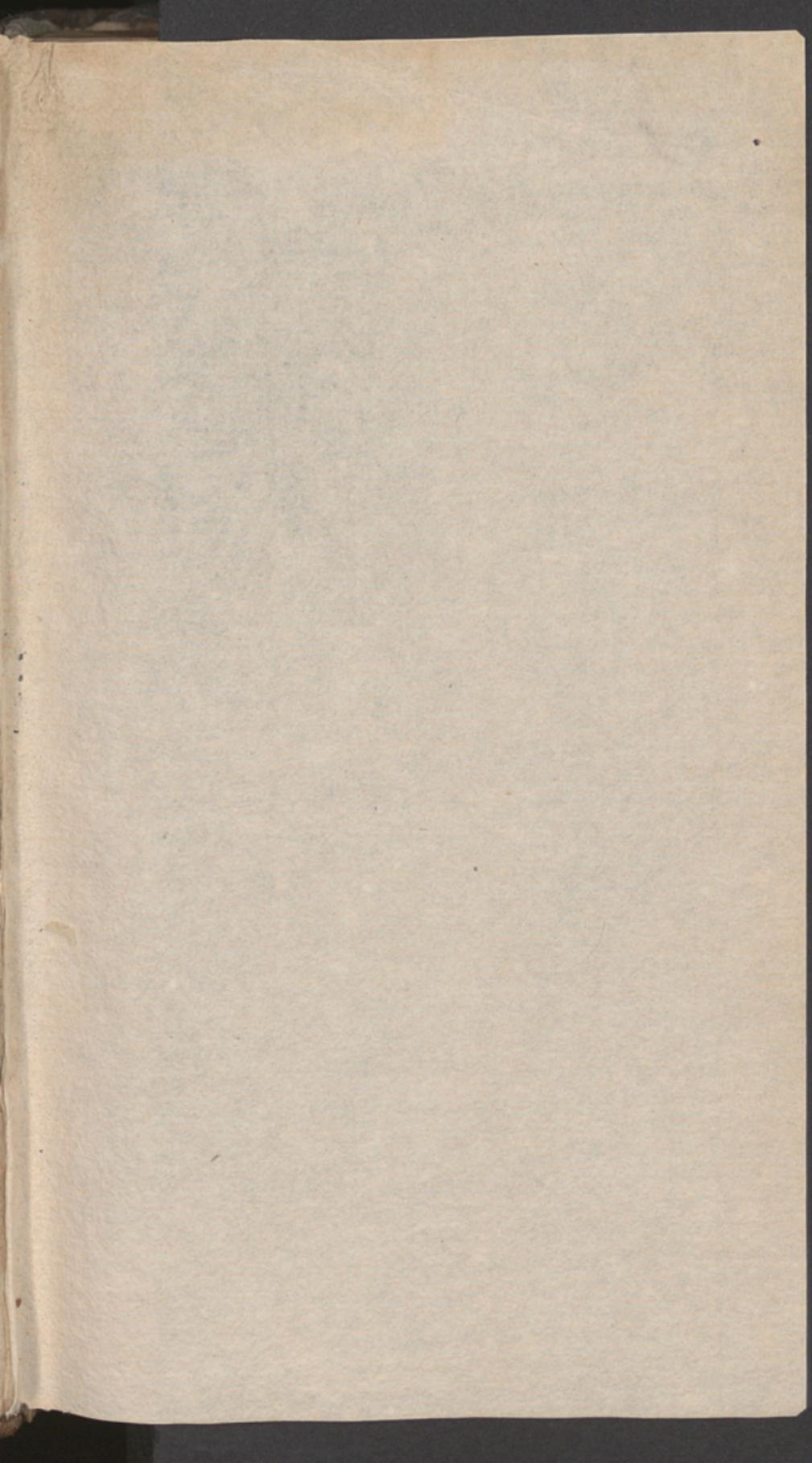

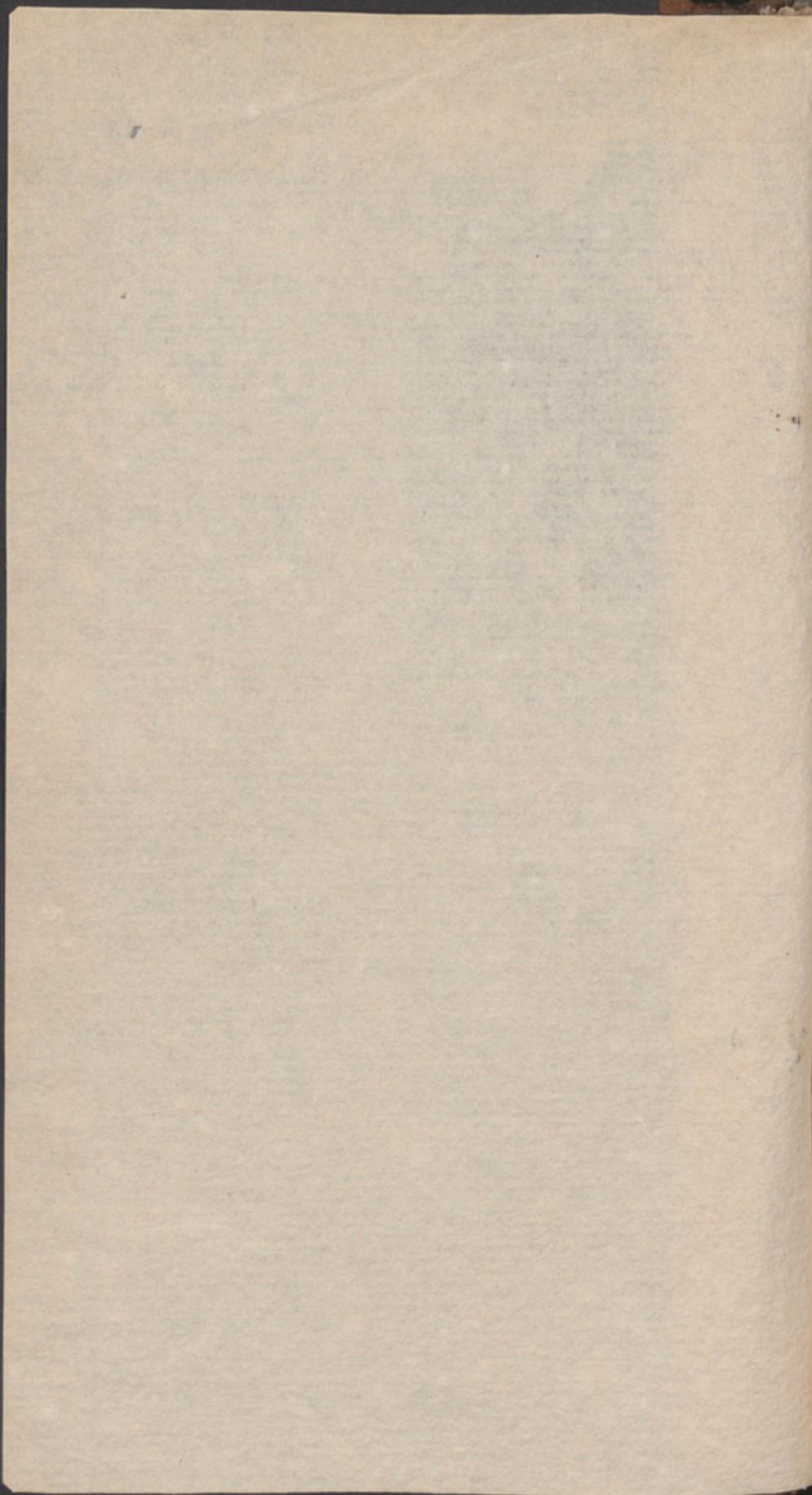
732

Cath. deu. Bibl. hys

1774. 9

Resp Mn 7767

FLAVIUS VEGETIVS VIR IL
LVSTRIS DE RE MILITARI.

Sextus Julius Frontinus vir consularis de re
militari.

Aelianus de instruendis aciebus.

Modesti Libellus de vocabulis rei militaris.

C^m N° 1684
aux 1523

Capucins
du Claret

BIBLIOTHÈQUE
UNIVERSITAIRE
DE MONTAUBAN

Guido Bresleus Parisiensis Lodouico Borbonio Locum
vensium antistiti meritissimo e[st] galliarum pari.

Ngens illa tua virtus ac benignitas incōparabili
lis quaq[ue]dem oēs tui tēporis principes ante
dis ac præstas effecit dignissime presul vt ego
qui tenuis sum sortis nulliusq[ue] propemodū auctoritatis ad
te munus hoc tenue deferre non dubitarē . Ac vt rem oēm
ordine tibi quo se habet per stringam paucis accipe . Cū enī
superioribus his diebus exercitationis magis q[uod] ostentatio
nis causa studium impēdissim . vt Vegetius per me castiga
ens in publicū veniret . Primo statim dubitare cepi : an tib
bos labores quos in hoc castigando cooperam potissimum
nuncuparē . Q d ut absurdū prius ac futile visum est ad
principē tantum hosce labores deferre : ita post sane tua bo
nitas benignitasq[ue] vel admodū me monuit : ne quid tale suo
spicarer aut certe cogitarem : quo ab ea dicatura animus
auerterē . Nācū ante satis nossū em quā ne mores qdē tuifor
tunam tuam saperēt quāq[ue] sis omnibus simul comis ac be
nignus hisq[ue] qui tecum agunt perfacilis ac paratus , haud
alicet adduci potui : vt crederem quām te humanissime sa
mul ac suauissime vigilias has meas (quicquid id est) non
excepturum . Verum vt percipias quo iure insuper hunc
tibi librum vendicem e[st] altera succurrit ratio : quam mē
nime omittendam puto : nam cui aptius librum hunc quā
rem docet militarem aut conuenientius inscribam quam
tibi cum ea natus sis familia in qua tot insignes du
ces ac imperatores vna serie floruerint . Habes igit
ur dignissimae præsul huius dicationis causas ditissi
mas e[st] quo iure facere videar cum castigatum per
me nuper Vegetum numini e[st] maiestati tue consecra
re non dubito . Et quoniam ex eminentissimi rbetoris

oraculo habemus ad p[ro]utwv Αθοχερεοτατδv τδ
πολλαις αρεσκειν. Omnia difficultissimum multis pla-
cere. Ideo sat superq[ue] mihi factū reputabo: si tibi tuisq[ue] et
paucis alijs recto iudicio id muneris non displicuisse vide-
ro. Vale præsidium & dulce decus meum.

Guillermi Brionis Parisien.
Hendecasyllabum carmen.

Ergo vulneribus quater trecentis.
Cōfossus caput & misella membra.
Sic renate cupis iacere semper?
In nunc L. stygio lacu decoram.
Ceruicem exere:dormisse tempus.
Tam longum satis est. Iohem quid oras
Excelsum amplius? en habes medellam.
Duorum iuuenium.admodum potentem?
Iam non hippolitus lacer nec ille es.
Tetris. Elanius obuolutus umbris.
Sed sanum caput,integella,membra.
Et vires tibi sunt bene approbate.
Quare floscula militaris artis
Exi:sat medicas manus tulisti.
Et iam Virbius es satis Renatus.

TELOS.

FLAVII VEGETII RENATI VIRE
ILLVSTRIS COMITIS AD VALEN
T LANVM AVGVSTVM TABVLA.

Libri quatuor incipiunt.

Primus liber electionem edocet iuniorum: ex quibus locis
vel quales milites probadi sunt: aut quibus armorum
exercitijs imbuendi.

Secundus liber veteris militie continet morem ad quam pe-
destris institui possit exercitus.

Tertius liber omnia artium genera que terrestri prælio
necessaria videntur exponit.

Quartus uniuersas machinas quibus vel oppugnantur ci-
uitates, vel defenduntur enumerat: maxilis quoq; bellè
precepta subnectit.

Capitula primi libri.

Romanos omnes gentes sola armorum exercitatione vis-
cisse. Caput. ii.

Ex quibus regionibus tyrones eligendi sunt. iii.

Vtrum ex agris an ex urbibus utiliores sint tyrones. iiiij.

Cuius etatis tyrones probandi sint. iiiij.

Qua statura tyrones probandi sint. v.

Ex vultu & positione corporis agnosci in eligendo q; me-
liores possint esse tyrones. vi.

Cuius artis tyrones eligendi vel respundi sunt. viij.

Quando tyrones signandi sunt. viij.

Ad gradū militare et cursum et saltū exercēdos tyrōes. ix.

Ad usum natandi exercēdos tyrones. x.

Quemadmodum ad scuta viminea, & ad palos antiqui
exercebant tyrones. xii.

Non cēsim sed pīncīm ferire docēdos tyrones. xiiij.

Armaenram docēdos tyrones. xiii.

TABVLA VECETIE

Tyrones exercendos ad missilia iacienda.	cap. xliii.
Sagittis tyrones diligenter imbuendos.	xv.
Ad iactandos lapides fundis vel manu exercendos tyrones.	xvi.
De exercitio plumbistarum.	xvii.
Quemadmodum ad ascendendos equos tyrones exercentur sunt.	xviii.
Ad portandum pondus exercendos tyrones.	xix.
Quo armorum genere vni sunt antiqui.	xx.
De munitione astrorum.	xxi.
In quibus locis constituenda sunt castra.	xxii.
Quali specie castra delinianda.	xxiii.
Quo genere munienda sunt castra.	xxiv.
Quemadmodum munienda sunt castra cum hostis immineat.	xxv.
Quemadmodum exerceantur tyrones ut in acie ordines & interalla custodiant.	xxvi.
Quantum spacium ire vel redire debeant vel quotiens in mense exerceri cum educantur milites ambulant.	xxvii.
De abhortatione rei militaris romaneq; virtutis.	xxviii.

Finis capitulorum primi libri.

Incipiunt capitula secundi libri.

In quo genera dividatur res militaris.	ii.
Quid inter legiones & auxilia intersit.	ii.
Quae causa exhaustiri fecerit legiones.	iii.
Quotenas legiones antiqui ad bellum dixerunt.	iv.
Quemadmodum legio constituantur.	v.
Quot cohortes in una sint legione.	vi.
Nomina & gradus principiorum legionum.	vii.
Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant.	viii.

TABVLA VEGETI

De officio prefecti legionis.	iij.
De officio prefecti castrorum.	ii.
De officio prefecti fabrorum.	xi.
De officio tribuni militum.	xii.
De centurijs atq; vexillis peditum.	xiii.
De turmis equitum legionariorum.	xiiij.
Quemadmodum legionum acies instrunduntur.	xv.
Quemadmodum triarij vel centuriones armantur.	xvi.
Cōmissa pugna grahem armaturā stare pro muro.	xvii.
Nomina & gradus militum in scutis eorum aduersis scribenda.	xviii.
Prēter corporis robur notarum vel computandi artem in tyronibus eligendam.	xix.
Donatū partem dimidiam debent apud signa milites sequestrare seruandam ipsis.	xx.
In legione ita fieri promotiones: ut per omnes cohortes transeat qui promouentur.	xxi.
Quid inter cubicines: cornicines, & classicos iter sit.	xxii.
De exercitatione militum.	xxiii.
Exempla adhortationum exercitiū militaris de aliis artibus tracta.	xxiiii.
<u>Enumeratio ferramentorū vel machinarum legiōis.</u>	<u>xxv.</u>

Finis capituloꝝ secundi libri.

Incipiunt capitula libri tertij.

Qui modus esse debeat exercitus.	iij.
Quemadmodum sanitas gubernetur exercitus.	ii.
Quanta cura prouidenda sunt atq; seruanda pabula vel frumenta.	iii.
Quemadmodum oporteat prouidere ne seditionem milites faciant.	iiii.

TABVLA VEGETII

Signorum militarium quot sunt genera.

Quanta sit cautela seruanda cum vicinis hostibus mouentur castra.

Quemadmodum flumina q̄ maiora sunt trāseantur.

Quemadmodum castra debeant ordinari.

Quaeq; quāta cōsideranda sint ut intelligatur an superuenitibus et insidijs an publico marte debeat cōflixi.

Quid oporteat fieri si quis desuetum à pugna habeat exercitum vel tyronem.

Que ipso die procuranda sunt cum publica committitur pugna.

Inuestigandū quid sentiant milites pugnaturi.

Quemadmodū idoneus locus eligatur ad pugnā.

Quemadmodum acies debeat ordinari vt in conflictu redatur iniusta.

Ratio podismi quantum spacium in acie inter singulos homines in longum vel inter singulos ordines in latum debeat custodiri.

De equitibus ordinandis.

De subsidijs que post aciem collocauntur.

In quo loco primus dux stare debeat: in quo secundus: in quo tertius.

Quibus remedij virutē vel dolis hostium resistatur in acie.

Quot generibus pugna publica committatur et quomodo et iam qui inferior numero et viribus est valeat victoriam obtinere.

Quo genere in itineribus s̄epe confligitur.

Viam abscedendi hostibus dandam ut deleantur faciliter fugientes.

Quemadmodum ab hostibus recedatur si consilium pugne displiceat.

TABVLA VEGETI

Quod tēpus est quo opp̄tune collocantur insidie.	xxiiij.
De camelis & cataphractis equitibus.	xxv.
Quomodo quadrigis falcatis vel elephantis in acie possit obſisti.	xxvi.
Quid fieri debeat si vel ps fugit aut totus exercit?	xxvij.
Regule bellorum generales.	xxviii.

Finis capituloꝝ tertij libri.

Incipiunt libri quarti capituloꝝ.

Civitatem aut natura: aut opere: aut utroq; debere muni- niri.	io.
Non directos sed angulosos muros faciendos.	ii.
Quemadmodum muri s̄ e terra iungatur aggestus.	iii.
De cataractis & portis ne nocēantur ab ignibus.	iii.
De fossis faciendis.	v.
Nesagittis hostium homines ledantur in muro.	vi.
Quib; modis prouidendum sit ne famem patientur ob- ſessi.	vii.
Que species preparande sint pro defensione muroꝝ.	viii.
Quid faciendum sit si neruorum defuerit copia.	ix.
Quid faciendum ne aque inopiam patientur obſessi.	x.
Si sal defuerit quid faciendum.	xi.
Quid faciendum cū primo impetu venitur ad muros.	xii.
Enumeratio machinarū quib; muri oppugnantur.	xii.
De ariete falce & testudine.	xiii.
De vineis, pluteis, & aggere.	xv.
De musculis.	xvi.
De turribus ambulatoriis.	xvii.
Quādmodum ambulatoria turris possit incēdi.	xviii.

TABVL A VEGETIV

- Quemadmodum altitudo muris addatur. xxv.
Quo pacto suffodiatur terra ut machina nihil nocere possit. xxvi.
De scalis, sambuci, exostra, & coleinone. xxvii.
De balistis, onagris, scorpionibus, arcubalistis, fustibalis, fundis per que tormenta defenditur murus. xxviii.
Aduersum arietem prosunt culcitre, laquei, lupi, columnae graniores. xxix.
De cuniculis per quos aut murus effoditur aut ciuitas penetratur. xxx.
Quid facere debeant oppidanis si hostes irruperint ciuitatem. xxxi.
Que sic adhibenda cautela ne hostes furtim occupent murum. xxxii.
Quando oppidanis inferantur insidie. xxxiii.
Quid faciant obsidentes ne ab oppidanis patiantur insidias. xxxiv.
Quo genere tormentorum ciuitas defendatur. xxxv.
Quemadmodum mensura colligatur ad scalas vel machinas faciendas. xxxvi.
Precepta belli naualis. xxxvii.
Nomina iudicium qui preerant classes. xxxviii.
Unde appellantur liburni. xxxix.
Quia diligentia fabricentur liburne. xxxx.
Quia observatione sit cedenda materies. xxxxi.
Quo mense sint cedende trabes. xxxxii.
De modo liburnarum. xxxxiii.
Nomina ventorum & numerus. xxxxiv.
Quibus mensibus tutius navigetur. xxxxv.
Quemadmodum tempestatum obseruanda sunt sine. xxxxvi.
De prognosticis. xxxxvii.
De aestuariis hoc est de rheumate. xxxxviii.

TABVL A V E G E T I P

- De locorum noticia sive remigibus. xliii
 De telis tormentisq; muralibus. xliiii
 Quod admodum nauali bello collocetur insidiae. xlvi
 Quid fiat cum aperto marte bellum nauale committit. xlvi

Rerum & verborum quae in Vegetio annotantur per seriem literarum index.	bro secundo.
	Bipennis ca. xlvi. li. iiiii.
	Buccina cap. v. li. iii.
	Buccinatores cap. vii. lib. iii.
	Burgus cap. x. lib. iiiii.
	C
Aries cap. xiii. lib. iii.	Calones ca. vi. li. iii.
Accensi. ca. xix. li. ii. & cap. xiii. lib. iii.	Campus martius ca. x. li. ii.
Ale equitum cap. i. li. ii.	Campigeni cap. vii. lib. iii.
Annibal rei militaris peritus in proemio lib. iii.	Candidati ca. vii. lib. ii.
Anser ahrensis cap. xxvi. libro quarto.	Capanensis cap. xxi. lib. iiiii.
Apfricani iaculatores cap. xv. lib. i.	Caput cōtubernii. cap. viii. lib. ii.
Aquila. cap. xiii. li. ii.	Caput porcinum cap. xix. lib. iii.
Aquiliferi cap. vii. li. ii.	Castella. cap. viii. li. iii.
Armature. ibidem.	Caterue cap. ii. li. ii.
Affer. ca. xlvi. li. iiiii.	Cato rei militaris scriptor. cap. iii. lib. ii.
Augustales cap. vii. li. ii.	Catonis sma ca. xiii. li. i.
Auxiliares cap. ii. li. ii.	Centenarii. ca. viii. li. ii.
	B
Balearibus funde primo re perte. ca. xvi. lib. i.	Centurio primipili ibidem.
Barrithus cap. xviii. libro tertio.	Circitores cap. viii. lib. iii.
Bebre. cap. xx. li. i.	Classium duo genera cap. i. libro secundo
Beneficiarij. capitu. viii. li.	Clandii iaculatores. ca. xv. libro primo.

TABVL A V E G E T I V

Colligere campū. cap. xxvij.	G
lib. iij.	Galearij. cap. x. li. i.
Colores lune. cap. xl. lib. iiiij.	Globus. cap. xix. lib. iij.
Cornu. cap. v. li. iij.	H
Cornicines cap. viij. lib. ij.	Hastatus. cap. viij. lib. ij. ☐
Cuneus. cap. xix. lib. iij.	cap. xiij. lib. iij.
D	Harpagones. cap. xxv. lib. iij.
Decumana porta. cap. xxij.	I
lib. primo.	Imaginarij. cap. viij. li. iij.
Decani. cap. viij. lib. ij. ☐ et al.	L
xiiij. lib. ij.	Laedemoniorū circa bellū cura in proemio. li. iiiij.
Decurio. cap. xiiij. li. ij.	Legio. cap. i. ☐. ii. li. ij.
Digmata. cap. xvij. lib. ij.	Leuis armatura. c. xiij. li. ij.
Dracones. cap. xiiij. lib. ij.	Librarij. ca. viij. li. ij.
Drumi. cap. xvi. lib. ij.	Loricula. cap. xxvij. lib. iiiij.
Ducearius. cap. viij. lib. ij.	M
E	
Equites legionarij. ca. i. li. ij.	Malleoli. ca. xvij. lib. iiiij.
Exercitus. cap. i. lib. ij. ☐ cap. i. libro tertio.	Manipulus. ca. xiiij. li. ij.
F	Marij diligentia. ca. v. lib. i. ☐ cap. x. li. iij.
Falarica. cap. xvij. lib. iiiij.	Nartobarbuli. ca. xvij. li. i.
Falx. cap. xlvi. lib. iiiij.	Mensores. ca. viij. li. ij.
Ferentarij. cap. xx. lib. i. ☐ cap. xiiij. li. ij.	Matatores. ibidem.
Flanigales. cap. viij. lib. ij.	Netelli diligentia. ca. x. li. iij.
Forfex. cap. xix. li. iij.	Militiae sacramētū. ca. v. li. ij.
Frons. cap. xiiij. lib. ij.	Minotauri signū. ca. vi. li. iij.
Fundibulatores. ibidem.	Mulierū ro. cries. c. ix. li. iij.
Funditores. ca. xv. lib. ij. ☐ cap. xiiij. lib. ij.	Munifices. ca. viij. lib. ij. ☐ cap. xix. li. iij.
Fustibalus. cap. xiiij. lib. ij.	Murus pedestris exercitus. cap. xx. li. i.

TABVLA FRONTINI

N

- Nauarchi. cap. xxxij. lib. iiiij.
Ordinarij. cap. viij. li. ij.
Optiones. cap. viii. lib. ii.
Peditum duo gna. ca. i. li. ij.
Persarum mox. cap. x. li. iij.
Phalanges. cap. ij. li. ij.
Pherentarij. cap. xv. li. ij.
Pila. cap. xx. li. i.
Pilum. cap. xv. lib. ij.
Pompeij exercitiu. ca. ix. li. i.
Prætoria porta. ca. xxij. li. i.

arisſe. cap. xxvi. lib. iiij.

cipionis aphricani in exer-
cēdo milite cura. ca. x. li. iij.

Scipionis snia. ca. xxij. li. iiij.

Scriptores rei militaris. ca.
vij. li. i.

P

- Scutati. cap. xv. lib. ij.

Serra. cap. xix. li. ij.

Signa vocalia. cap. v. lib. iiij.

Signa semiocalia. ibidem.

Signa muta. ibidem.

Signiferi. cap. viij. li. ij.

Spatha. cap. xv. lib. ij.

Principes. ca. xxij. lib. iiij.

Talee. ca. xij. li. iij.
Tessera qd et tesserarij. cap.
vij. lib. ij.

Princeps prime cohortis ca.
vij. lib. ij.

Torquati. ibidem.

Principia. cap. viij. li. ij.

Tragularij. cap. xv. li. ij.

Prinus hastatus. c. viij. li. ij.

Tribulus. cap. xxvi. li. iij.

Promiscis. cap. xxvi. li. iij.

Tribunus. cap. viij. lib. ij.

Pyrrhus elephantes primus
in italia duxit. ibidem.

Triarij. ca. xx. li. i. et. ca. xij.
lib. ii. i.

Q

Quibus dux moueat exerci-
tū ad pugnā. ca. xij. li. ij.

Triarius prior. cap. viij. li. ij.

Tubicines. cap. viij. li. ij.

Turma. cap. xij. li. ij.

Quintius cincinatus. c. iij. li. i.

Turmales. ibidem.

R

Tydeus. cap. v. li. i.

Remedium in formidine mi-

litum. cap. xij. li. iij.

Valli quid. ca. viij. lib. iii.

Rbodiorū astutia. c. xx. li. iij.

Velites expediti. c. xvi. li. iii.

S

C. ca. xxvi. li. iij.

V

TABVL A FRONTINI

Verriculū. cap. xv. li. ii.

x

Veterum cōsuetudo ca. xiii. Xantippus rei militaris pē
libro primo. ritus in proemio. lib. iii.

Vexillationes. ca. i. li. ii.

Finis tabulae.

Sexti Iulii Frontini viri consularis Tabula.

Incipiunt capitula primi libri.

De occultandis consiliis.	cap. i.
De explorandis consiliis hostium.	ii.
De constituendo statu belli.	iii.
De transducendo exercitu per loca hosti in festa!	iiii.
De euadendo ex locis difficillimis.	v.
De insidiis in itinere factis.	vi.
Quemadmodum ea quibus deficimus videantur non de esse ut usus eorum expleantur.	vii.
De distinguendis hostibus.	viii.
De seditione militum compescenda.	ix.
Quemadmodum intempestiva postulatio pugne inhib beatur.	x.
Quemadmodum incitandus fit ad prælum exercitus.	xi.
De dissoluendo metu quem milites ex aduersis cōceperint omnibus.	xii.

Incipiunt capitula secundi libri.

De tempore ad pugnam eligendo.	i.
De loco ad pugnam eligendo.	ii.
De acie ordinanda.	iii.
De acie hostium turbanda.	iiii.
De insidiis.	v.
De emittendo hoste ne clausus preliu mēx desperatione r integret.	vi.
De dissimulandis aduersis.	vii.

TABVLA FRONTINI

De restituenda per constantiam acie.	viii.
Que post prælium agenda sunt si res prospere cesserint,	
& de confirmandis reliquis belli.	ix.
Si res durius cesserit de aduersis emendandis.	x.
De dubiorum animis in fide retinendis.	xi.
Quæ facienda sunt pro castris, si satis fiducia in presentibus copijs non habeamus.	xii.
De effugiendo:	xiii.

Incipiunt capitula tertij libri

De repentina impetu.	i.
De fallendis ijs qui obsidebuntur.	ii.
De eliciendis ad proditionem.	iii.
Per que hostes ad inopiam redigantur.	iv.
Quemadmodum persuadeatur obsidionem per mansu-	
ram.	v.
De destructione presidiorum hostium.	vi.
De fluminum derivatione & vitatione aquarum.	vii.
De iniiciendo obcessis paurore.	viii.
De arruptione ex diversa parte quam expectamus.	ix.
De insidiis per quas eliciantur obcessi.	x.
De simulatione regressus.	xi.
De excitanda cura suorum.	xii.
De emissando & recipiendo nuncio.	xiii.
De introducendis auxiliis & commeatibus.	xiv.
Quemadmodum efficiatur ut habundare videantur quæ	
deerunt.	xv.
Qua ratione proditoribus & træfugis occurratur.	xvi.
De eruptionibus.	xvii.
De constantia obcessorum.	xviii.

Incipiunt capitula quarti libri

De disciplina.	i.
----------------	----

TABVL A FRONTINI

De effectu discipline.	cap. ii.
De continentia.	iii.
De iusticia.	iv.
De constantia.	v.
De effectu & moderatione.	vi.
De variis consiliis.	vii.

FINIS.

LIBER PRIMVS

FLAVII VEGETII VIRI ILLVSTRIS
simi Ad Valentinianū Augustum Epitoma institutorum
rei militaris. Ex Commētarijs Catonis. Celsi: Traiani, Ha-
driani: & Frontini. Libri primi Prologus.

Ntiquis temporibus mos fuit bonarum artiū
a studia mādere literis atq; in libros redacta of-
ferre principib; Quia neq; recte aliquid in-
choatur nisi post deū fauerit ip̄ator. Neq; q̄ magis
dicitur meliora scire, vel plura q̄ principē, cuius doctrina
ob; pōt prodeſſe ſubiectis. Quod Octauii Augustū, ac bo-
nos dehinc principes libēter habuiſſe frequentibus decla-
ratur exemplis. Sic regnantium teſtimoniis crebuit eloquē-
tia, dum non culpatur audacia. Hac ego imitatione cōpul-
ſus dū conſidero clementiā veſtrā auſib; literarū magis
ignoscere poſſe q̄ ceteros, tanto inferiorē me antiquis ſcri-
ptoribus eſſe vix ſenſi, licet in hoc op̄ifculo, nec verborū
cōcinnitas ſit neceſſaria, nec acumen ingenij, ſed labor di-
ligens ac fidelis, vt que apud diuersos hystoricos vel ar-
morū disciplinam docentes diſperſa & inuoluta celan-
tur, pro utilitate romana proferantur in medium. De de-
lectu igitur atq; exercitatione tyronum per quosdam gra-
dus & titulos antiquam conſuetudinem conamur oſten-
dere. Non quo tibi imperator inuicte iſta videantur inco-
gnita, ſed ut que ſponte pro reipu. ſalute diſponis agno-
ſcas olim cuſtodiſſe romani imperij conditores, & in hoc
paruo libello quicquid de maximis rebus ſemperq; neceſ-
ſarijs requirendum credis inuenias.

Romanos omnes gentes ſola armorum exercita-
tione viciſſe.

Caput primum.

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
N OMNI AVTEM PRELIO
nō tam multitudo & virtus indocta q̄ ars
& exercitium solent præstare victoriam.
Nulla enim alia re videmus populū romā-
num sibi orbē subegisse terrarum nisi armo-
rū exercitio, disciplina castrorū, vsq; mili-
tie. Quid enim aduersus gallorū multitudi-
nem paucitas romana valuisset? Quid aduersus germano-
rum proceritatem, breuitas potuisset audere? Hispanos q̄= dem non tñ numero sed etiam viribus corporum nostris
præstissime manifestū est. Aphrorū dolis atq; diuitijs semp
imparis fuimus. Græcorū artibus prudētiq; nos vinci ne-
mo vnq; dubitauit. Sed aduersus omnia profuit tyronē so-
lertem eligere, ius (vt ita dixerim) armorum docere, disci-
plinam quotidiano exercitio roborare, quecūq; euenire in-
acie atq; in prælijs possent omnia in campstři meditatio-
ne prænoscere, seuere in desides vindicare. Scientia em̄ re-
bellice dūmicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit,
quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bello-
rum exercitata paucitas ad victoriam promptior est: q̄ rū-
dis & indocta multitudo exposita semp ad cedem.

Ex quibus regionibus Tyro eligendus.

Cap. II.

Erum ordo depositit vt ex q̄bus prouincijs vel
regionibus tyrones legēdi sint prima parte tra-
ctetur. Cōstat enim in omnibus locis et ignauos
& strenuos nasci. Sed tamen quia gens gentem præcedit
in bello, & plaga cœli nō ad robur corporum tñ sed etiā
animorum plurimum valet. Quo loco ea quæ a doctissi-
mis hominibus cōprobata sunt non omittā. Omnes natio-
nes quæ vicine sunt soli nimiq; calore siccatas amplius qui-
ad bellū rygana

dem sapere, sed minus habere sanguinis dicūt, ac ppterēa constantiam ac fiduciā cominus nō habere pugnandi, qā metuunt vulnera qui se exigū sanguinē habere nouerunt. Contra septentrionales populi remoti à solis ardoribus in consultiores quidem sed tñ largo sanguine redundātes. sunt ad bella prōtissimi. Tyrones igit̄ de temperatioribus legēdi sunt plagis quibus & copia sanguinis suppetat ad vulnerum mortisq; contemptum, & non possit deesse prudētia, que & modestiam seruat in cīstris, & non parū prodest in dimicatione consilijs.

Vtrum ex agris an ex vrbibus vtiliores sint tyrones.

Caput.

III.

Sequitur vtrum ex agris an de vrbibus vtilior tyro sit, requiramus. De qua parte nunq; credo potuisse dubitari aptiorem armis rusticā plebē quæ sub diu in labore nutritur. solis patiens, vmbre negligens, balnearum nescia, deliciarum ignara, simplicis animi, parvo cōtentā, duratis ad oēm laborum tollerātiam membris, cui gestare ferrū, fossaz ducere, onus ferre cōsuetudo de rure est. Interdū tñ necessitas exigit etiam vrbanos ad arma cōpelli, qui ubi nomen dedere militie, pri mū laborare, decurrere, portare pondus, & solem puluerēq; ferre condiscant. Parco victu vtantur & rusticō, iter dū sub diu, interdum sub papilionibus īmorentur. Tunc demū ad usum erudiātur armorum. Et si longiore expeditio emergit in angarijs plurimū detinēdi sūt, pculq; habēdi à ciuitatis illecebris, vt eomodo et corporibus eorū robur accedat et animis. Nec ificiēdū est post vrbē cōditā romanos ex ciuitate profectos ad bellū semp sed tunc nullis voluptatibus, nullis delicijs frangebantur. Sudorem cursit & campestri exercitio collectum natans iūuentus ablie-

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI

bat i tyberi. Idem bellator, idem agricola, genera tantum
mutabat armorum. Quod usq; adeo verum est ut aranti

Quintius cincinatus **dictator.** Quintio Cincinato dictaturam constet oblatam. Ex agris
ergo supplendum robur præcipue videtur exercitus. Ne-
scio enim quomodo minus timet mortem, qui minus delé-
ciarum nouit in vita.

Chius ætatis tyrones probandi sunt.

Cap. IIII.

Vnc qua ætate milites legi conueniat explore-
mus. Et quidem si antiqua consuetudo seruā-
Tenacissimi summae da est: incipientem pubertatem ad delectū co-
volum **reddire** gendam nullus ignorat. Non enim tātum celerius sed etiā
amis pē perfectius imbibuntur que discuntur a pueris. Deinde mi-
litaris alacritas, saltus & cursus ante temptandus est quā
corpus ætate pigrescat. Velocitas enim est que pcerpto exer-
citio strenuum efficit bellatorem. Adolescētes legendi sunt
sicut ait Salustius. Iam primum inuictus simul ac belli pa-
Salustius tiens erat in castris per laborem vnu militiā discebat. Me-
in catili- lius enim est vt exercitatus iuuenis causetur ætatem nōdū
nario. aduenisse pugnandi q̄ doleat præterijsse. Habeat etiā spa-
cium vniuersa discendi: neq; enim parua aut leuis ars vi-
detur armorum: siue equitem siue peditem sagittarium ve-
lis imbuere: siue scutatum armature necessarios omnesq;
gestus docere ne locum deserat: ne ordines turbet, vt missi
le & destinatio ictu et magnis viribus iaciat: vt fossam
ducere, sudes sciēter figere norit, tractare scutum, & ob-
liquis ictibus venientia tela deflectere plagam prudenter
vitare audacter inferre. Huic taliter istituto tyroni pugna-
re aduersum quoslibet hostes in acie formidonon erit sed
voluptas.

Qua statuta tyrones sint probandi.

Cap. V.

Roceritatem tyronū a consule Mario scio sem
per exactam ita vt senos pedes vel certe qui= Marij di
nos & denas vncias habere inter alares ligentia;
æquites: vel in primis legionum cohortibus probaren= tur. Sed tunc erat amplior multitudo: & plures militiā sequebantur armatam. Necdum enim ciuilis pars floren= tiorem adduxerat iumentum. Si ergo necessitas exegerit non tam stature rationem conuenit habere q̄ virium. Et ipso homero teste non fallimur: qui Tydeum minorē qui= dem corpore sed fortiorē animis fuisse significat. Tydeus :

Ex vultu & corporis positione agnosci in eligendo q̄ meliores possint esse tyrones. Cap. VI.

Sf Ed qui delectum acturus est vehementer in= tendat vt ex vultu, ex oculis, ex omni cōfor= matione membrorum eos eligat qui imple= re valeant officium bellatoris. Namq̄ non tantum in homi= nibus sed etiam in æquis & canibus virtus multis decla= ratur indicijs: sicut doctissimorum hominum disciplina comprehenditur quod etiam in apibus matuanus auctor dicit esse seruandum.

Nam duo sunt genera hic melior insignis & ore
Et rutilis clarus squāmis. ille horridus: alter
Desidia latamq; trahens inglorius aluum.

Sit ergo adolescens martio operi deputandus vigilatibus oculis erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, va= lentibus digitis longioribus brachijs, ventre modicus, exi= lior cruribus, suris & pedibus non superflua carnæ disti= tis: sed nerorum duricia collectis. Cū hec signa in tyrone deprehenderis proceritatē non magnopere desideres. Ut i= lius est enim fortis milites esse q̄ grādes.

Chius artis tyroes vel eligēdi sint vel respicēdi. Ca. VII.

a iiij

Ex virgi=
lij. iiiij.
georgicō.

FLAVII VEGETII DERE MILITARE

Equitur ut cuius artis tyrones vel eligēdi vel
penitus respuēdi sint indagemus, Piscatores,
aucupes, dulciarios, lintheones, omnesq; q; alii
quid tractasse videntur ad gyncea pertinēs lōge arbitror
pellendos à castris. Fabros ferrarios, carpentarios, macel-
larios: & ceruorum aprorumq; venatores conuenit so-
ciare militie. Et hoc est in quo totius reip. salus vertitur:
ut tyrones non tantum corporibus, sed etiā animis p̄stan-
tissimi deligantur. Vires regni & romani noīs fundamē-
tum in prima delectus examinatione cōsistūt. Nec leue pu-
tetur hoc officium aut passim quibuscunq; mandandum:
quod apud veteres inter tam varia genera virtutū in ser-
torio precipue constat esse laudatum. Iuuentus enim cui
defensio preuiniciarū: cui cōmittenda bellorū fortuna: et
genere: si copia suppetat & moribus debet excellere. Ho-
nestas enim idoneum militem reddit. Verecūdia dū prohi-
bet fugere: facit esse victorem. Quid enim prodest si exer-
ceatur ignauus? si pluribus stipendijs moretur in castris?
Nunq; exercitus proficit tempore cuius in probandis ty-
ronibus claudicarit electio. Et quantū v̄su experimentisq;
cognouimus: hinc tot vbiq; ab hostibus illate sunt clades:
dum longa pax militē negligēti incuriosiusq; legit: dum
honestiores quiq; ciuilia sectantur officia: dum possessori-
bus addicti tyrones per gratiā aut dissimulationē p̄ban-
tur talesq; sociātur armis quales domini habere fastidiūt.
A magnis ergo viris magna diligentia idoneos eligi con-
uenit iuniores.

Quando tyrones signandi sunt.

Cap. VIII.

Ed nō statim pūctis signorū iscribēdus est tyro de-
lectus. Verū an exercitio p̄ceptādus: vt vtrū vere tā-
to op̄i aptus sit possit cognosci. Et velocitas in illo

LIBER PRIMVS 4

requirenda videat et robur. et vtrū armorum disciplina ediscere valeat, vtrum habeat confidentiam militarem. Plerique enim quis in specie non improbabiles videantur: tamen experimentis comprobatur indigni. Repudiandi ergo minus utiles. et in locum eorum strenuissimi subrogandi sunt. In die conflictu non tam p̄dest multitudo quam virtus. Signatis itaque tyronibus per quotidiana exercitia, armorum est demonstrata doctrina. Sed huius rei usum dissimulatio longe securitatis aboleuit. Quem inuenias qui docere possit quod ipse non didicit? De hystorijs ergo vel libris nobis antiqua consuetudo repetenda est. Sed illi res gestas et eventus tantum scripsere bellorum, ista quae nunc querimus tanquam nota linquentes. Laedemonij quidem et Athenicis aliisque graecorum in libros retulere coplura quae TACTICA vocantur. Sed nos disciplinam militare populi regere debemus ingrere. qui ex partibus finibus imperii suum pene solis regionibus et mundi ipsius fine distendit. Hac necessitas copulit euolutis auctoribus ea me in hoc opusculo fidelissime dicere quam Cato ille censorius de disciplina militari scripsit quae Cornelius Celsus quam Fructus p̄stringenda duxerunt, quae Paternus diligentissimus iuris militaris assertor in libros rededit, que Augusti et Traiani, Adrianique, constitutionibus canta sunt. Nihil enim habet auctoritatis assumo, sed horum quos supra rettuli, quae dispersa sunt velut in ordinem epitomata conscribo.

Scripto
res rei militaris.

Ad gradum militarem et cursum et saltum exercendos tyrones.

Cap. IX.

Rimis ergo meditationum auspicijs tyrones per militarem edocendi sunt gradum. Nihil enim magis in itinere vel in acie custodiendum est quam ut omnes milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter fieri non potest nisi ut assiduo exercitio

a iiiij

FLAVII VEGETII DERE MILITARI
ambulare celeriter & equaliter discant. Periculum enim
sæpe ab hostibus grauissimum sustinet diuisus & inordi-
natus exercitus. Militari ergo gradu viginti milia passuum
horis quinq; dum taxat aestuvis conficienda sunt. Pleno au-
tem gradu qui citior est totidem horis viginti quatuor
milia peragenda sunt. Quicquid addideris iam cursus est
cuius spacium non potest diffiniri. Sed ad cursum p̄cipue
assuefaciendi sunt iuniores ut maiore impetu in hostes p̄-
currant: ut loca oportuna celeriter cum usus aduenerit, oc-
cupent: vel aduersarijs idem facere volentibus p̄occupent:
ut ad explorandum alacriter pergant: alacrius redeant.
ut fugientium terga facilius comprehendant. Ad saltum
etiam quo vel fosse transiliuntur, vel impediens aliqua al-
titudo superatur exercendus est miles, ut cū eiusmo diffi-
cultates euenerint: possint sine labore transire. Præterea in
ipso conflictu ac dimitione telorum bellator cum cursu
saltuq; veniens aduersarij perstringit oculos: mentēq; de-
terret. Priusq; plagam infligit: q; ille ad caudum vel ad
resistendum se præparet. De exercitio Pompei magni sa-
lustius hoc memorat, cum alacribus saltu, cum velocibus
Pompei ex cursu, cum validis veste certabat. Neq; enim ille aliter po-
er citium. tuisset par esse sertorio nisi se & milites frequentibus ex-
ercitijs preparasset ad prælia.

Ad usum natandi exercendos tyrones. Cap. X.

Atandi usum est hiis mensibus omnis aqua-
liter debet Tyro condiscere. Non enim sem-
per flumina pontibus træseuntur: sed &
dens & insequens natare cogitur frequenter exercitus.
Sæpe rep̄tinis hymbris vel niuibus solēt exundare tor-
rētes. Et ignorātia non solū ab hoste sed etiam ab ipsis ag-
discrimen incurrit. Ideoq; romani veteres quos tot bella

LIBER PRIMVS 5

continua pericula ad omnē rei militaris erudiuerant artem Campū Martiū vicinum tyberi delegerunt. In quo inuentus post exercitium armorum, sudorem, puluerēq; dilueret: ac lassitudinem cursusq; laborem natādo depone ret. Nō solum autem pedites sed & æquites ipsosq; equos vel lixas (quos galearios vocant) ad natandum exercere percommodum est: ne quid imperitis cum necessitas iminebit eueniat.

Campus
Martius.

Galearij.

Quemadmodum ad scuta viminea vel ad palos anti-
qui exercebant tyrones.

Cap. XI.

Ntiqui sicut inuenit in libris hoc genere ex-
erchere tyrones. Scuta de vimine in modum
cratium corrotūdata texebant: ita vt duplū
pondus cratis haberet, q; scutum publicum habere consue-
uit. Idemq; clavas ligneas duplicis æque ponderis p gla-
dijs tyronibus dabant. Eoq; modo non tantum manu sed
etiam post meridiem exercebantur ad palos. Palorū enim
vſus non solum militibus, sed etiam gladiatoriibus pluri-
mum prodest. Nec vnḡ aut barena, aut campus iniuctum
armis virum probauit, nisi qui diligenter exercitatus do-
cebatur ad palum. A singulis autem tyronibus singuli pa-
li defigebantur in terram: ita vt nutare non possent, &
sex pedibus eminerent. Contra illum palum tanq; contra
aduersarium tyro cum crate illa et clauaveluticum gladio
se exercebat & scuto: vt nunc quasi caput aut faciem pete-
ret: nūc a lateribus minaretur. interdum contenderet po-
plites & crura succidere: recederet: assultaret, insiliret
& quasi præsentem aduersarium sic palum omni impe-
tu omni bellandi arte temptaret. In qua meditatione ser-
uabatur illa cantela: vt ita tyro ad inferendum vulnus in-
surgeret, ne qua ex parte pateret ipse ad plagam.

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
Nō cesim sed punctionem ferire docēdos tyrones. C.XII.

Reterēa nō cesim sed punctionem ferire discebat.
p Nā cesim pugnātes nō solum facile vicere sed
etiam derisere romani. Cesa enim quouis impe-
tu veniat nō frequēter interficit: cū et armis vitalia de-
fendant et ossibus. At cōtra puncta duas vncias adacta
mortalis est, necesse ē em ut vitalia penetret q̄cqd imergit.
Deinde dū cesa infertur brachiū dextrū latusq; nudatur.
Puncta autem testo corpore infertur: et aduersarium sa-
ciat anteq; videat. Ideoq; ad dimicandū hoc precipue ge-
nere vsos esse constat romanos duplicitis aut̄ ponderis illa-
cratis et clauda ideo dabant: vt cū vera et leuiora arma
tyro sumphisset velut grauiore pondere liberatus securior,
alacriorq; pugnaret.

Armaturam docendos tyrones.

Cap.XIII.

Retereā illo exercitiū genere quod armaturā
vocant et à campi doctoribus traditū imbuē-
dus est tyro. Qui usus vel ex parte seruatur.
Cōstat enim et nunc in omnibus plijs armaturā melius
pugnare q̄ ceteros. Ex quo intelligi debet quantū exercite-
tus miles inexercitato sit melior: cum armatura vtcunq;
eruditii reliquos contubernales suos bellandi arte pcedat.
Ita aut̄ seuere apud maiores exercitiū disciplina seruata ē
vt et doctores armorū duplicitibus remunerarent anno-
nis. Et milites qui parū in illa plusione pfecerāt, pro fru-
mento ordeū cogerent accipere. Nec ante eis in tritico red-
deretur annona q̄ sub p̄sentia pfecti tribunorū vel princi-
piorū experimentis datis ostēdissent se oīa que erāt in mili-
tari arte cōplesse. Nihil enim neq; firnius neq; felicius, ne-
q; laudabilius est rep. in qua abundat milites eruditii. Nō

Enim vestū nitor vel auri vel argēti gēmarūq; copie ho-
stes aut ad reuerentiā nostrā: aut ad gratiā inclinat: sed so-
lo terrore subiguntur armorū. Deinde in alijs rebus (sicut
ait Cato) si quid erratū est potest postmodū corrigi. Pre-
liorū delicta emendationē non recipiunt: cum statim pena Catonis
sequatur errorem. Aut enim confessim pereunt qui igna-
ue imperiteq; pugnauerunt. Aut in fugam versi victori-
bus ultra pares esse non audent.

Ad missilia iacienda tyro exercendus. Cap. XIII.

Ed ad inceptū reuertor. Tyro qui cū clava ex-
ercetur ad palum, hastilia quoq; pōderis gra-
uioris q̄ vera futura sint iacula. aduersus illū
palum tanq; aduersus hominem iactare cōpellitur. In qua-
re armorum doctor attendit ut magnis viribus hastile cō-
torqueat: ut destinato ictu vel in palum vel iuxta dirigat
missile. Eo enim exercitio eꝝ lacertis robur accrescit: eꝝ
iaculandi vsus atq; peritia acquiritur.

Sagittis tyronem imbuendum diligenter. Cap. XV.

Ed prope tertia vel quarta pars iuniorū que
aptior potuerit reperiri arcubus ligneis sagit-
tisq; lusorijs ad illos ipsos semp exerceenda pa-
los. At doctores ad hanc rem eꝝ artifices eligendi: et ma-
ior adhibenda solertia vt arcum diligenter ac scienter te-
neant. vt fortiter impleat, vt sinistra fixa sit: vt dextera
cum ratione ducatur: vt ad illud quod feriendū est oculus
pariter ac animus consentiat: vt siue in equo siue in terra
recte sagittare doceat. Quā arte et disci opus est diligentia
eꝝ quotidiano vsu exercitioq; seruari. Quācū autem uti
litatis boni sagittarij in praelijs habeat eꝝ Cato in libris

Serg. et burri
FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
de disciplina militari euidenter ostendit. Et Claudius plus
Claudijā ribus iaculatoribus ante institutis atq; perdoctis hostem
culatores cui prius impar fuerat superauit. Aphricanus quidem
Aphrica= scipio cum aduersum Numantinos qui exercitum populi
ni iacula romani sub iugū miserat esset acie certaturus, aliter supio
tores. rem se futurum esse non creditit nisi in omnibus centu-
rijs lectos sagittarios miscuisset.

Ad iactandos lapides fundis vel manuē exercendos ty-
rones.

Cap. XVI.

Baleari-
bus fun-
de primo
reperte,

a

D lapides vero vel manibus vel fundis iaciē-
do exerceri diligenter conuenit iuniores. Fur-
darum autem vsum primi balearium insula-
rum habitatores & inuenisse & ita perite exercuisse di-
cuntur, vt matres paruos filios nullū cibū contingere sine-
rent, nisi quē ex funda destinato lapide percussissent. Saep-
em aduersum bellatores cassidibus, catafractis, loricisq;
munitos, teretes lapides de funda vel fustibalo destinati
sagittis sunt omnibus grauiores, cum membris integris le-
tale tamen vulnus importent, & sine iniuria sanguinis
hostis lapidis ictu intereat. In omnibus autem veterum
prælijs funditores militasse nullus ignorat. Quæ res ideo
ab vniuersis tyronibus frequenti exercitio discenda est, qd
fundam portare nullus est labor. Et interdum euenit vt in
lapidosis locis cōflictus habeatur, vt aut mons sit aliquis
defendendus aut collis, et ab oppugnatione castellorum si-
ue ciuitatum lapidibus barbari fundisq; sunt pellendi.

De exercitio plumbatarum.

Cap. XVII.

Martio-
barbūs.

p

Lumbatarum quoq; exercitatio quas Martio-
barbulos vocant est tradenda iunioribus. Nā
in illyrico dñdum due legiones fuerunt, que se-

LIBER PRIMVS

7

na milia militum habuerunt, Que q̄ his telisscienter
vtebantur & fortiter martiobarbuli vocabātur. Per hos
longo tempore strenuissime constat omnia bella confecta:
vsq; eo vt dum Diocletianus & Maximianus ad impes-
rium venissent pro merito virtutis hos martiobarbulos
Iouarios atq; Herculianos censuerint appellendos: eosq;
cunctis legionibus prætulisse doceantur, Quinos autem
martiobarbulos insertos scutis portare consueverunt,
quos si opportune milites iacerent prope sagittariorum
scutari videntur officium. Nam hostes equosq; consau-
ciant prius q̄ nō modo manu ad manum sed ad ictum mis-
sarium potuerit perueniri.

Quemadmodum ad ascendendos equos tyrones exer-
cendi sunt.

Caput. XVIII.

On tantum autem a tyronibus sed etiam a stia-
nū pendarijs militibus salitio equorum districte
est semper exacta. Quem usum vsq; ad hanc
etatem licet iam cum dissimulatione peruenisse manife-
stum est. Equi lignei hyeme sub testo, estate ponebantur in
campo: super hos iuniores primo inermes dum consuetu-
dine proficerent, dein de armati cogebātur ascendere, Tā-
taq; cura erat vt non solum a dextris sed etiam à sinistris
partibus & infilire & desilire condiscerent, euaginatos
etiam gladios vel contos tenentes. Hoc enim continua medi-
tatione faciebant, scilicet vt in tumultu prælij sine mora
ascenderent qui tam studiose exercebantur in pace.

Ad portandum pondus exercendos tyrones. Cap. XIX.

Ondus quoq; bainulare vsq; ad lx. libras &
p iter facere gradu militari frequentissime co-
gendi sunt iuniores, quibus in arduis expes-

FLAVII VEGETII DE RE MILITATE
ditionibus necessitas imminet anōnē pariter ac arma por-
tādi. Nec hoc credatur esse difficile si usus accesserit. Nihil
enim est quod non assidua meditatio facillimum reddat.
Quam rem antiquos milites factauisse Virgilio ipso te-
ste potest cognosci qui ait.

Non secus ac patrijs acer romanus in armis
In iusto sub fasce viam cum carpit, & hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris.

Quo armorum genere vñi sunt antiqui. Cap. XX.

Ocus exigit ut quo armorum genere vel in-
struendi vel muniēdi sunt tyrones referre tē-
ptemus. Sed in hac parte antiqua penitus cōsue-
tido deleta est. Nā licet exēplo Gothorum & Alanorū hūa
norumq; equitum arma p̄ficerint, pedites tñ constat esse
nudatos. Ab vrbe eñ condita usq; ad tempus diui Gratia-
ni & Cataphractis & galeis muniebatur pedestris exer-
citus. Sed cū campestris exercitatio interueniēte negligē-
tia desidiaq; cessaret, grauia videri arma ceperunt q; raro
milites induebāt. Itaq; ab imperatore postulabāt primo, at
cataphractas. Deinde cassides deponere. Sic detectis pectori-
bus & capitibus cōgressi cōtra gothos milites nostri mul-
titudine sagittariorū sape deleti sunt. Nec post tot clades q;
usq; ad tantarum vrbiū excidia peruererūt, cuiq; cure
fuit, vel cataphractas vel galeas pedestribus reddere. Ita
fit ut nō de pugna sed de ifuga cogitēt q; nudi in acie expo-
nuntur ad vulnera. Quid eñ pedes sagittarius sine cata-
phracta sive galea qui cum arcu scutum tenere non potest
faciet? Quid ipsi draconarij atq; signiferi q; sinistra ma-
nu hastas gubernāt, in prælio facient, quorum & capita
nuda esse constat & pectora? sed grauis pediti lorisq; vide-

tur & galea fortasse raro meditanti & arma tractati.
Cæterum quotidianus usus non laborat, etiam si onerosa
gestauerit. Sed illi qui labore in portadis veteribus muni-
mētis armorū ferre nō possunt detectis corpibus et vulne-
ra sustinere cogunt & mortes, & qdest grauius & tur-
pius aut certe capi, aut fuga rempu. perdere. Sic dum exerci-
tium laboreq; declinat cū maxio dedecore trucidant, vt pecu Murus
des. Vnde apud antiquos murus nō dicebat pedestris exerci pedestris
tus, nisi q; pilate legiones p̄ter scuta etiā cataphractis galeis exercitus
q; fulgebat. Usq; eovt sagittarij sinistra brachia mācīs mu-
nirētur. Pedites aut scutati p̄ter cataphractas & galeas
etiā ferreas ocreas in dextris cruribus cogerentur accipe-
re. Sic erat armati illi q; in prima acie pugnates principes,
in scda hastati, in tertia Triarij vocabātur. Sed triarij geni Triarij
bus flexis solebat intrascuta subsidere. ne stātes vulnerarē
eur venientibus telis, & cum necessitas postulasset tanq;
requieti vehemētius inuaderet hostes, qbus constat sepe fa-
ctam esse victoriam: cum hastati illi & qui priores stete-
rant, interiissent. Erant autem apud veteres inter pedites
qui dicebantur leuis armature funditores & ferentarij, Ferenta-
qui præcipue in cornibus locabantur, & à quibus pugnā rij.
di sumebatur exordium. Sed h̄j velocissimi & exercita-
tissimi legebantur. Nec erant admodum multi qui ceden-
tes, si prælij necessitas compulisset, inter principia legio-
num recipi solebant: ita vt acies immota consisteret. Usq;
ad præsentem prope etatem consuetudo permanit, vt om-
nes milites pileis quos pannonicos vocabant ex pelli-
bus vterentur. Quod propterea seruabatur ne grauis
galea videretur homini in prælio qui gestabat aliquid
semper in capite. Missilia autem quibus vtebatur
pedestris exercitus Pila vocabantur. ferro subtili tri-

FLAVII VRGETII DE RE MILITARI
Bebre. gono prefixa, vnciarum nouem siue pedali , que in scuto
fixa non posset abscindi, et loriam scienter ac fortiter di-
recta facile perrumpunt, cuius generis apud nos iam rara
sunt tela. Barbari autem scutati pedites his præcipue uti-
tur quas bebras vocat, et binas etiam ac ternas plijs por-
tant. Scindū præterea q̄ cum missilibus agitur, sinistros
pedes in ante milites habere debere. Ita enim vibrādis spī-
culis vehemētior ictus est. Sed cum ad pilam (vt appellat) Capit. XXI.
venitur et manu ad manū gladijs pugnatur, tūc dextros.
pedes in ante milites habere debent, vt et latera eorum
subducātur ab hostibus, ne possint vulnus accipere, et p-
ximior dextra sit quæ plagam possit inferre. Instruendos
igitur ac protegendos omni arte pugnandi et quocunq;
genere armorum constat esse tyrones. Necesse est enim vt
dimicandi acriorem sumat audaciam qui munito capite
vel pectoræ non timet vulnus.

De munitione castrorum.

Capit. XXI.
Taf. 29. Astrorum quoq; munitionem debet tyro condi-
scere. Nihil enim tā salutare neq; tā necessariū
iuuenitur in bello. Quippe si recte constituta
sunt castra, ita intra vallū securi milites dies noctesq; per-
agunt, etiam si hostis obsideat quasi murata ciuitatē vi-
deantur secum ubiq; portare. Sed huius rei scientia pror-
sus intercidit. Nemo enim iādiū deductis fossis præfixis=
q; sudibus castra constituit. Sic diurno vel nocturno super-
uentu equitum barbarorum multos exercitus scimus fre-
quenter afflitos. Nō solum aut̄ cōfidentes sine castris ista
patiuntur, sed cum in acie casu aliquo ceperint cedere mu-
nimanta castrorum quo se recipiant non habent, et mo-
re animalium multi cadunt. Nec prius moriendi finis fit,
q; hostibus defuerit voluntas persequendi.

In quibus

LIBER PRIMVS

In quibus locis constituenda sint castra. Cap. XXII.

Astra autē presertim hoste vicino tuto semp
c facienda sunt loco, vbi eō lignorū eō pa=
buli eō aq̄ suppetat copia. Et si diutius cō=
morādū sit, loci salubritas eligat. Cauendū etiā ne mons
sit vicinus altior: q ab aduersarijs captus possit officere.
Cōsiderādū etiam ne torrentibus inundari cōsueuerit cam-
pus: et hoc casu vim patiat exercitus. Pro numero autē mē-
litū vel ipedimentorū muniēda sunt castra: ne maior mul-
titudo constipet in paruis: ne ve paucitas in latioribus yl-
tra q̄ oportet cogatur extendi.

Quali specie deleniāda sunt castra. Cap. XXIII.

Nterdū autē quadrata, interdū trigona, inter-
i dū sermirotunda prout loci qualitas aut neces-
sitas postulauerit, castra faciēda sunt. Porta autē
que appellatur pretoria aut orientē spectare debet: aut illū locū q ad hostem respicit: aut si iter agit illam partem debet attendere ad quam est pfecturus exercitus, Intra quā prime centurie hoc est cohortes: papiliones tendunt eō dracones: eō signa constituant. Decumana autem portā q appellatur post pretoriam est: per quā delinquentes milites educuntur ad pœnam.

Prætoria
porta.

Decuma-
na portā.

Quo genere munienda sint castra. Cap. XXIII.

Astrorum autem diuersa triplexq̄ munitio
c est. Nam si nimia necessitas non premit, ce-
spites circunciduntur ē terra: eō ex illis ve-
lut murus instruitur. Altus tribus pedibus super terram:
ita vt in ante sit fossa de qua leuati sint cespites. Deinde tū-
multaria fossa sit lata pedes nouē: eō alta pedes septem.

b

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
Sed ubi vis acrior iminet hostium, tunc latissima fossa abi-
tum conuenit munire castrorum: ita ut. xij. pedes lata sit: et al-
ta sub linea (sicut appellatur) pedes novem. Supra autem sepibus
hinc inde factis quod de fossa levata fuerit terra coegeritur: et
crescit in altum quattuor pedes. Sic fit alta tredecim pedes,
duodecim lata. Supra quam siudes de lignis fortissimis quas
milites portare consueverat præfiguntur, Ad quod opus li-
gones rastra qualos, aliasque utensilium gena habere conuenit
semp in promptu.

Quemadmodum munienda sunt castra cum hostis im-
mineat. Caput. XXV.

Ed facile est absentibus hostibus castra munire
Seru si aduersarius incubat tunc oes eges et
media pars peditum ad propulsandum hostium ipetum
ordinantur in acie, reliquias post ipsos ductis fossis minuit castra
et per praeconem indicatur: quod ceteruria prima: quod secunda: quae tertia
quod quartam opus omne compleuerit. Post haec a ceterioribus fossa
inspicitur ac mensuratur: et vindicatur in eos quod negligenter
fuerint operati. Ad hunc ergo usum instituendus est tyro, ut
cum necessitas postulauerit sine perturbatione celeriter
possit castra munire.

Quemadmodum exerceantur tyrones ut in acie ordi-
nem et interualla custodiant. Caput. XXVI.

Exercitus Exercitus
Ihil magis prodesse constat in pugna quod ut assi-
n duo exercitio milites in acie dispositos ordi-
nem indesinenter obseruent: nec ultra magis quod ex-
pedit aut coglobent agmina aut laxent. Nam etiam constipatis
perdunt spacia pugnandi et sibi iniucem impedimento
sunt. Et rariores, atque interlucentes aditum perrumpendi
hostibus praestant. Necesse est autem statim metu iniuer-
sa confundi: si intercisa acie ad dimicantium terga hostis

accesserit. Producendi ergo tyrones sunt semp ad capum
 & secundum matricule ordinem in acie dirigendi: ita ut prior sim-
 plex extensa sit acies: ne quos ne quis sinus habeat curvatu-
 ras: ut equi legitimoque spacio miles distet a milite. Tunc pre-
 cipiendum ut subito duplicant aciem: ita ut in ipso ipetu ad quem
 ipsi respondere solent ordo seruetur. Tertio praecipiendum est
 ut quadrata aciem recte constituant, quo facto in trigonum
 quem cuneum vocat acies ipsa mutanda est. Quae ordinatio
 plurimum prodesse consuevit in bello. Iubet etiam ut instruant
 orbes: quo genere cum vis hostium interruperit aciem, resisti ab
 exercitatis militibus consuevit, ne ois multitudine fundantur
 fugam: & graue discrimen immineat. Hec si iuniores as-
 fidua meditatione percepint: facilius in ipsa dimicatio-
 ne seruabunt.

Quatum spaciū ire vel redire debeant, vel quoties in mer-
 se exerceri cum educuntur milites ambulatū.

Caput.

XXVII.

Reterea & vetus consuetudo permanens & diu
 p Augusti atque adriani constitutionibus praecave-
 tur ut ter in mense tam equites quam pedites educantur
 ambulatū: hoc enim verbo hoc exercendi genus noiant. Deinde
 milia passuum armati instructaque oibus telis pedites milii ad-
 ri gradu ire ac redire inbebatur in castra: ita ut aliquā tē-
 neris partē cursu alacriore cōficerent. Equites quoque diui-
 si per turmas armatique similiter tamen itineris peragebant,
 ita ut ad equestrem meditationem interdum sequerentur
 interdum cederent & recursu quodam impetus repa-
 rarent. Non solum autem in campis sed etiam in cli-
 nos & arduis locis & ascendere & descendere
 utraque acies cogebatur: ut nulla res vel casus

FLAVII VEGETI I DE RE MILITAR^T.
prorsus pugnantibus possit accidere quam non ante boni
milites assidua exercitatione didicissent.

De adhortatione rei militaris romaneq; virtutis

Cap.

XXVIII.

b Ec fidei ac devotionis intuitu imperator in=uitate de vniuersis authoribus qui rei milita=ris disciplinam litteris mandauerunt in huc libellum enucleata concessi: ut in delectu at=que exercitatione tyronum si quis diligens velit existere: ad antique virtutis imitationem facile corroborare possit exercitum. Neque enim degenerauit in hominibus mar=tius calor: nec effete sunt terre que lacedemonios: que athe=nien. que Marsos, que sannites, que Pelignos, que ipsos p=genuere romanos. Nonne epirote armis plurimum aliquā dovaluerūt? Nonne macedones ac Thessali superatis per sis usq; ad Indiam bellando penetrarunt? Dacos autē q=medos ad traces instantum bellicosos semper fuisse mani festum est ut ipsum martem fabule apud eos natum esse confirmant. Longum est si vniuersarum prouinciarum vires enumerare contendam, cum omnes in romani impe=rii ditione consistant. Sed longe securitas pacis homines partim ad delectationem ocij: partim ad ciuilia traduxit officia. Ita cura exercitiū militaris primo negligentius agi postea dissimulari ad postremum olim in obliuionem per ducta cognoscitur. Nec aliquis hoc superiore etate accidisse miretur cum post primum punicum bellū vigintiquatuor circulis excursis annorum pax ita romanos illos ubi=que victores ocio et armorū desuetudine eneruauerit ut scđo bello punico hannibali pares esse non possent. Tot itaq; cōsulibus tot ducibus, tot exercitibus amissis: tunc demum ad victoriam peruenierunt cum usum exercitiumq; militare condiscere potuerunt. Semper ergo legendi q= exerce

disunt iuniores. Vt ilius enim constat erudire armis suo:
q̄ alienos mercede conducere.

LIBER PRIMVS EXPLICIT.

FLAVII VEGETII RENATI DE RE
MILITARI LIBRI SECUNDI
PROLOGVS

i Nſtituta maiorum artis armature precipue
clementiam vestrā peritissimeq; retinere cō
timis declaratur victorijs ac triūphis. Siqui-
dem indubitata approbatio artis est rerum semper effe-
ctus. Verum tranquillitas tua imperator inuicte altiorē
consilio q̄ mens poterat terrena concipere: ex libris anti-
qua desiderat: cum ipsam antiquitatem factis recentibus
antecedat. Cum igitur hec litteris breuiter comprehendē-
re maiestati veste non tam discenda q̄ recognoscenda pre-
cipiter, certauit sepius deuotio cum pudore. Quid enim
audacius q̄ domino ac principi generis humani, domito-
ri omnium gentium barbararum de vſu ac disciplina in-
ſimulare bellorum? niſi forte iuſſiſſes fieri quod ipſe gessiſ-
ſes. Et rurſum tanti imperatoris non obedire mādatis ple-
num sacrilegij videbatur atq; periculi. Miro itaq; modo in-
parendo audax factus sum: dum metuo videri audacior
ſi negassem ad quā temeritatē precedens me indulgentie
vestre perenitas animauit. Nam libellum de delectu atq;
exercitatione tironum dudum tanq; famulus obtuli: nec ta-
men culpatus abſcessi. Nec formido iuſſus aggredi opus
quod ſpontaneum ceſſit impune.

In quot genera diuidatur res militaris. Cap. I.
b . ij

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
ES I GITVR MILITARIS SI-
cuit latinorum egregius auctor carminis sui
testatur exordio armis constat & viris. Hac
in tres diuiditur partes Eq̄tes & edites Clas-

Ale eq̄tū

Vexilla =
Equites .
legiōarij.
Crassum
duo ḡna.

Exercitus
Peditum
duo ḡna.

Legio.

Phalāges
Caterue .

Legio:

Eq̄tib⁹ campi classibus maria et flumina, peditibus col-
les, vrbes, plana, & abrupta seruātur. Ex quo intelligi-
tur magis reip. necessarios pedites qui possunt vbiq; pro-
desse. Et maior numerus peditū sumptu & expensa mi-
nore nutritur. Exercitus ex re ipsa atq; opere exercitij no-
men accepit: vt ei nunq; liceret obliuisci quod vocabatur.
Verum ipsi pedites in duas diuisi sunt partes: hoc est in au-
xilia & legiones. Auxilia a socijs vel federatis gentibus
mittebātur. Romana autē virtus precipue in legionū or-
dinatione prepollet. Legio autē ab eligendo appellata est:
quod vocabulū eorū desiderat fidem atq; diligentiam qui-
bus milites probantur. In auxiliis minor in legionibus lo-
ge amplior consuevit numerus militum ascribi.

Quid inter legiones & auxilia intersit. Cap.II.

Eniq; Macedones Græci Dardani Phalanges
habuerunt vt in vna Phalange armatorum
octo milia censeretur Galli atq; Celtiberi plu-
resq; barbarice nationes cateruis vtebantur
in prelio: in quibus erant sena milia armatorum. Roma-
ni legiones habent in quibus singulis sena milia interdum
amplius militare consueverunt. Quid autem inter legio-

nes & auxilia interesse videatur expediam. Auxiliares Auxiliis
 conducuntur ad prelum ex diuersis locis, ex diuersis mu- res
 neribus venientes: nec disciplina inter se: nec noticia: nec af-
 fectione consentiunt. Alia instituta: alius inter eos est usus
 armorum. Necesse est autem tardius ad victoriam perue-
 nire qui discrepant anteq; dimicent. Deniq; cum in expedi-
 tionibus plurimum prospicit omnes milites vnius precepti
 significatione conuerti: no possunt equaliter iussa comple-
 re qui ante pariter no fuerunt. Tamē hec ipsa si solēnibus
 diuersisq; exercitijs prope quotidie roborentur no medio
 criter iuuat. Nam legionibus semper auxilia tanq; leuis ar-
 matura in acie iungebantur: vt in his preliandi magis ad
 miniculum esset q; principale subsidium. Legio autē pro= Legio.
 prijs cohortibus plena cum grauem armaturā hoc est pri-
 cipes hastarios, triarios, antesignarios. Item leuē armatu-
 rā hoc est ferentarios: sagittarios: funditores: balistarios: Leuis ar-
 cum proprios et sibi impositos equites. Legionarios iisdē matura.
 matriculis teneat: cum uno animo pariq; consensu castra
 muniat: acic instruat. prelum gerat ex omni parte perfe-
 eta: nulloq; extrinsecus indigens adiumento quātamlibet
 hostium multitudinem superare consueuerat. Documentū
 est magnitudo romana que semper cum legionibus dimi-
 cans tantum hostium vicit quātum vel ipsa voluit, vel re-
 rum natura permisit.

Que causa exhaustiri fecerit legiones. Cap. III.

Egionum nomen in exercitu permanet ho-
 die: sed per negligentiam superiorum tem-
 porum robur infractum est cum virtutis
 premia occuparet ambitio, & per gratiam promoueren-
 tur milites qui promoueri consueuerant per laborē. Dein
 de contubernialibus completis stipendijs per testimonia-
 b iiiij

FTAVII VEGETII DE RE MILITAR.
les ex more dimissis non sunt alij substituti. Preterea necesse est morbo aliquatos debilitari atque dimitti: aliquantos militiam deserere vel diuersis casibus interire: ut nisi annis singulis: immo singulis pene mensibus in recessu locum iuniorum turba succedat: quia copiosus exhaustus exercitus. Est ergo alia causa: cur attenuate sint legiones. Magnus in illis labor est militandi: graviora arma: sera munera: superior disciplina. Quod vitates plerique in auxiliis sepe festinat militia sacramenta precipere: ubi ergo minor sudor et matutiora sunt premia. Cato ille maior cum ergo armis invictus esset: ergo consul exercitum sepe duxisset: plus se reipublica creditus est futurum: si disciplinam militare conferret in literas. Nam vnius etatis sunt res quam fortiter fuit: quam vero per utilitatem rei publicae scribuntur eterna sunt. Idcirco fecerunt alii complures sed precipue Fratinus diuino traiano ob eiusmodi cōprobatus industria. Horum instituta: horum praecepta in quaestu valeo strixim fideliterque signabo. Nam cum easdem expensas faciat ergo diligenter ergo negligenter exercitus ordinatus: non solum presentibus: sed etiam futuris seculis proficiet: si prouisione maiestatis tue imperator Augustus ergo fortissima dispositio reparetur amorum ergo emendetur dissimulatio precedentium,

Quotens legiones antiqui ad bellum duxerunt.

Caput.

III.

Non omnibus authoribus inuenitur singulos consules aduersus hostes copiosissimos non amplius quam binas duxisse legiones additis auxiliis sociorum. Tanta in illis erat exercitatio: tanta fiducia ut cuius bello due legiones crederetur posse sufficere. Quapropter ordinationem legionis antiquae secundum normam militaris

LIBER SECUNDVS 13

iuris exponā. Que descriptio si obscurior aut impolitior videbitur: nō mīhi sed difficultati ipsius rei cōuenit impūtari. Attēto itaq; animo sepius relegenda sunt ut memoria intelligētiaq; valeant cōprehendi. Necesse est enim inuictā esse remp. cuius imperator militari arte percepta quātos voluerit faciat exercitus bellicosos,

Quemadmodum legio constituatur. Cap.V.

Iligenter igitur lectis iunioribus, animis cor
d poribusq; prestantibus: additis etiam exerci
tijs quotidianis quatuor vel eo amplius men
sium iussu auspicijsq; inuictissimi principis legio forma=
tur. Nam picturis in cute punctis milites scripti eT ma=
triculis inserti iurare solēt. Et ideo militie sacramenta dicū Militie sa
cramēta.
eT per maiestatem imperatoris que secūdū deum generi
humano diligenda est eT colenda. Nam imperatori cum
Augusti nomen accepit tanq; presenti eT corporali deo fi
delis est prestanda deuotio: eT impendendus per uigil fa=
mulatus Deo enim vel priuatus, vel militans seruit cum
fideliter eum diligit qui deo regnat authore. Iurant autē
milites omnia se strenue facturos que preceperit impera=
tor: nunq; deserturos militiam: nec mortem recusaturos p
romana rep.

Quot cohortes in vna sunt legione. Item quot mi
lites in vna cohorte. Cap.VI.

Ciendum est autem in vna legione decem co
hortes esse debere. Sed prima cohors reliquas
et nūero militū et dignitate p̄redit. nā ḡne et
istitutiōe literarū viro electissimos q̄rit. Hec em̄ suscipit
aquila: qd̄ p̄cipiu signū in romano est semper exercitu, et
totius legiōis insigne. Hec imagines impatorū hoc est diui
na et p̄sentia signa venerat. Habet pedites mille cētū qnq;

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
Equites loricatos cētum trigintadiuos, & appellatur cohors miliaria. Hec caput est totius legionis: ab hac compugnandū est prima acies incipit ordinari. Secunda cohors habet pedites. dlv. Equites loricatos. lxvi. & appellatur cohors quingētaria. Tertia cohors similiter habet pedites. dlv. Equites. lxvi. Sed in hac cohorte tertia validiores probari moris est quia in media acie cōsistit. Cohors quarta habet pedites. dlv. Equites. lxvi. Cohors quinta habet totidēc. Sed & ipsa strenuos desiderat milites: quia sicut prima in dextro: ita quinta in sinistro ponitur cornu. Hęq. iq. cohortes in prima acie ordinantur. Sexta cohors habet pedites. dlv. Equites. lxvi. In ipsa quoq; enucleati asscribendi sunt iuniores: quia in secunda acie post aquilā & imagines cohors sexta cōsistit. Cohors septima habet pedites. dlv. Equites. lxvi. Cohors octaua habet pedites. dlv. Equites. lxvi. Sed & ipsa animosos desiderat viros: quia in secunda acie cōsistit media. Cohors nona habet pedites. dlv. Equites. lxvi. Cohors decima habet pedites. dlv. Equites. lxvi. et ipsa bonos accipere cōsuevit bellatores: quia in secunda acie sinistrum possidet cornu. His decem cohortibus legio plena fundatur que habet pedites sexmille centū. Equites septingentos. xxvi. Minor itaq; numerus armatorum in una legione esse non debet. Maior autem interdum esse consuevit: si non tantum unam cohortem sed etiam alias miliarias fuerit iussa suscipere.

Nomina & gradus principiorum legionū. Cā. VII.

Principia.

Tribu =
nus.

Antiqua ordinatione legionis exposita principaliū militū & ut proprio utar vocabulo principiorū noīa et dignitates secundū p̄sentematri culas īdicabo. Tribunus maior per epistolā sacrā imperatoris ī dicio destinatur. Minor tribunus p̄uenit ex labo-

Re. Tribunus autem vocatur a tribu tribuendoq; iure quia Ordinarij
 preest militibus quos ex tribu primus romulus legit. Or Augusti
 dinarij dicuntur qui in prelio presunt & primos ordines.
 nes ducunt. Augustales appellantur qui ab augusto ordina Fluviales
 rijs iuncti sunt. Fluviales ite tanq; secundi augustales a diu Aquiliferi.
 Vespaiano sunt legionibus additi. Aquiliferi qui aquila Imagina
 portant. Imaginarij, vel imaginiferi qui imperatoru imma
 gines portant. Optiones ab optando appellati q; antecedē Optioes.
 tibus egritudine prepeditis hīj tanq; adoptati eorū atque Signiferi
 Vicarij solent vniuersa curare. Signiferi qui signa portant Tesserai
 quos nunc draconarios vocant. Tesserarij qui tesserā per rij.
 contubernia militum nunciant. Tesserai autem dicitur pre Tessera
 ceptum ducis quo vel ad aliquod opus vel ad bellum mo quid.
 Metur exercitus. Campigeni hoc est antesignani ideo sic Cāpigeni
 nominati quia eorum opera atq; virtute exercitij geniis Metato
 crescit in campo. Metatores qui precedentes locum eli res.
 gunt castris. Beneficiarij ab eo appellati quod promouen= Benefici
 tur beneficio tribunorum. Librarij ab eo quod in libros ciarij.
 referant rationes ad milites pertinentes. Tubicines, Cor= Librarij
 nicines, & Bucinatores qui tuba, vel ereo cornu, vel bu= Tubicines.
 cina committere prelum solent. Armature duplares quia Cornici= binas consequuntur annonas. Simplares que singulas. Mēnes.
 sores qui in castris ad podisum demetiuntur loca in qui Bucinato
 bus milites tentoria figant: vel hospitia in ciuitatibus res.
 prestant. Torquati duplares torquati simplares quibus Armatu
 torque aureus solidus virtutis premium fuit: quem re.
 qui meruissest preter laudem interdum duplas conse= Mēsores.
 quebatur annonas: duplares duas, simplares unam. Torquati
 Erant & secundum annonam Cāandidati duplares can= Cāandidati
 didati simplares. Hi sunt milites principales qui priuile= Munifi
 gis muniuntur. Reliqui munifices appellantur quia mu ces.
 nia facere coguntur.

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI

Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant.

Caput.

VIII.

Etus autem consuetudo tenuit ut ex primo

Cētūrio
primipili

v

principe legionis promoueretur Centurio
primipili: qui non solum aquile preerat, ve-

Primus rumetiam quatuor centurias hoc est quadringentos mili-
hastatus. tes in prima acie gubernabat. Hic tanq̄ caput totius legio-

Docēna = nis merita consequebatur & commoda. Item primus ha-
rius. status duas. i. centurias ducentos homines ducebat in acie

Princeps secunda, quem nunc ducenarium vocant. Princeps autem
prime co prime cohortis centuriam & semis hoc est centum quin-

hortis. quaginta homines gubernabat. Ad quem prope omnia

Hastatus que in legione ordinanda sunt pertinent. Item secundus
secundus. hastatus centuriam & semis, id est centum quinquagin-

ta milites gubernabat. Triarius prior centum homines

Triarius regebat: sic decem centurie cohortis prime a quinq; ordi-
priore narijs regebantur: quibus magne vtilitates & magnus

honor est a veteribus constitutus: ut ceteri milites ex to-

ta legione omni labore ac deuotione contenderent ad tan-

Cētūrio= ta premia peruenire. Erant etiam centuriones qui fin-
nes. gulas centurias curabant qui nunc cētēnarij nominātur.

Centena= Erant decani denis militibus prepositi qui nunc caput con-

rij. tubernij vocantur. Secunda cohors habebat centurio-

Decani. nes quinq;. Similiter tertia, quarta, quinta usq; ad deci-

Caput cō mam cohortem in tota autem legione erant centurio-
tubernij, nes. lv.

De officio prefecti legionis. Cap. IX.

f Ed legati i peratoris ex cōsularibus ad exer-

citus mittebātur qbus legiones & auxilia

vniuersa obtēperabāt in ordinatione pacis

vel necessitate bellorū: in quoru locum nūc illustres viros

cōstat magistros militū substitutos a qbus nō tñ bine legio-

nes sed etiā plures numero gubernant̄. Proprius aut̄ index
 erat pfectus legionis habens cōmunem primi ordinis di- Prefectus
 gnitatē: q̄ absentē legato tanq̄ vicarius ipsius potestatē ma- legionis.
 ximā retinebat. Tribuni vel centuriones ceteriq̄ milites,
 eius p̄cepta seruabant: Vigiliarū sive p̄fectionis tessera pe-
 tebat ab eodem. Similes crimen aliquid admisisset auctorita-
 te p̄fecti legionis deputabat a tribuno ad poenā. Arma oīm
 militū, item equi, vestes, annona ad curam ipsius pertine-
 bant. Discipline eius & seueritas & exercitatio nō solum
 peditū sed etiā equitū, legionariorū p̄cepto eius quotidie
 curabat, Ipse aut̄ custos diligēs & sobrius legionem sibi
 creditam assiduis opibus ad oīm devotionē, ad oīm affor-
 mabat industriā: sciēs ad p̄fecti laudē subiectorū redundā-
 re virtutem.

De officio prefecti castrorum.

Cap. XI.

Rat etiā castrorum p̄fectus licet inferior dī-
 gnitate. Occupatus tñ nō mediocribus cau-
 sis ad quē castrorum positio valli & fosse de-
 stinatio pertinebat. Tabernacula vel casae militum cū impedi-
 mētis oībus mutu ipsius curabant̄. Præterea ægri cōtuber-
 nales & medici a q̄bus curabant̄. Expēsē ēt ad eius indus-
 triā pertinebat. Vehicula saginarij necnō etiā ferramēta
 q̄bus materies serrat̄ vel cedit̄ q̄busq; aperiunt̄ fossē cir-
 mā sitū valli & aqueductus. Itē ligna vel stramina, arie-
 tes, onagri, baliste, ceteraq; genera tormentorū ne deessent
 aliqñ p̄curabat. Is post longā p̄batamq; militiam peritis-
 simus oīm lēgebatur: vt recte doceret alios quod ipse cum
 laude fecisset.

De officio prefecti fabrorum. Cap. XI.

Abet p̄terea legio fabros lignarios instructō-
 res, carpētarios, ferrarios, pictores, reliquos
 & artifices ad hibernorū edificia fabricāda ad machinas,

FLAVII VEGETII DE R^E M^ILITARI
turres ligneas, cæteraq; quibus vel expugnatur aduersario-
rū ciuitates vel defendunt p^rprie præparatos. Qui arma-
q; vehicula celeraq; genera tormetorum vel noua facerent
vel quassata repararet. Habebat etiā fabricas, scutarias, lo-
ricarias, archarias in qbus sagitte, missilia, cassides oīaq;
armorū gna formabant. Hec em erat cura p^rcipua ut q= =
quid exercitui necessariū videbat nunq; deesset in castris
vsc; eo vt etiā cunicularios haberent q; ad morē bessorum
ducto sub terris cuniculo murisq; intra fundamenta per-
fossis improvisi emergeret ad vrbes hostiū capiendas. Ho-
rum index erat propriis p^rfectus fabrorum.

De officio tribuni militum.

Caput. XII.

Ecē cohortes habere legionē diximus : sed pri-
d erat miliaria ī qua cēsu, gñere, litteris, forma,
virtute, pollētes milites mittebant. huic tribu-
nius p^raeerat armorū sciētia, virtute corporis, morum ho-
nestate p^rcipius. Relique cohortes prout principi placuisseb-
at a tribunis vel a p^rpositis regebant. Tanta aut seruabat ex-
ercēdi milites cura vt nō solū tribuni vel p^rpositi cōtuber-
nales sibi creditos sub oculis suis iuberet quotidie medita-
ri, sed etiā ipi armorū arte p^rfecti cæteros ad imitationē p= =
prio cohortarent exēplo. Tribuni aut sollicitudo p hāc lau-
dat industria: cū miles veste nitidus armis bene munitus
ac fulgens exercitiū vsu & disciplina eruditus incedit.

De centurijs atq; vexillis peditum.

Cap. XIII.

Aquila.
Draco-
nes.

Rimum signū totius legionis est aquila quā
p aquilifer portat. Dracones etiā per singulas
cohortes a draconarijs feruntur ad prelium.

Sed antiqui quia sciebant in acie commisso bello celeriter ordines aciesque turbari atq; confundi: ne hoc posset accidere cohortes in centurias diuiserunt: & singulis centuriis singula vexilla constituerunt: ita vt ex qua cohorte vel quota esset centuria in illo vexillo litteris esset asscripta: quod intuentes vel legentes milites in quantouis tumultu a contubernialibus suis aberrare non possent. Centuriones insuper qui nunc centenarij vocantur nimium bellicosos loriciatos transumptis cassidū cristis: vt facilius noscerent, singulas iussserunt gubernare centurias: quatinus nullus error existeret cum centeni milites sequerentur non solū vexillum suum, sed etiam centurionem qui signum habebat in galea. Rursus ipse centurie in contubernia diuisse Decanis sunt: vt decem militibus sub uno papilione de gentibus Manipulus quasi præcesset decanus qui caput cōtuberni noiatur. Ius. Contubernium autem manipulus vocabatur ab eo quod coniunctis manibus pariter dimicabant.

De turmis equitum legionariorum. Caput. XIV.

Vemadmodum inter pedites centuria vel manipulus appellat, ita inter equites turma dicit: Turma. & habet una turma equites. xxx. duos: huic Decurio, qui præest Decurio nominatur. Cetū enim peditas ab uno centurione sub uno vexillo gubernatur: si militer. xxx. duo equites ab uno decurione sub uno vexillo reguntur. Præterea sicut centurio eligendus est m. agnis viribus, procerâ statura: qui hastas vel missilia perite iaculetur & fortiter: qui dimicare gladio, qui scutum rotare doctissime nouerit: qui omnem artem didicerit armaturae. Vigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda que ei imperantur quam ad loquendum paratus:

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI.

Cotubernales suos ad disciplinā retineat: et ad armorum exercitū cogat: ut bñ vestiti et calciati sint: ut arma om̄ia defricetur ac splendeat. Similiter eligēdus est decurio q̄ turme eq̄tū p̄ponat i primis habili corpe: ut loricatus et armis circumdatuſ oībus cū summa admiratione equū possit ascēdere: equitare fortissime. cōto sciēter vti: sagittas doctis

Turmales sime mittere: turmales suos. i. sub cura sua eq̄tes positos erudire ad oīa q̄ equestris pugna depositis: eosdē cogere loricas suas vel catafractas cōtos suos et cassides frequēter tergere et curare. Plurimū em̄ terroris hostibus armorū splendor iportat. Quis credat militē bellicosū cuius dissimulatiōe situ ac rubigine arma fedātur? Nō solū aut eq̄tes sed etiā ipos equos assiduo labore cōuenit edomari. Itaq; ad decurionē et sanitatis et exercitationis tam hoīm q̄ equorum pertinet cura.

Quemadmodum legionum acies instruantur.

Caput.

XV.

Vnc qualiter instruēda sit acies si pugna imīneat declaret vnius legiōis exēplo: qđ si usus exegerit trāfferri possit ad plures legiōes. Eq̄tes locant̄ i cornibus. Acies peditū a priā cohorte īcipit ordinari i cornu dextro. Huic cohors sc̄da cōiungit. Tertia cohors in media acie collocat. Huic ānectit q̄rta. Q̄ uītavero cohors sinistrū suscipit cornu. Sed an signa et circa signa Necnō i priā acie dimicātes prīcipes vocabāt: hoc est ordinarij ceteriq; prīciples. hec erat grauis armatura q̄ habebāt cassides, catafractas, ocreas, scuta, gladios maiores quos spathas vocāt, et alios minores quos semispathas nōiant: Semispata plūbatas quinas positas in scutis quas primo impetu iati. Item bina missilia vnu maius ferro triangulo vnpilum. ciarū nouem hastili pedum quinq; et semis qđ pilum vo Spiculum abat nunc spiculū dicit. Ad cuius ictum p̄cipue exercebant milites

LIBER SECUNDVS 17

milites quod arte & virtute directum & scutatos pedi-
tes et loricatos equites sepe transuerberat. Aliud minus fer-
ro triangulo vnciarū qnq; hastili pedū triū et semis qd tūc
verruculū nūc veretū dicit. Prīa acies p̄cipū sc̄da hastato Verricu-
rū armis talib⁹ docet iſtructa. Post hos erāt Pheratarij et le lum.
uis armatura quos nūc auxiliatores et armaturas dicim⁹. Pherenta
Scutati q plūbatis vel gradijs et missilibus accīcti sicut nūc rij.
ppe oēs milites vident̄ armati erāt. Itē sagitarij, cū cassidi Scutati-
bus, catfractis et gladijs, sagittis et arcubus. Erāt fundito-
res q ad fūdas vel fūstibalos lapides iaciebāt. Erāt triangu Fundito-
larij q ad manubalistas vel arcubalistas dirigebat sagittas res.
sc̄da acies similiter armabāt i q cōsistētes milites hastativo Triangu-
tabāt. Sed in sc̄da acie dextro cornu cohors sexta ponebat, lares
qui iūgebat septima. Octaua cohors mediā aciā tenebat no-
na comitatē. Decima cohors in vndecima acie sinistrum
semper obtinebat cornu.

Quemadmodum triarij vel centuriones armentur.

Caput.

XVI.

Ost oēs aut̄ acies triarij cū scutis catfractis et Triarij.
p galeis ocreati cū gladijs semispattijs plūbatis
& binis missilibus locabant̄: q genu posito
subsidebant ut si prima acies vincerebāt, ab hijs quasi de-
tegro reparata pugna posset reparare victoriā. Oēs aut̄ si
gnarij vel signiferi q̄uis pedites loricas minores accipie-
bāt: et galeas ad terrorē hostiū vrsinis pellibus tectas. Ce-
turiones vero habebāt catfractas, scuta, & galeas fer-
reas sed transuersis & argētatis crīstis ut facilius cognō-
scentur a suis.

Cōmissa pugna grauem armaturam stare pro muro.

Caput.

XVII.

Llud aut̄ sciēdū est et modis oībus retinēdū cōmiso
bello priā ac sc̄da acies stabat imota. Triarij quoq;
c

FLAVII VEGETII DE RE MILITAR^E
residebat: ferretarij autē armature scutatores, sagittarij, fū
ditors. hoc est leuis armatura aduersarios pugabant an
te aciē pcedētes: si hostes fugare poterāt seq̄batur, si eorū
virtute ac multitudine p̄m̄batur reuertebat̄ ad suos &
post eos stabat̄. Excipiebat autē praelū grauis armatura: et
taq̄ murus (ve ita dicā) ferreus stabat̄: & nō solū missili
bus sed etiā gladijs cominus dimicabat̄: & si hostes fugas
sent nō sequebatur grauis armatura ne aciē suā ordinatio
nēq; perturbaret: & ad dispersos recurrētes hostes incō-
positos opprimeret̄: sed leuis armatura cū funditoribus sa-
gittarijs & eq̄tibus fugiētes sequebat̄ inimicos. Hac di-
spositione atq; cautela sine piculo legio vincebat: aut supata
seruabat̄ icolumis: q̄a ius legiōis est facile nec fugere, nec
sequi.

Nomina militum & gradus in scutis eorum aduersis
scribenda. Caput. XVIII.

Digmata. **S**ed ne milites aliquādo in tumultu praelij a suis
cōtubernalibus aberrarēt, diuersis cohortibus
diuersa in scutis signa pingebant que ipsi no-
minant digmata sicut etiā nūc moris est fieri. Præterea in
aduerso scuto vniuersiūsq; militis litteris erat nomē ascri-
ptū addito ex qua esset cohorte, qua ve cēturia. Ex his er-
go apparet legionē bene institutā quasi munitissimam esse
cūlitatem que omnia prælio necessaria secum vbiq; portā-
ret: nec metheret repentinū hostiū superuentum quae etiā
in medijs campis subito fossa se valloq; muniret: quæ om-
ne genus militarij contineret & armorū. Si q̄s ergo pit
qua publica supare barbaros cupit vt diuinitatis nutu di-
spositione imperatoris iniūti reparentur, ex tyronibus
legiones votis omnibus petat. Intra' autem breue spaciū
temporis iuniores diligēter electi & exercitati quotidianē

solum mane. sed etiā post meridiē omni armorū disciplina vel arte bellādi veteres illos milites qui orbem terrarō integrū subegerunt facile coequabūt nec moueat cesar tuā maiestas quod olim consuetudo est mutata q̄ viguit. sed his suis p̄fusionis ac felicitatis est per hennitas tua q̄ pro salute reip. & noua excoigit & antiqua restituat. Omne enī opus difficile oideꝝ ante q̄ temptes. Cæterum si exercitata & prudentes viri delectui præponantur celeriter manus bellis apta poterit aggregari & diligenter institui. Quid his em̄ efficit solertia si cōpetentes nō denegētur expensæ.

Præter corporis robur notarum vel computandi arte
in tyronibus eligendam. Cap. XIX.

Sed qm̄ in legionibus plures scole sunt que litteratos milites querunt: ab his qui tyrones probant in oībus quidē stature magnitudinē, corporis robur, alacritatē animi conuenit explore. Sed in quibus dā notarū peritia, calculādi computandi q̄ usus exigitur. Totius enim legionis ratio, sive obsequiorum sive militarium numerorum, sive pecunie quotidie scribitur artis maiore prope diligentia q̄ res annonariae vel ciuiliis politicis libris annotatur. Quotidianas etiam in pace vigilias. Item excubitum sive angarias de omnibus centuriis & contuberniis vicissim que milites faciūt ut ne quis contra iusticiam prægraetetur: aut alicui præstetur immunitas. Nomina eorum qui vices suas fecerunt brevibus inseruntur. Quando quis commeatum acceperit vel quōd dierū ānotat in brevibus. Tūc em̄ difficile cōmeatus dabat: nisi causis iustissimis approbat. Nec aliquā milites iustiti depueabātur obsequijs: nec priuata eisdē negotia mandabant. Si quidē incongruū videretur ioperoris

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI

militem qui veste & annona publica pascebatur utilitatibus vacare priuatis. Ad obsequia tamen iudicium vel tribunorum, necnon etiam principalium deputabantur milites qui vocabantur accensi: hoc est postea additi quod fuisse Accensi. set legio completa: quos nunc supernumerarios vocant. Fasci Supernumeraria tamen. i. lignum, fenum, aquam stramen etiam lemarij. gitimi milites in castra portabant. Munifices enim ab eo Munifici = appellantur quod hec munia faciant.

ces-

Donatiui partem dimidiā debent apud signa sequestrare militibus seruandam. Cap. XX.

Llud vero ab antiquis diuinitus institutū est ut ex donatiuo quod milites consequuntur dimidia pars sequestraretur apud signa, & ibidē ipsis militibus seruaretur: ne per luxum aut inanem rerū comparationem a contubernalibus possit absumi. Plerique enim homines & precipue pauperes tantum erogat quantum habere potuerunt. Sepositio autem ista pecunie primum ipsis contubernalibus docetur accommoda. Nam cū publica substinentur annona ex omnibus donatiuis augeatur eorum pro medietate castrense peculium Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa depositos de deserendo nihil cogitat: magis diligit signa. Pro illis in acie fortius dimicat more humani ingenij: vt pro illis habeat maximam curam: in quibus suam videt positam esse substiam. Denique x. folles hoc est. x. sacci per cohortes singulas ponebant in quibus hec ratio cōdebat. Addebat etiam saccus undecimus in quem tota legio particulam aliquam cōferebat sepulture scilicet causa: vt si quis ex contubernalibus defecisset: ex illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa. Hec ratio apud signiferos ut nunc dicunt in cofino seruabatur. Et ideo signiferi non solum fideles sed etiam litterati homines eligebantur: qui et;

seruarent deposita: & scirent singulis reddere rōnem.

In legione ita fieri promotiones ut per omnes cohorte= transeant qui promouentur. Cap. XXI.

On tantum humano consilio sed etiam diui= nitatis instinctu legiones arbitror a roma= nis constitutas. In quibus x. cohortes ita sunt ordinatae, ut omnium unum corpus una videatur esse cō= iunctio. Nā quasi in orbē quendam per diuersas cohortes & diuersas scholas milites promouentur: ita ut ex pri= ma cohorte ad gradum quēpiam promotus vadat ad de= cimam cohortem: & rursus ab ea crescentibus stipendijs cum maiore gradu per alias recurrat ad primam. Ideo primipili centurio postq; in orbē oēs cohortes per diuer= sas administraverit scholas in prima cohorte ad hanc per uenit palmam: in qua ex omni legione infinita commoda consequatur. Sicut primicerius in officio perfectorū pre= torioq; ad honestū questuosumq; militie peruenit gradū: Primice= riis.

ita legionarij equites cohortes suas contubernij affectiōe. venerantur: cum naturaliter equites a peditibus soleāt di= screpare. Per hāc ergo cōtexionē in legionibus & oīum cohortum equitū peditumq; seruabantur una cōcordia.

Quid inter tubicines & cornicines & classicum interfit. Cap. XXII.

Abet preterea legio tubicines, cornicines, & buccinatores. Tubicines ad bellum vocant mi= lites: & rursum receptui canentes reuocant.

Cornicines quotiens canunt non milites sed si= gna ad eorum obtemperant nutum. Ergo quotiens ad ali= quod opus exituri sunt soli milites, tubicines canūt. Quo= tiens autem pugnatur & tubicines & cornicines pari= ter canunt. Classicum item appellatur quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne videtur imperij quia clas=

FLAVII VEGETII DE RE MILITAR.
sicum canitur imperatore presente vel cum in militem capitaliter animaduertitur: quia hoc ex imperatoris legibus fieri necesse est. Si vero ad vigilias vel angarias faciendas siue ad opus aliquod vel ad decurcionem campi exeunt milites tubicine vocante operantur et rursus tubicine admittente cessant. Cum autem monentur signa, aut idem mota figenda sunt cornicines canunt. Quod ideo in omnibus exercitiis et processionibus custoditur: ut in ipsa pugna scilicet obtemperent milites: siue eos pugnare siue stare, siue sequi, vel redire preceperint duces. Si quidem ratio manifesta sit semper in ocio debere fieri quod necessario faciendum videtur in prelio.

De exercitatione militum.

Cap. XXIII.

Egionis ordinatione digesta ad exercitium revertamur unde sicut iam dictum est exercitus nomen accepit. Iuniores quidem et noui milites inane et post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem et eruditissime intermissione semel in die exercebatur armis. Neque enim loquacudo etatis aut annorum numerus artem bellicam tradidit, sed post quanta volueris stipendia inexercitatus miles semper est tyro. Idcirco armaturam que festis diebus exhibetur non tam armature que sub campi doctore sunt sed omnes equaliter contubernales quotidiana meditatione dicebant et corporis velocitatem. Nam et velocitas vsu ipso acquiritur corporis et scientia feriendi hostem sequi protegendi, presertim si gladiis cominus dimicetur. Unde vero maius est ut seruare ordines distantes ut vexillii

sum in tantis permixtionibus in ipsa prolusione comitemur. nec inter doctos aliquis error existit quis in multitudine sit tanta confusio. Ad palum quoque vel sudes iuniores exerceri percommodum est cum latera vel pedes aut caput petere punctum cesimque condiscant. Saltus quoque exercitus facere pariter assuecant: insurgere tripudiantes in clypeum rursusque subfidere nunc gestiendo prouolare cum saltu: nunc cedentes in terga resilire. Nisi libus etiam, pa-
 los ipsos procul ferire meditentur: ut ergo ars dirigendi
 & dexere virtus possit accrescere. Sagittarij vero vel
 funditores scopas hoc est fruticum vel straminum fasces
 pro signo ponebant: ita ut sexcentis pedibus remoueren-
 tur a signo ut sagittis vel certe lapidibus ex fustibulo de-
 stinatis signum sepius tangerent. Propterea sine trepidatione in acie faciebant quod ludentes in campo fecerant.
 Semper assuendum est etiam ut semel tantum fundae-
 circa caput rotetur cum ex ea emittitur saxum. Sed ergo
 manu sola omnes milites meditabantur libraria saxa ia-
 ctare: qui usus parior creditur: quia non desiderat fundam.
 Missilia quoque vel plumbatas iugi & perpetuo
 exercitio dirigere cogebantur: usque adeo ut tempore bie-
 mis de tegulis vel scandulis que si deessent certi de cannic
 vlna vel culmo & porticus tegerentur ad equites: ergo
 quedam velut basilice ad pedites: in quibus tempestate
 vel ventis aere turbato sub tecto armis erudiebatur ex-
 ercius. Ceteris autem etiam hibernis diebus si pluies
 pluiaeque cessarent exerceri cogebantur in campo: ne inter-
 missa consuetudine animos militum debilitaret & cor-
 pora. Siluan cedere, portare onera, transfilire fossas, nata-
 re in mari sine fluminibus, gradu pleno ambulare vel cur-
 ere etiam armatos cum sarcinis suis: frequetissime conuenie-

F L A V I I V E G E T I I D E R E M I L I T A R I.
ut quotidiani laboris usus in pace difficilis non videatur
in bello. Siue ergo legio fuerit siue auxilia exerceantur as-
sidue. Nam sicut bene exercitatus miles prelum cupit: ita
formidat indotus. Postremo sciendum est in pugna usum
amplius prodesse quam vires. Nam si doctrina cesseret armorum
nihil paganus distat a milite.

Exempla adhortationum exercitiij militaris de alijs
artibus tracta.

Cap. XXIII.

Thleta venator auriga propter exigua merita
cedem vel certe plebis fauorem continua me-
ditatione artes suas aut seruare aut augere co-
suevit. Militem cuius est manibus seruanda respu. studio-
sus oportet scientiam dimicandi usumque rei bellicae inge-
bus exercitiis custodire. Cui contingit non tantum glorio-
sa victoria sed etiam amplior preda quocumque ad opes ac di-
gnitates ordo militie eorum imperatoris iudicium consuevit
euehere. Artifices scenici ab exercitiis non recedunt pro lau-
de vulgi. Miles sacramento lectus ab exercitiis armorum
vel nouellus vel tam vetustus cessare non debet: cui pugna-
dum est pro salute propria eorum libertate communi preser-
tim cum antiqua sit prudensque sententia omnes artes in me-
ditatione consistere.

Enumeratio ferramentorum vel machinarum legio-
nis.

Cap. XXV.

I Egio autem non tantum militum numero. sed
etiam genere ferramentorum vincere consue-
uit. Primum omnium instruitur iaculis quoniam nul-
le lorice nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas cō-
turas singulas carrobalistas habere consuevit quibus mu-
li ad trahendū eorum singula contubernia ad armandum vel
dirigendum hoc est undecim homines deputantur. Nam
he quanto maiores fuerint tanto longius ac fortius tela id

culantur. Non solum autem castra defendunt: verum etiam
in campo post aciem grauis armature ponuntur. Ante qua-
rum impetum nec equites loricati, nec pedites scutati ho-
stium possunt stare. In una autem legione quinquaginta
quinque carrobaliste esse solent. Item decem onagri hoc est
singuli per singulas cohortes in carpentis bobus duobus
portantur armatis, ut si forte hostes ad oppugnandum ve-
nerint vallum sagittis, & saxis possint castra, defendi.
Saxa quoque de singulis trabibus excavatas cum longissi-
mis funibus interdum etiam ferreis catenis secum legio
portat: quatinus contextis hisdem sicut dicunt monoxylis
superiectis etiam tabulatis flumina sine pontibus que va-
dari nequeunt tam a peditibus & ab equitibus sine perici-
lo transeantur. Habet ferreos harpagones quos lupos vo- Harpago.
cant: & falces ferreas confixas longissimis contis. Item nes.
ad fossarum opera facienda bidentes, ligones, palas, ra= Lippus.
stra, alueos, cofinos, quibus terra portetur. Habet quoque
dolabras, secures, ascas, serras, quibus materia ac pali do-
lantur atque secantur. Habet preterea artifices cum omni-
bus ferramentis: qui ad expugnandas hostium ciuitates,
testudines musculos, arietes, vineas (ut appellant) turrem
etiam ambulatorias faciant. Verum ne singula enumeran-
do plura dicantur vniuersa que in quoque belli genere ne-
cessaria esse creduntur secum legio debet ubique portare ut
in quoniis loco fixerit castra armatam faciat ciuitatem.

FLAVII VEGETII RENATI
DE RE MILITARI LIBER SE
CVNDVS EXPLICIT.

FLAVII VEGETII DE RÆ MILITARE

FLAVII VEGETII RENATI DE RÆ MILITARI LIBRI TERTII. PROLOGVS

Thenienses & Lacedemonios ac Macedonas
rerū potitos prisci loquuntur annales. Verum
apud Athenienses nō solū rei bellice sed etiā
diuersarū artū viguit industria. Lacedemo-

Idee

monio
circa b
lū chra

rū nūs autē precipua fuit cura bellorū. Primi deniq; experi-
el menta pugnarū de euētibus colligētes artē preliorū scripsis
1. se firmātur: vsc; eo vt rē militare que virtute sola vel ar-
te felicitate creditur cōtineri, ad disciplinā peritieq; studia
reuocarint: ac magistros armorū quos tactio vō appella-
uerunt iuuentutē suā vsum varietatēq; pugnādi precepe-
rit edocere. O viros summa admiratione laudādos: qui
eam recipi e arte voluerunt sine qua alie artes
esse nō possunt. Horum sequentes instituta romani martij
operis pr̄cepta & vsu retinuerunt: & litteris prodide-
runt. Que per diuersos authores librosq; dispersa impe-
rator inuicte n̄ rediō ritatem meam abbreviare iussisti: ne
vel fastidium noſceretur ex plurimis, vel plenitudo fides
deſſet in pariis. Quartū autē in prelijs lacedemoniorum
Xātippi disciplina proficerit (vt omnītā ceteros). Xātippi declara-
rei milita tur exēplo. Qui i Attiliū Regulū Romanūq; exercitum ſe-
ris pīus pe victorē cum carthaginēbus non virtute sed arte ſolus
ferret auxiliū prostratis exercitibus coepit ac domuit vno
q; cōgressu triūphas, bellum omne cōfecit. Nec minus han-
nibal petiturus Italā lacedemoniū doctorē que ſuit armo-
rei militari. Cuius monitis tot cōſules tātasq; legiōes inferior nū
ris studio mero ac viribus interemit. Ergo qui desiderat pacē pre-
ſus. pareat bellū: qui victoriam cupit instruat militē diligēter.

Qui secundos optat evētus dimicet arte nō casu. Nemo pro
nō nō audet offendere quem intelligit superiorem
est si pugne.

Qui modus debeat esse exercitus.

Cap. I.

RIMVS LIBER TYRONVM

P delectum exercitiūq; de prompsit: sequens le= Exerci=

gionis institutionem disciplināq; edocuit mī= tus.

litarē. Hic autem tertius classicum sonat. Ideo

enim illa p̄missa sunt ut hec in q̄bus pueritia certaminū

Et victorie summa consistit discipline ordine custodito et

intelligeretur celerius: Et amplius adiuuarent. Exercitus

dicitur tam legionum q̄ etiam auxiliorum, necnon etiam

equitum ad gerendum bellum multitudo collecta. Huius

modus a magistris queritur armorum, Nam cum xerxis

Et darij Et mitridatis ceterorumq; regum qui immu=

rables armaverunt populos exemplaria leguntur eviden=

ter apparet nimii copiosos exercitus magis propria mul=

titudine q̄ hostium virtute depresso. Nam pluribus casi=

bis subiacet amplior multitudo: in itineribus pro molle

sua semper est tardior. In longiore autem agmine etiam a

paucis superuentum assolet pati. In locis autem asperis

Et fluminibus trāseundis propter impedimentorum mo=

ras sepe decipit. Præterea ingenti labore numerosis aīali=

bis equisq; pabula colliguntur. Rei quoq; frumentarie dif=

ficultas que in omni expeditione viranda est cito maiores

fatigat exercitus. Nam quātolibet studio preparetur anno

na tanto matutius desit quāto pluribus erogat. Aīq; deniq;

ipsa nimie multititudini aliquā vix sufficit. Qd si casu acies

verterit tergū: necesse est multos cadere de multis. et illos

FLAVI VEGETI DERE MILITATRI
qui effugerint semel territos, postea formidare conflictū.
Veteres autē qui remedia difficultatum didicerent experi-
mētis non tā numerosos q̄ eruditos armis exercitus habe-
re voluerunt. Itaq; in leuioribus bellis vnā legionē mixtis
auxilijs, hoc est decē milia peditū & duo milia equitum
crediderūt posse sufficere. Quā manū p̄tores velut m̄ores
duces ad expeditionē s̄epe ducebāt. Qd si magne hostiū co-
pie dicerent cōsularis ptas cum. xx. milibus peditum &
quattuor eq̄tum tāq; comes maior mittebat. Qd si infinita
multitudo exḡtibus fortissimis rebellasset, tūc nimia ne-
cessitate cogēte duo duces & duo mittebant exercitus: cū
eiusmōi p̄cepto vt p̄uideret ne qd respu. detrimēti capiat
cōsules ambo. Deniq; cum in diversis regionibus cōtra di-
uersos hostes a po. ro. ānis pene oībus pugnaret: ideo suffi-
ciebant militū copie: quia vtilius iudicabat nō tam gran-
des exercitus babere q̄ plures. Illa tñ ratiōe seruata ne vn
q̄ amplior multitudo sociorū auxiliariūve esset in castris
q̄ ciuium romanorum.

Quemadmodum sanitas gubernetur exercitus.

Caput.

II.

Vnc quod vel maxie prouidendū est quēadmo-
nū dum sanitas custodiāt exercitus admōebo, hoc
est locis, aḡs, tēperie, medicā, exercitio. Locis
ne in pestilēti regiōe iuxta borbosas paludes, ne aridis et si
ne opacitate arborū cāpis aut collibus. ne sine tētorijs esta-
te milites cōmorent, Nē ægressi tardius & calore solis et
fatigatione itineris contrahāt morbum: sed potius in esta-
te ante lucē ad loca cepto itinere destinata perueniant. Ne
seua hieme iter p̄ niues ac pruinis noctibus faciant: aut li-
gnorum patiātur inopiam: aut minor illis vestium suppe-
rat copia. Nec sanitati em̄ nec expeditioni ydoneus miles
est q̄ algere compellitur. Nec pernitiosis & palustribus

Aquis utrā ex exercitus. Nam male aque potus veneno similes pestilentia bibentibus generat. Iam vero ut casu ægre contubernales oportunitis cibis reficiatur: ac medicorū arte currentē pricipiorū tribunorūq; et ipsius comitis q; maiorum rē sustinet potestate iugis queritur diligētia. Male em̄ cum his agitur qbus necessitas eō belli incumbit eō morbi. Sed rei militaris periti plus quotidiana armorū exercitia ad sanitatē militū putauerūt pdesse q; medicos. Itaq; pedes sine itermissione ibribus vel niuibus sub tecto , reliq; diebus exerceri i cāpo voluerūt. Similiter equestres nō solū i planis sed etiā in abruptis et fossarū hiatu difficillimis semetis seq; et equos suos assidue exercere iussérunt: vt nihil ijs ī necessitate pli accidere posset in conitū. Ex quo intelligit qto studiosius armorū arte docēdus sit semp exercitus: cū ei, et laboris cōsuetudo in castris sanitatē, eō in cōflictū possit p̄stare victoriā. Si autūnali estiūoq; tēpore diutius in ijsdē locis militū multitudo cōsistat: ex cōtagione aquarum eō odore ipsius feditatis vitiatis hastibus eō ære corrupto pñciosissimus nascitur morbus qui prohiberi non potest aliter nisi frequenti mutatione castrorum.

Quanta cura prouidenda sint atq; seruāda pabula eō
frumenta. Caput. III.

Rdo postulat vt de cōmeatu pabuli frumentiq;
dicat. Sepiū em̄ penuria q; pugna cōsumit ex
erictū: eō ferro seuior fames est. Deinde reliq; cibis
potest in tēpore subueniri: at pabulatio eō anona
in necessitate remedii non habent nisi an cōdant. In oī ex
peditione vnum est eō maximum cōsilium vt tibi suffi-
ciat victus: hostes frāgat inopia. Ante igitur q; inchoetur
bellum de copijs expensisq; sollers debet esse tractatus: vt
pabula, frumentum, ceteraq; annonarie species quas a p-

FLAVII VEGETII DERE MILITARI
muncialibus cōsuetudo deposit maturius exigant et i op-
portunis ad rē gerendā ac munitissimis locis aprior semp-
modus q̄ sufficit aggreget. Qd si tributa deficiunt proga-
to auro cōparāda sūt oīa. Neq; em̄ dūitiarū secura posse-
sio est nisi armorū defensione seruet. Frequenter aut̄ necessi-
tas geminat: et obſidio ſepe fit lōgior q̄ putatur: cū ad-
uersarij etiā ipſi eſuriētes circūcidere nō deſinat quos fa-
me ſperat eſſe vīcedos. Præterea q̄q; d in pecore vel qua-
cunq; fruge vinoq; hostis inferēs bellū ad viētū ſuū poten-
tit occupare, nō ſolū admonitis p̄ adicta poffessoribus. Sed
etiā coactis plectos pſcrutatores ad caſtella ydonea et ar-
matorū firmata pſidijs vel ad tutiſſimas cōferēdu est ciuita-
tēs: vrgēdiq; p̄uinciales, vt aī irruptionē ſeq; et ſua me-
nibus cōdāt. Reparatio em̄ murorū tormētorūq; oīm aī ca-
rāda eſt. Nā ſi ſemel hostes p̄uenerit occupatos, metu vni-
uersa turbanū. Et que ex alijs vrbibus petēda ſunt interclus-
iſi itineribus denegant. Sed fideliſ ſeruatorū custodia et
erogatio moderata cōſuenit, ſufficere p̄ copia maxime ſi ab
initio p̄curet. Cæterū ſera parsimōia eſt cū ſeruare cū deſi-
cit. In expeditionibus arduis per capita magis militū q̄ p̄
dignitates ab antiq; p̄bebat ānone: ita vt poſt neceſſitatē
eisdē a rep̄redderetur hieme lignorum et pabuli. Estate
aquařū vitāda eſt diſſiſtā. Frumēti vero vini et aceti
nec nō etiā ſalis oī tpe neceſſitas declināda: ita ut vrbes atq;
caſtella ab ijs militibus q̄ minus prompti inueniuntur in
acie armis. Sagittis, fūſtibalis, fundis etiam et ſaxis, ona-
gris, balistisq; defendantur. Præcipueq; videtur cauendum
ne aduersariorum dolo atq; periurijs decipiatur prouin-
cialium incauta ſimplicitas. Frequentius enim conuentio-
num pacisq; he ſimulatio credulis q̄ arma nocherunt qua-
ratione famem collecti patiuntur hostes: diſpersi vero cre-
bris ſuperuenientibus facile vincuntur.

Quemadmodum oporteat prouidere ne
milites seditionem faciant.

Capit.

III.

¶ Interdum mouet tumultum ex diuersis
locis collectus exercitus: & cum pugna-
re nolit irasci se simulat ut non ducatur
ad bellum. Quod iij præcipue faciunt qui
in sedibus ociose delicateq; vixerunt. Nam asperitate insolē-
ti laboris offensi, quic in expeditione necesse est sustinere,
præterea metuentes prælium qui armorum exercita declē-
narunt ad eiusmodi p̄cipitant audaciā. Cui vulneri multi
plex medicina cōsuevit opponi: ut dū adhuc separati sunt
in sedibus suis tribunorū vel vicariorum necnō etiā prin-
cipiorū ad oēm disciplinā arctissima severitate teneant, nō
bilq; aliud nisi deuotionē moderationemq; custodiāt, cam-
pi curationem vt ip̄si appellat, inspectionēq; armorum assē-
due faciant. Nullis cōmeatibus videntur nomē et signa obser-
vare nō defināt. Ad sagittas iaciendas, ad missilia dirigēda-
ad iactandas lapides vel funda, vel manu. ad armature
gestum: ad vectes pro similitudine gladiorum punctum
cesimq; feriendo multo die usq; ad sudorem sunt frequens
tissime detinendi. Cursu etiā & saltu ad trāsmittendas
fossas nihilominus ibuendi: si mare: seu fluvius vicinus est
sedibus. Estino tempore ad natandum cogendi sunt omnes
præterea siluam cädere, iter per dumos & abrupta fac-
re: materiem dolare, aperire fossam, occupare aliquem lo-
cum. & ne a contubernialibus detrudantur scutis iniū-
cem obuiantibus niti, ita exercitati atque eruditii in sedi-
tus m̄ ilites sine legionarij, sine auxiliares, sine equi-

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
tes fuerint: cū ad expeditionē ex diuersis conuenerint nu-
meris emulatione virtutis. praeliū magis necesse habeant
optare q̄ ocii. Nemo cogitat de tumultu qui fiduciam de
arte vel viribus gerit. Dux autē esse debet attentus: vt in
oībus legionibus sive auxiliis vel vexillationibus a tribu-
nis, vicariis, principiisq; si qui turbulenti vel sediciosi sunt
milites nō p̄ inuidia suggesterentium sed pro rerum verita-
te cognoscat: eosq; prudentiori consilio segregatos a castris
ad agendū aliquid q̄d ip̄is p̄pe videatur optabile: aut ad
castella vrbesq; deputent muniēdas atq; seruādas: tanta
subtilitate vt cū ambitionē videatur electi. Nunq̄ em̄ ad cō-
tumaciā pari consensu multitudo prorūpit: sed incitatur a
paucis qui vitiorum scelerumq; impunitate sperāt pecca-
re cū plurimis. Q̄d si ferri medicinā necessitas extremā
persuaserit: rectius est more maiorū in auctores criminū
vindicari, vt ad oēs metus ad paucos poena perueniat.
Laudabiliores tamen duces sunt quorum exercitus ad mo-
destiā labor eō vsus instituit, q̄ illi quorū milites ad obe-
dientiam supplicionum formido compellit.

Signorum militarium quot sint genera. Cap. V.

Vlta quidem sunt discenda atq; obseruanda pu-
gnantibus: siquidem nulla sit negligentie ve-
nia vbi de salute certatur. Sed inter reliqua ni-
hil magis ad victoriā p̄ficit q̄ monitis obtemperare si-
gnorū. Nā cū voce sola inter p̄liorū tumultus regi multitū-
do nō possit: eō cū p̄ necessitate rerū plura ex tēpore ih-
benda atq; faciēda sunt: antiquis oīm gētiū vsus inuenit
quō quod solus dux vtile iudicasset p̄ signa totus agnosce-
ret eō sequeret exercitus. Tria itaq; ḡna cōstat esse signo-
rum, vocalia, semiocalia, muta, Quorum vocali eō sem-
iocalia

uocalia percipiuntur auribus. Muta vero referunt ad oculū signa vōlos. Vocabula dicuntur quæ voce humana pronuntiant sicut calia in vigilijs vel in prælio p signo dicit: utputa victoria, palma, virtus, deus nobiscū, triumphus imperatoris: & alia quecūq; voluerint dare iij qui in exercitu habet maximā potestatem. Sciendum tamen est ista vocabula quotidianē debere variari ne ex usu signū hostes agnoscāt: & ex ploratores inter nostros versent impune. Semiuocalia sūt signa sequæ per tubam aut cornua, aut buccinā dantur. Tuba que minuocalia directa est appellatur Buccina quæ in semetipsam ereo circa Tuba. culo flectitur. Cornu qđ ex uris aggressib; argēto nē= Buccina. xum tempatū arte & spū quē canentis flatus emittit au= Cormi. ditur. Nam indubitatis per hæc sonis agnoscit exercitus utrum stare aut progredi an certe regredi oporteat: utrum longe persequi fugientes: an receptui canere. Muta signa signa sunt aqle, dracones, vexilla, flāmule rufe, pēne. Quocūq; muta. em hæc ferri iusserit ductor: eo necesse est signū suū comi = Alij rufe. tates milites pgāt. Sunt & alia muta signa: q̄ dux belli in equis aut indumentis & etiā in ipsis armis ut dignoscāt hostis p̄cipit custodiri. Præterea manus aliqd vel flagello more barbarico vel certe mota qua utitur veste significat. Que oīa in sedibus, itineribus, in omni exercitatioē cōstrē si vniuersi milites & sequi & intelligere consuescāt. Cōtinuus em usus necessarius videtur in pace eius rei quæ in prælij confusione seruāda sit. Item mutū & cōmune signū est quotiens proficidente turba excitatus puluis ad simili tudinem nubium surgit, hostiumque prodit aduentum. Similiter si diuise sint copie . per noctem flammis, per diem fumo significant socijs: quod aliter non potest numerari. Aliquando in castellorum aut urbium turrib; appendunt trabes quibus aliquando erectis: aliquando depositis indicant quæ geruntur.

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI

Quanta sit seruanda cautela cum vicinis hostibus monetur exercitus.

Capit. VI.

Virem militarem studiosius didicerunt: asserunt plura in itineribus q̄ in ipsa acie pericula solere contingere. Nam in conflictu armati sunt omnes: & hostem cominus vident: & ad oppugnandum animo veniunt parati: in itinere autem minus armatus minusq; attentus est miles: & superuentus impetus vel fraude subesse repente turbatur. Ideo omni cura omniq; diligentia prouidere dux debet ne proficisci patiatur incursum: vel facile ac sine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum in quibus bellum geritur plenissime debet habere perscripta: itavt locorum interualla non solum passuum numero sed etiā viarum qualitates perdispat: compendia diuerticula, mōtes, flumina, ad fidem descripta consideret: vsque eo vt solertiores duces itineraria prouinciarum in quibus necessitas geratur non tantum adnotata sed etiam picta habuisse firmantur: vt non soluin consilio mentis verum aspectu oculorum viam profecturis eligerent. Ad hæc a prudentioribus & honoratis ac locorum non ignaris separatim debet vniuersa perquirere & veritatem colligere de pluribus. Præterea sub periculo eligendarum viarum duces: idoneo, scientesq; percipere eosque custodie mancipare additæ pene contestatione vel preuij. Erunt enim utiles cum intelligent nec fugiendi sibi copiā superesse: & fidei præmium ac perfidie parata supplicia. Prouidendum quoque vt sapientes exercitatiq; querantur ne duorum aut trium erroris discrimen pariat vniuersis. Interdum autem imperitari

Itinera-
ria.

sticitas plura promittit: & credit se scire quæ nescit. Sed
cautele caput est vt ad quæ loca vel quibus itineribus sit
profecturus exercitus ignoretur. Tuttissimum nanque
in expeditionibus creditur facienda nesciri. Ob hoc ve= teres Minotauri signum in legionibus habuerunt: vt Minotauri quemadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho ri signum additus perhibetur: ita ducis consilium semper esset oc cultum. Securum iter agitur: quod agendum hostes minime suspicantur. Verum quia exploratores altrinsecus missi profectionem suspicionibus vel oculis deprehendunt: vel interdum transfluge proditoresque non de sunt: quemadmodum occurri ingruentibus debeat inti metur. Dux cum agmine exercitus profecturus fidelissimos, argutissimosque cum equis probatissimis mittat: qui loca per quæ iter faciendum est in progressu & a tergo dextra leuaque perlustrent: ne aliquas aduersarij moliantur infidias. Tutiis autem operantur exploratores noctibus quam diebus. Nam quodammodo ipse sui pro ditor inuenitur cuius speculator fuerit ab aduersarij comprehensus. Primi ergo equites iter arripiant. Inde pedites, impedimenta, saginarij calones, vehiculaque in me dio collocentur: ita vt expedita pars peditum & equitum subsequatur. Nam ambulantibus interdum quidem a fronte, sed frequentius a tergo superuentus infertur. A lateribus quoque pari armatorum manu impedimenta claudenda sunt. Nam insidiatores in alio loco impulsant transuerso frequenter incursu. Illud quoque præcipue obserandum est: vt ea pars ad quam hostis venturus creditur oppositis electissimis equitibus & leuis armatura necnon etiam peditibus sagittarij muniantur. Quod si vndique circumfunduntur inimici: vndique preparata debent esse subsidia. Ne vero repentinus

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
tumultus amplius noceat: ante commonendi sunt milites
ut parati sint animo: ut arma in manibus habeant. Nam
in necessitate subita que conterrent, prouisa non solent esse
formidini. Antiqui diligentissime precauebant ne a caloni-
bus interdum vulneratis interdum timentibus & sagi-
nariis clamore pauefactis pugnantes milites turbarentur
ne dispersi longius aut congregati amplius q̄ expedit im-
pedirent suos: hostibusq; prodeissent. Et ideo ad exemplū
militum etiam impedimenta sub quibusdam signis ordi-
Catones nanda duxerunt. Deniq; ex ipsis calonibus quos galearios
galearij vorant idoneos ac peritos v̄su legebant: quos nō amplius
q̄ ducentis saginariis puerisq; prefecerant. Hisq; vexilla
dabant: vt scirent ad que signa deberent impedimenta col-
ligere. Sed propugnatores ab impedimentis laxamento ali-
quo diuiduntur: ne constipati ledantur in prelio ambulā
te exercitu. vt locorum varietas euenerit ita defensionis ra-
tio variatur. Nam in campis patentibus equites magis so-
lent impugnare q̄ pedites. At vero in locis silvestribus vel
montuosis vel palustribus pedestres magis formidande
sunt copie. Illud quoq; vitandum ne per negligētiā alijs
festinantibus: alijs tardius incedentibus interrumpat acies
aut certe tenuetur. Continuo enim hostes interpollata per-
uadunt. Preponendi ergo sunt exercitatissimi campi docto-
res viarij vel tribuni: qui alacriores retardent et pigris
incedētes accelerare compellant. Nam qui multum prece-
serunt superuentu factō non tam redire q̄ fugere cupiunt.
Quivero extremi sunt deserti a suis vi hostiū ac ppria de-
speratiōe superantur. Sciēdū est etiam q̄ aduersarij in his
locis que sibi oportuna intelligunt subcessas occultius col-
locant: vel aperto marte impetum faciunt. Sed ne secretū
noceant ducis prestat industria: que omnia prius cōuenit
explorare. Deprehensa quoq; subcessa si circumueniatur

LIBER TERTIVS

vtiliter plus periculi sustinet q̄ parabat inferre. Aperta autem vis si preparetur in montibus altiora loca premis- sis sunt presidijs occupanda: ut hostis cum aduenerit repe- riatur inferior: nec audeat obuiare cum tam a fronte quā supra caput suum cernat armatos. Qd si anguste sint vie sed tamen tute melius est precedere cum securibus ac do- labris milites: & cum labore vias aperire q̄ in optimo itinere periculum sustinere. Præterea noscere debemus ho- stium consuetudinem vtrum nocte, an incipiente die, an ho- ra reficiendi lassis superuenire consueverunt: & id vita- re quod illos facturos ex more putamus. Iam vero vtrū peditibus an equitibus, vtrum contatis an sagittarijs am- plius valeat, vtrum numero hominum an armorum mu- nitione precellant nos scire conuenit: & ordinare quod nobis utile illis docetur aduersum. Tractare quoque per diem an per noctem iter expeditat inchoare: que & quan- ta locorum interualla sint ad que cupimus properare: ne- cessitate atq; penuria obsit euntibus: ne hyeme difficiles aut inuie occurrant paludes maioresq; torrentes: & impedi- to itinere circuueniat exercitus priusq; ad destinata per- veniat vt nostra commoditas est ista sapienter vitare: ita si aduersariorum imperitia vel dissimulatio occasionem nobis dederit: non oportet dimitti sed explorare sollicite proditores ac træfugas inuitare: vt quod hostis moliatur in presenti vel in futurum possimus agnoscere: paratisq; equitibus ac leui armatura ambulantes eosdem vel pa- bula victimque querentes improviso terrore decipere.

Quemadmodum flumina que sunt maiora transean- tur.

Cap. VII.

N træfatu fluviorum grauis molestia negligē- tibus frequenter emergit. Nam si qua aqua- d ij

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
violentior fuerit aut aliens latior impedimenta pueros et
interdum ipsos ignauos solet mergere bellatores. Ergo ex-
plorato vado due acies equitum electis animalibus ordi-
natur interuallis competentibus separate ut per mediū
pedites et impedimenta transeant. Nam acies superior
a quarum impetum frangit: inferior qui rapti submersiq;
fuerint colligit atq; transponit. At cum altior fluctus nec
peditem nec equitem patitur si per plana decurrat ductis
multifariam spargitur fossis: diuisusq; facile transit. Na-
uigeri vero omnes hastis fixis ac superpositis tabulatis
peruij fiunt: vel certe tumultuari opere colligatis inani-
bus cuppis additisq; trabibus transitum prebent. Expedi-
ti vero equites fasces de canis aridis vel vlua facere co-
sueuerunt: super quos loricas et arma ne videnter impo-
nunt: ipsi equiq; natando transeunt colligatisq; secum fa-
sces pertrahunt sarcinis. Sed commodiis repertum est ut
monoxylos hoc est paulo latiores scapiolas ex singulis tra-
bibus excavatas pro genere ligni et subtilitate levissima
carpentis secum portet exercitus tabulis pariter et clavis
ferreis preparatis. Ita absq; mora constructus pons et
funibus qui propterea habendi sunt vincitus lapidei arcus
soliditatem prestet in tempore. Sed instates aduersarij ad
transitus fluminum insidias vel superuentus facere con-
sueuerunt. Ob quam necessitatem in vtraq; ripa collocan-
tur armata presidia ne alio interueniente diuisi oppri-
mantur ab hostibus. Cautius tamen est sudes ab vtraque
parte prefigere: ac sine detimento si qua vis illata fuerit
sustinere. Quod si pons non tantum ad transitum sed etiam
recurrsum et commeatum necessarius fuerit: tunc invtro
q; capite percussis latioribus fossis aggereq; constructo de
fensores milites debet accipere a quibus tandem teneatur
q; diu necessitas locorum postulat.

Monoxy
li:

Quemadmodum castra debent ordinari.
Caput. VIII.

Onsequens videtur itineris obseruatio-
ne descripta ad castrorum in quibus ma-
nendum est venire rationem. Non enim
belli tempore ad stativa vel mansionem
munita ciuitas semper occurrit: ex in-
statum est plenumque discriminis exercitum passim sine
aliqua munitione considerare: cum militibus ad capiendum cibum
occupatis: aut ad munia facienda dispersis facile
nectantur insidie. Postremo noctis obscuritas, necessitas
somni, paucitatem equorum dispersio occasionem super-
uenientibus prestat. In metandis castris non sufficit bonū
locum eligere: nisi talis sit ut alter eo non possit melior in-
ueniri: ne utilior pretermisssus a nobis ex ab aduersariis
occupatus apparet incommode. Cauendum quoq; ne
per estatem aut aqua borbosa in proximo: aut salubris
aqua sit longius. Hyeme ne pabulatio defit aut lignum:
subitis tempestatibus campus in quo manendum est so-
leat inundari: ne sit in abruptis ac deuijs ex circumsedentibus aduersariis difficulter egressus: ne ex su= perioribus locis missa ab hostibus in eum tela perue-
niant. Quibus ut oportet caute studioseque prouisus, pro
necessitate loci, vel quadrata, vel rotunda, vel trigona,
vel oblonga castra constitues. Nec utilitati preiudicet for-
ma. Tamen pulchriora creduntur quibus ultra lati-
tudinis spatium tertia pars longitudinis additur. Ita au-
tem ab agrimensoribus podisimum mensure colligi opor-
tet ut ad quantitatem [concludatur exercitus. Nam propu-

FLAVII VEGETTI DE RE MILITARI
gnatores angusta constipant: et ultra quod conuenit latiora
diffundunt. Tribus autem modis diffundunt castra muni-
ri posse. Primum in unius noctis transitu, et itineris oca-
cupatione leuiorē: cum sublati cespites circundat. Et age-
Valli. re faciūt supra quē valli hoc est sudes vel tribuli lignei p-
ordinē digerunt. Cespes autē circūciditur ferramentis qui
herbarū radicibus continent terrā: sit altus semissem latus
pedē: longus pedem semis. Qd si terra solutior fuerit: vt
ad similitudinē lateris cespes non possit abscindi: tunc ope-
re tumultuario fossa percutit: lata pedes quinq; alta tres.
cui intrinsecus agger excrescit: vt sine metu securus q; escat
exercitus. Statiua autem castra estate vel hyeme hoste vici
no maiore labore ac cura firmantur. Nam singule cēturie
diuidentibus campi doctoribus et principijs accipiūt pe-
daturas et scutis vel sarcinis suis in orbē circa propria
signa depositis cincti gladio fossā apīūt, latā aut nouē aut
vndecim, aut tredecim pedibus: vel si maior aduersario-
rum vis metuitur pedibus decem et septē imparem enim
numerū obseruari moris est. tum sepibus ductis vel inter
positis stipitibus ramisq; arborum ne facile terra dilaba-
tur agger erigitur. Supra quem ad similitudinem muri
pinne et propugnacula cōponuntur. Opus vero centurio-
nes decem pedis metiuntur: ne quis minus foderit aut er-
rauerit alicuius ignavia. Id tribuni circueunt: nec ante di-
scendunt qui streui sunt, q; fuerint omnia perfecta. Ne ta-
men aliquis superuentus laborantibus fiat: omnes equites
et pars peditum qui non operantur dignitatis priuile-
gio ante fossam in precinctu armata consistit: vt ingruen-
tes repellat inimicos. Prima igitur signa locis suis intra ca-
stra ponuntur: quia nihil est venerabilius eorum maiesta-
te militibus. duci pretorium eiusq; comitibus preparatur
tribunis tabernacula collocantur quibus per contubernia

LIBER TERTIVS

29

les ad munia deputatos aqua lignum, ex pabula, ministrâtur. Tunc pro gradu legionibus et auxiliis, equitibus, ex peditibus loca in quibus papiliones tendant deputantur in castris: ac de singulis centurijs quaterni equites ex quaterni pedites qui ex cubitum noctibus faciunt eliguntur.

Et quia impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere: ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuise vigilie: ut non amplius q̄ tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A tubicine omnes vigilie committuntur. Et finitis horis a cornicine reuocâtur idoneos tamen tribuni ex probatissimos eligunt qui circueant vigilias ex renūcient si qua emerserit culpa, quos cunctores appellant. Nunc militie factus est gradus et circito citores appellantur. Sciendum tamen est equites extra valorem nocturnas excubias facere debere. Per diem autē castris positis alijs mane: alijs post meridiem propter fatigas ratione ubera et feritionem hominum equorumq; angarias faciunt. Inter praecepit cipua conuenit ducem prouidere, siue in castris: siue in ciuitate consistat ut animalium pascha, subiectio frumenti, fastarum specierum, aquatio, lignatio, pabulatio, secura ab hostium reddatur incursu: quod aliter non potest evenire nisi per loca idonea qua nostrorum ambulat commeatus presidia disponatur: siue ille ciuitates sint: siue castella munita. Qd si non reperitur antiqua munitio: opportunis locis circundata maioribus fossis tumultaria castella, firmantur. Nam a castris diminutio vocabulo sunt nuncupata castella. Intra que in angarijs aliquāti pedites, equitesq; degentes, tutum iter commeatibus prestant. Difficile enim hostis ad ea loca audet accedere in quibus ex afro, ex a tergo nouit aduersarios commorari.

Que ex quanta consideranda sunt ut intelligat vtrū

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
superuentibus & insidijs an publico debeat marte cō-
fligi.

Cap. IX.

¶ Visquis hos artis bellice commentarios
ex probatissimis auctoribus breuiatos
legere dignabitur: quamprimum legē
prelij depugnandiq; cupit' audire prece-
pta scilicet conflictus publicus duarum
vel trium horarum certamine definitur. Sed quoniā par-
tis eius que superata fuerit spes omnis intercidit. Ideo
omnia ante cogitanda sunt, ante tentenda, ante facien-
da quam ad ultimum veniatur abruptum. Boni enim di-
ces non aperto marte prelum in quo est commune peri-
culum, sed ex occulto semper attentā: ut integris suis quā-
tum possint hostes interimant certe vel terreat. In qua
parte que necessaria admodum sunt ab antiquis recepta
perscribam. Præcipua ars & utilitas ducis est ut adhibi-
tis ex vniuerso exercitu scientibus belli & sapientibus vi-
ris, de suis & hostium copijs, sepius tractet: omni (que
plurimum nocet) adulatio summa vtrum maiore nu-
merum pugnatorum ipse an hostes habeat. Vtrum ipsius
an aduersariorum homines magis armati sint & mu-
niti: qui magis exercitati: qui sunt in necessitatibus for-
tiores. Querendum est etiam vtra pars equites vtra pe-
dites habeat meliores. Si ciendumq; in peditibus maxime
consistere robur exercitus. & inter ipsos equites quis cō-
tatis quis sagittarijs antecedit. Quis plures loricas induit
quis utiliores equos adduxerit. Postremo ipsa loca in qui-
bus pugnandum est: vtrum inimicis an nobis videantur
accommoda. Nam si equitatu gaudemus campos optare
debemus si pedite loca eligere angusta fossis, paludibus,
vel arboribus impedita & aliquotiens montuosa cui ma-

LIBER TERTIVS

30

gis victus abundet quam desit. Nam famēs ut dicitur intrinsecus pugnat & vincit sepius sine ferro. maxime autem tractandum est: vtrum protrahi necessitatem expedit, an celerius dimicari. Interdum enim sperat aduersarius expeditionem cito posse finiri: & si delatus fuerit in longum aut penuria exercitus maceratur, aut desiderio suorum renouatur ad propria: aut nihil magnum faciens per desperationem abire compellitur. Tunc fracte labore & tedium plurimi deserunt aliquanti produnt: aliquanti se tradunt: quia aduersis rebus rarer fides est, & nudari incipit qui copiosus aduenerat. Ad rem pertinet nosce qualis ipse aduersarius vel eius comites optimatesque sint vtrū te temerarij, an cauti, an audaces, an timidi, scientes artem bellicam, an ex usu temere pugnantes: que gentes cum his fortes, que ignave pugnauerint: nostra auxilia cuius fidei qualiumque sint virium quos animos illius copie, quos habeat noster exercitus, que pars sibi magis victoriam repromittat. Eiusmodi enim cogitationibus virtus augetur aut frangitur. Desperantibus autem crescit audacia adhortatione ducis, & si nihil ipse timere videatur, crescit animus si ex insidijs vel occasione aliquid fortiter fecerit: si hostibus aduerso res ceperint euenire: si vel infirmiores aut minus armatos ex inimicis potueris superare. Cauendum autem est ne dubitantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas. Interest verum tyrones an veteres milites habeas: vtrum ante breve tempus in expeditionibus fuerint: an annos aliquot in pace durarint. Nam pro tyronibus accipiendi sunt qui pugnare longo tempore desierunt. Sed cum legiones, auxilia, vel equites ex diversis aduenerint locis.

FLAVII VEGETII DE RE MILITAR.
dux optimus & separatis singulos numeros per tribus
electos quorum scitur industria ad omnia genera ex-
ercere debet armorum & post in unum collectos quasi
depugnaturos conflictu publico exercebit: ipse sepius tem-
perabit quicquid artis possint habere: quod virium: quem=

admodum sibi ipsi consentiant. utrum ad tubarum moni-
ta. ad signorum indicia, ad præcepta vel nutum suum dili-
genter obtemperent. Si errant in aliquibus exerceantur at
q; doceatur qdū possint esse perfecti. Sivero in campi cur-
sione, in sagittando, in iaculando in ordinanda acie ad ple-
num fuerint eruditi: nec siquidem temere occasione capta=

ta ad publicam deducendi sunt pugnā: sed ante minoribus
plijs ibuendi. Dux itaq; vigilans, sobrius, prudens tanq; de
cūili causa inter partes iudicaturus adhibito consilio de
suis & aduersarij copijs iudicet. Et si multis rebus supe-
rior inuenit oportunitum sibi nō differat inire conflictū.
Si vero aduersarium intelligit potiorem: certamen pu-
blicum vitet. Nam pauciores numero & inferiores viri
bus superuentus & insidias facientes sub bonis ducibus
reportauerunt saepe victoriam.

Quid oportet fieri si quis desuetum a pugna habeat
exercitum vel tyronum. Caput. X.

Mnes artes loīaq; opera quotidiana vñi & ini-
gi exercitatione proficiunt. Quod si in suis ve-
rū est: quanto magis debet in maximis custodiri?
Quis aut dubitat arte bellicā rebus oībus esse potiorē, p
quā libertas retinetur, et dignitas pūincie propagatur: &
cōseruatur imperiū: Hanc quōdam relictis doctrinis om-
nibus lacedemonijs & postea coluere romani. Hāc solā ho-
die quoq; barbari putant esse seruandam. Cetera autem
hac arte cōsistere omina aut p hanc assequi se posse confi-
dunt. Hāc dimicatoribus est necessaria per quam vitam

retineant: ex victoriam consequantur. Dux ergo cui tate
potestatis insignia traduntur. Cuius fidei atq; virtuti pos-
sessorum fortune, tutele, vrbium, salus militū reip. credi-
tur gloria: non tantum pro vniuerso exercitu, sed etiam p
singulis contubernalibus debet esse sollicitus. Si quid em
illi eueniat in bello ex ipsius culpa. ex publica videat inius-
tia. Ergo si tyronem vel diu armis desuetum exercitū di-
cit singularum legionum sive auxiliorum: necnon etiā ve-
xillationum vires animos consuetudinē diligenter explo-
ret. Sciat etiam si potest fieri nominatim quis comes, quis
tribunus, quis domesticus, quis contubernalis quantum
possit in bello auctoritatēq; maximam severitate sumat
oēs culpas militares legibus vindicet nulli errantiū credas-
tur ignoscere: in diuersis locis ex diuersis occasionibus oīnt
experimenta percipiāt. His ut oportet ita curatis cum di-
spersi ad p̄dādū securri oberrant hostes: tunc p̄batos eq̄tes
sive pedites cū tyronibus aut iferioribus mittat: ut ex oc-
casione fusis inimicis et illis p̄icia, et reliq̄s crescat audacia.
Ad trāitus fluuiorum, ad præcipitia montiū: ad siluarum
angustias, ad paludum aut viarū difficultates superuētus
nullo sciente disponat: atq; ita iter suū tēperet ut aut cibū
capientes, aut dormientes, aut vacantes certe securos iner-
mes, discalciatos, distractis equis, nihil suspicantes ipse pa-
ratus inuadat: quatenus in huiusmodi certaminibus sui fe-
duciam colligant. Nam qui ante longum tēpus aut omni-
no nunq; viderunt homines vulnerari vel occidi, cum pri-
mum aspexerint perhorrescent, ex pauro confusi de fie-
ga magis q̄ de conflictu incipiunt cogitare. Præterea si ex-
currant aduersarij longo itinere fatigatos aggrediatur:
ultimo certe vel insperatos superueniat eos etiam qui lō-
ge a suis aut pabuli aut prede gratia commorantur ci-
to occupet cum delectis. Illa enim ante temptanda sunt

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
que si male cesserint minus noceant: si bene, plurimum pro-
sint. Inter hostes discordiarū serere causas sapientis est di-
cis. Nulla em̄ quis sit minima natio cito pōt ab aduersa-
riis deleri nisi proprijs simultatibus seipsa consumperit:
Nam ciuale odium ad inimicorum perniciem præceps est,
ad utilitatem sue defensionis incautum. Vnum illud est in-
hoc opere predicendum: ut nemo desperet fieri posse que
facta sunt. Dicat aliquis, multi anni sunt quibus nullus fos-
sa, aggere, vallo mansurum circundat exercitum. Respōde-

Persarū tuus hostium nocere potuisse. Perse imitantes romanos du-
mos ī fossē cōstrūta cōstra constitūunt: & quia arenosa sunt ppe oia-
sis ducen saccos quos inanes portauerāt expuluerulēta quae est offo-
dis.

ditur terra cōplent: eorumq; cumulo aggerem faciunt. Oēs
barbari carris suis in orbem connexis ad similitudinem
castrorū securas a superuenientibus exigunt noctes. Vere-
mur ne discere nequeamus que a nobis alijs didicerūt. Hac
ex vſu librisq; discenda que antea seruabantur, sed omis-
sa diu nemo quesuit: quia vigentibus pacis officijs pcul
aberat necessitas belli. Sed ne impossibile videatur ar-
morum disciplinam cuius vſus intercidit reparari posse
doceamus exemplis. Apud veteres ars militaris in obliuio-

nem sepius venit: sed prius a libris repetita est, postea du-

Scipionis cum auctoritate firmata. Scipio africānus sub alijs impe-
africā ratoribus hispanienses exercitus frequenter vīctos accepit
in exercētōs hos discipline regula custodita omni opere fossisque facie-
do milite dis ita diligenter exercuit: vt diceret fodientes luto in-
cura.

quinari debere qui madere hostium sanguine voluissent.

Metelli di Cūm ipſis denique numantinos sic capta ciuitate concre-
ligentia. maut ut nullus euaderet. Metellus in affrica albino im-

perante subiugatum accepit exercitum. Quem ita emen-
dauit veteribus institutis & disciplina maiorum ut po-

LIBER TERTIVS

32

Ita eos a quibus sub iugum missi fuerant superarent
Cimbri quoque Cepionis et mauli et syllani legiones
inter gallias deleuerunt. Quarum reliquias cum Gaius ma-
rius suscepisset ita erudiuit scientia et arte pugnandi ut Marij dis-
innumerabilem multitudinem non solum cimbrorum sed ligentia
etiam teutonum et ambronum publico marte deleret. Fa-
cilius autem est ad virtutem instruere nouos milites quam re-
tineare perterritos.

Quæ ipso die procuranda sunt cum
publica committitur pugna.

Capit. XL.

P Remissis leuioribus artibus belli ad pri-
blici conflictus incertum et ad fatalent
diem nationibus ac populis ratio disci-
pline militaris inuitat. Nam in euentis
aperti martis victorie plenitudo consistit. Hoc ergo tem-
pore tanto magis duces debent esse solliciti quanto maior
speratur diligentibus gloria et maius periculum comi-
tatur ignavos. In quo momento pericie usus pugnandi
doctrina consiliumque dominatur. Veteribus seculis mos
fuit parco cibo curatos milites ad certamen educere: ut ci-
taciores sumpta redderet escas et longiore conflictu non
fatigarentur inedia. Præterea obseruandum est per-
sentibus hostibus siue ex castris siue ex ciuitate pro-
ducas ad prælium nendum per angusta portarum pa-
ticulatim procedat exercitus a collectis et preparatis
vebilitetur inimicis. Ideoque prouidendum est ut ante
dūnes milites egrediantur portam et aciem prius con-

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
struant q̄ hostis adueniat. Quod si intra ciuitatem manē-
tibus paratus aduenerit aut differat egressus: aut certe dis-
simuletur: ut cum aduersarij insultare ceperint his quos
non putant exituros: cum ad p̄dam vel redeundi cōverte-
rint animū cum ordinē soluerint, tunc illis stupentibus le-
ctissimi quiq; prorūpant & cōferti aggrediātur ignaros
Obseruat aut ne longo spacio fatigentur milites ne lassos
post cursum equos ad publicū pliū cogas multū viriū labo-
re itineris pugnaturus amittit. Quid faciet q̄ ad aciē anhe-
lus aduēcat? hoc & veteres declinarūt & superiori no-
stra etate cū romani duces p̄ imperitiā nō cauissent ne qd
amplius dicā exercitus perdiderunt. Impar enim conditio
est lassum cum requieto, sudantem cum alacri: currentem
cum eo qui steterit inire conflictum.

Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi.

Caput.

XII.

¶ Ps̄a die qua certaturi sunt milites qd sentiat di-
ligēter cōuenit explorare. Nā formido vel fi-
ducia ex vultu, verbis, incessu, motibus cernit
nec confidas satis si tyro prelum cupit: in exptis em̄ dul-
cis est pugna. Et noueris te oportere differre si exercitati
bellatores metuunt dimicare. Monitis tñ & adhortatione
ducis exercitui virtus accrescit & animus: p̄cipue si futu-
ri certaminis talem acceperint rationē qua sperent se faci-
le ad victoriā puenturos. Tunc inimicorum ignauia vel er-
ror ostendēdus est: vel si antea a nobis superati sunt cōme-
morandum. Dicenda etiam quibus militum mētes in odiū

Quibus aduersariorum in iram & indignationem moueantur.
dux exer Aninis pene oīm hominū hoc naturaliter euēnit: vt tre-
citu mo = pident cum ad conflictum venerit. Sine dubio autem for-
ueat. midolosiores sunt quorum mentes ipse confundit aspectus
Remediu Sed hoc remedio lenitur: si anteq̄ dimicēs frequē-
ter exercitium

LIBER TERTIVS

33

ter exercitum tuum locis tutioribus ordines : vnde et informi
et videre hostem et agnoscere consuecat. Interdu audeat dine mi-
aligd ex occasione aut fugent, aut interimant, inimicorum litum.
mores, aduersariorum arma, et equos recognoscant. Nam
que ex usu sunt non timentur.

Quemadmodum idoneus locus eligatur ad pugnam.

Caput.

XIII.

Onum ducem coenit nosse magnam partem vi-
ctorie ipsum locum in quo dimicandum est possi-
dere. Elabora ergo ut conservurus manum pri-
mum auxilium capias ex loco: qui tanto utilior indicatur quanto
superior fuerit occupatus. In subiectos enim vehementius
tela descendunt, et maiore impetu obnitentes pars altior
pellit: Qui aduerso niti clino duplex subit cum loco et ho-
ste certamen, sed illa distracta est: quod si de peditibus tuis vi-
ctoriam speras contra equites hostium longa aspera, inequa-
lia, montuosa debes eligere. Si vero de equitibus tuis contra
aduersariorum pedites victoriam queris: sequi debes pau-
lo quidem editiora loca sed plana: atque patentia, neque silvis
neque paludibus impedita.

Quemadmodum acies beat ordinari ut in confli-
ctu reddatur iniusta.

Caput. XIV.

Rdinaturus aciem tria debet ante prospicere. so-
lem puluerem, et vetum. Nam sol ante faciem
eripit visum, ventus contrarius tria infle-
xit ac deprimit, hostium adiuvat tela. puluis a fronte conge-
stus oculos ingerit et claudit. Hec momento eo quo acies ordi-
natur etiam ingerit et vitare solent: sed duci prouido cauen-
dum est in futurum: ne post paululum accidente die no-
teat solis mutata conuersio: ne ventus aduersus hora solita

FLAVII VEGETI DE RE MILITARI

Aries. eo pugnante nascatur. Ita ergo cōstituantur ordines ut hæc post occipitiū nostrum sint, & si potest fieri aduersariorum impetant faciem. Aries dicitur exercitus instructus:

Frons. frons cuius aduersum hostem spectat. Hæc in pugna publica si sapienter disponitur plurimū iuuat: si imperite quis optimi bellatores sint mala ordinatione franguntur. Instructionis lex est ut in primo exercitati & veteres milites collocentur: quos antea principes vocabant. In secundo ordine circundati catafractis sagittarij & optimi milites cum spiculis vel lanceis ordinantur: quos prius hastatos vobabant. Singuli autem armati in directum ternos pedes inter se occupare consueuerunt: hoc est i mille passibus mille sexcenti sexaginta sex pedites ordinantur in longum: ut nec acies interlaceat, & spacium sit arma tractandi. Inter ordinem autem & ordinem a tergo in latum sex pedes distare voluerūt ut haberet pugnates spaciū accedēdissent: atq; recedēdi, vehementius em cū saltu cursuq; tela mittiuntur. In his duobus ordinib; & etate maturi & vsu cōfidentes & muniti grauioribus etiam armis collocantur. Hi em adinuicē muri nec cedere, nec sequi alijs cogendi sunt ve ordines turbent: sed venientes aduersarios excipere, et stādo pugnādoq; repellere vel fugare. Tertiū ordo disponit de armaturis velocissimis, de sagittarijs iuuenibus de bonis iaculatoribus quos antea ferētarios nominabāt

Principes

Hastati.

Ferentiā = Quartus itē ordo cōstruitur de scutatis expeditissimis, de sagittarijs iunioribus, de his qui acriter verutis vel martio barbulis quas plumbatas nominant dimicant, qui dicebāt leuis armatura. Sciendum ergo est stāntibus duobus primis ordinib; tertium & quartum ordinem ad prō-

Leuis ar- nocandūm cum missilibus & sagittis primo loco semper matura. exire: q; si hostes in fugam vertere potuerint ipsi cū equis tibus persequuntur. Sin vero ab hostibus pulsi fuerint

redeunt ad primam & secundam aciem: & inter ipsos
 recipiunt se ad loca sua. Prima autem & secunda acies cu
 ad spathas & ad pila ut dicitur ventum fuerit totum sua
 stinet bellum. In quarta acie ponabantur interdum caro=baliste, & manubalistarij fundibulatores, funditores. **Fundibus**
 dibulatores sunt qui lapides fustibalis iaciunt. **Fustibus** latores.
 fustis est longus pedibus. iiii. cui per medium ligatur fun=da de corio: & vtraq; manu impulsus prope ad instar **Fustiba-**
 onagri dirigit saxa. Funditores sunt qui fundis ex linovel **Fundito-**
 setis factis (has enim dicunt esse meliores) cōtorto circa caput **res.**
 brachio dirigunt saxa. Quibus scuta deerant sine lapidi=bus manu iactis, sine missilibus in hoc ordine dimicabant
 quos accensos tanq; immiores & postea additos nomina=bant. **Accensi-**
 Sextus ordo post omnes a firmissimis & scutatis,
 & omni genere armorum munitis bellatoribus teneba=tur: quos antiqui triarios appellabant: hi ut requieti &
 integri acris inuaderent hostes post ultimas acies sedere **Triarij:**
 consueuerant. Si quid enim primis ordinibus accidisset de**borum viribus reparationis spes tota pendebat.**

Ratio podismi quantum spacium in acie inter singu=los homines in longum vel in latum inter singulos or=dines debeat custodiri. **Caput. XV.**

Explanato aut̄ qualiter debeat acies instrui nūe podismū mēsurāq; ipsius ordinatiōis exponā. In mille passibus capi vna acies mille sexcētos sexaginta sex suscipit pedites: propterea quia singuli pi=gnatores ternos occupant pedes. Quod si sex acies in mil=le passibus ampi volueris ordinare: nouem milia no=naginta sex pedites sunt necessarij. Si autem in ter=nos ordines hunc numerum volueris tendere, dis*e ij*

EL AVII VEGETII DE RE MILITARI
millia passuum comprehendes. Sed melius est plures acies
facere q̄ milites spargere. Senos autē pedes a tergo iter sin-
gulas acies in latū diximus patere debere: et ipsi bellato-
res stantes singulos obtinent pedes. Ideoq; si sex acies or-
dinaueris quadraginta et duos pedes in latum et mille
passus in longum et decem milium hominum tenebit ex-
excitus. Si autem in ternos volueris. xxi. pedes in latum et
duo milia passuum in longum. x. milium. tenebit exerci-
tus. Ad hanc rationem siue. xx. milia. siue. xxx. milii pedi-
tum fuerint iuxta mensuram podismi sine aliqua dubita-
tione difficultatis potuerunt ordinari, nec dux fallitur cu-
sciat qui locus quātos possit capere armatos. Deniq; si an-
gustior locus sit vel multitudo sufficiat et iam inde no-
nū vel amplius acies ordinari conuenit. Magis enim expe-
dit ut conferti pugnant q̄ lōgius separati a suis. nā si nimil
fuerit acies attenuata cito ab aduersariis facta impres-
sione perrumpitur: et nullum postea potest esse reme-
dium. Qui autē numeri in dextro cornu: qui in sinistro: q̄
in medio debent ordinari et iuxta dignitates eorū ser-
vatur ex more: vel certe pro qualitate hostium commu-
natur.

De equitibus ordinandis.

Cap. XVI

Onstructa acie peditum equites ponuntur in
cornibus itavt loricati omnes et cōtati iūcti
sint peditibus. Sagittarij autem vel qui loricas
non habent longius euagentur. A fortioribus. Nāq; equi-
tibus peditū protegēda sunt latera et a velocioribus atq;
expeditis hostium cornua superfindenda sunt atq; tur-
banda. Scire dux debet contra quos drumos, hoc est glo-
bos hostiū quos eq̄tes oporteat ponere. Nā nescio q̄ occulta-
ratione immo pene diuina: alijs contra alios dimicant me-
lius, et qui fortiores vicerant ab inferioribus sepe

Drumi.

vincuntur. Qd si equites impares fuerint more veterum velocissimi cum scutis leuibus pedites ad hoc ipsum exercitati hīdē miscendi sunt: quos expeditos velites nomina-
bant. Quo facto quis fortissimi hostium venerint equites tamen aduersus mixtum agmen pares esse non possunt. Vnum hoc remedium dices veteres inuenierunt ut assue-
scere ficerent iuuenes currentes egregie, & inter binos equites singulos ex his pedites collocarent cum leuioribus scutis, gladiis, atq; missilibus.

De subsidijs que post aciem collocantur. Cap. XVII.

Sed optima ratio est & ad victoriā plurimū confert ut lectissimos, de peditibus, equitibus cum viarijs: comitibus tribunisq; vacantibus habeat dux post acie preparatos: alios circa cornua, alios circa medium ut sicubi hostis vehementer insistit ne rum patitur acies prouolent subito & suppleant loca: additaq; virtute innumerorum audaciam frangant. Hoc primi lacones inuenierunt quos imitati sunt carthaginenses romani postea vbiq; seruauerunt. Hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solum agere debit si potest: ut hostem repellat, aut fundat. Si cuneus agendus aut forfex superfluos habere debent post aciem de quibus cui neum aut forficem facias: si copia de proximo duceda sit: Serra itē ex abundantibus ducitur: nam si de loco suo ordinatum militem transferre ceperis vniuersa turbabis. Si globus hostium separatus, aut alā tuam, aut partem aliā vrgere ceperit: nisi superfluos habeas quos contraglobos possis opponere siue egres siue pedites de acie tuleris: dū alia vis defendere: alia periculosius denudabis. Qd si belatorū tibi copia nō abundat melius est acie habere brevius

FLAVII VEGETII DE REMILITARI.
rem dūmodo in subsidijs colloces plurimos. Nā plures circa medias partes campi ex peditibus bene armatis debes habere lectissimos de quibus cuneū facias. & statim acīc hostium rumpas. contra cornua autem de contatis, lorisq; equitibus ad hoc seruatis & leui armatura pedis sum alas hostium circumuenire te conuenit.

In quo loco primus dux stare debet, in quo secundus,
in quo tertius. Cap. XVIII.

Vx qui precipuā sustinet potestate inceps equites & pedites in parte dextra stare consuevit. Hic enim locus est in quo tota acies gubernat ex quo rectus est liberq; procursus. Ideo autē inter utrosq; consistit vt & consilio regere et auctoritate tam equites quam pedites ad pugnā possit hortari. hic de equitibus supernumerarijs mixtis peditibus expeditis aduersarijū sinistrum cornu quod contra ipsum stat circuire & a tergo semper urgere debet. Secundus dux in media acie portavit peditem qui eā sustentet & firmet: hic fortissimos pedites & bene armatos de superfluis secū habere debet ex qibus aut ipse cuneū faciat ethostū acīc rūpat: aut si ad uersarijū cuneū fecerint ipse forficē faciat, vt cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus tertius dux esse debet satis bellicosus & prouidus, quia sinistra pars difficilior est & velut māca in acie consistit ideo circa se bonus equites supernumerarios & velocissimos pedites secum habere debet: de quibus sinistrū cornu semper extendat: ne circumueniatur ab hostibus. Clamor autem quem quidā barrhitum vocant prius nō debet attolli q; acies utraq; se iuxterit. Imperitorū enim vel ignauorum est vociferari de longe cum magis hostes terreatur si cū telorū ictu

Barrhi =
tus.

clamoris horror acefferit. Semper autē studere debes ut
prior instruas aciē q̄ hostis: quia ex arbitrio tuo potes face
re qđ tibi utile iudicas cum nullus obstat: deinde et tuis
auges confidentiā eō aduersarijs fiduciā minis: quia for
tiores videntur qui provocare nō dubitat. Inimici autem
incipiunt formidare qui vident contra se acies ordinari.
Huic additur maximum cōmodum: quia tu instructus pa
ratusq; ordinantem eō trepidum aduersarium pōcupas
Pars enim victorie est inimicū turbare ante q̄ dimicat.

Quibus remedijs virtuti vel dolis hostium resistatur
in acie.

Cap. XIX.

Am in itineribus iā fatigatis in fluminū trans
n gressione diuisis: in paludibus occupatis: in iu
gis montiū laboratibus: in cāpis sparsis atq; se
curis i mājone dormiētibus opportunū preliū semper in
fertur cum alijs negocijs occupatur hostis prius interima
tur q̄ preparare se possit. Qđ si cauti sunt aduersarij eō
infidiarū nulla sit copia: tunc aduersum presentes sciētes,
vidētesq; equa cōditiōe pugnatur. Inde ars belli nō minus
in hoc aperto cōflictu q̄ in occultis fraudibus adiuuat eru
ditos. Cauendū vel maxime ne ab ala, cornuq; sinistro qđ
sepius euenit, aut certe dextro qđ licet raro contingit cir
cunueniātur tācum a multitudine hostiū, a vagātibus glo
bis quos drumos vocat. Qđ si acciderit vñū remediū est vt
alā cornuq; replices eō rotūdes: quatinus conuersi tui so
ciorū terga defendāt. Sed eō in angulo ipsius extremita
tis fortissimi" collocentur, quia ibi impetus amplior fie
ri consuevit. Item aduersum cuneū hostiū certis resistitur
modis. Cuneus dicitur multitudo peditū que iūcta cū acie
primo angustior deinde latior p̄cedit et aduersariorū or
dines rūpit. q̄ a pluribus in vñū locū tela mittuntur quam

Cuneus

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI

Capit. rem milites nominant caput porcinum. Contra quem ordinatio ponitur quam forficem vocant. Nam electissimis **porcinū.** militibus confertis in v. litteram componitur: ex illum **Forfex.** cuneum excipit atq; ex vtraq; parte concludit. quo facta aciem non potest rumpere. Item serra dicitur que a strenuis directa ante frontem opponitur hostibus ut turbata **Serra.** acies reperetur: Globus autem dicitur qui a sua acie separatus vago superuentu incursat inimicos. Contra quem alter populosior vel fortior immittitur globus. Observandum quoq; est ne sub tempore quo id committitur pugnave lis ordines commutare: aut de locis suis aliquos numeros ad alia transferre. Statim enim nascitur tumultus atq; confusio. Et imparatis conturbatisq; facilius hostis incubit.

Quot generibus pugna publica committatur: ex quo modo etiam qui inferior est numero ex viribus valeat victoriam obtainere.

Cap. XX.

d Epugnationum septem sunt genera. vel modicum infesta ex vtraq; parte signa configuntur. Una depugnatio est fronte longa quadrato exercitu sicut etiam nunc prope semper solet primum fieri. Sed hoc genus depugnationis periti armorum non optimum indicant quia cum in prolixo spacio tenditur acies non equalis semper tam pus occurrit: ex si alii quando in medio sinus aut curvatura sit in eo loco acies frequenter irrumpitur preterea si multitudine aduersarii antecedit a lateribus aut dextram aut sinistram aliam circuuerit in quo periculum magnum est nisi supernumerarios habeas qui sustineant hostemq; repellant. Hoc genus solus debet configere qui ex plures ex fortes habuerit bellatores: ut ex vtroq; cornu hostem circumueniat: O.

Quasi in sinū suū concludat exercitus. Secunda depugnatio
est publica que plurimis melior, in quasi paucos strēnuos
loco idoneo ordinaueris, etiam si multitudine hostium &
virtute turberis tamen poteris reportare victoriam. Hu-
iis talis est modus. Cum instructe acies ad congressum ve-
niunt tūctu sinistram alam tuam a dextera aduersarij tui
longius separabis: ne vel missilia ad eam vel sagitte per-
ueniant dextrā autē alā tuā sinistre ale illius iunges: et ibi
primum incoha prelum: ita ut cum peditibus optimis et
probatissimis equitibus sinistram partem illius ad quam-
te iunxeris aggredere, atq; circueas: & detrudēdo atq; su-
percurrendo ad hostium terga peruenias. Qd si semel ad
uersarios exinde pellere ceperis, accendentibus cuius indubi-
tatam victoriā consequeris: & pars exercitus tui quā ab
hoste submoueris secura durabit. Ad similitudinem autē
A. littere vel libelle fabrilis acies in hoc dimicandi genere
constituitur. Qd si te prior aduersarius fecerit: illos quos
post aciē supernumerarios diximus debere poni tā equi-
tes q pedites ad sinistrum tuum colliges cornū: & sic ad
uersario resistes magnis viribus ne arte pellaris. Tertia
depugnatio est similis secūde: sed in hoc deterior q à sini-
stro cornu tuo cum illius incipis dextro configere: nam
quasi mancus impetus est eorum & aperte cum difficul-
tate aggrediuntur hostes: qui in sinistro dimicant cornū: q
apertius explanabo. Si quando alam tuam sinistram lōge
habueris meliorem, tunc & fortissimos equites pedites=
q; coniunge: & in congressu ipsam primā applica ad alā
hostium dextrā: & quantum potes aduersarij dextram
partem pellere & circuire festina. Tuā autē aliā exercitus
partē in qua deteriores bellatores habere te nosti a fini-
stra longe illius separa: ne vel gladijs inuadatur: vel ad eā
cela perueniant. In hoc cauendum est ne inimicorum cū-

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
neis transuersa tua acies elidatur. hoc autem modo vno at
su utiliter pugnabitur si aduersarius infirmius dextrum
cornu habuerit et tuloge fortius sinistrum. Quarta de-
pugnatio talis est. Cum ordinaueris aciem ante quadrin-
gentos vel quingentos passus que ad hostem peruenias: non
sperante eo subito ambas alas tuas incitare te comuenit
ut ex utroque cornu impropositos hostes vertas in fugam: et
celerius victoriam consequeris. Sed hoc genus certaminis li-
cet cito superet si exercitatos fortissimosque produixerit: ta-
men periculosum est quia mediā aciem suā qui sic dimicat
denudare compellitur et in duas partes exercitū separa-
re. Et si primo impetu vicitus non fuerit inimicus: habet
postea occasionem qua inuadat et diuisa cornua, et me-
diā aciem destitutam. Quinta depugnatio est quarte simili.
Sed hoc unum amplius habet quia leuem armaturam
et sagittarios ante primā aciem ponit: ut illis resistētibus
non possit irrumpi. Nam sic de dextro cornu suo illius si-
nistru, et de sinistro cornu suo illius dextru aggreditur.
Quod si fugare potuerit statim vincit: si minus media
acies illius non laborat: quia a leui armatura sagittariisque
defendetur. Sexta depugnatio optima est et prope simili
secunde qua utitur qui de numero suorum et de vir-
tute desperant: et si bene ordinauerint quis cum paucioribus
semper victoriam consequuntur. Nam cum instru-
cta acies ad hostes accedit dextram alam tuam sinistre ale-
hostiā iunge: et ibi per equites probatissimos et velo-
cissimos pedites incipe preliari. Reliquā autem partem
exercitus tui logissime a dextra parte illius remoue: et in-
directum porridge quasi veru. Nam si partem sinistram illius
et a lateribus et a tergo cooperis cedere sine dubio ver-
es in fugam: aduersarius autem nec de dextera parte sua
nec de media acie potest suis laborantibus subuenire: qd.

Acies tua extenditur & tota se porrigit ad similitudinem. Littere longissime que recedit ab hostibus.

Quo genere in itineribus sepe confligitur. [Ca. XXI.]

Eptima depugnatio est que loci beneficio adiuuat dimicantem. In hac quoque & cum paucioribus & cum minus fortibus poteris aduersarii sustinere: hoc est si montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut civitatem, aut paludes, aut abrupta in parte vna habeas ex qua hostis non possit accedere reliquum exercitum tuum directa acie ordines. Sed in illa ala que munitionem non habet omnes equites & ferrentarios ponas. Tunc securus pro tuo arbitrio cum hoste confliges: quia ab una parte loci natura munite: ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen obseruandum est quo nihil melius inuenitur: ut sine de dextro cornu tuo cum illius sinistro pugnare volueris: ibi fortissimos ponas, sine de sinistro cum illius dextro ibi strenuissimos colloces, sine in medio facere cuneos volueris per quos hostium acies rupas in cuneo exercitatissimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consuevit. Tantum est ut electi a duce sapientissimo in his locis in quibus ratio & utilitas postulat ordinentur.

Viam abscedendi hostibus dandam ut deleantur facilius fugientes. Cap. XXII.

Lericque rei militaris ignari pleniores victoriariam credunt si aduersarios aut locorum angustijs, aut armorum multitudine citudederint: ut aditum non inueniant abscedandi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia: & cum spei nihil est sumit arma formido libenter cupit commori qui sine dubio scit

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI

Scipiois se esse moritum. Ideoq; Scipionis laudata sententia est:
sententia qui dixit viam hostibus qua fugeret non esse muniendam.
Nam cum abscedendi aditu patefacto mentes omnium ad
præbenda terga consenserit, multi more pecorum trucidā-
tur. Nec insequentium ullum periculum est cum victi qui
bus defendi poterant arma conuerterint. Hoc genere quid
eo maior fuerit exercitus tanto facilius multitudo p̄sterni-
tur: neq; enim ibi regredens est numerus vbi animus sea-
mel territus non tam tela hostium cupit declinare q; vultū.
Ceterū clausi licet exigui nūero & ifirmi viribus: hoc ipso
tñ sunt hostibus pares, quia desperantes scūnt aliud sibi li-
cere nō posse: sed vna salus victis nullam sperare salutē.

Quemadmodum ab hoste recedatur si consilium p̄-
gne displiceat. Caput. XXIII.

I gestis oībus quæ ratio militaris experimentis
d & arte seruauit vnum superest edocere quæ-
admodum recedatur ab hostibus. Nam discipli-
ne bellicæ & exemplorum periti nūsq; maius periculū im-
mirere testantur. Qui enim ante congressum recedit ex-
acie & suis fiduciam minuit & inimicis addit audacia.
Verum quia hoc sepius necesse est euenire: quibus modis
tuto possit fieri declarandum est: primū vt tui nesciat ideo
te recedere quia declinas inire confuctum: sed credant arte
aliqua se ideo reuocari vt ad oportuniorem locum inuite-
tur hostis vt facilius superetur. aut certe insequentibus ad-
uersarijs secretiores collocentur insidie. Nam necesse est qd
fugam parati sint qui ducem suum sentiunt desperare. Ila-
lud quoq; vitandum est ne hostes te recedere sentiant &
statim irruant. Propterea pleriq; ante pedites suos equi-
tes posuerunt vt discurrentes aduersarios videre non sine-

rent quemadmodum pedites abscederent. Item particulatim incipientes a primis singulas acies subducebant: retroq[ue] reuocabat in gradu suo manentibus reliquis quos sensim postea cesimq[ue] ad illos iungebant quos subduxerant. Primū aliquantis exploratis itineribus noctu cū exercitis recedebant ut hostes die orto cum intellexissent non posse sent comprehendere precedentes. Præterea leuis armaturæ permittebatur ad colles: aqua subito tuto reuocaretur exercitus: & si hostes insequi volnissent a leui armatura quæ antea occupauerat locum additis equitibus fundebantur. Nihil enim periculosius existimatur q[uod] si inconsulte in sequentibus ab his qui in subseffa fuerint vel qui ante se parauerint obnietur.

Quod tempus est oportune collocantur insidie.

Caput. XXIII.

Ecessario autem amplior securitas grauius solebit habere discriminem: imperatis cibū accipiētibus in itinere lassis, equos suos pascētibus ac nibil tale suspicātibus supuentus assolet fieri. Quod et nobis vitandum est & hosti in eiusmodi occasionibus pnicies inferenda. Hoc em̄ casu oppressis nec virtus potest nec multitudo p[ro]d[uc]esse: quia q[uod] in acie publica vicitur pugna, licet et ibi ers plurimū prosit: tñ ad defensionem suam potest accusare fortunā. Qui vero superuentus & subseffas insidias passus est culpam suam nō potest excusare: quia hoc evitare potuit, & per speculatores idoneos ante cognoscere. Cum receditur talis fraus fieri consuevit: recto itinere pauci equites cōsequunt̄ valida manus occulte p[er] alia mitit̄ loca ubi ad agmen inimicorum puenerūt eq[ui]tes temptāt̄ leniter atq[ue] discedunt: ille credit q[uod] cqd insidiarū fuerat pre-

LAVII VEGETI I DE RE MILITARI
teruisse & sine cura resolutur in negligentiā. Tūc illa ma-
nus quæ secreto itinere destinata fuerat supueniens oppre-
mit ignorātes. Multi cum ab hoste discedunt: si per silvas
ituri sunt premittūt qui abrupta vel angusta occupent lo-
ca: ne ibidem ab aduersarijs patientur insidias. Et rursus
post se præcisus arboribus vias claudunt quas compedes
vocant: ut aduersarijs facultatē adimant persequendi: &
pene vtrīq; parti in itinere ad subseſſas communis occa-
ſio est. Nam qui præcedit oportunitis vallibus vel silvo-
ſis montibus quasi post se relinquit insidias in quas cum
inciderit inimicus recurrit ipſe et adiuuat ſuos. Qui ve-
ro ſequitur auerſis ſemitis longe ante destinat expedi-
tos: ut præcedentem aduersarium arceata transitu: dece-
ptumq; a tergo & a fronte concludat. Dormientibus no-
ctu aduersarijs & qui precesserit potest regredi: & qui
ſequitur quantumuis interſit potest ſuperuenire per fra-
dem. In transſretatione fluiorū qui præcedit illam par-
tem temptat opprimere quæ præmissa transferat dum re-
liqui alueo Separantur. Qui autem ſequitur festinato iti-
nere illos qui non potuerunt transire conturbat.

De camelis & cataphractis equitibus. Caput. XXV.

Amelos aliquante natiōes apud veteres in acie
producerunt ut vrciliani in affrica: mahetes
hodie quoq; producunt, ſed hoc genus anima-
lium arenis & tolerande ſiti aptum confuſas etiam in
puluere vento vias abſq; errore dirigere memoratur. Ce-
terum præter nouitatem ſi ab insolitis videatur inefficax
bello eſt. Catafracti equites propter munimina quæ gerūt
a vulneribus quidem tuti ſed propter impedimentum &
pondus armorum capi eos facilem & laqueis frequente-

obnoxij cōtra disp̄os pedites q̄ cōtra eḡes in certamie m̄iores: tñ sunt aut ante legiōes positi aut cū legionarijs mixti qñ cominus hoc est manu ad manum pugnatar acies hostium s̄epe rumpunt.

Quomodo quadrigis falcatis vel elephantis in acie posse
sit obfisti. Caput. XXVI.

Vadrigas falcatas in bello rex antiochus
mitridates habuerūt. Quevt primū magnū in
acie intulere terrorē ita postmodum fuere de-
visui. Nam difficile currus falcatus planū semper inuenit
agrum: & leui impedimento retinetur: vnoq; afflito aut
vulnerato equo decipitur. Sed maxime hæc romanorū mi-
litū arte perierūt. Vbi ad pugnā ventū est: repente toto cā-
po romani tribulos abiecerūt in quos currentes quadrige Tribulus:
cū incidissent delete sunt. Tribulus aut̄ est ex q̄tuor palis
cōfixū pugnaculū: qđ quoquō abieceris tribus radijs stat
& erecto quarto infestus est. Elephanti in plijs magnitu-
dines corporū barritus horrore forme ipius nouitate, ho-
mines equosq; cōtur bāt: hos cōtra romanū exercitum pri-
mus in lucania rex Pyrrhus eduxit. Postea hamibal in Pyrrhus
Aphrica Rex anthiclus in oricte. Ingurtha in numidia co elephantis
habuerūt. Aduersus quos diuersi raeſistēdi excogita-
tos prius rūt ḡna armorū. Nā et Cēturiō i lucania gladio manū quā in italiā
pmisciden vocant vni abſcidit: & bini catafracti equi iū duxit.
gebāt ad currū. Quibus icidētes clibanarij sarissas hoc est Promu-
lōgissimos cōtos i elephātos dirigebāt. Nā mūti ferro nec scis.
& sagittarijs quos vehebāt. belue lededant: et earū ipetum Sarisse:
equorū celeritate vitabant. Alij contra elephātos catafra-
ctos milites imiserūt: ita vt i brachijs eorū & i cassidibus
vel humeris aculei ingētes ponerētur ē ferro ne manu sua

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
elephas bellatorem contra se venientē posset apprehendere. Præcipue tamen velites, antiqui aduersum elephantos ordinarunt. Velites autē erant iuvenes leui armatura corpore alacri: qui ex equis optime missilia dirigebāt. Hi eōs ptercurrētibus ad latiores lanceas vel maiora spicula beluas occidebāt: sed crescēte audacia postea collecti plures milites pariter pila hoc est missilia in elephantos cōgerebant eosq; vulneribus elidebant. Illud tamen additum est ut funditores cum fūstibalis & fundis rotundis lapidibus destinatis indos per quos regebantur elephanti cum ipsis turribus affligerent atq; mactarent, quo nihil tutius innititur. Praterea venientibus beluis quasi irrupissent acīcū spaciū milites dabant. Que cum in agmen medium peruenissent circumfūssis vndiq; armatorum globis cum magistris absq; vulneribus capiebantur ille se. Carrobalistas aliquanto maiores (he enim longius & vehementius spicula dirigunt) superpositas curriculis cum binis equis aut mulis post aciem ordinari conuenit: & cum subiactu teli accesserint bestie sagittis balistariorū transfiguntur. Latius tamen & firmius contra eas præfigitur ferrū cum in magnis corporibus maiora sint vulnera. Aduersum elephantos plura exempla & machinamenta retulimus: vi si qñ necessitas postulauerit sciatur que sint tam immanibus beluis opponenda.

Corroba-
liste:

Quid fieri debeat si vel pars vel totus exercitus fugerit. Caput. XXVII.

Iciendum vero est si pars exercitus vicerit & pars fugerit: minime desperādū, cum in eiusmodi necessitate ducis constātia totam sibi possit vendicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit belis & p superioribus sunt habiti qui minime desperarūt. Nā in simili cōditione fortior creditur quē aduersa nō frangunt.

LIBER TERTIVS

41

gunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat quod ipsi dicunt colligat campum: prior clamore ac buccinis exulta re videatur: hac fiducia ita perterrebit inimicos ita suis fiduciā geminabit: quasi vīctor ex omni parte discesserit. Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus perniciosa clade: tamen reparationis multis fortuna non defuit et medicina querenda est. Dux ergo prouidus sub ea cautela publico debet marte configere ut si quid pro varietate bellorum vel conditionis humanae secus acciderit absq; graui detimento liberet vīctos. Nam si vicini colles fuerint: si post terga munitio: si cæteris abscendentibus fortissimi quiq; restituerint se suosq; seruabunt. Frequenter iam fusa acies dispersos ac passim sequentes reparatis viribus interemunt. Nam nunq; exultantibus maius solet esse discriminē q; cum ex subita ferocia in formidinem cōmutantur. Sed quicunq; euentus fuerit colligendi sunt superstites: bello erigendi adhortationibus congruis et armorum instaurazione refouendi. Tunc noui delectus noua queruntur auxilia: et quod amplius prodest captatis occasionibus in ipsos vīctores per occultas insidias impetus faciendus est. Ac sic audacia reparanda. Nec oportunitas de erit cum pro felicitate superbius et incautius mentes effrantur humanae. Si quis hunc casum ultimum putat: cogitat euentus omnium præliorum inter initia contra illos magis suisse quibus vīctoria debebat.

Regule bellorum generales,

Caput. XXVIII.

N omnibus perlijs expeditionis conditio talis est ut quicquid tibi prodest aduersario noceat: quod illum adiuuat tibi semper

f

EL AVII VEGETII DE RE MILITARI
officiat. Nunq̄ igitur ad illius arbitriū aliqd facere aut dis-
simulare debemus sed id solū agere qđ nobis vtile iudica-
mus. Contra te em̄ esse incipis si imiteris qđ fecit ille pro-
fe: & rursus quicqd pro tua parte tēptaueris cōtra illum
erit si voluerit imitari. In bello qui plus in angarijs vigē
lauerit plusq; in exercendo milite laborauerit minus pici-
bim sustinebit, nunq̄ miles in aciem producendus est cuius
antea experimēta non ceperis. Aut iopia, aut supueniētibus
aut terrore melius est hostē domare q̄ prælio in quo solet
amplius fortuna potestatis habere q̄ virtus. Nulla con-
filia meliora sunt q̄ illa que ignorauerit aduersariū ante
q̄ facias. Occasio in prælio amplius solet innare q̄ vir-
tus. In sollicitandis suscipiēdisq; hostibus si cū fide ve-
niāt magna fiducia est quia aduersariū amplius frangūt
trāfuge q̄ perçpti. Melius est post aciē plura seruare p̄
fidia q̄ latius militē spargere. Difficile vincitur qui ve-
re potest de suis & de aduersarij copijs iudicare. Am-
plius innat virtus q̄ multitudo. Amplius prodest sape
locus q̄ virtus. Paucos viros fortes natura procreat:
bona institutione plures reddit industria. Exercitus
labore proficit: ocio consenescit. Nunq̄ ad certamen p̄
blicū produixerit militem nisi cū eū videris sperare victo-
riam. Subita conterrent hostes: v̄sitata vilescent.
Qui dispersis suis inconsulte insequitur: quam ipse accep-
erat aduersario vult dare victoriam. Qui frumentum
necessariaq; non preparat: vincitur sine ferro. Qui
multitudine & virtute præcedit quadrata dimicet fron-
te. qui primus est modus. Qui imparem se iudicat dex-
tero cornu suo sinistrum cornu pellat inimici qui est secun-
dus modus. Qui sinistram alam fortissimam habere
se nonerit, dexteram alam hostie inuadat: qui est tertius

modus. Qui habet exercitatiſſimos milites in utroque cornu pariter prelium debet incipere: qui est quartus modus. Qui leuem armaturam optimam regit utramq; alam hostis invadat: ferentarijs ante aciem constitutis: qui quintus est modus. Qui nec numero militum nec virtute confidit, si depugnaturus est de dextera sinistram alam hostium pulset: reliquis suis porrectis in similitudinem veru: qui sextus est modus. Qui pauciores infirmioresque habere se nouit septimo modo ex uno latere aut montem aut ciuitatem, aut mare, aut fluminum, aut aliq; uod debet habere subsidium. Qui confidit equitatur: altiora loca querat equitibus & rem magis per equites gerat. Qui confidit ne deſtribus copijs altiora loca pedestribus querat: & rem magis per pedites gerat. Cum explorator hostium latenter obserret in caſtris, omnes ad tentoria sua per diem redire iubantur & statim deprehenditur explorator. Cum conſilium tuum cognoueris aduersarijs proditum diſpositionem mutare te conuenit.

Quid fieri debeat tractato cum multis: quid vero facturus sis cum paucissimis ac fidelissimis vel potius ipſe tecum.

Milites pena & timor in sedibus corrigunt: in expeditione ſpes & præmia faciunt meliores.

Boni duces publico certamine nunq; niſi ex occaſioe aut nimia neceſſitate conſigunt.

Magna diſpositio eſt hostiſ fame magis urgere q; ferro. De eq̄tatu ſunt multa p̄cepta: ſed cū hec pars militie vſu exercitij, armorū genere, et equorū nobilitate p̄fecerit: ex libris i. libil arbitror colligēdū cū preſens doctrina ſufficiat.

Quo genere depugnaturus ſis neſciant hostes: ne aliquibus remedijſ obſiſtere moliantur.

Digesta ſunt ipator iuicte: q; nobilissimi authores diuer

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
sis probata temporibus per experimentorum fidem me=
morie tradiderunt: ut a sagittandi peritiam quam in sere=
nitate tua persa miratur. Ad equitandi scientiam vel de=
corem quem hūnorū aliorūq; ratio velit imitari si
possit. Ad currendi velocitatem quam sarracenus induſq;
non equat. Ad armature exercitationem cuius campi do=
ctores vel pro parte exempla intellexisse gaudent: nūc re=
gula preliandi immo vincendi artificium ingeratur: qua=
tinus virtute pariter ac dispositione mirabili reipu=tue et
imperatoris officium exhibeas & militis.

FINIS TERTII.

FLAVII VEGETII RENATI DE
RE MILITARI LIBRI QVARTI
PROLOGVS

Grestem incultamq; hominum in initio seculi
a vitam a communione mutorum animalium
vel ferarum vrbium constitutio prima discre-
uit. In hijs nomen reipu= peperit communis
vtilitas. Ideo potentissime nationes ac principes consecra-
ti nullam maiorem gloriam putauerunt q; aut fundare no-
nas ciuitates: vel ab alijs conditas in nomen suum sub qua-
dam amplificatione transferre. in quo opere clementia se-
renitatis tue obtinet palma. Ab alijs enim vel paucis vel sin-
gulis a pietate tua innumerabiles vrbes ita iungi labore per-
fecte sunt, vt non tam humana manu cōdite q; diuino nit-
tu videantur parare. Cunctos itaq; imperatores felicitate-
moderatione, castimonia exēplis indulgēti studiorū amo-
re precellis: regni animiq; tui bona cernimus. Hæc em̄ anti-
cipare & superior optauit etas: & extendi in perpetuum

ventura desiderat. Quibus rebus tantū vniuerso orbi p̄estitum gratulamur bonum quantū vel humana mens p̄tere vel gratia potui diuina conferre. Sed dispositionibus vestre clementie quātum profecerit murorū elaborata cōstructio roma documentū est: que salutē ciuium capitoline arcis defensione seruauit vt gloriosius postea totius orbis possideret imperium. Ad cōplementum ergo operis maie statis vestre preceptione suscepiti rationes quibus vel noſtre ciuitates defendende sunt vel hostium subruende ex diuerſis autoribus in ordinem digeram nec laboris pigebit cum omnibus profitura credantur.

Ciuitates aut opere aut natura aut vtroq; debere mūniri.

Cap. I.

RBES ATQVE CASTELLA

v

aut natura muniūtur, aut manu, aut vtroq; firmius ducitur. Natura, aut loco edito vel abrupto aut ciscūfuso mari siue paludibus vel fluminibus. Manu fossis ac muris. In illo naturali beneficio tutissimum eligētis consilium in plano queritur fundatis industria. Videmus antiquissimas ciuitates ita in campis patentibus constitutas: vt deficiente auxilio locorum, arte tamen & opere redderentur iniuste.

Non directos sed angulosos muros faciendoſ. Cap. II.

Mbitum muri directum veteres dicere nolue-

a

runt: ne ad ictus arietum effet dispositus: sed

ſinuosis anfractibus iactis fundamentis clauſere vrbes: crebrioresq; turres in ipſis angulis ediderunt. Propterea quia ſi quis ad mirum tali ord natione cōſtructum vel ſalas vel machinas voluerit admouere: non ſolū a fronte ſed etiam a lateribus & prope a tergo veluti in ſinum circunclusus opprimitur.

Quemadmodum muris ē terra iungatur aggestus ut

f iiij

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
nunq̄ possit elidi.

Cap. III.

Vrus aut̄ vt nūq̄ possit elidi hac ratiōe pficit. i
m teruallo vicenū pedum interposito, duo intrin
secus parietes fabricātur. Deinde terra quē de
fossis fuerit egesta inter illos mittit: vectibusq; densatur
ita ut a muro primus paries parū inferior, secundus longe
minor ducatur: vt de plano ciuitatis ad similitudinem gra
duum quasi cliuo molliusq; ad pugnacula possit ascēdi.
Quia nec murus vllis potest arietibus rūpi quē terra con
firmat: & quoniam casu destrictis lapidibus ea que inter
pietes dēsata fuerit ad murivicē īgrūctibus moles obſistit.
De cataractis, & portis, ne exurātur ab ignibus. Ca. IIII.

Auetur præterea ne porte subiectis ignibus exu
rātur. Propter quod sunt corijs & ferro tegē
de. Sed amplius prodest quod inuenit antiquas:
vt ante portā addatur propugnaculū. In cuius īgressu po
nitur cataracta que anulis ferreis ac funibus pendet: vt si
hostes intrauerint demissa eadē extinguitur inclusi. Ita ta
men supra portā murus est ordinādus vt accipiat forami
na per quē de superiore parte effusa aqua subiectum extin
guat incendium.

De fossis faciendis.

Cap. V.

f Osse autē ante vrbes altissime latissimeq; facie
de sunt ut nec possint coequari repleriq; ab obſi
dētibus. Et cū aquis ceperint inūdari: ab aduer
sario cuniculū cōtinuari minime patiant̄. Nā duplii mo
do opus sub terraneū peragi earum altitudine & inim
icatione prohibetur.

Ne sagittis hostiū hoīes ledant̄ in muro.

Cap. VI.

f Ormidat̄ ne multitudo sagittariorū de pugna
culis exterritis defensoribus appositisq; scalis oc
cupet murū. Aduersū qđ cīaphractas atq; senta

in ciuitatibus dñt h̄ere q̄ plurima. Deinde pugnacula duplia
saga ciliciaq; tēdant: ipetūq; excipiāt sagittarū. Nec em
facile trāseūt spicula qđ cedit ac fluctuat. Inuētū quoq; re
mediū ē: vt de ligno crates facerēt quas metellas vocauerūt
lāpidibusq; cōplerēt ea arte iter bina pugnacula cōstitu=
tas vt si per scalas ascēdissent hostes: et partē aliquā ipsius
contigissent: supra caput suum vergerent saxa.

Quibus modis puidēdū sit ne famē patiat̄ obseſſi. Ca. VII

Vlta defensionū oppugnationūq; sunt gene=
ra: que locis cōpetētibus inferemus. Nūc sciē=
dūt̄ est obsidendi duas esse species. Vnā cum
aduersariis opportunis locis presidijs ordinatis cōtinuis
insultibus impugnat obſessos. Alteram cū vel aqua prohi=
bet inclusos vel deditioñem sperat a fame: quando omnes
prohibuerint cōmeatus. Hoc enim cōſilio ipſe ociosus ac tu=
tus fatigat inimicū. Ad quos casus posſeffores quānis le=
ui ſufficieſe pulsati omnē alimonīā vīctus intra muros
debent ſtudioſiſſime collocare: vt iſpis exuberet ſubſtātia
aduersarios inopia cogat abſēdere. Non ſolum autē porci
num ſed & omnium animalium genus quod in cluſum
ſeruari potest deputari oportet ad lardum: vt adminicu=
lo carnis frumenta ſufficiāt. Aues autē cortales et ſine expē=
ſa in ciuitate nutriūtūr: & propter egrotantes ſunt necēſ
ſarie. Pabula & quis congerenda precipue: & que apporta=
ri nequiuierint exurenda. Vini, aceti, ceterarumq; frugum
vel pomorū congerende ſunt copie: nihilq; quod ſuis pro=
ficiat hoſtibus reliquendū eſt. Nam vt hortorum cura
in viridarijs domorum vel areis exerceatur: utilitatis autē
voluptatis ratio persuadet. Parum autem proficit pluri=
mum collegiſſe, niſi ab exordio dimenſiōe ſalubri per ido=
neos procuratores erogatio temperetur. Nunquā pericli=
tati ſunt fame qui frugalitatem inter copiā ſeruare cope=

FLAVII VEGETII DERE MILITARI
runt. Imbellis quoq; etas ac sexus propter necessitatem vi-
etus foris frequenter exclusa est: ne penuria oppimeret
armatos a quibus saepe moeria seruabuntur.

Que species preparande sint pro defensione muro-
rum.

Cap. VIII.

Xurimenta, bitumen, sulphur, picem liquidam
oleum quod incendiarium vocant ad exuren-
das hostium machinas conuenit preparari.
Ad arma facienda ferrum vtriusq; temperature & car-
bones seruantur in conditis ligna quoq; hostilibus sagit-
tisq; necessaria reponuntur. Saxa rotunda de fluijs qui p
rotunditate grauiora sunt & aptiora mittentibus diligē-
tissime colliguntur: ex quibus muri replentur & turrem.
Minima etiā fundas sive fustibalis vel manibus iacienda.
Maiora per onagros diriguntur. Maxima vero pondere
formaq; volibili in propugnaculis diriguntur: ut dimis-
sa per preceps non solū hostes obruant subeuntes, sed etiā
machinamenta confrigant. Rote quoq; de lignis viridibus
ingentissime fabricātur: vel intercisi ex validissimis arbo-
ribus chylindri quas Taleas vocant ut sint volubiles levi-
gantur: que per pronū labētia subito ipetu bellatores ster-
munt equosq; solent deterrere. Trabes quoq; & tabulata
vel diuerse magnitudinis clavos ferreos esse oportet in
prōptu. Nā talibus oppugnatium machinis per alias ma-
chinias consuevit obſistit. Precipue cū subitis operibus ad-
dēda sit muris vel propugnaculis altitudo: ne aduersariorū
mobiles turres superemineant & capiant ciuitatē.

Quid faciendū si neruorū defuerit copia. **Cap. IX.**

Eruorū quoq; copiā summo studio expedit col-
ligi: quia onagri vel balistae ceteraq; tormēta nū

Si funibus neruinis intēra nihil prosunt. Equorū tamē sete de cāudis ac iubis ad balistas viles afferuntur. Indubitatum vero est & crines feminarū in eiusmodi tormentis non minorē habere virtutē romane necessitatis experimēto. Nā in obsidione capitolij corruptis iugi ac longa fatigatione tormentis cū neruorū copia defecisset matrone abscissos crines viris suis obtulere pugnātibus: reparatisq; machinis aduersariorū impetum repulerunt. Maluerunt enim pudicissime fōmine deformato ad tempus capite libere viuere cum maritis q̄ hostibus integro decore seruire. Cornua quoq; vel cruda coria proficit colligi ad cataractas tegendas aliaq; machinamēta siue munimia.

Quid faciendū ne aque inopiā patiente obseSSI. Ca. X.

Agna vrbis vtilitas est cū perennes fontes minus includit. Qd si natura non prestat cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei: aquarūq; haustus funibus extrahendi. Sed interdū sicciora sunt loca que montibus sunt saxisq; munita in quibus supposita castella extra murū inferiores repperiunt fontiū venas: ac de propignaculis vel turribus destinatis protegūt telis ut aquatoribus liber prestetur accessus. Qd si ultra iactum teli in cliuo tamen ciuitatis subiecta sit vena: castellū parvū quem Burgū vocant inter ciuitatem & fontē conuenit fabricari: ibiq; balistas sagittariosq; constitui ut aqua defendatur ab hostibus. Præterea in omnibus publicis edificijs multisq; priuatis cisterne sunt diligentissime substi tuende: ut receptacula aquis pluvialibus que de tectis effluent prestant. Difficile enim vincit sitis eos qui quāuis exigua aqua ad potum tantum in obsidione sunt vſi.

Si sal defuerit quid faciendum sit. Cap. XI.

I maritima sit ciuitas & sal defuerit: liquor ex mare sumptus per alueos aliaq; patula vase dif

Mulierū
romana
rū crie-

Burgus.

F I A V I I V E G E T I I D E R E M I L I T A R I
funditur qui a calore solis duratur in salē. Qā si hostis ab
vnda prohibeat nā hoc sepe accidit harenas quas excitato
vēto mare supfuderat aliquādo colligūt et dulci aq̄ eliūt.
que sole siccata nihilominus mutatur in salem.

Quid faciendum cum primo impetu venitur ad mu-
ros.

Cap. XII.

Iolēta autē impugnatio quādo castellis vel ci-
tatibus preparat: mutuo vtrinq; periculo sed
maiore oppugnatiū sanguine exercent luctu-
sa certamina: illi enim qui muros inuadere cupiūt, terri-
fico apparatu expositis copijs in spem deditioñis formidi-
nem geminant turbarū strepitū hominumq; permixto.
Tunc quia timor magis frāgit infuetos primo impetu stu-
pentibus oppidanis si discriminū experimēta non norunt:
admotis scalis inuadit ciuitas. Qā si a fidētibus siue mili-
taribus viris repellāt prima cōgressio: statim clausis cre-
scit audacia, et iā nō terrore sed viribus et arte cōfigitur.

Enumeratio machinarum quibus muri oppugnan-
tur.

Cap. XIII.

Emouentur etiā testudines, arietes, falces, vi-
ne: plutei musculi, turres: de quibus singulis
qualiter fabricentur quo etiam pacto prelien-
tur vel repellantur edisseram.

De ariete, falce testudine.

CA. XIII.

E materia ac tabulatis testudo contexit: que ne-
dū exurāt incēdio, corijs vel cilicijs cētonibusq; ve-
stīt. Hæc intrinsecus accipit trabē que adunco-
p̄figit ferro qā falx vocat ab eo q̄ icuruata est ut de mu-
ro extrahat lapides: aut certe ipsius caput vestīt ferro &
appellat aries. vel q̄ h̄z durissimā frōtē q̄ subruat muros
vel q̄ more arietū retrocedit ut cū impetu vehemētius fe-
riat. Testudo autē a similitudine vere testudinis vocabilis

LIBER QVARTVS 46

sumpsit quia sicut illa modo reducit modo profert caput:
ita machinamentū interdum reducit trabem: interdū exer-
cit ut fortius cedat.

De vineis, de pluteis, & aggere.

Cap. XV.

In eas dixerūt veteres quas nūc militari barba
v ricoq; vsu cautias vocant. E lignis leuioribus
machina colligitur lata pedibus. viij. alta pe-
dibus. viij. lōga pedibus. xvi. huīus tectū munitioē dupli-
tabulatis cratibusq; cōtexit. Latera quoq; vimine sepiun-
tur ne faxorū telorūq; īpetu penetrēt. Extrinsecus autē ne
impresso cōcremet īcēdio crudis ac recētibus corijs vel cen-
tonibus operit. Iste cū plures facte fuerint iūgūtūr in or-
dinē sub qbus obsidētes tuti ad subruēda penetrat muro-
rū fundamēta. Plutei dicunt qui ad similitudinē apsidis cō Plutei.
texūtūr ē vimine & cilicijs vel corijs ptegūtūr: ternisq;
rotulis quarū vna in medio due in capitibus apponūtūr.
In quācūq; partē volueris admouent more carpenti: quos
obsidentes applicat muris: eorūq; munitione protecti sa-
gittis siue fundis vel missilibus defensores omnes de pro-
pugnaculis ciuitatis exturbant: vt scalis ascendendi faci-
litor prestetur occasio. Agger autem ex terra lignisq; extol-
litur contra murum de quo tela iactantur.

De musculis.

Cap. XVI.

m vsculos dicunt minores machinas: quibus p Musculi.
tecti bellatores si lutum offuerit: aut ciuita-
tis fossatum apportatis lapidibus lignis ac
terra non solum complent sed etiam solidat
vt turres ambulatorie sine impedimento iungantur ad mu-
rum. Vocantur autem à marinis beluis musculi. Nā quem
admodum illi cum minores sint tamen balenis auxilium
adminiculumq; iugiter exhibent: ita iste machine breui-
res deputate turribus magnis aduentui illarū parat viā

FLAVII VEGETII DE RE MILITARY
itineraq; præmuniunt.

De turribus ambulatorijs.

Caput. XVII.

Vrres autem dicuntur machinamenta ad edifi-
ciorum specie ex trabibus tabulatisq; cōpacta
et ne tñ opus hostili cōcremetur incendio dili-
gentissime ex crudis corijs vel centonibus cōmunitur: qui
bus pro mō latitudinis additur altitudo. Nā interdū trice-
nos pedes p quadrū, interdū q̄dragenos vel qnquagenos
late sunt. Proceritas aut ipsarū tanta sit vt non solum mu-
ros sed etiā turres lapideas altitudine superent. His plures
rote mechanica arte subdūtūr: quarum lapsu volubili ma-
gnitudo tā alta moueatūr. Præsens autē periculum ciuitat-
is est si ad murum fuerit turris admota: plures enim acci-
pit scalas et diuerso genere conatur irrumpere. Nam in
inferioribus habet arietem cuius impetu destruit muros.
Cira vero medianam partē accipit pontē factum de duabus
trabibus septumq; de vimine: quem cito prolatū inter tur-
rim murumq; cōstituit: et p eum ingrediētes de machi-
na bellatores in ciuitatem trāseūt et occupāt muros. In su-
perioribus aut turris illius partibus contati et sagittarij
collocantur q defensores vrbis contis missilibus saxisq; ex
alto p sternant. Quo facto ciuitas capitur sine mora. Quid
enī auxiliū superest cum hi qui de murorū altitudine sperda-
bant repente supra se aspiciat altiorem hostium murum?

Quemadmodum ambulatoria turris possit incendi.

Caput.

XVIII.

Malleoli Falarica. b Vic tā manifesto discriminī occurritur mul-
tis modis. Primū si confidētia vel virtus est
militaris eruptione facta globus egredit ar-
matorū, et vi hostibus pulsis machinamētū illud ingens
direptis corijs ignis exurit. Q d si oppidanī exire non au-
deat maiores balistas, malleolos, vel falaricas cum incēdio

destinat ut per ruptis corijs vel cetonibus intrinsecus flama cōdat. Malleoli velut sagitte sunt et ubi adheserint q̄ ardētes sunt vniuersa conflagrāt. Falarica aut ad modum haste valido prefigitur ferro. inter tubum etiam ex ha stile sulphure, resina, bitumine, stuppisq; conuoluit infuso oleo qđ incēdiariū vocant. Quae baliste ī petu distinata prie pto munimie ardēs figit ligno: turritāq; machinā frequē ter icēdit. Depositi quoq; hoies funibus cū hostes dormiūt in latebris portant lucernas et incensis machinis rursus levantur in murum.

Quēadmodū altitudo muris addatur. Cap. XIX.

Reterea partē muri ad quā machina conat accedere cemēto atq; lapidibus vel luto sive laterēbus postremo tabulatis extruādo faciūt altiorene defensores meniū desup vrbī vētura possit opprimere. Cōstat aut inefficax machinamētū reddi si inueniat inferius. Verū obsidētes eiusmōi dolū adhibere cōsuenerūt: primo talē exstriūt turrē qđ pugnaculis ciuitatis videat in ferio, deinde secreto aliā de tabulatis intrinsecus faciūt turriculā, et cū muris fuerit machina sociata: subito funibus trocleisq; de medio turricula illa pducitur: de qua egrediētes armati quia altior inuenitūr statim capiunt ciuitatem.

Quo pacto fodiatur terra ut machina nocere non possit. Caput. XX.

Interdū lōgissimas ferratasq; trabes opponūt machine venīti: eāq; a muri vicinitate propellūt. Sed cū rhodiorū ciuitas oppugnaretur Rhodium astuta ab hostibus, ex turris ambulatoria sup mūrorū altitudi nē ac turriū oīm pararet: mechanici ingenio inuentum est tale remediū. Per noctē sub fundamento muri cuniculum fodit: ex illū locū ad quē die postero turris fuerat pmoda nullo hostiū sentiēt egesta terra cōauit intrinsecus

FLAVII VEGETII D E R E M I L I T A R I
et cū rotis suis moles ipsa fuisset: atq; ad locū q. subtilis
cauatus fuerat venisset: tāto pōdere solo cedēte subsedit: ut
nec iungi muris aut moueri vltius potuit. Ita ciuitas li-
berata est, derelictaq; machina.

De scalis, sambuca, exostra. et tollenone. Cā. XXI.

Dmotis turribus funditores lapidibus, sagit-
tae iaculis, manubalistarij vel arcubalistarij
sagittis, iaculatores plūbatis ac missilibus, e mu-
ris submouēt hoēs. Hoc facto scalis appositis occupat ciuita-
tē. Sed q. scalis nitunt̄ frequenter piculū sustinent: exēplo
Capane⁹. Capanei alio primū hec scalarū oppugnatio p̄hibet imē-
ta: q. tāta vi occisus est a Thebanis vt extinctus fulmine di-
ceret. Et ideo sambuca exostra et tollenone obsidētes in
sābuca. murū hostiū penetrat. Sābuca dicit̄ ad similitudinē cytha-
re: nā quēadmodū in cythara chordes sunt: ita i trabe q. iux-
ta turrim ponit̄ funes sūt q. pontē de supiore pte trocleis
laxat: vt descēdat ad murum. statimq; de turri exeūt bella
Exostra. tores et p̄ ea trāseuntes menia vrbis iniadūt. Exostra di-
Tollenon. cū pons quē, supius exposuimus q. de turri i murū repēte
p̄trudit: Tollenon dicit̄ quotiēs vna trabs i terrā prealata
desfigit. Cui in summo vertice alia trāsuersa trabs lōgior
dimensa medietate cōnectit̄, eo libramēto vt si vnū caput
depresseris aliud erigatur. Invno ergo capite cratibus sine
tabulatis contexitur machina, in qua pauci collocantur ar-
mati. Tunc per funes vno attracto depressoq; alio capite
eleuati imponuntur in murum.

De balistis, onagris, scorpiōibus, arcubalistis, fustibalis
fundis, p̄ quæ tormenta defendit murus. Cā. XXII.

Diversum hęc obcessos defendere cōsueuerūt ba-
listae, onagri, scorpiones, arcubaliste, fustibali,
sagittarij, funde, Balista: fūribus: neruis: chor-
disq; tūrdi: qua quāto plixiora brachiola habuerit: hoc

LIBER QVARTVS 48

est quanto maior fuerit tanto spicula longius mittit. Quæ
 & si iuxta artē mechanicam tempetur & ab exercitatis
 hoībus qui mensurā eius ante collegerint dirigat: pene-
 trat quodcūq; percusserit. Onager aut̄ dirigit lapides sed Onager:
 preneruorū crassitudine & magnitudine saxorum pon-
 dera iaculatur. Nā quanto amplior fuerit tāto maiora sa-
 xa fulminis more cōtorquet. His duobus gñibus nulla tor-
 mentorum species vehementior inuenitur. Scorpiones dice Scorpio=
 bant q̄ s nūc manubalistas vocāt: ideo sic nūcupati q̄ puis nes.
 Subilibusq; spiculis inferat mortē. Fustibalos, arcubalistas Fustibali
 et fūdas describere superfiū puto que p̄sens v̄sus agnoscit
 Saxis ēn grauioribus p̄ onagrum destinatis nō solum eq;
 elidunt & hoīes: sed etiā hostiū machinamēta frāgūtur.
 Aduersum arietes p̄sunt culcitre: laquei: lupi: & co-
 lumne grauiores.

Cap. XXIII.

Duersum arietes etiam vel falces sunt plura re-
 media. Aliquanti centones & culcitras funi-
 bus calant & illis opponunt locis qua cedit
 aries: vt impetus machine materia molliore fractus non
 destruat murū. Alij laqueis captos arietes per multitudinē
 hoīm de muro in obliquum trahunt, & cum ipsis testu-
 dinibus euertunt. Plures in modum forficis dentatum fit
 nibus alligant ferrum quod lupum vocāt. apprehēsumq;
 arietem aut euertunt aut ita suspēdūt ut ipetū nō habeat se-
 riendi iterū bases colūne marmoree vibrato impetu iaciū-
 tar ē muris: arietesq; confringunt. Quod si tantavis fuerit
 vt murus arietibus perforet: & qđ s̄epe accidit decidat
 salutis vna spes superest vt destrūctis domib; aliis intr̄
 secus murus addatur hostesq; intra b; nos parietes si pen-
 trare temptauerint perimantur.

De cuniculis per quos murus defoditūr.

Capit.

XXIII.

FLAVI VEGETII DE RE MILITARI

Cunicul=
lus.

Liud genus oppugnationum est subterraneū
atq; secretum quod cuniculū vocant: a lepori-
bus q; casulas sub terras fodiūt, ibi q; condunt.

Adhibita ergo multitudine ad specieē metallorū in quibus
auri argentiq; venas bessorum rimatur industria magno
labore terra defodit: cauatoq; specu in exitium ciuitatis in
ferna querit via. Quæ fraus duplicitibus operat insidijs:
aut em penetrat vrbē et noctu nō sentienbus oppidanis
egrediūtur p; cuniculū: referatisq; portis suorū agmē idu-
cunt: hostesq; in ipsis domibus perimunt ignorātes: aut cer-
te cū ad murorum fundamēta peruenient: suffodiunt eo-
rū maximā partē appositis siccioribus lignis ruināq; mu-
ri tumultuario opere suspendūt. Sarmēta insup iūgūt alia
q; fomenta flammariū. Tunc præparatis bellatoribus sub-
ter ignis immititur: cōbustisq; colūnis ligneis atq; tabulatis
muro subita corruente irruptioni aditos reserat.

Quid facere debeant oppidanī si hostes irruperint ci-
uitatem.

Caput. XV.

Nnumerabilibus declaratur exemplis sepe ce-
i sos ad internitionem hostes qui puaserant ciui-
tatē. Quod sine dubio evenit si oppidanī muros
ac turres retinuerint: vel altiora loca occupauerit. Tūc em
c'e fenestris ac testis oīs etas ac sexus irrūpentes obruunt
saxis alijsq; generibus telorū. Qd ne sustineant obsidētes:
portas ciuitatis aperire consueuerunt: vt resistere desinant
fugiendi potestate concessa. Necesitas enim quedā virtutis
est desperatio in hoc casu. Vnum oppidanis auxiliū est
siue per diem siue per noctem hostis intrauerit: vt muros
tressesq; teneant ac loca superiora condescendant: hostesq; p;
vicos et plateas vndiq; obruant dimicantes.

QHE

LIBER QVARTVS 49

Que sit adhibēda cautela ne hostes furtim occupēt mis-
rum. Caput.

XXVI.

f Requenter dolum excogitant obsidentes: ac
simulata desperatione lōgius abeunt. Sed vbi
post metum murorū vigilijs derelectis rege-
nerit iactuta securitas: tenebrarum a noctis occasiōe captata
cum scalis clanculum veniūt, murosq; consēdunt. Propter
quod maior est adhibenda custodia: cum hostis abscesserit
in ipsis muris ac turribus tuguriola locāda. In quibus
vigiles hybernis mensibus ab hymbris vel frigore esti-
nis defendātur a sole. Illud quoq; vsus inuenit: ut acerri-
mos ac sagacissimos canes in turribus nutriāt q; aduētū ho-
stium odore p̄sentiat: latratiq; testen̄t. Anseres quoq; nō mi-
nore sollertia nocturnos supuentus clamoribus indicant.
Nam ingressi capitolinam arcem galli romanum nomen
eruerant nisi clamore anserum excitatus malius restitit-
set. Mira diligentia siue fortuna viros qui vniuersum or-
bem erant missuri sub iugum auis vna seruauit.

Quomodo oppidanis inferātur insidie. Cap. XXVII.

n On solum in obsidionibus sed i vniuerso ge-
nere bellorum super omnia dicitur hostium
consuetudinem explorare diligēter ac nosce-
re. Opportunitas em̄ insidiarū aliter non potest inueniri nisi
scias quibus horis aduersariis a laboris intentione disce-
dat: quibus reddatur instantior, interdum medio die: inter-
dum ad vesperum, s̄epe nocte: aliquando eo tempore quo
sumitur cibus cum utriusq; partis milites ad requiē aut
curanda corpora dispergunt. Qd̄ in ciuitate cum ceperit
fieri obsidentes astu se de prælio subtrahunt vt aduersa-
riorū negligēti licentiā tribuant. Que ipsa impunitate cū
creuerit: repēte admotis machinis vel appositis scalis occu-

g

FLAVI LVEGETI DE RE MILITARI
pāt ciuitatē & ideo ī muris saxa ceteraq; tormenta po-
nuntur in prōptu ut cognitis insidijs occurrentes ad manus
habeat qđ supra capita hostiū evoluat atq; iaculentur.

Quid faciant obsidentes ne ab oppidanis patientur
insidias. Caput. XXVIII.

Vm negligentia interuenerit paribus insidijs
c subiacet obsidētes. Nā siue cibo siue sōno fuerit
occupati: siue ocio aut aliqua necessitate disper-
si, tūc oppidani repente prorumpunt: ignorātes perimūt:
arietes, machinas ipsoſq; aggeres ignibus concremat. oīa-
q; ī pñiciē suam fabritata opera subuertūt ppter hoc obsi-
dētes vltra iactum teli fossam faciunt: eamq; non solum
vallis & sudibus: sed etiam turriculis instruunt: vt erum
Loricula pentibus ex ciuitate possint obſistere. qđ opus loriculā vo-
cant: & ſæpe cum obſidio describitur iuuenit in hystorijs
loricula vrbem esse circundatam.

Quo genere tormentorum defendantur ciuitates.

Caput. XXIX.
Ed ex alto destinata missilia ſiue plumbate vel
f lancee veruta vel ſpicula in ſubiectos vehemē-
tiuſ adūt. ſagitte quoq; arcibus misse & ſaxa
manibus fundis ſiue fuſtibalis directa quāto de excelsiori
loco exēuent tāto longius penetrant. Baliste vero & Ona-
gri ſi a peritis diligentissime temperetur vniuersa p̄cidūt.
A quibus nec virtus vlla nec munimina poſſunt defende-
re bellatores. Nam more fulminis quicquid percusſerint
aut diſſoluere, aut irrumperē consueuerunt.

Quemadmodum mensura colligatur ad ſcalas vel ma-
chinas faciendas. Caput. XXX.

Dapiendos muros ſcēle vel machine plurimū
alent: ſi ea magnitudine cōpacte fuerint vali-
titudinē exuperet ciuitatis. Mensura autē collig-

gitur dupli modo: aut em̄ linū tenue & expeditū uno m̄
pice nec titur in sagitta que cū ad muri fastigia directa p=
nenerit: ex mēsura lini murorum altitudo deprehenditur.
Aut certe cū sol obliquus umbrā turriū murorūq; iaculaē
in terrā: tunc ignoratibus aduersariis umbre illius spaciū
mensurat. Itēq; decēpeda figit & umbra illius similiter
mēsurat. Quo collectō nūero nemo dubitat ex umbra decē
pede inueniri altitudinē ciuitatis cū sciat quanta altitudo
qđū umbre mittat ī lōgū. Quæ ad oppugnādas vel defendē
das vrbes auctores bellicarū artiū pdiderūt: vel q̄ recētior
necessitatū v̄sus inuenit pro publica vt arbitror vtilitate
digessi: ill d iterū iterūq; cōmonēs vt solertissime caueatur
ne quādo aut potus inopia emergat: aut cibi: quibus malis
nulla arte succurrīt. Ideoq; intra muros tanto plura con-
denda sunt quanto scitur clausure tempus in obsidentium
potestate consistere.

Præcepta belli navalis.

Caput. XXXI.

Recepto maiestatis tue imperator invictē
p terrestris præli rationibus absolutis naua-
lis belli residua vt opinor est portio. De cu-
iis artibus ideo pauciora dicenda sunt quia iam dudum
pacato mari cum barbaris natiōibus agitur terrestre cer-
tamē. Romanus autem populus pro decore & vtilitate
magnitudinis sue non ppter necessitatem tumultus alicui
ius classē parabat ex tempore: sed ne qđū necessitatē su-
stineret semper habuit preparatā. Nemo em̄ bello lacesse
re aut facere audet iniuriam ei regno vel populo quē expe-
ditū & promptū ad resistendum vindicandūq; cognoscit
Apud misenū ergo & rānēnā singule legiones romani no-

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
minis cum classibus stabat: ne longius a tutelavrbis abscederent, & cum ratio postulasset sine mora sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. Nam misenatum classis, galliam, hyspanias, mauritaniam, aphyricam, egyptum, sardiniam, atq; siciliam in proximo habebat. Clas-
sis autem rauenatium, epiron, macedoniā, achaia, propon
tidem, pontum, orientem, cretā, cyprum petere directa na
uigatione consueverat quia in rebus bellicis celeritas am
plius solet prodeesse q̄ virtus.

Nomina iudicium qui preerant classi. Cap. XXXII.

I liburnis autem que in campānia stabant pre
fectus classis misenatium preerat. Eas vero q̄
in ionio mari locate fuerant prefectus classis
rauennatiū retinebat. Sub quibus erant deni tribuni per
cohortes singulas constituti. Singule autem liburne singu
los nauarchos id est quasi nauicularios habebat: qui exce
ptis ceteris nautarū officijs gubernatoribus atq; remigis
bus & militibus exercendis quotidiana curam & it
gem exhibebant industria.

Vnde appellatur liburne.

Cap. XXXIII.

In iure autem provincie quibusdā tamen tempore
ribus mari plurimum potuerunt: & ideo di
uersa genera nauium fuerūt. Sed augusto dimi
cante attiaco prelio cum liburnorum auxilijs precipue vi
etus fuisset antonius experimento tanti certaminis patuit
liburnorum naues ceteris aptiores. Ergo similitudine &
nomine usurpatō ad earūdem instar classē romani prin
cipes texuerunt Liburnia namq; dalmatia pars est iaderti
ne subiacens ciuitati cuius exemplo nunc naues bellice fa
bricantur & appellantur liburne.

Qua diligentia fabricantur liburne.

Cap. XXXIV.

LIBER QVARTVS 51

Ed cum in domibus struendis harenē vel la-
pidum qualitas requiratur: tanto magis in fa-
bri andis nauibus diligēter cuncta querenda
sunt: quāto maius periculū est nauem vitiosam esse quam
domum. Ex cypresso ergo & pinu domestica sive silvestri
larice & abiete precipue liburna contexitur: utilius ereis
clavis q̄ ferreis configenda. Que licet esse granior aliquā
to videatur expensa tamen quia āplius durat lucrū proba-
tur afferre. Nam ferreos clavos tempore & humore cele-
riter rubigo consumit: erei autem etiam in fluctibus pro-
priam substantiam seruant.

Qua obseruatiōe sit cedēda materies. Cap. XXXV-

Bseruandum precipue ut a quintadecima, lit
na vſq; ad vigesimam tertiam arbores p̄scin-
dantur ex quibus liburne contexēde sunt. His
enim tantum octo diebus cesa materies immunitis seruatur
arie. Reliquis autem diebus precisa etiam eodem anno
interna vermium labe exesa in puluerem vertitur. Quod
ars et ipsa et omnīū architectorū quotidianus vſus edocuit
& contemplatione ipsius religionis agnoscimus quā pro
eternitate ab his tantum diebus placuit celebrari.

Quo mense sint cedende trabes. Cap. XXXVI.

Eduntur autem trabes vtiliter post solstitium
aestuum id est per menses Iulium & Augu-
stum: & per autūnale equinoctium id est vſ
q; ad Kalendas Ianuarias. His nanq; mensibus arescente
humore sicciora & ideo fortiora sunt ligna. Illud etiam
cuendum ne continuo ut deiecte fuerint trabes secentur:
vel statim ut secte fuerint mittantur in nauem. Si quidem
& adhuc solide arbores etiam diuise per tabulas duplices
ad maiorem siccitatem mereantur inducias. Nam virides
compinguntur: cum natuum humorē exsudauerint con-

FLAVII VEGETII DE REMILITARI
trahuntur: & rimas faciunt latiores: quo nihil est per-
culosius nauigantibus.

De modo liburnarum.

Cap. XXXVII.

Vod ad magnitudinē pertinet minime libur
ne remorum habent singulos ordines: paulo
maiores binos idonee mēsure ternos v el qua
ternos interdum quinos sortiuntur remigū gradus. Nec
hoc cuiq; enorme videatur cum in actiaco prelio longe ma
iora referantur concurrisse nauigia: vt seruorū etiam vel
ultra ordinum fuerint. Scaphe tamen maioribus liburnis
exploratorie sociantur que vicenos prope remiges in sin
gulis partibus habebant quas britāni pyctas vocant. Per
has & superuentus fieri: & cōmeatus aduersariorū na
uum aliquando intercipi assolet: & speculandi studio ad
uentus earum vel consiliū deprehendi. Ne tamen explora
torie naues candore prōdeātur: colore veneto qui marinis
est fluctibus similis vela tinguntur & funes: cera etiam
qua vngere solent naues inficitur. Naute quoq; vel mili
tes venetam vestem induunt ut non solum per noctem sed
etiam per diem facilius lateant explorantes.

**Colorma
rinus.**

Nomina ventorum & numerus. Cap. XXXVIII.

Vicūq; exercitū armatis classibus vehit turbī
num signa debet ante prenoscere. Procellis nā
q; & fluctibus liburne grauius q; vi hostiū
sepe perierunt. In qua parte naturalis philosophie tota est
adhibenda solertia: quia ventorum & tempestatū celesti
ratioē natura colligitur. Et pro acerbitate pelagi sicut can
tos et prouidos cautelatutatur: ita negligentes extinguit
in curia. Igitur ventorum numerū atq; vocabula ars na
uigandi primū debet inspicere. Veteres autē iuxta positio
nē cardinū tantū quattuor ventos principales à singulis ce
li partibus flāre credebant. Sed experimēto posterior attas

duodecim cōprehēdit. Horū vocabula ad submouēdā dubi-
tationē nō solū græca sed etiā latina p̄tulimus: ita vt vētis
principalibus declaratis eos qui ipsis dextra leuaq; iuncti
sunt indicemus. A verno itaq; solstitio. i. ab orientali cardin-
e sumimus exordiū ex quo vētus orīt ἀπηλιωτος id ē
subsolanus. Huic a dextra adiūgit καικισσος. A sinistra eu-
rus siue vultur nus. Meridianū autē cardinē possidet vōtōs
id est auster. Huic a dextra iūgit λευκονοτος id est albus
notus. A sinistra libonotus. i. corus. Occidētalē vero cardinē
tenet zephyrus. Huic à dextra iungit libs siue aphri-
cus. A sinistra iapix siue faunius. Septentrionalē vero car-
dinē sortitus aparcias siue septētrio. Cui adheret à dextra
trascitas siue circius. A sinistra boreas id est aquilo. Hi sape
singuli, interdū duo, magnis autē tēpestatibus etiam tres
pariter flare cōsueuerūt. Horū impetu maria que sua spōn-
te tranquilla sunt & quieta vndis aestuantibus seniūt. Ho-
rum flatu pro natura temporum vel locorum ex procel-
lis serenitas redditur: & rursus in procellas serena mu-
tantur. Nam secūdo spiramine optatos classis inuenit por-
tus, aduerso stare vel regredi, aut discriminē sustinere com-
pellitur. Et ideo difficile naufragium pertulit qui ventorū
rationem diligenter inspexit.

Quibus mensibus tutius nauigetur. Ca. XXXIX.

f Equitur mensium dierumq; tractatus. Neq;
enim integro āno vis atq; acerbitas maris pa-
titur nauigātes: sed quidem menses aptissimi
quidē dubij: reliqui classib; intractabiles sunt lege natu-
re. Phœnitæ decursu. i. post ortum pliadū a die. vi. Kalen-
das Iunij usq; ad arcturi ortum. i. in diem. xvij. Kalendas
Octobris secura nauigatio creditur: quia aestatis beneficio
ventorum acerbitas mitigatur. Post hoc tēpus usq; in ter-
tiū Idus novembbris incerta nauigatio est & discrimi-
g iij

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
ni proprios. Propterea quia post septembres Idus oritur
arcturus vehementissimus fidus. Octavo Kalendas octobris
equinoctialis euenit acerba tempestas. Circa nonas vero octo-
bris bedi pluviales quinto Idus eiusdem taurus. A nouem-
bri autem mense crebris tempestatibus nauigia conturbat
vergiliarum hyemalis occasus. Ex die igitur tertio Idū no-
uembris usque in diem. vi. Idū martij maria clauduntur.
Nam lux minima, noxque prolixa, nubiū densitas, aeris ob-
scuritas. Venterū hymbrī vel nimium geminata seruitia
non solū classes a pelago sed etiam cōmeantes a terra estri iti-
nere deturbat. Post natalē vero (ut ita dicā) nauigationis q̄
sollēni certamine publicoq; spectaculo multarū gentiū ce-
lebrantur plurimorum siderum ipsisq; temporis ratio-
ne usque in Idus maias periculose maria tentātur: non q̄
negociatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda
est cautela quādo exercitus nauigat cum liburnis q̄ cū pri-
matorum mercium festinat audacia.

Quemadmodum tempestatum obseruantur signa.

Caput.

XL.

Reterea aliquorum ortus occasusq; siderum
tempestates vehementissimas cōmovent. In
quibus licet certi dies auctoriū attestatione si-
gnentur tamen quia diuersis casibus aliquando mutantur
confidendum est q̄ celestes causas humana conditio ad ple-
num scire prohibetur. Nautice igitur obseruationis curā
trifariā dividunt. Aut enim circa diē statutū, aut ante, vel
postea tempestates fieri compertum est. Vnde precedentes
προχειματίν nascētes die sollēni προχειματίν subse-
quentes μεταχειματίν greco vocabulo nuncupauerunt.
Sed omnia enumerare nominatim aut ineptū videtur aut
longū cū auctores plurimi non solum mensum sed etiam
dierum rationem diligenter expresserint. Transitusq; sy-

LIBER QVARTVS 53

derum quos planetas vocant, quum prescripto cursu diei arbitrio creatoris suscipiunt signa vel deserunt frequenter assolent serena turbare. Interluniorū autem dies tempestibus plenos ex nautigantibus q̄ maxime metuendos non solum prītie ratio, sed etiam vulgi usus intelligit.

De prognosticis quibus noscitur serenitas ex turbatio aeris.

Cap. XLI.

Vltis quoq; signis ex de tranquillo procelle ex detestatibus serena produntur. Quem velut in speculo lune orbis ostendit. Rubicundus enim color ventos: ceruleus indicat pluias. Ex vtroq; commixtus nimbos ex furentes procellas. Letus orbis ac lucidus serenitatem nauigijs repromittit quam gestat in vlti: precipue si quarto ortu neq; obtusis cornibus rutilat: neq; infuso fuerit humore fuscata. Sol quoq; exoriens vel diem condens interest vtrum equalibus gaudet radios: an obiecta nube varietur: vtrum solido splendore fulgidus, an ventis urgentibus igneus, neve pallidus vel pluvia sit impendente maculosus. Aer vero ex mare ipsum nubiumq; magnitudo vel species sollicitos instruit nautas. Aliquanta ab aquibus aliquanta significantur a piscibus: que vergilius in georgicis diuino pene comprehendit ingenio. Et varro in libris nauticalibus diligenter excusat. Hec gubernatores se scire profitentur sed eatenus quatenus eos imperitie usus instruit non altior doctrina firmavit.

De aestuarijs hoc est de rheumate.

XLII.

Lementum pelagi tertia pars est mudi: quod preter ventorū flatū suo quoq; spiramine motuq; vegetatur. Nam certis horis diebus pariter noctibus aestu quodā quod rheuma vocat vltro citroq; percurrit: ex more torreū fluminū nūc exūdat in terras:

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
nūc refluxit in altitudinē suā. Hec reciprocatis meatus abi-
gutas cursū nauī sc̄da adiuuat retardat aduersa: q̄ dimicā-
turo magna sūt cautioe vitāda. Neq; enim auxilio remorū
rhenmatis ipetus vincit: cui iterdū cedit et vētus. Et q̄m i-
diuersis regiōibus diuerso lune crescētis minūtisq; statu-
certis horis ista variant: iō pliū nauale gesturus cōsuetudi-
nē pelagi vel loci ante congressum debet agnoscere.

De locorum noticia sive remigibus. Cap. XLIII.

Autarū gubernatorūq; sollertia est loca in q̄bus
nauigat portusq; cognoscere vt ifesta p̄minēti-
bus vel latētibus scopulis vadosa ac sicca vitetur.
Tāto ei securitas maior ē q̄to mare altius fuerit. in nautis
diligētia: in gubernatoribus peritia: i remigibus virtus eli-
gitur. Propterea quia naualis pugna tranquillo committi-
tur mari: liburnarumq; moles non ventorum flatibus sed
remorū pulsu aduersarios percudit rostris: eorūq; rursum
impetus vitat. In quo opere lacerte remigum et ars cla-
num regentis magistra victoram prestat.

De telis tormentisq; naualibus. Cap. XLIII.

Vita qđē armorū ḡna pliū terrestre desiderat.
m Sed nauale certamē nō solū plures armorū sp̄es
verū et machinas et tormēta flagitat tāq; i mi-
ris dimicet et turribus. Quid enī crudelius cōgressiōe na-
uali vbi et aq̄s hoies perimunt et flammis? Precipua ergo
esse debet tegminū cura: vt catafracti vel loricati galeati et
et ocreis muniti sint milites. De onere nāq; armorū nemo
pōt cōqueri q̄ stās pugnat in nauibus. Scuta quoq; validio-
ra ppter ictus lapidū et ap̄liora sumātur ppter falces et
harpagones aliaq; naualia ḡna telorū. Sagittis, missilibus,
fundis, fustibalis, plūbatis, onagris, balistis, scorpionibus,
tacula iūcē dirigunt et saxa: et qđē grauius q̄ devirtute p̄
sumūt admotis liburnis iniectis pontibus in aduersariū

transiunt naues: ibi q; gladijs manu ad manū vt dicit̄ co= minus dimicat. In maioribus ēt liburnis pugnacula tur resq; cōstituunt: vt tanq; de muro ita de excelsis tabulatis facilius vulnerēt & perimāt inimicos. Oleo incendiario, stupa, sulphure, & bitumine obholute & ardentes sagit te p balistas in hostiarū nauī alueos infigunt: vñctasq; cera & pice & resina tabulas tot fometis igniū repente succēdūt. Alij ferro interimunt et saxo: alij ardere cogūtur in fluctibus: iter tāta tñ mortiū gñā q acerrimus casus est absimuntur a piscibus & inseulta sunt corpora.

Quēadmodū nauali bello collocētur insidie. Ca.XLV.

D instar autem terrestris prelijs superiūtus
a fiunt ignorantibus nautis: vel circa oppor tunas insularum angustias collocantur in cidie. Idq; agitur vt imparati facilius deleantur: si longo remigio fatigati sunt hostium naute: si vento vrgentur aduerso: si pro rostris est rheuma: si nihil suspicantes dormiunt inimici: si statio quam tenente exitum non habet: si dimicandi optata venit occasio: fortune beneficijs iūgen de sunt manus: & ex opportunitate prelium conserēdū. Qd si cautela hostium euitatis insidiis publico marte con fligat: tunc liburnarum instruende sunt acies non directe vt in capo: sed incurue ad similitudinem lune ita vt produ ctis cornibus acies media sinuetur: vt si aduersarij prorū= pere tentauerint ipsa ordinatione circundati deprimātur. In cornibus autem precipuum robur & liburnarum col locetur & militum.

Quid fiat cum aperto marte nauale committi
tur bellum. Cap.XLVI.

Reterēa vtile est vt alto et libero mari tua semp classis vtat. Inimicorū vero semp pellaſ ad lit eis: q; pugnādi ipetū perdūt: qui detrudūtur in

FLAVII VEGETII DE RE MILITARI
terras: In huismodi certamine tria armorum genera so-
lent ad victoriam plurimum prodesse: afferes, falcis, bipen-
Affer. nes. Affer dicitur cum tr abs subtilis ac longa ad similitu-
dinem antennae pendet in malo vtroq; capite ferrato. Hunc
siue a dextra siue a sinistra parte aduersariorum se iunxe-
rint naues pro vice arietis vi impellunt. qui bellatores
hostium siue nautas sine dubio prosternit ac perimit ipam
q; nauem sepius perforat. Falx autem dicit acutissimum
ferrum curuatum ad similitudinem falcis: quod contis lo-
gioribus inditu collatorios funes quibus antenna suspendi-
tur repete praecidit: colla psisq; velis liburna pigriorem
et inutilem reddit. Bipennis est securis habens ex vtraq;
parte latissimum et acutissimum ferrum. Per has in me-
Bipennis. dio ardore pugnandi peritissimi naute vel milites cum
minoribus scaphulis secreto incidunt funes: quibus aduersa-
riorum ligata sunt gubernacula. Quo facto statim capitur
canq; inermis et debilis nauis. Quid enim salutis super-
est ei qui amiserit clau? De lusorijs quis in danubio quo-
tidianis vtuntur ex cubijs reticendum puto: quia arti s am-
plius in his frequentior usus innenit, q; vetus doctrina
monstrauerit.

FLAVII VEGETII RENATI DE RE
MILITARI LIBRI EXPLICIVNT.
ΤΕΛΟΣ ΟΥΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΑΙΟ.

AD N A G N I F I C V M S E N A T O
R E M M I N V M R O S C I V M P H I
L I P P I B E R O A L D I E P I S T O L A.

E I M I L I T A R I S D I S C I P L I

r na cæteris omnibus haud dubie præcellit ve
pote maximorum regnorum effectrix ac pa

rens. Hæc Syro persæ hæc Alexandro Macedoni, hæc Cæsa=ri Romano nomen peperit eternum. Hæc in numeros prin=cipes nunc olim immortalitate donauit. hæc orbē terrarum parere Romano imperio cœgit. Vnde nō minus vere q̄ spe cīose dixit Arpinas orator, Cedat forum cīstris, Ociūm militiæ, Stilus gladio, vmbra soli. De hac tam præclara tā q̄ excellenti disciplina militari prisca seculo non pauci cōmentantes scripsere eloquenter & scienter. Ex quibus plāne cōditoribus ad nepotes p̄ueniunt, Frontinus, Vegetius Helianus ac modestus: qui veluti quadriga p̄ militare cam=pum latissime decurrunt: omnesq; militiæ meandros cum laude ingrediuntur. Hos ego nuperrime relegi: emēdauiq; Mine mi eruditorum nobilissime in ponticulano tuo feria=tus: quo saluberrimo secessu nihil amenius: nihil magnifice=centius: nihil pulchrius noui. Adeo vt laurentinum Plinia=num vt villæ Lucullianæ: vt prætoria omnia a luxuriosis edificatoribus magnificenter extorta cum Ponticulano Rosciorum compararivix mereātur. Te beatum meritissi=mo nuncupat̄ cui res adest & virtus. Hosce igitur docto=res rei bellicæ luculentos in contubernio tuo. quo nihil dul=cis emendatos impressori euestigio dedi sub nomine tuo publicados: Quorū eruditio nō p̄trita: quorū lectio oppi=do q̄ erudita est. Qui nō minus utiles futuri sunt pallenti=bus in vmbra scolasticis: q̄ coloratis sub dio bellatoribus Quos tu q̄so: quiū vacabit: ne spueris: vel trāseūter iſpicere. Vale. Et Philippū tuum ama multiter.

F I N I S.

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSULARIS STRATAGEMA= TICON. LIBER PRIMVS.

Vm ad instruendam rei militaris scientiam
vnus ex numero studiosorū eius accesserim.
q; destinationi quantum cura nostra valuit sa-
tisfecisse nisus sim: deberi adbuc institute arbitror ope vt
solertia ducum facta ,quæ a græcis vna Stratagematicon
appellatione comprehensa sunt, expeditis amplectar com-
mentarijs. Ita em consilijs quoq; & prouidentie exemplis
succincti duces erūt. Vnde illis excogitādi gerēdij; similia
facultas nutriatur. Præterea cōtinget ne de euentu trepidet
inventionis sue: qui probatis eam expimentis cōparabit.
Illud neq; ignoro, neq; iſficio etiā rerū gestarū scriptores
indagine operis sui hanc quoq; partē esse complexos: &
ab authoribus exemplorū quicquid iſigne aliquo modo fuit
traditū. Sed (vt opinor) occupatis velocitate cōſuli debet.
Longū est em singula & ſparsa p imēsum corpus hysto-
riarū pseq. Et hi q notabilia excepferunt, ipſo velut acer-
uo rerū confuderunt legentem. Nostra ſedulitas impendet
operam, vt quemadmodum res poſcat ipm quod exigitur
quasi ad interrogatum exhibetur. Circūſpectis em generi-
bus præparati oportuna exemplorum veluti cōſilia: quo
magis autem diſcreta ad rerum varietatem apte colloca-
tur. In tres libros ea diducimus. In primo erunt exempla
quæ cōpetant prælio nondum cōmiſſo. In ſecundo quæ ad
prælium, & conſectam pacationem pertineat. Tertiū in-
ferende ſoluendeq; obſidionis habebit Stratagemata: qui-
bus deinceps generibus ſuas ſpecies attribui. Huic labore
non iniuste veniam paciſſar: ne me pro incurioſo reprehē

dat qui præteritum aliquod a nobis reppererit exemplis
 Quis enim ad percensenda omnia monumenta quæ veræ
 q; lingua tradita sunt sufficiat? Vnde multa & transire
 mihi ipse premisi: quod me nō sine causa fecisse scient: quæ
 aliorum libros eadem promittentiū legerint. Verum faci-
 le erit sub quaq; spē suggestere. Nā cū hoc opus sicut cetera
 vñu potius aliorum q; mee commendationis causa aggressus
 sim, adiuuari me ab his qui aliquid illi astruet non argue
 credem: si qui erūt volumina hec cordi sint meminerint,
 vt parent gratiam, per quā possumus similem naturā di-
 scernere. Nam tum omnia que a duce prouide, vtiliter, ma-
 gnifice, constanter fiunt, & partiuntur, gratiam habebūt
 si in specie eorum sunt, & gratia eorū proprie vis in arte
 solertiaq; posita proficit tam vbi cauendus: q; vbi oppri-
 mendus hostis sit. Qua in re cum verborū quoq; illustris
 extiterit effectus, vt factorū ita dictorū exēpla posuimus.

De occultandis consilijs.

Caput Primum.

A R G Y S P O R C I V S C A T O D E
 m uictas a se hyspanie ciuitates existimabat in
 tempore rebellaturas fiducia murorū: scri-
 psit itaq; singulis vt diruerent munimenta
 minatus bellū nisi cōfestim obtēperassent: epistolasq; vni
 hersis ciuitatibus eodē die redi iussit: vnaqueq; vrbium se-
 bi soli credidit imperatū. Cōtumaces cōspiratio potuit fa-
 cere, si omnibus idē denūciari notū tunc fuisse. Hamilcar
 dux penorū vt in Siciliā inopinatus appelleret classem nō
 pronūciavit quo proficiseret: sed tabellas in qbus scriptū
 erat quā partē peti vellet vniuersis gubernatoribus dedit
 signatas: p̄cepitq; ne quis legeret nisi vi tēpestatis a cursis
 ptorie nauis abductus esset. C. Lelius ad syphacē pfectus le-
 gatos quosdam ex tribunis & centurionibus per specie-

I V L I I F R O N T I N I S T R A T A G E :

Jeritutis ac ministerij exploratores secum duxit: ex quibus
L. Statoriu[m] quia sepius in eisdē castris fuerat [quē]quidē ex
hostib[us] videbāt agnoscere: occultāde cōditionis eius causa
baculo ut seruum castigauit. Tarquinius superbis pater
principes gabiorum interficiendos arbitratus, quia hoc
nemini voledat, innotescere commissum: nihil nuncio re-
spondit qui ad eum a filio erat missus: tamen virga emi-
nentia papauerum capita cum forte in orto ambularet de-
cussit. Nuncius sine responsione reuersus renunciavit ado-
lescenti tarquinio quid agentem patrem vidisset ille intel-
lexit idem esse eminentibus faciendum. Cæsar qui suspe-
ctam habebat egyptiorum fidem per speciem securitatis
inspectione vrbis latq[ue]; operum, ac simul licentioribus con-
iunctiis deditus videri voluit captum sese gratia locorum: vt
ad mores alexandrinos vitamq[ue]; deficeret: atq[ue]; iter eā dis-
simulationē p[re]paratis subsidijs occupauit egyptū. Ventidius
parthico bello aduersus Parorum regē non ignarus Phar-
neum quendā natione Cyrresten ex his qui socij videbant
omnia quae apud ipsos agebātur nunciare parthis: perfidiam
barbari ad vtilitates suas conuertit. Nam quae maxi-
me fieri cupiebat, ea vereri se ne acciderent, quae timebat
ea vt eu[n]irent optare se simulabat. Sollicitus itaq[ue] ne par-
thi ante transirent euphratem q[ui] sibi superuenirent legio-
nes quas in capadocia trans taurum habebat. studiose cū
proditore egit: vti sollēni perfidia parthis suaderet per-
zeugma trajcerent exercitum qua e[st] brevissimum iter
est: e[st] omisso alueo euphrates decurrit. Namq[ue] si illac ve-
nirent assenerabat se opportunitate collium usurū ad elu-
dendos sagittarios. Omnia autem vereri si se infra paten-
tes cāpos proiecissent. Inducti hac affirmatione barbari
inferiore itinere p[er] circuitū adduxerunt exercitum. Dūq[ue]
fusiores ripas et ob hoc operosiores pōtes iungūt instrumē-
ta

taq; moliunt. xl. amplius dies impenderunt. quo spaciō
Ventidius ad contrahēdas v̄sus est copias. Eisq; copijs tri-
duo anteq; parthus adueniret receptis acie commissa vicit
parthos & interfecit. Myridates circūnallante Pompeio
fugam in p̄ximā diem moliēs huius cōsilij obscurandi cu-
sa latius & v̄sq; ad applicitas hosti valles p̄bulatus. Col-
loquia quoq; cum pluribus auertende suspicionis causa in
posterū constituit. Ignes etiam frequentiores p̄ tota castra
fieri iussit. Secunda deinde vigilia pr̄ter ipsa castra hostiū
agmē eduxit. Imperator Cæsar domicianus Augustus Ger-
manicus cū germanos qui in armis erant vellet opprime-
re, nec ignoraret maiore bellū molitiōe inituros: si aduen-
tum tanti duci s̄ pr̄fensissent: profectionem suā sensu ob-
texuit galliarum. Sub q̄bus. inopinato bello affūsus contusa
immaniū ferocia nationum prouincij cōsuluit. Claudius
Nero cū cuperet hasdrubalē copiasq; eius anteq; hannibalē
fratri iū geretur excidi: iccircoq; festinaret se lūnio salina-
tori college suo cui bellum mandatū fuerat parū fidēs virē
bus quæ sub ipso erāt adiungere: neq; tamen discessum suū
ab hānibale cui oppositus erat sentiri velle. x. milia fortissi-
morum militū delegit: pr̄cepitq; legatis quos relinque-
bat, vt ædem stationes & vigilie equæ agerentur, totidē
ignes arderēt: eadēq; facies castrorum seruaretur: ne quid
hannibal suspicatus auderet aduersus paucitatē relictorū.
Cū deinde in umbria occultatis itineribus college se iunxit
set vetuit castra ampliari: ne qđ signū adūctus sui peno da-
ret detractaturo pugnā si consulū iunctas vires intellexis-
set. Igitur insciū duplicatis aggressus copijs superauit, &
velocius omni nuncio rediit ad hannibalem. Ita ex duobus
nullidissimis ducibus penorum eodem consilio alterum ce-
lavit, alterum oppressit. Themistocles athenarum dux ex
hortans suos ad suscitandos festinanter muros quos iussi

IVLII FRONTINI STRATAGEMA:
Lacedemoniorū deiecerāt legatis lacedemonī missis q. intr
pellarēt respondit venturum se ad diluendā hanc existimā
tionē, et peruenit lacedemonē: ibi simulato morbo aliquā
tum temporū extraxit: ex postq. intellexit suspectam esse
tergiuersationē suam cōtendit falsum ad eos rumore: ex
rogauit vt mitteret aliquos ex principibus quibus crede
rent de munitione athenarum suis deinde clam scripsit,
vt eos qui venissent retinerent: donec refectis operibus cō
fiteretur lacedemonijs munitas esse athenas: nec aliter pri
cipes eorū redire posse q. ipse remissus foret: quod facile
præstiterunt lacedemonijs ne vnius interitū multorū mor
te pensarent. Lucius furius exercitu producto in locum ini
quiū cum cōstituisset occultare sollicitudinē suam ne reliq
trepidarent paulatim se inflectens tanq. circuitu maiore
hostem aggressurus cōuerso agmine ignarum rei que age
batur exercitum incolumen reduxit. Metellus pius in bi
spaña interrogatus quid postera die fakturus esset. Tunis
cam meam si id eloqui posset (inquit) comburerem. M. Li
cinius Crassus percontanti quo tempore castra moturus
esset: respondit vereri se ne tuba id audiat.

Metellus
Crassus
Sci. apriicanus
Q. fabius
De explorandis consilijs hostium.

Caput. II.

Cipio Aphricanus capta occasione mittende ad
S Syphacem legationis cum lelio seruorum habi
tu tribunos ceteriones electissimos ire iussit: q
bus cure esset prospicere regias vires: hij ut liberius astro
rum positionē scrutarētur equum de industria dimissum
tanq. fugientem perfectati maximam partem munimen
torum circuierunt: quæ cum nunciasset incendio conse
ctum est bellum. Q. Fabius maximus bello ethrusco cum
adhuc incognite forent. xx. ducibus sagatores explorandi
fratrem fabium cesonem peritum lingue ethrusce iussit he
trusco habitu penetrare cum inanam sylvā ante militi nō ostro

intentatam. Quod is adeo prudenter atq; industrie fecit: vt
transgressus sylvam umbros camertes cum animaduertis=
set non alienos nomini romano ad societatem compulerit.
Carthaginenses cum animaduertissent alexandri ita ma= *Carthaginienses*
gnas opes ut aphrice quoq; immineret vnum ex ciuibus
virum acrē nomine Hamilcharē Rhodinum stadium iusse
runt simulato exilio ire ad regem: omniq; studio in amicē
tiā eius peruenire qua is potitus consilia eius nota ciuibus
suis faciebat. Idē carthaginenses miserūt q; propter speciē *ijd*
legatorum longo tēpore romae morarentur exciperentq;
cōsilia nostrorum. M. Cato in hyppania quia ad hostium cō *M. catō*
filia alia via puenire nō potuerat iussit trecentos milites se
mul impetum facere instationē hostium, raptumq; vnum
ex his in astra perferre icolumē: tortusq; ille omnia suo
rum archana confessus est. C. Marius consul bello cymbrī *C. M. m⁹*
cō *cō* tentonico ad excutiendā gallorū et ligurū fidē littē=
ras eis misit. Quarū pars prior p̄cipiebat ne iteriores q; p̄
signate erāt ante tēpus certum aperirent: easdē postea ante
p̄stitutū dīc repetit. *cō* q; resignatas repererat intellexit
hostilia agitari. Est etiā aliud explorādi genus quo ipsi dīc
res nullo extrinsecus adiutorio p̄ se p̄uident. Sicut Aemy= *līus Paulus*
lius Paulus consul bello ethrusco apud oppidū Coloniā di= *līus*
missurus exercitū in planitiem contēplatus p̄cul anū mul= *līus*
titudinem citatiōre volatu ē filia cōsurrexisse intellexit il= *līus*
lic aliqd insidiarū latere: q; *cō* turbate aues et simul et plus
res enolauerāt. Præmissis igit̄ exploratoribus cōpit. x. mi= *līus*
lia boiorū excipiēdo ibi romanorū agmini immunere: eadq;
alio q; expectabat latere missis legiōibus circūfudit. Simili= *līus*
ter Thyamenus horestis filius cū audisset ingū ab hostibus
natura mūtū teneri: p̄misit sciscitaturos qd rei foret: ac re= *līus*
ferētibus eis nō ec̄ verū qd opinaret igrēsus iter ut vidit
exsuspecto iugo magnā vim anū simul enolasse: necq; om

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
nino residere arbitratus est latere illic agmen hostium,
itaq; circūducto exercitu exclusit insidiatores. Hasdrubal
frater Hānibalis tunc Luij ex Nerōis exercitum q̄q; hoc
illi non duplicatis cūstris dissimularēt intellexit q; ab iti-
nere strigosiores notabat equos & coloratiora hominū
ex via corpora.

De custodiendo statu belli.

Cap. III.

Alexander Macedo cum haberet vehementē
exercitū semper eum statū belli elegit: vt acie
confligeret. Cesar bello ciuili cum exercitum
veteranum haberet hostium autem tyronē esse sciret acie
semper decertare studuit. Fabius Maximus aduersus Hā-
nibalem successibus preliorum insolentem recedere ab an-
cipiti discrimine & tueri tantūmodo italiām constituit
cūtatorisq; nomen & per hoc summi ducis meruit. By-
zantij aduersus Philippum omne preliandi discriminem vi-
tantes omissa etiam finium tutela intra munitiones oppi-
di se reperunt: asseditq; sunt vt Philippus obsidionalis
more impatiens recederet. Hasdrubal Grisgonis filius se-
cundo punico bello in Hyspaniā victum exercitum cū. p.
Scipio instaret per vrbes diuisit. itaque factum est vt
Scipio ne oppugnatione plurium oppidorū distingere-
tur in hyberna suos reduceret. Themistocles adūtāte. Xer-
ce quia neq; prelio pedestri, neq; finium tutele, neq; obsi-
dioni credebat sufficere athenienses auctor fuit eis liberos
& coniuges in troezena & in alias vrbes emittendi: re-
lictoq; oppido statū belli ad nauale pliū trāfferēdi. Idē fe-
cit in eadē ciuitate. Pericles aduersus lacedemonios. Sci-
pio manēte in italia Hānibale trāmissō in aphricā exerci-
tu necessitatē carthaginēsibus imposuit reuocādi hānibalē
S icq; à domesticis finibus hostile trāstulit bellū Athenien-
ses cū deceliā castellū ipsorū lacedemonij cōmunissent: &

frequenter vexarentur classem, qua peloponensum infesta-
rent miserunt, consecutiq; sunt ut exercitus lacedemonio-
rum qui decelie erat reuocaretur. Imperator Cesar domi-
tianus Augustus cum germani more suo è saltibus e& ob-
sculis latebris subinde impugnarent nostros: tutumq; re-
gressum in profunda syluarum haberent: militibus per-
cxxx. milia passuum actis non mutauit tantū statū belli sed
et subiecit ditiōi sue hostes quorū refugia nudauerat.

De transducendo exercitu per loca. hosti infesta. Ca. IIII.

Emylius Paulus consul cum in lucanis iuxta
a littus augusto itinere exercitum duceret: et ta-
rentini ei classe insidiati agmen eius scorpiōi
bus aggressi essent, captiuis latera euntium pretexuit quo-
rum respectu hostes inhibuere tela. Agesilaus lacedemonius
cum preda honestus ex frygia rediret, insequereturq; ho-
stes: e& ad locorum opportunitatem laceſſerent agmen
eius: ordinem captiuorum ab utroq; latere exercitus sui
applicuit: quibus dum parcitur ab hoste ſpacium tranſeu-
di habuerunt lacedemonij. Idem tenentibus angustias [the-
banis] per quas trāſire habebat flexit iter quasi thebas cō-
tenderet, exterritis thebanis digressisq; ad tutāda mœnia
repetitum iter quo destinauerat emensus est nullo obſiſte-
nte. Nicostratus dux etolorum aduersus epirotas cū ei adi-
tus in fines eorum angusti fierent, per alterum locum ir-
rupturum ſe ostendens omni illa ad prohibendum occur-
rente epirotarum multitudine reliquit ſuos paucos: q; ſpe-
ciem remanentis exercitus preberent: e& ipſe cum cætera
manu qua non expectabatur adicūm intravit. Antophra
dates perſes cum in pīſſidiam exercitum duceret e& an-
gustias quasdam pīſſide occuparent ſimulata vexatione
traiciēdi instituit reducere quod cum pīſſide credidiffent
ille nocte validissimam manū ad eundem locum occupā-

IVLII FRONTINI STRATAGEMĀ
dum premisit: ac postero die totum traiecit exercitū, Phi-
lippus macedonum rex græciā petens cum thermopylas
occupatas audiret, & ad eum legati etolorum venissent
arcturi de pace retentis eis ipse magnis itineribus ad an-
gustias pertendit: securisq; custodibus & legatorum redi-
eis expectantibus inopinatus thermopylas traiecit, Iphi-
crates dux athenienſum aduersus Anaxibium lacedemo-
nium in helesponto circa Abidon cum transducendū exer-
citum haberet: per loca que stationibus hostium terrebātur
alterum autem latus eius transitus abscissi montes preme-
rent, alterum mare ablueret: aliquādiū moratus: cum inci-
disset frigidior solito dies, & ob hoc nemini suspectus de-
legit firmissimos quosq; quibus oleo ac mero calefactis
precepit ut ipsam oram maris legerent, abruptiora tra-
rent: atq; ita custodes angustiarum inopinatus oppresſit
a tergo. Gn. Pompeius cum flumen transire propter oppo-
ſitum exercitum hostium non posset assidue producere et
reducere in astra instituit: deinde in eadem persuasionem
hoste perducto ne vllam viam ad progressum romanorū
teneret repente impetu factō transitum rapuit. Alexander
macedo prohibente rege adorū poro traiſci exercitū per
flumen hidafrem aduersus aquam assidue procurrere ius-
ſit suos: & vbi eo more exercitationis affecutus est quia
poro aduersa ripa caueretur per superiorem partem subi-
tum transmisit exercitum. Idemq; indi fluminis traiectu
prohibitus ab hoste diuersis locis in flumine equites insi-
tituit immittere & transitū minari. Cūq; expectatiōe bar-
baros teneret intētos: insulā paulo remotiorē primum exi-
guo deinde maiore presidio occupauit, atq; inde invlerio-
rē ripā trāsmisit. Ad quā manū opprimendā cū vniuerſe
hostes effudissent ipse liberovado trāgressus omnes co-
pias coniuxit. Xenophon vltiorē ripā armenijs tenenti

bis duos iussit queri aditus: & cum a citeriore repulsius
esset transiit ad superiorē. Inde quoq; prohibitus hostium oc-
cursu repetiit vadū iferius: iussaq; ibidē militū parte sub-
sistere ex qua cū armenij ad inferioris vadi tutelā redi-
sent per superius transgrederetur. Armenij credētes decur-
suros omnes decepti sunt a remanētibus. Hi cū resistētē nul-
lo vadū superassent trāseuntiū suorū fuere propugnato-
res. P. Claudius consul primo bello punico cū à regio mes-
sanam traijere militē nequiret: custodientibus fretum pe-
nis sparsit rumorē quasi bellū in iussu populi inceptū gere-
re non posset, classemq; italiā versus se agere simulauit: dī-
gressis deinde potius qui profectioni eius habuerat fidem
circuactas naues appulit sicilie. Lacedemoniorū duces cum
syracusias nauigare destinassent & penorū dispositam pē-
nituit classem timerent. x. punicas naues quas captiuashā
bebant veluti vītrices primas iusserūt agi vt a latere iū-
cta aut puppe religata alijs: qua specie deceptis penis tran-
sierunt. Philippus cum angustias maris que cyena appellā-
tur transnauigare propter atheniensium classem que op-
portunitatem loci custodiebat non posset: scripsit atipatrō
thraciam rebellare presidijs que ibi reliquerat intercepti:
vt sequeretur omissis omnibus que vt epistole intercipe-
ti ab hoste curauit. Athenienses archana macedonum ex-
cepisse visi classem abduxerunt. Philippus nullo prohibē-
te angustias freti liberavit. Idem quia chersonesum que
iuris atheniensium erat occupare prohiberetur tenenti-
bus transitum non byzantiorum tantum sed rhodio-
rum quoq; & chiorum nauibus conciliauit animos eo-
rum reddendo naues quas cooperat quasi sequestrēs futu-
ros ordinande pacis inter se atque byzantios qui causa
belli erant: tractaque per magnum tempus postulatione:
eū de industria subinde aliquid in conditionibus retexerat

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.
classem per id tempus preparauit: eaq; in angustias freti
imperato hoste subito euasit. Chabrias atheniensis cū adi-
re portum sannorum obstante nauali hostium presidionō
posset paucas ē suis nauibus preter portum missas iussit
transire arbitratus qui in statione erant persecuturos, his
q; per hoc consilium euocatis nullo obstante portum cum
reliqua adeptus est classe.

De euadendo ex locis difficilimis.

Cap. V.

Vintus Sertorius in Hispania cum à tergo in
q stante hoste flumen traiçere haberet: vallum
in ripa eius in modum caue lune duxit. et one-
ratum marijs incēdit: atq; ita exclusis hostibus fluuium li-
bere transgressus est. Similiter Pelopidas Thebanus bello
Thessalico transitum quesuit: nanq; castris ampliorē locū
supra ripā complexus vallum ceruolis eꝝ alio materie ge-
nere constructum incendit. Dumq; ignibus summoueretur
hostes, ipse fluuium superauit. Quintus luctatius Catulus
cum à Cymbris pulsus: vnd spē salutis haberet, si flumen
liberasset cuius ripā hostes tenebāt in proximo monte co-
pias ostendit tanq; ibi castra positurus: ac precepit suis nec
sarcinas soluerent, aut onera deponerent: ne quis ab ordi-
nibus aut signis discederet: eꝝ quo magis persuasionē ho-
stium confirmaret, pauca tabernacula in conspectu erigi
iussit: ignesq; fieri: eꝝ quos dā vallum struere: quos dam in
lignationem vt conspicerentur exire. Qd Cimbri vere
agi existimātes eꝝ ipsi castris delegerunt locum: dispersi-
q; in proximos agros ad cōparāda ea que necessaria sunt
mēsuris occasiōne dederūt. Catulo nō solū flumē traiçien-
di, sed etiā castra eorū infestādi. Cresus, cū halimvado trā-
sire nō posset: neq; nauīū, aut pōtis faciēdi copiā ha-
beret fossa superiori pte post castra deducta alueū fluminis à ter-
go exercitus sui reddidit. Gneus Pōpeius Brūdusijcū excē-

deret Italia et trāsserre bellū p̄posuisset istātē à tergo Cæ
sare cōscēsurus classem quasdā obstruxit vias: alias parie= 1
tibus intersepsit: alias itercidit fossis, easq; sudibus erectis
p̄clusas operuit cratibus humo aggesta, quosdā additus qui
ad portā ferebat trābibus trāsmisſis & in densū ordinē
structis ingēti mole tutatus. Quibus ppetratis ad speciē
retinēde vrbis rāros pro mœnib⁹ sagittarios reliquit. cæ
teras copias sine tumultu ad naues reduxit nauigatē eum
mox sagittarij quoque per itinera nota digressi paruis
nauigij consecuti sunt. Gn. Duellus cōsul in portu syracu
sano quē temere intrauerat obiecta ad ingressum catena
clausis vniuersos in puppim retulit milites, atq; ita resu= 2
pina nauigia magna remigatiū vi cōcitanit leuare p̄ se su
per catenā pcesserūt: qua parte supata transgressi rursus
milites in p̄ras p̄sserūt in quas versum pōdus decursum
sup catenā dedit nauibus. Lysander lacedemōius cū in por
tu atheniensī cum tota classe obſideret obrutus hostium
nauibus ab ea parte qua faucibus angustissimis iſfluit mā
re milites suos clā in littus egredi iussit & subiectis rotis
ad p̄ximū naues portū munichye traiecit Herculeius le= 3
gatus sertorij cū ī Hispania iter duos mōtes abruptos lōgū
et agustū iter ingressus paucas duceret: cohortes cōperisset
q; ingēte manū hostiū aduenire fossā trāsuersā iter mōtes
p̄sſit vallūq; materia extrectū incēdit atq; ita inter exclu
ſo hoste leuasit. G. Cæſar bello ciuili cum aduersus afraniū
kopias educeret: & recipiēdise sine periculo facultatē nō
haberet, sicut constiterat prima & secunda acie furtim à
tergo ad opus applicata. xv. pedum fossam fecit: ita quā
sub occasum solis armati se milites receperunt. Pericles
Atheniensis a peloponēsibus in eum locum cōpulsus q; vndi
p̄ abruptis cinctus duos tātum exitus habebat: ab altera
parte fossam ingēris latitudinis duxit velut hostis exclu-

IULII FRONTINI STRATAGEMA.
dendi causa: ab altera militē agere cōepit tanq; per eum eru-
pturus. Li. qui obsidebāt cum per fossam quā ipse fecerat
exercitum periclis non crederent euasurum vniuersis à li-
mite obstiterunt. Pericles pōtibus quos preparauerat fos-
se injectis suos qua' non resistebatur emisit. Lisimachus ex
his vnuis in quos opes Alexandri transferunt: cum cōditū
collē castris destinasset: imprudentia autem suorum in in-
feriorem deductus vereretur ex superiore hostiū incursū
triplices fossas intra vallū obiecit. deinde sublimibus fos-
sis circa omnia tentoria ductis tota castra confodit, et in
tersepto hostiū aditu simul humo quoq; et frōdibus quas
fossis superiecerat facto impetu in superiora euasit. Gn.
Fonteius Crassus in Hispania cum tribus milibus hominū
predatum profectus ad hasdrubalem et ad primos tātu
ordines relato consilio incipiente nocte quo tempore mini-
me expectabatur per stationes hostium prorupit. Lucius
Furius exercitu perduto in locum iniquum cum cōstituis-
set occultare solitudinem suam ne reliqui trepidarēt pa-
latim inflexit iter tanq; circuitu maiore hostem aggressū
rus: conuersoq; agmine ignarum rei que agebatur exerci-
tum incolumen reduxit. Publius Decius tribunus bello Sā-
nitico Cornelio cōsso cōsule inquis locis deprehenso ab
hostibus suasit ut ad occupandum collem qui erat in pro-
pinquo modicam manū mitteret, seq; ducem iūs qui mit-
tebantur obtulit auotitus in diuersum hostis dimisit cō-
sulem. Decium autem cinxit: obseditq; illas quoq; agustias
noctu eruptione facta cum eluctatus esset. Decius incolu-
mis cum militib; consuli accessit. Idem fecit sub attilio a
tilino cōsule istius varie traditū nomē. Alij laberii nōnulli.
Quintū cōditū plurimi Calphurniū fama vocatum scri-
pserūt: hic cū dimissum exercitū in eā vallē videret, cuius
latera omnia superiora hostis insederat depoposcit. **D**. 48

cepit trecentos milites: quos adhortatus ut virtute sua ex exercitum seruarent in medium vallam decurrit: et ad op primendos eos vndiq; descendit hostis longoq; et aspero prelio retentus occasionem consuli ad extrahēdum ex exercitum dedit. Lucius minutius cōsul in liguria dimisso in angustias exercitu iam omnibus aduersaretur. Caudine clavis exēplo numidas auxiliares tā propter ipsorū q̄ propter equorū deformitatē despiciendos iussit adequitare faciebus que tenebantur. Primo intenti hostes ne laceſſeretur stationē obicerunt: de industria numide ad augendum sui contemptū labi aequos et per ludibriū ſpectaculo eſſe affectauerunt: ad nouitatē rei laxatis ordinib; barbari in ſpectaculū vſq; resoluti ſunt. Qd vbi animaduerterūt numide paulatim ſuccedētes additis calcaribus per intermisſas oſtiū ſtatiōes eruperūt: quorū demū cū proximos inieſtūt agros neceſſe liguribus fuit auocari ad defendēda ſuiclusq; romanos emittere. Lucius ſylla bello ſociali apud eſerniā inter angustias deprehēſus ad exercitū hostiū cui duellus preerat colloquio petito de cōditionib; pacis agi tabat ſine effectu. Hostē tamē ppter indutias negligētia reſolutū aiaduertēt nocte pfectus relicto buccinatore qui vigilias ad fidē remanētiū diuidet, et quarta vigilia cōmiffa eū ſequeretur, incolumes ſuos cū oībus impeſdimen‐ tis tormentisq; in tutta perduxit. Idē aduersus Archelaū pfeſtum mythridatis in capadocia iniquitate locorum et mulitudine hostium pressus fecit pacis mentionē: interposito q̄ tēpore etiā indutiarū, et per hoc auocata intentiōe ad uersarium euafit. Hasdrubal frater hānibalis cum saltum euadere non posset fauicibus eius obſeffis egit eum. Cl. Nerone recepitq; dimiſſum ſe hispania excessurū cauillatos deinde cōditionib; dies aliquot extraxit: quibus oībus nō omiſit p̄ agustos trāmites et ob id neglectos dimittere p

I V L I I R O N T I N I S T R A T A G E M A.

partes exercitum: ipse deinde cum reliq̄s expeditis facile effugit. Spartacus fossā q̄ erat a marco grasso circundatus cēsis captiuorum pecorūq; corporibus noctu repleuit. & supgressus est. Idē cum in lessio obseßus ea parte quam asperrimus erat, iōq; icustoditus ex vimie siluestri & thenas cōseruit: q̄bus demissus nō solū evasit, verū etiā ex alio latere gladio ita terruit vt aliquot cohortes gladiatoribus q̄ttuor et septuagita cesserit. Idē cū alucio varimo p̄ cōsule p̄clusus esset, palis p̄ modica iterualla fixis aī portā, erecta cadavera adornata veste atq; armis alligauit vt p̄cul intuētibus statiōis sp̄es esset. ignibus p̄ tota castra fūctis imagievana deluso hoste copias silētio noctis eduxit. Brasidas dux lacerdemōiorū, circa āphipoli ab athenicis multitudine numero īpar dep̄hēsus claudēdū se p̄stitit vt p̄ longū corone ambitū extenuaret hostile frequentia: quaq; rariſſimi obſtabāt eripit. Hyphicrates ī tracia cū dep̄ſso loco caſtra posuisset explorasset aut ab hoste p̄ximū teneri collē ex quo vnius ad opprimēdū īpos decēsus erat: nocte paucis intra caſtra reliqtis īmpauit vt multos ignes faceret eductoq; exercitu et dispositio circa latera p̄dicta: vie p̄fus est trāſire barbaros locorūq; iniqtate in q̄ ipse fuerat in illos cōuersa: pte exercitus terga eorū cecidit: pte caſtra fecit Dareus vt falleret scitas discessu, canes atq; asinos ī caſtris reliqt quos cū latrātes rudētesq; hostis audiret remāre dareum credidit. Eundē errorē obiecturi nostris ligures p̄ diuersa loca bubalos laq̄is ad arbores alligauerūt q̄ ducti freq̄ntiore mugitu sp̄em remanētiū p̄bebāt hostiū. Hāno ab hostibus clausus locū eruptioni maxie aptū agrestis leuibus materijs incēdit, cū hoste ad cæteros exitus cōſtodiendos auocato milites p̄ ipām flāmā eduxit: admonitos ora ſcutis crura veste cōtegere. Hānibal vt iniqtatē locorum & inopia instantē fabio maximo effugeret: nocti

boves q̄bus ad cornua fasciculis alligauerat sarmmentorū subiecto igne dimisit: cunq; ipso motu adolescentē flāma turbaret pecus magna discursatione mōtes in quos acte erat collistrant romani q̄ ad spectaculum concurrerant: primo prodigium opinati sunt: deinde cum cuncta fabio renunciassent ille de insidiarum metu suos castris contineuit, barbari obſistente nullo profecti sunt.

De insidijs in itinere factis.

Caput. VI.

Fulvius nobilior cum ex samnio in lucanos exercitum educeret et cognouisset a pfugis, hostes nouissimum agmē eius aggressuros, fortis simā legionē primo ire, vltimo seq. iussit impedimenta factum p occasione amplexi hostes diripere sarcinas cæperunt. Fulvius legiōis de q̄ supradictum est, qnq; cohortes in dexterā partē vie direxit: qnq; ad sinistrā atq; ita pda tioni intentos hostes explicato p vtraq; latera milite clausit ceciditq;: idc hostibus tergum eius in itinere pmentibus dū flumine interueniente nō ita magno vt trāsitum prohiberet morare tñ rapiditate: alterā legionē i occulto citra flumē collocauit: vt hostes paucitate cōtēpta audaciū seq=ret: qd vbi factum est legio q̄ ab hoc disposita erat ex insidijs hostem aggressa vastauit. Iphicrates in traciā cum ppter cōditionē locorū longum agmen deducere: & nunciam ei esset hostes summū id aggressuros cohortes i vtraq; latera secedere & confistere iussit cæteros fugere et iter maturare. Trāseunte aut̄ toto agmine lectissimos quosq; retinuit: & ita passim circa pdam occupatos hostes iā etiam fatigatos ipse regetis & ordinatis suis aggressus fudis exiitq; præda. Boij in silua litana qua transiturus erat noster exercitus succiderant arbores: ita vt ex parte exigua

IULII FRONTINI STRATAGEM A.
Substantata starent donec impellerentur delituerant deinde
ad extremas. Ipsi vbi ingresso siluam hoste proximas vl-
teriores impulerunt eo modo impropagata pariter su-
pra romanos ruina magnam manum eliserunt.

Quemadmodum ea quibus deficimus videantur non
deesse ut vsus eorum expleatur. **Caput. VII.**

Ibus elephantes transportaret deficiebatur iun-
xit dolia construitq; tabulamentis ac super ea
positos per siculum fretum transmisit Hannibal cum in
præaliti fluminis transitum elephantes non posset pellere
neq; nauium ac materiarum quibus rates contineretur co-
piam haberet: iussit ferocissimum elephantum sub aure
vulnerari: & eum qui vulnerasset trænato statim flumi-
ne procurrere: elephantus exasperatus ad persequendū do-
loris sui authorē, tranauit amnem, & reliquis idem audē-
di fecit exemplū Carthaginensū duce: instructuri classem
quia sparto deficiebantur crinibus tonsarum mulierum
ad funes efficiendos vñi sunt. Idem Massilienses & Rhô-
dij fecerunt. Marcus Anthonius à mutina profugus corti-
ces pro scutis militibus suis dedit: Spartaco copiisq; eius
scuta ex vimine fuerunt que corijs tegebantur. Non alienus
(vt arbitor) hic locus est referendi factum. Alexandri ma-
cedonis illud nobile q; per deserta & frice itinera grauissi-
ma siti cum exercitu affectus oblatam sibi a milite in ga-
lea aquam spectantibus vniuersis effudit vtiliore exemplo
temperantie q; si communicare potuisset.

De distinguendis hostibus.

Caput. VIII.

Oriolonus cum ignominiam damnationis sue
bello vlcisceretur populationē patritiorū agro-
rum inhibuit deustis vastatisq; plebeiorum v-

discordiam moueret qua consensus romanorū distingue-
ret. Hannibal fabium cui neq; virtute neq; artibus bellādā
par erat vt infamia distingeret agris eius astinuit cete-
ros populatus. Contra ille ne suspecta ciuibus fides esset,
magnitudine animi effecit publicatis possessionibus suis.
Fabius maximus qnto consul cū gallorū, vmbrorū, ethru-
scorum samnit iūq; aduersus populum romanū exercitus
coiſſent, contra quos eī ipſe trās apenninū montem ca-
stra cōmuniebat ſcripsit Fulvio eī Posthumio q̄ pſidio ve-
bi erāt copias ad Sitiū mouerent: quibus aſſecutis ad ſuā
defendenda Ethrusci, Vmbriq; deſcenderunt: relictos Sam-
nites, Gallosq; Fabius eī collega Decius aggressi vicerūt
M·Curius aduersus Sabinos qui ingēti exercitu cōscripto
relictis finibus suis noſtros occupauerant occultis itineri-
bus manum mifit quæ defolatos agros eorum vicosq; per-
diuſa incendit Sabini ad arcendā domesticā vastitatē
tem receſſerunt, Curio contigit eī vacuos infestare ho-
ſtium fines, eī exercitum ſine prælio auertere ſparſum-
que cedere. T. Didius paucitate ſuorum diffidens, cum in-
adiuentum earum legionum quas expectabat traheret bel-
lum, eī occurrere eis hostem comperiffet, concione vo-
ta aptari iuſſit milites ad pugnam: ac de industria negligē-
tiuſ custodiri captiuos: ex quibus pauci qui profugerunt
nunciauerunt ſuis pugnam imminere. At illi ne ſuſpicio-
ne prælii deducerent vires omiferunt occurerunt eis qui-
bus inſidiabantur: legiones tutiſſime nullo excipiente ad
didum peruenierunt. Bello punico quedam ciuitates quæ
a romanis deficere ad penos destinauerunt cum obſides
dediſſent quos recipere anteq; deſciſſerent! ſtudebant: ſimi-
lauerunt ſeditionem inter finitimos ortam quam roma-
norū legati dirimere deberent: miſſoſque eos velut
contraria pignora retinuerunt: nec ante reddiderunt

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

q̄ ipsi recuperarent suos. Legati romanorum cum missis ad antiochum regem qui secum hannibalem vicit iā Carthaginensibus habebat: consiliumq; eius aduersus romanos instruebat crebris cum hannibale colloquijs efficerunt ut is regi fieret suspectus cui gratissimus alioqui & utilis erat propter calliditatem & peritiam bellandi. Q. Netallus aduersus Iugurtham bellum gerens missos ad se legatos eius corrupit ut sibi proderent regem. Cum etiam alij venissent idem fecit. Eodem consilio usus est aduersus tertios. Sed de captiuitate iugurthae parū processit: viii enim tradi sibi volebat. Plurimum tamen consecutus est: Nam cum intercepte fuissent epistole eius ad regios amicos scripte in omnes eos rex animaduertit: spoliatusq; consiliis amicos postea parare non potuit. Cæsar per exceptū quendam aquatorem cum comperisset. Afranium Petremq; castra noctu moturos ut circa vexationem suorum hostilia impediret consilia: in initio statim noctis vasa clamare milites & præter aduersariorum castra agi mīlos cum fremitu & sonum iussit continuare: quos retentos volebat arbitrii castra ad Cæsarem mouere. Scipio Africanus ad excipienda auxilia cum comeatibus hannibali venticium termum dimisit ipse subuenturus. Dionysius syracusanorum tyrannus cum aphri ingenti multitudine traiecturi esset in siciliam ad eum oppugnandum a stella pluribus locis communij: custodibusq; præcepit ut aduenienti hosti dederent: dimissi q; syracusas occulte redirent. Aphris necesse capta fuit castella præsidio ibi tenere quos dionysius redactos ad quam voluerat paucitatem pene iam par numero aggressus vicit: cum suos cōtraxisset & aduersarios sparisset. Agesilaus lacedemonius cum inferret bellum týspherne Cariem se petere simulauit: q; si aptius locis montuosis aduersus hostem equitatu præalentem

lentem pugnaturus. Per hāc cōsiliū ostentationem aduocato
in Cariam tysiapherne ipse lydiam vbi caput hostium re=
gni erat irrupt: oppressisq; qui illic agebant pecunia re=
gia potitus est.

De seditione militum compescenda. Caput. IX.

Vlus Manlius consul cū comperisset coniuras= a se milites in hibernis campanievt iugulatis ho spibus ipsi res inuaderent: eorum rumorent spargit, eodem loco hibernaturos: atq; ita coniuratorum consilio campaniam periculo liberauit: ex occasione no centes puniuit. Lucius sylla cum legiones ciuium romano rum perniciosa seditione furerēt, consilio restituuit sanitatē efferatis. Propere enī annunciari iussit hostem adesse ad arma vocantium clamorem tolli, signa canere, discussā seditio est vniuersis aduersus hostem consentientibus Gn. Pōpeius trucidato ab exercitu mediolani senatu ne tumul tum moueret si solos euocasset nocentes mixtos eis qui extra delictum erant venire iussit: ita q̄ noxijs minore cum metu quia non segregati: ideo qui non ex causa culpe vide bantur accersiri paruerunt: illi q̄bus integra erat conscientia custodiendis quoq; nocentibus attenderunt: ne illorum fuga inquinarentur. Cæsar cum quedam legiōes eius seditionem mouissent adeo ut in perniciem quoq; du cis viderentur consurrecture, dissimulato metu processit ad milites: postulantibusq; missione vltro minaci vultus dedit lexuctoratos penitentia coegit satisfacere ioperatori, obsequenticoresq; in reliquum operas edere.

Quemadmodum intempestiva postulatio pugne inibi beatur. Caput. X.

Vintus Sertorius qđ experimēto didicerat ins g parem sevniuerso romanorū exercitui, vt bar baros quoq; incōsulte pugnā exposcentes doce

IULII FRONTINI STRATAGEMA.
ret adductis in conspectum duobus equis altero prævalido, altero admodum exili, duos admonuit iuuenes similiter affectos. robustum & gracilem: ac robustiori imperauit equo exili vniuersam crudam abrumpere. Gracili autem valentiores per singula vellere. Cumq; gracilis fecisset quod imperatum erat, validissimus cum infirmi equi causa sine effectu luctaretur. Naturam (inquit sertorius) romanorum cohortium per hoc vobis exemplum ostendi milites: insuperabiles sunt vniuersas aggredientibus: easdem lacerabit & carpet qui per partes attentaauerit. Idem cum videret suos pugne signum inconsulte flagitantes: crederet q; rupturos imperium nisi congrederentur: permisit turme equitum ad lacestendos hostes ire: laborentiq; submisit alias & sic recepit omnes: tutisq; & sine noxa ostendit quis exitus flagitatem pugnam mansisset: obsequentiissimus inde eis vesus est. Agesilaus lacedemonius cum aduersus thebanos castra super ripam posuisset, multoq; maiorem hostium manum intelligeret: & ideo suos arcere a cupiditate decertandi vellet: dixit responso deum se ex collibus pugnare iussum: & ita exiguo praesidio ad ripam posito accessit ad colles. Quod thebani pro metu iterpretati eraserunt flumen: & cum facile depulissent praesidium, catros insecuri audiens iniquitate locorum a paucioribus vietati sunt. Scorilo dux dacorum cum sciret dissociatum armis ciuilibus populum romanum neq; tamen tentandum arbitra retur: quia externo bello posset concordia in ciues coalescere duos canes in conspectu popularium commisit: hisq; acerrime inter ipsos pugnantibus lupum ostendit: quem protinus canes omissa inter se ira aggressi sunt. Quo exemplo prohibuit barbaros ab impetu pro romanis profuturo.

Quicadmodū sit incitādus exercitus ad præliū. Ca. XI.

Abiit & Cn. M. allius consules aduersus lethriam
f scos propter seditiones detractante præliu ex-
ercitu: vltro simul iuit cunctatione: donec milites
probris hostium coacti pugnam deposcerent: iurarent
q; se ex ea victuros reddituros. Fulvius nobilior cum aduersus samnitum numerosum exercitum & successibus tumidis
paruis copijs necesse baberet decertare, simulauit vnā legio-
nē hostium a se corruptam ad perditionem imperauit q; ad eius rei fidē tribunis & primis ordinibus & centu-
rionibus quantū quisq; numerate pecuniae aut auri argen-
tiq; haberet cōferret ut repræsentari merces proditoribus
posset. Se autem his qui contulissent pollicitus est consummata
victoria ap̄la insup̄ p̄mia daturū. Quæ persuasio ro-
manis alacritatē attulit & fiduciā: unde etiā præclara
victoria cōmisso statim bello peracta est. G. Caesar aduersus
germanos & arionistum pugnaturus, confusis suorū
animis p̄ conciōe dixit nullius se eo die opera nisi decime
legionis usursum. Quo consecutus est ut decimam tanq; p̄-
cipue fortitudinis testimonio cogerent, & ceteri pudore
ne poenes alios gloria virtutis esset. Q. Fabius qui egregie
sciebat & romanos eius libertatis quæ contumelia exaspera-
raretur: & à penis nihil iustum aut moderatum expectabat,
misit legatos carthaginē de conditionibus pacis: quas
cum iniquitatis & insolentie plenas attulissent, exercitus
romanorū ad pugnādū concitatū est. Agesilaus lacedemo-
niorum dux cū prope ab Orchomeno socia ciuitate castra
haberet: comp̄issetq; plerosq; ex militibus præciosissima
rerum deponere intra munimenta, præcepit oppidanis
re quid ad exercitum suum pertinens reciperetur quo ar-
dentius dimicaret miles qui sciret sibi pro omnibus suis pugnandum.
Epaminundas dux thebanorum aduersus lace-
demonios dimicaturus, ut non solum viribus milites suū

IULII FRONTINI STRATAGEMA:
verum etiam i affectibus adiuuarentur: Ipronunciauit in
concione destinatum lacedemonijs si victoria potirent oes
virilis sexus interficere vxoribus autē eorum & liberis
in seruitutem adductis thebas diruere. Quia denunciatioe
concitati primo impetu thebani lacedemonios expugnaue-
runt. Eutidas dux lacedemoniorum pugnaturus eodē die
qua classe vicerant socij, quis ignarus aetate rei vulganit nū
ciatam sibi victoriā partium: quo constantiores ad pu-
gnam milites haberet. Aulus Posthumius prelio quo cum
Titus **li-** latinis conflixit oblata specie duorum in equis iuuenū ani-
mos suorum erexit pollucem & castorem adesse dicens ac
si praeium restituit. Archidamus lacedemonius aduersus
archadas bellum gerens, arma in castris statuit & circa
ea duci equos noctu clam imperauit. Quorum vestigia
Austinus. manet tanq; astor & pollux perequitassent, ostendens ad
futuros eosdem ipsis preliantibus persuasit. Pericles dux
atheniensium initurus praeium cum animaduertisset locū
ex quo vtraq; acies conspicere poterat densissime opacitatis
vastum alioqui & diti patri sacrum, ingentis illuc statu-
re hominem: altissimis cothurnis & veste purpurea, co-
ma venerabilem, in curru candidorum equorum sublimē
constituit: qui dato signo pugne proueheretur: & voce pe-
riclem nomine appellans cohortaretur, eum diceretq; deos
atheniensibus adesse: quo penē primo coniectu teli hostes
terga verterunt. L. Sylla quo paratiorem militem ad pu-
gnandum haberet prediti sibi a diis futura simulauit. Po-
stremo in conspectu exercitus priusq; in aciem descēderet
signum modice amplitudinis quod delphis sustulerat ora-
bat: petebatq; ut promissam victoriā maturaret. C. Ma-
rius sagam quandam ex syria habuit: à qua se dimicatio-
num euentus prediscere simulabat. Q. Sertorius cum bar-
baro & rationis indocili milite vteretur ceruam candi-

dam insignis forme per lusitaniam ducebatur: ab ea que
agenda aut vitanda essent prenotoscere se assueverebat ut bar
bari ad omnia tanq; diuinitus imperata obedirent. Hoc ge
nere stratagematon nō tātum ea parte vtendum est qua
imperitos existimabimus esse apud quos his vtemur: sed
muldo magis ea que talia erunt excogitabuntur: vt ab his
monstrata credantur. Alexander macedo sacrificatus in
scripsit medicamento haruspicis manū quā ille extis erat
suppositurus: littere significabant victoriā Alexandro da
ri quas cum iecur calidum rapuisset et a rege militi es
set ostensum, auxit animum tanq; deo spōdente victoriam.
Idem fecit innides hospes prelium Eumene cū gallis com
missiro. Epaminondas thebanus aduersus lacedemonios
fiduciā suorū religione adiuuandā ratus, arma que orna
mentis affixa in templis erant, nocte substraxit, persuasit
¶ militibus deos iter suum sequi: vt preliantibus ipsis ad
essent. Agesilaus lacedemonius cum quosdā persarum coe
pisset, quorum habitus multum terroris prefert quotiē
veste tegitur nudatos militibus suis vt alba corpora et
umbratica contēnerent ostendit. Gelo syracusanorū tyran
nus bello aduersum penos suscepito: cum multos coepisset:
infirmissimū quicq; precipue ex auxiliatoribus qui niger
imi erant: nudatum in conspectu suorū produxit vt per
suaderet contēnendos. Cyrus rex persarū vt cōcitaret ani
mos populariū, tota die in excidenda quadā silua eos fati
ganit: deinde postridie prestitit eis liberalissimas epulas:
et interrogauit vtro magis gaudenter. Cunq; ei presen
tia p̄bassent: atq; per hec (inquit) ad illa perueniendū est.
Nā liberi beatiq; esse nisi medos vicēritis non potestis: at
q; ita eos ad cupiditatē preliū cōcitanuit. L. Sylla quia aduer
sus Archelaū prefectū mithrydatis apud pyrea, pigrori
bus ad preliū militibus vtebat: opere eos fatigādo cōpulit.

XVLII FRONTINI STRATAGEMA
ad poscendum vltro pugne signū. Fabius maximus verius ne qua fiducia nauium ad quas refugium erat minus constanter pugnaret exercitus: incendi eas priusq; iniret prelum iussit.

De dissoluendo metu quem milites aduersis concepint hominibus.

Cap.XII.

Cipio ex Italia in Aphricā transportato exerce-
situ cum egrediens naue prolapsus esset: et ob
hoc attonitos milites cerneret, id quod trepi-
dationem afferebat. constantia & magnitudine animi in
hortationem conuertit. Et audite (inquit) milites Aphricā
oppressi. C. Cesar cum forte descendens nauem apsis es-
set. Teneo te terra' mater (inquit) qua iterptatiōe effecit ut
repetitur illas quibus proficiēbatur terras videretur.
T. Sempronius graccus consul acie aduersus picentes dire-
cta cum subitus terremotus vtrajq; partes cōfudisset: ex-
hortatione confirmauit suos & impulit ut consternatim
superstitione hostem inuaderent hortatusq; denicit. Serto-
rius cum equitū scuta extrinsecus equorūq; pectora cruen-
ta subito prodigio apparuissent: victoriā portendi inter-
pretatus est: quoniā ille partes solerēt hostili cruore resper-
gi. Epaminundas thebanus contristatis militibus quod ex
hasta eius ornamentū infule more dependens, ventus abla-
tum in sepulchrū lacedemonij cuiusdā depulerat. Nolite
(inquit) milites trepidare: lacedemonis significat inter-
itus: Sepulchra em̄ funeribus ornātur. Idem cū fax de coe-
lo nocte delapsa eos qui aduerterūt terruisset: lumē (inqt)
hoc numia ostēdūt. Idē instāte aduersus lacedemonios ph=
gna cū sedile in quo resederat succubuisse: & id vulgo p=
tristi exciperet significatiōe cōfusi milites interpretaren=
tur. Immo (inquit) vetamur sedere. L. Sulpitius gallus de=
fectū lune iminentē ne pro ostēto exciperet milites predi=

xit futurū additis rationibus causisq; defectiōis. Agatho-
cles syracusanus aduersus pœnos simili eiusdē syderis dimi-
nutione qua sub diē pugne ut prodigo milites sui cōster-
nati erāt, ratione qua id accideret exposita docuit q;cquid
illud foret ad rerū naturā nō ad ipsorū propositum perti-
nere. Pericles cū in castra eius fulmē decidisset, terruisset=
q; milites aduocata concione lapidibus in conspectu omniū
collisi ignem excusſit sedauitq; turbationem cū docuisset
similiter nubiū attritu excuti fulmē. Tymotheus athenien-
sis classe dimicaturus aduersus corcyreos gubernatori suo
qui proficisciēti iā classi signū receptui cœperat dare: quia
ex remigibus quendā sternutātem audierat. Miraris (in-
quit) ex tot milibus vñ perfrixisse. Chabrias athenien-
sis classe dimicaturus excusso ante nauem ipsius fulmine
exterritis per tale prodigiū militibus. Nunc (iquit) potissi
mum ineunda pugna est: cum deorum maximus Iuppiter
adesse numen suum classi nostre ostendit.

FINIS LIBRI PRIMI.

SEXTI IVLII FRONTINI STRATAS
GEMATVM LIBER SECVNDVS.

PREFATIO.

d Iſpositis primo libro exemplis instrukturis
(vt mea fert opinio) ducē in his que ante co-
missum prelium agenda sunt: deinceps redde-
mus pertinentia ad ea que in ipso prelio agi solent et dei-
de ea que post prelium & eorum que ad prelium perti-
nent species sunt.

De tempore ad pugnam eligendo. Caput primum.
i iij

XLII FRONTINI STRATAGEMA.

·SCIPIO IN HISPANIA

cū cōperisset Hasdrubalē penorū duccie-

P

iuno exercitu mane processisse. In aciem

cōtinuit in horā septimā suos, quibus pce-

perat vt quiesceret, & cibū caperet: cūq;

hostes inedia, siti mora sub armis fatigati repetere castra

cōpissent subito copias eduxit & cōmissō plio vicit. Me-

tellus pius in hyspania aduersus hirculeiū cum ille oriētē

ptinus die instructā aciē vallo eius admonuisset: feruidis-

simo tūc tēpore anni. In castra suos continuuit in horā diei

Sextā: atq; ita fatigatos estu facile integris & recentibus

vicit suorū viribus. Idē iunctis cum Pōpeio castris aduer-

sus sertoriū in hyspania cū sepe instruxisset aciē hoste qui

imparc se duobus credebat pugnā detrectāte, quodā dein

de tēpore sertorianos milites animaduertisset, magno im-

petu inflictos depositos pugnā in humerosq; exercētes &

lāceas vibrātes: existimauit ardori cedendū in tēpore re-

pitq; exercitum, & Pōpeio idem faciēdi auctor fuit. Post

humius consul in Sicilia cum castra eius à punicis trium-

milium passiū spacio distarent: & dictatores Carthagi-

nensium quotidie ante ipsa munimenta romanorū dirige-

rent aciē: exigua manu leuibus assidue prelijs pro vallo

resistebat. Quā consuetudinē contēnente iā peno, reliquis

omnibus per quietē intra vallū preparatis ex more pri-

stino cum paucis sustinuit in cursum aduersariorū ac soli

to diutius detinuit. Quibus fatigatis post sextam horam

etiā se recipientibus & cum inedia lquoq; laborarent per

recentes suos hostem quem predicta profligauerant incō

moda fugauit. Iphicrates atheniē. quia explorauerat eodē

assidue tēpore hostes cibū capere maturius vesci suos iussit

& eduxit in aciem: aggressusq; hostem ita detinuit vt ei

nec configendi nec abeundi daret facultatē. Inclinato dein

de iam die reduxit suos, nihilominus in armis retinuit
fatigati hostes non statione magis q̄ inedia statim ad cor-
poris curā & cibum capiendum festinauerunt. Iphicra-
tes rursus eduxit & incompositi hostis aggressus est ca-
stra. Idem cum aduersus lacedemonios pluribus diebus at-
stra cōminus haberet & vtraq; pars certis temporibus
assidue pabulatum lignatumq; procederet, quodā die mi-
litum habitu seruos lixasq; dimisit ad munera, milites re-
timuit: et cum hostes dispergissent ad similia mūera expu-
gnauit castra eorū, ier mesq; cū fasciculis passim ad tumul-
tum recurrentes facile aut occidit, aut cœpit verginius con-
sul in volvis cum procurrere hostes effusos ex longinquo
vidisset quiescere suos ac defixa tenere pila iussit. Tūc an-
helantes integris viribus exercitus sui aggressus auertit
Fabius maximus non ignarus gallos & sannites primo
impetu preualere suorum autem infatigabiles spiritus in-
ter moras decertandi etiā incalescere: imperauit militibus
vt contenti essent primo congressu sustinere vt hostē mo-
ra fatigarent quod vbi successit admoto etiā subsidio suis
in prima acie vniuersis viribus oppressum fudit hostem.
Philippus ad cheroniā memor sibi esse militē longovsu di-
ratum atheniensibus acrem quidem sed inexercitatum
& impetu tantum violentum ex industria prelium tra-
xit. Moxq; laguentibus id atheniensibus concitatius intu-
lit signa & ipsos cecidit Lacedemonij certiores ab explo-
ratoribus facti messenios in eam exarsisse rabiem vt in
prelium cum coniugibus ac liberis descenderent pugnam
distulerunt. C. Cæsar bello ciuili cum exercitum Afranij
& petreij circuallatum siti augeret: isq; ob hoc exaspera-
tus imperfectis omnibus impedimentis ad pugnam descē-
dit. Continuit suos arbitratus alienum dimicationi tē-
pus: quod aduersarios & ira & desperatio incenderat.

LULII FRONTINI STRATAGEMĀ

Cn. Pompeius fugientem mythrydatem cupiens ad preliū cōpellere elegit tēpus dimicatiōi nocturnū: vt adeūti se op poneret: atq; ita p̄paratus subitā hostibus necessitatē decer tādi iniecit. Pr̄eterea sic cōstituit aciē vt pōticorū quidem oculos aduersa luna perstringeret suis aut̄ illustrē et conspiciū p̄beret hostē. Iugurtā aut̄ cōstat memor̄ virtutis romanorū semper inclinato die cōmittere prelia solitū: vt si sugarētur sui oportunā noctē haberēt ad delitescendū. Luccullus aduersus mithridatē egypti granē in armoenia maiore apudtigrano certā cū ipē nō aplius. xv. milia armatorū haberet: hostis aut̄ innumerabilē multitudinem. Eoq; ipso inhabilē vsus hoc incōmodo nondū ordinatā hostiū aciem inuasit atq; ita p̄tinus dissipauit vt ipsi quoq; reges abiectis insignibus fugerēt Tyberius nero aduersus pānonios cū barbari feroce in aciē oriente statim die processissent cōtinuit suos passusq; est hostē nebula et imbribus qui forte illo die crebri erant verberari, ac deinde ubi sessum stādo egypti pluia nō solum animo sed egypti lassitudine deficere animaduertit signo dato adhortus superauit. G. Caesar in gallia quia cōpererat arionisto germanorū regi iſtitutū et quasi lege esse non pugnādi decrescente luna tamē potissimum acie commissa impeditos religione hostes vicit. Diuus Augustus Vespasianus iudeos saturni die quo eis nefas est quicquā serie rei agere adhortus supauit. Lisander lacedemonius aduersus atheniēses apud egeopotamos instituit certo tēpore infestari naues atheniensium: deinde renocare classem ea re i consuetudinē perducta cū atheniēses post digressum eius ad contrahendas copias dispergerētur extendit ex consuetudine classem egypti recepit. Tum hostiū maxima parte ex more delapsa reliquos adortus occidit: egypti naues coepit.

De loco ad pugnam eligendo.

Cap. II.

Arcus curius quia Phalāge regis Pyrrhi ex-
m plicite resisti nō posse animaduertebat dedit
operāt in angustijs cōfligeret. Vbi conserta
sibi ipsa esset impedimento. Gn. Pompeius in

impadocia elegit locum in castris aeditū. Vnde adiuuāte p
clivo impetu militum facile ipso discursu Mythridatā su-
perauit. G. Cæsar aduersus Pharmacem Mythridatis filiū
dimicaturus in colle instruxit aciem: que res expeditam ei
fecit victoriam. Nam pila ex edito insubeentes barbaros
emissa protinus eos auerterūt Lucullus aduersus mythri
datem & tygranem in armenia maiore apud tigrano
certam dimicaturus, collis pxiimi planū verticem raptim
cū copiarū parte adeptus in subiectos hostes decucurrit:
& equitatum eorū à latere inuasit: auersumq; & eorū
dem parte pedites perturbantem isequitus clarissimam
victoriā rettulit. Ventidius aduersus parchos nō ante mi-
litem eduxit q̄ illi quīgentis nō amplius passibus abessent
atq; ita procursivee subita adeo se admonuit: vt sagittas
qbus ex longinquō usus est cominus applicitus eluderet,
quo consilio quia quandā fiducie etiā spēm ostēauerat 'ce-
leriter barbaros debellauit. Hāibal apud munistronem,
contra Marcellū pugnaturus cauas & pruptas vias obie-
cit a latere ipsaq; loci natura pro munimentis usus claris-
simū duce vicit. Idem apud cānas cū compertisset vulturū
amnē, ultra reliquorū naturā fluminū ingētes auras ma-
ne perflare, que arenarū & pulueris vertices ageret sic
dixerit aciem: vt tota vis à tergo suis, romanis in ora &
oculos incideret, quibus incommodis mire hosti aduersan-
tibus illam memorabilem adeptus est victoriam. Marius
aduersus Cymbros ac theutonos constituta die pugnatū
rus firmatū cibo militē ante castra collocauit: vt p aliquātū
spacijs quo aduersarij dirimebant exercitus hostiū potiſla-

IULII FRONTINI STRATAFEMA.

bore itineris pfligaretur fatigationi eorū deinde incōmō
dum aliud obiecit: ita ordinata suorū acievit aduerso sole et
vento et puluere barbarorū occupareē exercitus. Cleome-
nes lacedemonius aduersus Hippiā athenensem, q equi-
tatu pualebat planicie in qua dimicaturus erat arboribus
pstratis ipediuīt et inuiā equiti fecit. Hiberi in africā in-
genti hostiū multitudine excepti: timentesq; ne cirūirent ap-
plicuerunt se flumini qd altis in ea regione ripis pfluebat
q itaq tergo amne defensi: et subinde cū virtute pstante
incursando in proximos omnē hostium exercitum straue-
runt. Xantippus lacedemonius sola loci cōmutatione for-
tunam punici belli conuertit. nam cū a desperantibus iam
carthaginēsibus mercede solicitatus aiauertisset: afros q
dem q equitatu et elephantis præstabant colles sectari: a
romanis autem quorum robur in peditibus erat: campe-
stria teneri penos in plana deduxit: vbi p elephantes dissi-
patis ordinibus romanorum sparsos milites p numidas p
secutus eorum exercitum fudit in illam diem terra mari-
q; victorem. Epaminondas dux Thebanorū aduersus Ia-
cedemonios directurus aciem pro fronte eius decurrere eq-
tibus iussis cum ingentem puluerem oculis hostium obie-
cisset: expectationemq; nostri certaminis pretendisset, cir-
cunducto pedite ab ea parte ex qua decursus in aduersam
hostium aciem ferebat, inopinatū terga adortus cecidit.
Lacedemonij trecenti cōtra innumerabilem multitudinem
Persarum Termopylas occupauerunt: quarum angustie
non amplius q parem numerum cominus pugnaturum
poterant admittere: eaq; ratione quantum ad congressus
facultatem equati numero barbarorū virtute aut pstan-
tes magnam corum partem occiderunt: nec superati forē-
nisi per proditorem Ephyaltem trachinium circundi-
etus hostis q tergo eos oppressisset. Temistocles dux athe-

nensium: cum videret utilissimum Græcie aduersus multitudinem Xerxis nauium in angustijs Salaminis decernere: idq; persuadere ciuib; non posset solertia effecit vt & barbaris ad utilitates suas græci compelleretur. Simulata namq; proditione misit ad Xerxem qui indicaret populares suos de fuga cogitare: difficilioremq; rem ei futurā si singulas ciuitates obsidione aggredetur. Qua ratione esficit vt exercitus Barbarorū primū inquietaretur dum tota nocte in statione custodie est: deinde vt sui mane integris viribus cum dictis barbaris vigilia marcentibus cōfligerent loco vt voluerat arcto in quo Xerxes multitudo ne qua præstabat vti non posset.

De acie ordinanda.

Caput. III.

Neus Scipio in hyspania aduersus Hannonem
g ad oppidum indibile cum animaduertisset pri-
nicam aciem ita directam: vt in dextro cornu
Hyspani constituerentur robustus quidam miles: sed quā
alienū negocium ageret. In sinistro autem afri minus vi-
ribus firmi sed animi constantioris, reducto sinistro late-
re suorū, dextro cornu qd̄ validissimis militibus extruxe-
rat obliqua acie cum hoste conflixit. Deinde fusis fugatis=
p afri hyspanos qui in recessu spectantium more steterāt
facile in deditonem compulit. Philippus macedonum rex
aduersus illirios gerens bellum vt animaduertit frontem
hostium stipatam electis a toto exercitu viris: latera autē
infirmiora fortissimis shorū in dextro cornu collocatis
sinistrū latus hostiū invasit, turbataq; acie tota victoriā p
fligauit. Parmenes thebanus cōspecta psarū q acie robustis
simas copias in dextro cornu collocatas habebat simili ra-
tione & ipse suos ordinauit omnemq; equitatum & for-
tissimum quemq; peditum in dextro cornu: infirmissi-
mos autem contra fortissimos hostium posuit, præcepitq;

IVLII FRONTINI STRATAGEMA

vt ad primū impetu eorū sibi fuga cōsulerent: & in filie
stria cōfragosaq; loca se recipient. Ita frustrato robore ex-
ercitus ipse optima parte viriū suarum dextro cornu to-
tā circuuit aciem hostium & euertit. P. Cornelius Scipio
cui postea africano cognomen fuit aduersus Hasdrubalē
ducem penorū in hyspania bellum gerēs ita p cōtinuos dies
ordinatum pduxit exercitū, vt media acies fortissimis fū-
daret. Sed cum hostes quoq; eadē rōne assidue ordinati p
cederent Scipio eo die quo statuerat decernere cōmutauit
instructionis ordinem, & firmissimos id est legionarios
in cornibus collocauit ac leuem armaturam in media acie,
sed retractam ita cornibus quibus ipse praeualebat infimis
simas hostium partes limata acie aggressus facile fudit.
Metellus in hyspania eo prælio quo birculeum deuicit, cū
comperisset cohortes eius que validissime vocabantur. In
media acie locatas, ipse medianam suorum aciem reduxit ne ea
parte ante cum hoste confligeret q; cornibus cōfigatis me-
dios vndiq; circuuenisset. Artaxerxes aduersus græcos q; p
fidā intrauerat cū multitudine suparet, latius q; hostes acie
instructa in fronte equitam leuemq; armaturam in corni-
bus collocauit atq; ita ex industria lentius procedente me-
dia acie copias hostium cinxit ceciditq;. Cōtra Hannibal ad
cannas reductis cornibus productaq; media acie nostros
primo impetu protrusit. Idem cōserto prælio paulatim in
uicem sinuantibus procedētibusq; ad præceptum cornibus
auidē insequentem hostem medium aciem suā recepit: &
ex vtraq; parte compressum cecidit veterano & diu edo-
cto vsus exercitu: hoc enim genus ordinationis exequi ni-
si peritus & ad omne momentum respondens miles vix
potest. Linius Salinator & Claudius Nero cum Hasdrubal
bello punico secundo decertandi necessitatē uitans, in
colle confragoso post vineas aciem direxisset: ipsi deductis

in latera viribus vacua fronte ex vtraq; parte circumuenientur eum: atq; ita aggressi superauerunt Hannibalcū frumentis plijs a Claudio Marcello suparetur, nouissime sic nostra metabatur, vt aut mōtibus aut paludibus aut simili locorum aliqua oportunitate adiutos aciem eo modo cotlocaret ut vincentibus quidem Romanis poene indemnem recipere posset intra munimenta exercitum: cedentibus autem instandi liberum haberet arbitrium Xantippus lacedemonius in africa aduersus Marcū attilium regulum leuē armaturam in prima acie collocavit. In subsidio autē robur exercitus, p̄cepitq; auxiliaribus ut emissis telis cederet hosti: & cum se intra suorum ordines recepissent confestim in latera discurrerent: & à cornibus rursus erūperent: exceptūq; iam hostē à robustioribus & ipsi circūs irent. Sertorius idem in hyspania aduersus pōpeium fecit. Cleandrias lacedemonius, aduersus lycaonas dēsam instruxit acīc, vt longe minoris exercitus speciem præberet securis deinde hostibus in ipso certamine deduxit ordines à lateribus circumuentos, eos fuit. Castronius lacedemonius cum in auxilio egyptijs aduersus persas venisset: & sciret firmiore esse græcum militē: magisq; à persis timeti: cōmutatis armis græcos in prima posuit acie: & cū illi equo marte pugnarēt submisit egyptiorū manū persae cū græcis quos egyptios opinabant̄, restitissent, supueniente multitudine quā vt græcorū expauerat cesserūt. Gneus pōpeius in albania qā hostes & numero & eq̄atu p̄ualebant: iuxta collē in angustijs p̄tegere galeas ne fulgore eārum cōspicui fierent. iussit eq̄tes deinde in equum p̄cedere ac velut prætendere pedestibus: p̄cepitq; eis vt ad primū impetū hostiū refugeret: & simul ad pedestes vētū esset in latera discederet q̄ dybi displicitum est p̄fecto loco subpeditū cōsurrexit acies: inectosq; temere hostes inopinato

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
interfusa plio cecidit Marcus Antonius aduersus parthos q
infinita multitudine sagittarum exercitum eius obruebat:
Subsidere suos & testudinem facere iussit supra quā trans
missis sagittis sine militum noxa exhaustus est hostis. Hd
nibal aduersus Scipionem in africa cum haberet exercitū
ex penis & auxiliaribus quorum pars non solum ex di-
uersis partibus, sed etiam ex italicis cōstabat: post elephan-
tos . lxxx. qui in prima fronte positi hostium turbarent
aciem auxiliares gallos & ligures & baliares. Mauros-
q; posuit vt non fugere possent penis a tergo stantibus et
hostem oppositi si nō infestarent vel certe fatigarent, tamē
suis & macedonibus qui iā fessos Romanos integri ex-
ciperent in summa acie collocatis nouissimos italicos con-
stituit: quorum & timebat fidē & segnitiem verebat:
qm̄ plerosq; eorum ab italiq; inuitos extraxerat. Scipio ad-
uersus hanc formam robur legionis triplici acie in fron-
te ordinatum per hastatos & principes & triarios opa-
posuit, nec continuas construxit cohortes sed manipulis in-
ter se distantibus spacium dedit per quod elephanti ab ho-
stibus acti facile trāsmitti sine perturbatione ordinū pos-
sent: ea ipsa interualla expeditis velitibus impleuit ne in-
terlueret acies: dato eis p̄cepto vt ad impetum elephanto-
rum vel recta vel in latera concederet. Equitatū deinde in
cornua diuisit: & dextro Romanis equitibus lelum finia-
stro numidi s̄ masmissam p̄reposituit q tam prudēs ordi-
natio nō dubie causa victorie fuit. Archelaus aduersus lu-
cium Scyllā i fronte ad perturbandū hostem factas quadri-
gas locauit. in secunda acie phalangem macedonicā. in ter-
tia romanorum more armatos auxiliares mixtis fugiti-
vis, italicē gentis: quorum per uicacie plurimum fidebat: le-
tatum cuius amplū numerum habebat circuneundi hostis
causa

misa posuit. Cōtra hēc scylla fossas ample latitudinis in
 vtroq; latere duxit: ex capitibus earum cōstella cōmuni-
 uit q̄ ratione ne circuniret ab hoste ex peditū numero: et
 maximo eq̄tatu superāte consecutus est. Triplicē deinde pe-
 ditum aciem ordinauit, relictis interuallis p̄ leuem arma-
 turā: ex equicē quē in nouissimo collocauerat, vt cum res
 exegisset emitteret tum p̄ signanis q̄ in scđa acie erant im-
 perauit vt densos numerososq; palos firme in terrā defi-
 gerēt: intraq; eos appropinquatib⁹ quadrigis ante signa,
 nostram aciē recepit: tum demū sublato vniuersorū clamo-
 re velites ex leuem armaturā ingerere tela iussit. Qui-
 bus factis q̄drige hostium aut implicite palis aut exterrite
 clamore telisq; in suos cōuerse sunt, turbaueruntq; macedo-
 num structuram. Quia cedēte cū silla staret ex archelaus
 equitem opposuisset Romani equites subito emissi auerte-
 runt eos: cōsumauerūtq; victoriā. G. Cæsar gallorū falca-
 tis quadrigas eadem ratione palis defixis exceptis inhibuit:
 q; Alexander ad arbela cum hostium multitudinē lvereret
 virtuti autē suorum fideret aciē in omnē partē, spectante
 ordinauit vt circumuenti vndiq; pugnare possent. Paulus
 aduersus persem macedonum regē cum is phalangem suo
 rum duplīcē mediā i' partē direxisset: eāq; leui armatura
 cinxisset et eq̄tem in vtroq; cornu collocasset, triplicē aciē
 cuneis instruxit inter quos subinde vélites emisit. Quo ge-
 nere cum profligari nihil videret cedere inslituit vt hac si-
 mulatione perduceret hostes in cōfragosa loca quae ex in-
 dustria cōptauerat. Cum sic quoq; suspecta caliditate rece-
 denciu sequeret ordinata phalanx: eq̄tes à sinistro cornu
 p̄ter ora phalangis iussit transcurrere citatis eq̄s tectos vt
 obiectis armis ipso impetu p̄fringerent hostiū spicula, quo
 genere telorum armati macedones soluerūt aciem ex ter-
 84 verterūt. Pyrrhus p̄ tarctinis apud Asculū scđm home

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

ricum versum quo pessimi in medium recipiunt dextro cornu samnitas epyrotasq; sinistro brucios atq; lucanos cū Salentinis in media acie tarentinos collocavit, equitatum et elephatos in subsidijs esse iussit cōtra cōsules aptissime di uisis ī cornua eq̄tibus legiōes in p̄ia acie et subsidijs collo carunt: & his imiscuerūt auxilia vtrunq; xl. milia cōstat fuisse pyrrhi dimidia pars exercitus amissa apud Roma nos qnq; milia desiderata sunt. Gneus pōpeius aduersus gaium Cæsarem palustri p̄lio pharsalie triplicem instruxit aciem: quarum singule denos ordines habuerunt in latitudinē. Legiones scdm virtutē cuiusq; firmissimas in cornibus & in medio collocavit: spacia his interposita tironibus suppleuit, dextro latere sexcentos eq̄tes propter flumē empeā qui & alueo suo & alluvie regionem impedierat reliquum equitatum in sinistro cornu cum auxilijs omnibus collocauit ut inde exercitum circuiret. Aduersus hāc ordinationem Iulius Cæsar & ipse triplici acie dispositis in frōte legionibus sinistrū latus ne circuiri posset admonit paludibus. In dextro cornu posuit eq̄tem cui velocissimos miscuit pedicū & ad morem eq̄stris pugne exercitatos: s; deinde cohortes in subsidio retinuit ad res subitas, sed dextro latere conuersas in obliquum: vnde eq̄tatum hostium expectabat collocavit. nec vlla res ad victoriā plus eo die Cæsare contulit: effusum nāq; pōpei equitatū inopinato sub inde lati excursu auerterunt cedendūq; tradiderunt Imp̄ator Cæsar augustus germanicus cū subinde Catij eq̄stre p̄liū in filias refugiendo reducerēt: iussit suos equites simul atq; ad ipedimenta ventum esset equis desilire pedestrisq; pugna cōfligere: quo genere cōsequitus ne q̄s nō locus eius victoriā miraretur. G. Duelliūs cum videret graues suas naues mobilitate punice classis erudi irritamq; virtutem militum fieri exco gitauit manus ferreas: q̄ vbi hostile ap-

prehenderet naucē superiecto pōte transgrediebatur romā
nus & in ipsorum ratibus cominus eos trucidabant.

De acie hostium turbanda.

Caput. IIII.

Apyrius cursor filius consulis cum equo marte
aduersus obstinatos samnites cōcurreret igno-
rantibus suis praecepit Spurio naucio, ut paucē
Calones & agasones mulis insidentes ramosq; p terram
trahentes à colle trāsuero magno tumultu decurrerent.
Quibus prospectis proclamauit victorem adesse collegam
vt occuparet ipsi præsentis prelij gloriam, quo facto &
Romani fiducia concitati p puluere perpulsi terga verte-
runt. Fabius rutilius maximus quarto cōsulatu in samnio
omni modo frustra conatus aciē hostium perrumpere no-
hissime hastatos subduxit ordinibus: & cum Scipione le-
gatos suos circumisit: iussitq; collem capere, ex quo decur-
ri poterat in hostium terga: quod ubi factum est Romæ
nis creuit animus & samnites perterriti fugam molien-
tes cesi sunt. Minutius ruffus imperator cū à scordicis dā-
cisq; premeretur quibus impar erat numero præmisit fra-
trem & paucos equites vna cum eneatoribus: præcepitq;
vt cū vidisset contractū prelium subitus ex diuerso se ostē-
deret iuberetq; eneatores cōcinere. Sonatibus montiū iu-
gis species ingentis multitudinis que effusa est hostibus: q
perterriti dedere terga. Acilius glabrio consul aduersus an-
tiochi regis aciem quā ijs in achaiam pro angustijs ther-
mopylarum direxerat iniquitatibus locis nō irritus tantū,
sed cum iactura quoq; repulsus esset ubi circummissus ab eo
porcius cato qui tū iā consularis tribunus militū à populo
factus in exercitu erat deiectis iugis callidronij mōtis eto-
lis q p̄sidio tenebāt supminente astris regijs collē à tergo
subite apparuiſset: quo fco perturbatis antiochi copijs vtriq; ir-
rupe rōani: et fusis fugatisq; castra ceperūt. Gai⁹ sulpici⁹ pe-

IVLII FRONTINI STRATAFEMA.
treus cōsul cōtra gallos dimicaturus, iussit miliones clam
in mōtes proximos cū mulis abire, et inde conserto iam
plio velut equis insidētes ostētare se pugnātibus, quare gal
li existimātes aduētare auxilia romanis cessere iā penē vi
ctores. Marius circa aquas sextias cum in animo haberet
postera die depugnare aduersus theutones marcellū cum
parua manu equitū peditūq; noctu post terga hostium mi
sit: et ad iplendā multitudinis specie agasones liciasq;
matos simul ire iussit: iūmētorūq; magnā partē instructo
rū cū cōtiniculis vt per hoc facies eq̄atū obijceret, p̄cepit
q; vt cū aduertissent cōmitti pliū ipsi in terga hostiū de
scenderet: qui apparatus tñ terroris intulit vt asperrimi
hostes in fugā versi sunt Licinius Crassus fugitiuorū bel
lo apud calamarcū educturus militē aduersus castrū et cani
mocū duces Gallorū. xii. cohortes cū C. Pōptinio et cū
Q. Marcio Ruffo legatis post mōte circū misit. Quē cū cō
missō iā plio a tergo clamore iam sublato decucurrisse
ita fuderunt hostes vt vbiq; fugā pugna capesseret. Mar
cellus cū vereretur ne paucitatē eius militū clamor detege
ret simul licias calonesq; et oīs generis sequelas cōclama
re iussit: atq; hostē magni exercitus specie terruit. Valerius
Lennius aduersus Pirrhū occiso quodā grecali tenēs gla
dium crūctum exercitui vtricq; p̄suasit pyrrhū interēptū.
Quāobrē hostes destitutos se ducis morte credētes cōsternā
ti a mēdacio se paudi in castra receperunt Iugurtha ī nu
midia aduersus gaiū Mariū cū latine quoq; lingue vsum
ei cōuersatio pristina astrorū dedisset: in primā aciē p̄ar
rit: et occisum à se gaiū Mariū tū latine clamare p̄dicuit
atq; ita multos nostrorū auertit Myrōides atheniēn. dubio
plio aduersus thebanos rē gerēs repēte in dextrū suorū cor
ni p̄siluit: et exclamauit se iā finistro vicisse. Quare et
suis alacritate et hostibus metu injecto vicit. Cresus p̄

halido hostiū eq̄tatui amelorū gregē opposuit: quorū nō
nitate & horrore cōsternati equi nō solū insidētes p̄cipita-
uerūt sed peditū quoq; suorū ordines p̄trinerunt vincen-
dosq; hostiū buerūt Pyrrhus epyrotarū rex p̄ Tarctinis ad
uersus romanos eodē modo elephātis ad perturbādā aciē
v̄sus est. & enī quoq; aduersus romanos idē fecerūt frequē-
ter. Volsorū castra cū prope virgultis siluasq; posita essent
Camillus ea omnia que conceptū ignē v̄sq; in vallū profer-
re poterāt incendit: & sic aduersarios exuit castris. P.
Crassus bello sociali eodē modo prope cū copijs oībus iter
ceptus est. Hyppani contra Hamilcarē bones vehiculīs adiū-
tos in prima frōte constituerūt: vehiculaq; tede: & sepi
& sulphuris plena signo pugne dato incenderūt. actis dei-
de in hostē bobus cōsternatā aciē perruperūt Phalisci &
tarquiniēses cōpluribus suorū in habitu sacerdotū subor-
natis fāces & angues furiali habitu p̄fērētibus aciē roma-
norū turbauerūt. Idē vehientes & fidenates facibus arre-
ptis fecerūt. Atheas rex scitharū cum aduersus ampliorē
triballorū exercitū confligeret: iussit à feminis & pueris
triballorū omniq; imbelli turba greges asinorū ac boum
ad postremā hostiū aciem admoueri et erectas hastas per-
ferre: famam deinde diffudit tanq; auxilia sibi ab ulterio-
ribus scythis aduentarent. Qua asseveratione auertit ho-
stem.

De insidijs.

Cap. V.

Omulus per latebras copiarum parte dispo-
sita cum ad fidenas accessisset simulata fuga
temere hostes insequitos, eo perduxit ubi oc-
cultos habebat milites. Qui vndiq; adorti ef-
fusos & incautos ceciderūt. Q. fabius maximus cōsul an-
xilio subtilius missus aduersus Etruscos omnes hostiū co-
pias in se conuertit deinde simulato timore in superiora

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
loci velut fugiens recessit: effuseq; subeuntes aggressus' nō
acie tantū superauit sed etiam castris exuit. Sempronius
gracchus aduersus Celtiberos metu simulato continuit ex
ercitum emissā deinde armatura leui que hostem lacesse=
ret ac statim pedem referret euocauit hostem: deinde inor
dinatos aggressus vsq; eo cecidit vt etiā castra caperet. Q.
Metellus consul in Sicilia bellum gerens aduersus Hasdrubalem ob eius ingentem exercitum eī. cxxx. elephantos
intentionis diffidentia simulata intra panormum copias te=
nuit: fossamq; ingentis magnitudinis ante se duxit: cōspe
cto deinde exercitu Hasdrubalis qui in prima acie elephā
tos habebat precepit hastatis tela in beluas iacerent, proti
nusq; se intra munimenta reciperent: ea ludificatione re=
tatores elephantorum concitati in ipsam fossam elephan=
tos egerunt: quo vt primum illaqueati sunt partim magni
tudine telorum confecti, partim retro in suos acti totam
aciem turbauerunt. Tunc Metellus hanc operiens occasio
nem cum toto exercitu erupit eī aggressus a latere pœ=
nos cecidit: ipsiſq; vt elephātis potitus ē. Tamiris scytarū re
gina Cyrus Persarum ducem equo marte certantē simu=
lato metu elicit ad notas militi suo angustias atq; ibi re
pente conuerso agmine natura loci adiuta denicit Egyptiū
conflicturi acie in eis campis quibus iuncte paludes erant
alga contexerunt: commissōq; prelio fugam simulantes in
insidias se vocauerunt: qui rapidius verti per ignota loca
limo inheserunt, circumuenti q; sunt: Viriatus ex latrone
dux Celtiberorum cedere se Romanis equitibus simulans
vsq; ad locum viginosum eī prealtum eos perduxit. Et
cum ipse per solidos ac notos sibi transitus euaderet roma=
nos ignaros locorum immersosq; limo cecidit: Fulvius im=
perator cymbrico bello collatis cum hoste, castris aequites
sios iussit succedere ad munitiones eorum: lacescit isq; bar

baris simulata fuga recedit. hoc cum per aliquot dies fē-
cisset aude in sequentibus cymbris animaduertit castra eo
rum solita nudari: itaq; per partem exercitus custodita
confuetudine ipse cum expeditis post castra hostium conse-
dit occultus effusisq; eis ex more repente adortus & de-
sertum proruit vallum & castra cœpit. Gn. Fulius
cum in finibus nostris exercitus faliscorum longe nostro
maior castra posuisset, per suos milites quedam procul a
castris edificia succendit ut falisci suos id fecisse creden-
tes spe prede diffunderentur. Alexander ex epirotis aduer-
sus illiricos collocata in insidijs manu quosdam ex suis ha-
bitu illiricoru*m* instruxit & iussit vastare suam id est epi-
roticam regionem: quod cum illiri vi derent fieri ipsi pas-
sim predari coeperunt eo securius quod precedentes velu-
ti pro exploratoribus habebant a quibus ex industria in
loca iniqua deducti cesi fugatiq; sunt. Leptenes quoq; syra-
ci sanguis aduersus carthaginenses vastari suos agros et in-
cendi villas castellaq; quedā imperauit: carthaginenses a
suis id fieri rati & ipsi tanq; in adiutorium exierunt: ex-
ceptiq; ab insidiatoribus fusi sunt Maarbal missus a car-
thaginensibus aduersus afros rebellantes cū sciret gētem
auidā esse vim, magnū eius modiū mādragora permisit
cuius inter venenum ac saporem media vis: est tamen plio-
leni cōmissio ex industria cessit. nocte deinde intēpesta reli-
ctis intra castra quibusdam sarcinis & omni vino infecto
fugā simulauit. Cumq; barbari occupatis castris in gau-
diū effusi medicatum aude vinum hauisissent: & in mo-
dū defunctorū strati iacerent rēversus cœpit eos aut truci-
davit Hānibal cum sciret sua & romanorū castra in eis
locis esse: que lignis deficiebant ex industria in regiōe deser-
ta plurimos armatorū greges itra vallū religunt: qua velut
pā romā potiti i summis lignatiōis agustijs isalubribus

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.
se cibis onerarūt Hannibal reducto nocte exercitu securos
eos & semicruda graues carne maiore in modum vexa-
uit. Tracus in hispania certior factus hostē in opē cōmer-
cio laborare instructissima castra omnibus esculētis dese-
ruit que adeptum hostem & reperis intēperāter reple-
tūq; reducto exercitu subito oppressit. Hi qui aduersus ery-
threos bellū gerebat speculatorē eorū in loco edito depren-
sum ceciderunt, & vestē eius suo militi dederunt qui ex
eodē iugo erythreos signo dato in insidias euocauit. Ara-
bes cū esset nota cōsuetudo eorū qua de adūctū hostium in
terdiu fumo nocte igne significare instituerat vt sine in-
termissione ea fierent p̄ceperunt. adūctātibus autē aduera-
sarijs intermitterent: qui cum cessantibus luminibus esti-
marent ignorari aduentū suum audiūs ingressi oppressi
q; sunt. Alexāder macedo cū hostis in saltu editiore castra
cōmuniſſet: inducta parte copiarum p̄cepit hijs quos relin-
quebat vt ex more ignes excitarēt speciēq; p̄berent totius
exercitus ipse per auias regiōes circunducta manu hostem
superiore aggressus loco depulit. Mēnon rhodiūs rex cum
equitatu p̄ualeret: & hostē in collibus se continentē in cā-
pos vellet deducere: quosdā ex militibus suis sub spē p̄fū-
ge misit in hostium castra qui affirmarēt exercitum men-
nonis iam pñicia ſeditione furere: & vt subinde aliqua
pars eius dilaberetur huic affirmationi vt fidē faceret pñ
ſim in cōspectu hostium iuſſit parua castella muniri velut
in ea ſe recepturi eſſent: qui diſſidebant hac persuasione
ſolicitati qui in mōtibus ſe cōtinuerant in plana descēde-
runt: & dum caſtra tentant' ab equitatu circumuenti ſunt
Harridas rex molosſorū bello potitus ab ardicillyrio ma-
iorē aliquāto exercitum habente molitus imbelles ſuorum
in vicināq; regionē etolie famā ſparſit. ſic tanq; vrbes ac
res ſuas etolis cōcederet. Ipſe cū bis q; arma ferre poterat

infidias in motibus et locis cōfragosis distribuit. Illirij
timētes neq; mollorosum erāt ab etolis occuparent̄ velut
ad p̄dā festinātes neglectis ordinib⁹ accelerare coeperunt
Quos dissipatos nihil tale expectātes harridas ex ifidijs
fudit fugauitq; T. Labienus gaij cæsar⁹ legatus aduersus
gallos ante adiūtum germanorum quos auxilio his vētu-
ros sciebat cōfligere cupiēs diffidētiā simulauit positifq;
in diuersa ripa castris p̄fectionē edixit in posterū diem.
Galli credentes eum fugere flumen qđ medium erat insti-
tuerunt trāsmittere. Labienus circumacto exercitu iter ip-
sas superādi amnis difficultates eos cecidit. Hannibal cum
explorasset negligēter castra fluii romani ducis munita:
ipsum p̄terea multa temere audere: prima luce cum dēſio
res nebule p̄starēt obscuritatē paucos milites munitionum
nostrarum vigilibus ostendit: quo fuluius repente mouit
exercitum. Hānibal per diuersam partem castra eius occu-
pauit: et ita in tergum romanorum effusus octo millia
fortissimorum militum cum ipso duce trucidauit. Idē hā-
nibal cum inter fabium dictatorem et minutium magi-
strū eq̄tū diuisus esset exercitus: et fabius occasiōibus imi-
neret minutius pugnādi cupiditate flagraret castra i cam-
po qui mediis inter hostes erat posuit: et cum partē pe-
ditum in cōfragosis rupibus celasset: ipse ad euocandum
hostem misit qui pximum cumulum occuparent, ad quos
opprimendos cum eduxisset copias minutius ifidiatores
ab hānibale dispositi subito consurrexerunt, et delessent
minutij exercitum, nisi fabius periclitatibus subuenisset.
Idem hānibal cum ad trebiā in cōspectu haberet Sempro-
niū lōgi cōsulis castra medio amne iter fluente seuissima hie-
me magonem et electos in ifidijs posuit. Deinde numidas eq̄-
tes ad eliciendā sempronij credulitatem ad equitare vallo
eius iussit. Quibus p̄ceperat ut ad primū nostrorum in

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
cursum per nota refugeret vada. Hos cōsul & adhortus
temere & secutus ieunū exercitū in maximo frigore trā
situ fluminis rigere fecit. Mox torpore & inedia affectis
hānibal suum militē opposuit quē ad id ignibus oleoq; et
cibo fouerat: nec defuit partibus mago qn terga hostiū in
hoc ordinatus cederet. Idē ad trasimenum cū arcta qdam
via in radices mōtis & cāpos patētes duceret: simulata
fuga p angustias ad patentā euasit: ibiq; castra posuit: ac
nocte dispositis militib; et p collēq; īminebat & i lateri
bus angustiarū prima luce nebula quoq; adiutus aciē dire
xit. Flaminius velut fugientē in seqns cum angustias esset
īgressus nō aī puidit iſidias q simul a frōte latribus ter
go circūfusus ad īternitionē cum exercitu cederet. Idē hā
nibal aduersus iuniū dictatorem nocte tempesta sexcentis
eqtibus iperauit: vt plures turmas segregati p vices sinein
termissioe circa castra hostiū se ostētarēt. Ita tota nocte Ro
manis in vallo statione ac pluia que forte continua fue
rat īqetatis cōfectisq; cum receptui signum iā iuniū de
disset Hānibal suos regetos reduxit & castra eius iuasit.
Epaminōdas thebanus in eundē modum cum lacedemonij
athmon valle ducto peloponneson tuerent paucorū ope
ra leuis armature tota nocte īqetauit hostē ac deinde pri
ma luce vocatis suis cum lacedemonij se recepissent subi
to vniuersum exercitū quē qetum habuerat admouit: &
p ipsa munimenta destituta ppugnatoribus irrupit. Han
ibal directa acie adlēnas. dc equites numidas iussit trā
fugere q ad fidē faciēdā gladios & scuta nostris tradide
re: & in vltimū agmen recepti ubi primū cōcurri cœpit
strictis minoribus quos occultauerat gladijs, scutis iacētiū
assumptis, romanorū aciē ceciderunt. Iapiges. P. Licinio p
cōsuli pagos quoq; sub specie deditonis obtulerint: q rese

pti & in postrema acie collocati terga romanorum ceciderunt. Scipio a phricanus cum aduersa haberet bina hostium castra, syphacis & carthaginensium statuit. syphacis vbi multa incendijs alimenta erat aggredi, nocte: igne: q; iniijcere vt ex ea re numidas qdem ex suis castris trepidates cederet. Penos aut quos certum erat ad succurrendū socijs & cursuros iſidijs dispositis exciperet, vtrūq; ex sententia iefficit. Mythrydates a lucullo virtute frequenter superatus infidijs eum appetit adathāte quodā eminente vīribus subornato vt transfugeret & fide pacta hosti facinus perpetraret: qd is strenue quidem sed sine euentu cognatus est receptus enim a lucullo in gregem equitum non sine tacita custodia habitus est: quia nec credi subito trans fuge, nec inhiberi reliquos oportebat. Cum deinde frequētibus excursionibus proptam & enīxā operā exhiberet fide acquisita tempus elegit quo missa principia quietem omnibus castrēbus dabant: pretoriumq; secretius prestatib; casus adiuvit lucullū. Nā qui ad vigilātem vsq; admitteretur fatigatum, nocturnis cogitatiōibus illo tempore quiescentes inuenit. Cum deinde tanq; nunciaturus aliquid subitū ac necessariū intrare vellet: & pertinaciter a seruis valitudini domini consulētibus excluderetur, veritus ne suspectus esset equis quos ante portam paratos habebat ad mythrydatem refugit irritus Sertorius in hyphaenia cū apud lauronē oppidū vicina castra pompei castris haberet: & due tantūmodo regiones essent ex quibus pabulum peti posset: vna in propinquō, altera longius sita: eam que in propinquō erat subinde a leui armatura infestari ulteriorem autem vetuit ab vlo armato adiri donec persuasit aduersarijs tutiorem esse que erat remotior. quā cum petiſſent pompeiani octauium grecium cū decē cohortibus in morem romanū armatis & decem hypha-

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.
norum leuis armature, & tarquinium priscum cum duobus milibus equitum ire iubet ad insidias tendendas pabulatoribus illi strenue imperata faciunt. Explorata enim locorum natura in vicina silua nocte predictas copias abscondunt ita ut in prima parte leues hispanos aptissimos ad furta bellorum ponerent: paulo interius scutatos in remotissimo equites ne fremitu equorum cogitata proderentur. Quiescere omnes silentio seruato in horam tertiam diei iubet cum deinde pompeiani securi seruatiq; pabulo de reditu cogitarent. Et hi quoq; qui in statione fuerant quiete inuitati ad pabulum colligendum dilaberentur. Emisisti primum hispani velocitate getili in planis effunduntur & cum vulnerantur confunduntur; nihil tale expectantes. Prius deinde q; resisti his inciperet scutati erumpunt ex saltu et redeuntes in ordinem consternunt vertutq; fugientibus equites immissi toto eo spacio quo rediebatur in castra persecuti cedunt: curatum quoq; ne quis effugeret nam reliqui 250. equtes emissi facile per copendia itineru effusis habentis anteq; ad castra Pompei perueniretur conuersi occurrunt eis qui primi fugerant. Ad cuius rei sensum Pompeio emitente legionem cu.d. Lelio in presidium suorum subducti in dextrum latus velut cesserunt equites. deinde & icu ita legionē hanc tergo infestarent cum iam etiam a fronte qui pabulatores persecuti erat incurserant: sic legio quoq; inter duas acies hostium cu legato suo elisa est: ad cuius presidiū Pompeio totū educente exercitum. Sertorius quoq; ex collibus suos instructos ostendit: effecitq; ne Pompeio expidiret ita præter duplex damnum eadē solertia illatum spectatorem quoq; eum cladis suorum continuuit: hoc primum prælium inter Sertoriū & Pompeium fuit. x. milia hominum de Pompei exercitu amissa & omnia impenimenta Linius auctor est. Pompeius in hispania dispositi

tis ante qui ex occulto aggredierentur simulato metu dedit
xit instantem hostem in loca infesta. deinde ubi res popo= scunt conuersis & in fronte & vtrisq; lateribus ad intermissionem cecidit capto etiam duce eorum perperna. Idem aduersus mythridatem in armenia numero & genere equitum praevalentem tria milia leuis armature & d. equites nocte in valle subvirgultis que inter bina castra erant dispositi. prima deinde luce instatione hostium emisit equites ita firmatos ut cum vniuersus cum exercitu hostium equitatus praelium inisset seruatis ordinibus paulatim cederent donec spaciū darent consurgendi a tergo ob hoc dispositis: qd postq; ex sententia contigit conuersis qui terga dedisse videbantur mediū hostem trepidatē cecidit ipsos etiam equos pedite cominus accedente confudit: eoq; prælio fiduciam regi quam in campestribus copijs habebat detrahit. Crassus bello fugitiuorum apud catenam bina castra cominus cum hostium castris vallauit nocte: deinde communitis copijs manente pectorio in maioribus castris ut fallerentur hostes ipse omnes copias eduxit & in radicibus prædicti montis constituit: diuisoq; equitatu pcepit. L. Quintio partem spartaco obijceret, pugnaq; eum frustraretur parte alia Gallos Germanosq; ex fractione astris & gannici eliceret ad pugnam & pugna simulata deduceret nisi ipse aciem instruxerit. Quos cum barbari in sequenti essent equite recedente in cornua subito acies romana ad aperta cum clamore cucurrit. xxxv. milia armatorū eo prelio interfacta cū ipsis ducibus Linius tradit, receptas quinq; romanas aquilas signa sex & xx. multa spolia inter quæ qnq; fasces cū securibus. C. Cassius in syria aduersus partios dicens aciem equitem ostendit a fronte cum a tergo peditem in confragoso loco occultasset: dein cedente eq; atu & per noto se recipiente in præparatas insidias per-

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
duxit exercitū parthorū et cecidit. vētidius parthos et
labienū alacres successibus victoriarū dum suos ipse p. si-
mulationē metus cōtinet euocauit: et i loca iniqua deduc-
tos aggressus p. obreptionē adeo debellauit vt destituti la-
bieno prouincia excederent parthi. Idem aduersus pharna-
stanis parthos cum ipse exiguum numerum militū haberet
illis aut fiduciam ex multitudine videret increscere ad la-
tus castrorū. xvij. cohortes in obscura valle posuit, eq̄tatis
post terga militum collocato, Tum paucos admodum mili-
tes in hostem misit qui vbi simulata fuga hostem effuse se
quentē ultra locum insidiarum perduxit cohorta à latere
acie precipitatis in fugam his pharnastanē interfecit. C.
Cæsar suis et africanis castris contrarias tenetibus plani-
cies cum vtriusq; partis plurimum interesset colles proxī-
mos occupare: idq; propter saxorum asperitatē esset diffici-
le tanq; illerdam repetitum retro agmen ordinavit facie
te inopia fidē destinationi. Intra brevissimū deinde spaciū
exiguo circuitu flexit redēte ad montes occupādos. Quo
visu perturbari affraniani velut captis castris et ipsi effuso
cursu eosdē mōtes petiere: quod futurū cū p̄distinasset Cæ-
sar ptim peditatu quē p̄misera t p̄tim à tergo submissis eq-
tibus inordinatos est adortus. Anthonius apud forum gal-
lorū cū p̄sam consule aduentare cōperisset insidijs p. silue-
stria emilie vi e dispositis agmē eius exceptit, fuditq; et ipm
eo vulnere affecit quo paucos dies examinaret. Iuba rex in-
afrike bello ciuili curionis animum simulato regressu im-
pulit in vanam alacritatem. Cuius spei vanitate deceptus
curio dum tanq; fugientēs aborem regium prefectum pseq
tur deuenit in patentes campos vbi numidarum circumcū-
tus equitatu perditō exercitu cecidit. Melantus dux athe-
niensium cum provocatus à rege hostium Xanto Boetio
descendisset ad pugnam vt primum comminus stetit: ini-

que (inquit) Xante & contra pactum pacis aduersus: so= lum enim cum altero processisti. Cumq; admiratus ille quisnam se comitaretur respexit aduersum uno ictu co= fecit Iphicrates atheniensis ad cherroneum cum sciret la= cedemoniorum ducem Anaxibium exercitum pedestri iti= nere ducere ,firmissimam manum militum eduxit è na= uibus & in insidijs collocavit: naues autem omnium tan= quam honestas milite palam transnavigare iussit ita secu= ros & nihil expectantes lacedemonios à tergo ingressus itinere oppressit. Fuditque Liburni cum vadosa loca ob= sedissent capitibus tantum eminentibus fidem fecerunt ho= sti altimaris ac triremen quæ eos persequebatur implica= tam vado cœperunt. Albiciades dux atheniensium in Hele= sponto aduersus numidarum & lacedemoniorum du= cem cum amplum exercitum & plures naues haberet: no= chte expositis in terram quibusdam militum suorū: par= te quoq; nauium post quedam promontoria occultata ip= se cum paucis profectus ita vt contemptu sui hostem inui= taret eundem insequentem fugit: donec in præparatas ins= dias perduceret. aduersum deinde & egredientem in ter= ram per eos quos ad hoc ipsum exposuerat cecidit. Idem= nauali prælio decertaturus constituit malos quosdam in= promontorio : præcepitque his quos ibi relinquebat vt= cum prælium commissum sensissent, panderent vela. Quo= facto consequitus est vt hostes aliam classem in auxilium= superuenire ei arbitrati verterentur . Mennon Rhodius= nauali prælio cum baberet. cc. nauium classem & hostium= naues elicere ad prælium vellet: ita ordinauit suos, vt pau= carum nauium malos erigerent. easque primas agi iube= ret . hostes procul conspicati numerum arborum & ex= eo nauium quoque coniectantes obtulerunt se certami= ni & à pluribus occupati superatique sunt . Tymotheus

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

dux Atheniesium aduersus placidemontes nauali acie decertaturus cum instructa classis eorum ad pugnandum processisset ex velocissimis nauibus. xx. pmisit: quod omni arte varioque; flexu eluderet hostem ut primus sensit, deinde minus agiliter moveri aduersam partem progressus pre laffatos facile superauit.

De emitendo hoste ne clausus praelium ex desperatione reintegret.

Caput. VI.

Allos eo praelio quod amilli ductu gestum est: desig-
g derates nauigia quibus tyberim transirent. Se-
natus cœsunt transeundos, et comeatibus quo-
que persequendos eiusdem generis hoibus, postea per proptinum
agrum fugientibus via data est quod gallica appellatur. L. Mara-
tius eques Romanus cui duobus Scipionibus occisis exerci-
tus imperium detulit: cum circumuenti ab eo penitus inulti mo-
rerentur acris pugnarent, laxatis manipulis et conces-
so fuge spacio dissipatos sine periculo suorum trucidauit.
G. Caesar germanos inclusos ex desperatione fortius pugna-
tes emitti iussit, fugientesque aggressus est. Hannibal cum ad
transimenum inclusi germani acerrime pugnarent: deduc-
ctis ordinibus fecit eis abeundi potestatem. euntisque sine
suorum sanguine stravit antonius rex macedonum etolis
quod in obsidionem ab eo compulsi fame vrgebant statuerat
que eruptione facta commori: viam fuge dedit: atque ita in fras-
cto impetu eorum infecutus auersos cecidit. Agesilaus Lace-
demonius aduersus Thebanos cum acie confligeret intellectis
setque hostes locorum conditione clausos ob desperationem for-
tius dimicare: laxatis suorum ordinibus apertaque thebanis
ad euadendum via rursus in abeuntes contraxit aciem, et sine
iactura suorum cecidit aduersos. G. Manlius consul cum
ex acie reuersus capta ab etruscis romana custra inuenis-
set: omnibus portis statione circundatis inclusos hostes in
eam rabiem efferauit ut ipse in prelio caderet. Quod ut ani-
maduerterunt

maderterunt legati eius ab una parte remota statione extum etruscis dederunt: & effusos psecuti occurrente altero cōsule fabio ceciderunt. Themistocles victo xerxe volentes suos pontem rūpere p̄hibuit, cum docuisset aptius esse eū expelli ex europa q̄ cogi ex desperatiōe pugnare. Idem misit ad eū q̄ indicaret in quo periculo esset nisi fugā matura ret. Pyrrhus epyrotarum rex cū quādam ciuitatē cepisset: clausisq; portis ex ultima necessitate fortiter dimicantes eos q̄ inclusi erāt animaduertisset locū illis ad fugam de- dit. Idem inter praecepta imperatoria memoriter tradidit nō esse ptinaciter instandum hosti fugiendi: ne non solū a se fortius ex necessitate resisteret: sed vt postea quoq; fa- cilius acie cederet non usq; ad perniciem fugientibus insta- tiros vītores.

De dissimulandis aduersis.

Caput.VII.

Vllus hostilius rex romanorum cōmisso aduer- sus vehicētes prælio cum albani deserto percitus romanorū p̄ximos peterent cumulos: eaq; res turbasset nostrorū aīos: clare pronūcianit iussu suo alba- nos id fecisse vt hostē circūueniret. Quæ res & terrorem vehientibus & romanis fiduciā attulit rēq; inclinatā consi- lio restituit. Lucius sylla cum prefectus eius comitante nō exigua equitū manu cōmisso iam p̄lio ad hostes trāfugis- set: p̄nuncianit iussu suo id factum: eaq; rōne militum aīos non tñ a'confusione retraxit, sed quadam etiā spe vtilita- tis q̄ id consilium secutura esset consummavit. Idem cū auxiliares eius missi ab ipso circūuenti ab hostibus & interfecti essent verereturq; ne ppter hoc damnū vniuersus trepidaret exercitus: pronuncianit auxiliaribus qui ad de- fectionē conspirassent cōsilio à se in loca iniqua deductos ita manifestissimam cladem vltionis simulatione velauit. V militum animos bac persuasionē firmauit, Scipio cū

IVLII FRONTINI STRATAGEM.
Syphacis legati nunciarent ei regis sui noīe fiducia societatis eius ex Sicilia africam transiret: veritus ne cōfundetur animi suorū abscissa peregrina societate dimisit per relegatos & famā diffidit tanq; vltro à syphace accersiret. Quintus Sertorius cum acie decertaret barbarū q; ei nunc iauerat herculeiū pūsse pugioē traiecit ne id aliorū ad nocticiā pferret & ob hoc animi suorum infirmarent. Alcibiades atheniensis cum ab arbidenis plio vrgeret, subito q; magno cursu tristē aduertisset aduertare: tabellariū prohibuit palā dicere quid offerret. Deinde secreto sciscitatus à Pharnabenco regio prefecto classem suā oppugnari celeris & hostibus & militibus prælium finiit: ac protinus ad eripiendam classem ducto exercitu opem tulit suis. Hannibalem venientē in Italiam tria milia carpétariorum reliquerunt: qd ille exēplo ne & cæteri mouerent edixit à se esse dimissos: & insip in fidem eius rei paucos leuissime ope domos remisit. L. Lucillus cum animaduertisset maledicendas eq̄tes quos in auxilio habebat subito consensu ad hostem trāffugere signa iauere iussit: & turmas q; eos sequerant immisit. hostis cōmitti plium ratus transfigit: ḡctes telis exceptit macedones: qui cum viderent neq; recipi se ab aduersarijs & premi ab his quos deserebat necessario ad iustū prelium cōuersi hostē inuaserunt. Datames dux p̄sarum aduersus Anthofradatem ī capadocia cum partē eq̄ tum suorum trāffugere comperisset, cæteros oēs venire se cum iussit: asscutis q; transfigas collaudauit q; eū alacriter precessissent: hortatus q; est eos vt fortiter hostē adorirent pudor trāffugis attulit pñiam et consiliū suū, quia nō putabant depresum mutauerūt. Titus qntius capitolinus consul cedentibus romanis ementitus est in altero cornu hostes fugatos: & ita confirmatis suis victoriam retulit. Cen. Manilius aduersus etruscos vulnerato collega fabio

sinistrum cornu ducebatur: et ob id parte cedebat quod etiam oculum crederet consule cum turmis equitum occurrit clamitas et collegam vincere et se dextro cornu viciisse. Quia constata redintegratis animis suorum vicit. Marius aduersus cimbros et teutones cum metatores eius per imprudentiam ita castris locum cepissent ut sub pretore barbarorum esset aqua flagitibus ea suis digito hostem ostendens. Illincinquit petenda est. Quo instinctu asseditus est ut pretinus bari tollerent. Titus labienus post pharsalicam pugnam cum victis partibus dyrrachium refugisset miscuit vera falsis et non celato exitu pugne equata partium fortuna graue vulnere Cesaris fixit et hac assimilatione reliquis post peianarum partium fiduciam fecit. Marcus Cato cum ambrathicam eo tempore quo socii naues ab etholis oppugnabantur. Imprudenter uno lebo appulisset quod nihil secundum presidium haberet coepit signum voce gestuque dare quo videretur subsequentes suorum naues vocare: eaque asseveratione hostem terruit tandem plane apopinquarent qui quasi in proximo citabantur. Etholi ne aduentu romanae classis opprimerentur reliquerunt oppugnationem.

De constituenda per constantiam acie. Caput VIII.

Eruius Tullius adolescens prolio quo Tarquinius rex aduersus sabinos conflixit signiferis segnius dimicantibus raptum signum in hostem misit. Iulus recipiendo gratia romani ita ardenter pugnauerunt ut et signum et victoriam retulerint. Furius Agrippa consul cedente cornu signum militare erectum signifero in hostes hennicos et equos misit: quo facto eius præmium restitutum est. Summa enim alacritate romani ad recipiendum signum incubuerunt. Quintus capitolinus consul signum in hostes phaliscos elecit: militesque id repetere iussit. Marcus furius camillus tri-mil-consulari praetate cunctante

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
exercitu arreptū manu signiferum in hostes volscos et latinos traxit cæteros puduit nō sequi. Salinus pelignus bello persico idem fecit. Quintus furius auerso exercitu cum occurrisset affirmauit nō recepturum se in castra quēqua nisi victorē: reductisq; in aciē victoria potitus est. Scipio apud numātiā cum aduersum suū videret exercitū p̄nus cianuit sibi p̄ hoste futurum quisquis in castra rediret. Silius priscus dictator cum signa legionum ferri in hostes phaliscos iussisset signiferū cunctātem occidi impauit: quo exēplo perterriti hostē iuaserunt. Cossus cornelius magister eq̄tum aduersus sidenates idē fecit Targnius aduersus sabinos cunctātes eq̄tes detractis frenis cōcitatisq; equis p̄currere & prūpere aciem iussit. M. Attilius consul bello samnitico ex acie refugiētibus in castra militibus aciem suorū opposuit: affirmās secum & bonis ciibis dūcītūros eos nisi cum hostibus maluissent ea rōne vnuersos in aciem reduxit. Lucius sylla cedentibus iā legiōibus exercitui mythridatico ductu archelai stricto gladio in primam aciem p̄currīt: appellansq; milites dixit si quis quesisset vbi imperatorem reliquissent respōderē pugnātem in boetia: cuius rei pudore vnuersi eum secutis sunt Dius Iulius ad mundā suis referētibus pedē equum suum abducit cōspectu suo iussit. & in primā aciē pedes p̄siliit. milites dū destituere imperatōrē erubescunt redintegrarunt pliū. Philippus veritus ne ipetū scybarū sui nō sustinerent fideliissimos eq̄tum a tergo posuit p̄cepitq; ne quē cōmilitonū ex acie fugere paterent p̄seueratiū abētes trucidarent. Qua denunciatione cum effecisset: vt etiā timidi mallent ab hostibus q̄ a suis interfici victoriam acquisiūt.

De his que post prelium fiunt si res prospere cesserint:
& de confirmandis reliquijs belli. Cap. IX°

Aius Marius victis plio teutonibus reliqas
e eorum q̄a nox circuenerat circuſedens: sub-
latis subinde clamoribus paucos suorū terri-
tauit insomnēq; hostē detinuit ex eo cōsecutus ut postero
die irreqetum facilius debellaret Claudius nero victis pe-
nis quos Hasdrubale duce in italiā ex hyſpania traiſcētes
excepat caput hasdrubalis in caſtra hānibalis eiecit: quo fa-
tum est & Hānibal luctu. Nā frater occisus erat & ex
ercitus desperatiōe aduētatis prefidijs affligeret. Lucius syl-
la his qui preneſte obſidebant occisorū in plio ducum ca-
pita h̄astis preſixa ostēdit: atq; ita obſtinatorū puicitia
fregit. Armenius dux germanorū capita eorū quos occide-
rat ſimiliter preſixa ad vallum hostium admoueri iuſſit
Domicius corbulo cum tygrano certā obſideret, & arme-
nijs ptinaciter viderentur tolerare obſidionē, in adnadum
ex megeſtanis quos coeprat animaduertit caputq; eiusba-
liſta exchiffum intra munimenta hostium miſit: id forte de-
cidit in mediū cōſilium q̄d tum maxime habebat barbari
ad cuius cōſpectum velut oſtēto cōſternati ad deditioñem
festinauerunt Hermocrates syracusanus ſupatis acie. Ca-
thaginēbus veritus ne captiuī quorū ingentem manū
in potestatē redegerat parū diligēter cuſtodirent: q̄ eu-
tus dimicatiōis in epulas & ſecuritatē compellere victo-
res poterat, finxit p̄xima nocte eq̄tatum hostilem ventu-
rum. Qua expectatiōe aſsequitus eſt ut ſolito attentius vi-
gilie agerent. Idē rebus pſpere geſtis & ob id resolutis
ſuis in nimiā ſecuritatē ſomnoq; & mero pſſis in caſtra
trans fugā miſit qui p̄moneret ſe fuga laſsum diſpoſitas
etiam vbiq; a syracusanis inſidias quarum metu recepit
aciem. Illi cum aduentarent perſecuti in foſſas deciderunt
& eo modo viſti ſunt.

Sires durius cefſerit de aduersis emēdādis. Cap. X.

IULII FRONTINI STRATAGEMA.

Itus didius in hyspania cū acerrimo plio con-
flixiſſet qdnox dirimerat magno nūero vtrī
q; ceso cōplura suorū corpora atra nocte ſepe
liēda curauit. hyspani postero die ad ſimile officiū pgres-
ſi q. plures ex ipſorū numero q. ex romanis cesos reppe-
rerāt vičtos ſe eſſe ſcđm eā dinumerationē argumētati ad
cōdičiōes imperatoris descēderūt. T. Martius eques roma-
nus q. reliquias exercitus prefuit cum in ppiquo bina
ſtra penorū paucis milibus paſſuū diſtareret: cohortatus mi-
lites pxima caſtra intempeſta nocte adortus eſt. & cum
hostē victorie fiducia incōpoſitum aggressus ne nuncios
quidē clade reliquiffet breuiſſimo tēpore militi ad regem
dato eadē nocte raptim famā rei geſte pgressus altera eo-
rūdē caſtra iuafit. Ita bis ſimili uſus eſt euēctus deletis vbi-
q; peniſ amiffas populořū hyspanias reſtituit.

De dubiorum animis in fide retinendis. Cap. XI.

Vblius valerius epidauri timēs oppidanorū
p perfidiā quia parū pſidiū habebat gymnicos
ludos procul ab vrbe apperuit. Quo cū om-
nis fere multitudo ſpectādiva ſa exiſſet clauſit portas: nec
in eas anteā admisit Epidaurios quā obſides a p̄cipib⁹
accipet. Gn. Pōpeius cū ſuſpetos haberet chaucſes & ve-
reretur ne pſidiū nō recipere petiſt ab eis ut egros inte-
rim apud ſe refici paterent: fortiſſimiſ deinde habitu lan-
guetiū miſſis ciuitatē occupauit cōtinuitq; Alexāder deuī-
ta perdomitaq; thracia petēs Aſiā veritus ne post ipsius
diſceſſum ſumerent arma reges eorū pfectosq; & omnes
quibus videbat in eſſe cura detracte libertatis ſecum velut
honoris cauſa traxit: ignobilibus aut reliectis plebeios pre-
fecit: cōſecut⁹ vtī p̄cipes bñficijs eius obſtriēti nihil noua-
re vellēt: plebs vero ne poſſet qdē ſpoliata p̄cipib⁹ An-
tipater cōſpecto priore neciorum exercitu qui audita mor-

te Alexandri ad infestandum imperium eius confluxerat
dissimulans se scire qua mente venissent gratias his egit
q; ad auxiliū ferēdum alexādro aduersus Lacedemonios
cōuenissent: adiecitq; id se regi scripturū, Ceterū ipsos q;
sibi opera eorum in p̄sentia non esset necessaria' abirēt do-
mos ortatus est q; hac affueratione periculum quod ex-
nuitate rerum imminebat discussit Scipio aphyricanus in
hyppania cum inter captiuas eximie forme virgo alias et
nobilis ad eum perducta esset: omniūq; oculorū in se con-
serteret. summa custodia habitā sponso nomine alicio redi-
dit: insuperq; aurū quod parētes eius redempturi capte-
nam domū Scipioni attulerant eidem sponso pro nuptiale
munere dedit: qua multiplici magnificētia vniuersa gēs
victa imperio populi romani accessit. Alexandrum quoq;
Macedonem traditum est eximie pulchritudinis virginī et
ptine cum finitime gētis principi fuisse desponsata sum-
ma abstinētia ita pepercisse ut illam ne aspicerit quidē.
Qua mox ad sponsum remissa vniuerse gētis per hoc be-
neficiū animos cōsiliauit sibi Imperator Cæsar augustus
Germanicus eo bello quo victis hostibus cognomen ger-
manici meruit cum in finib; cubiorum castella poneret,
pro fructibus eorum locorum que vallo comprehendebat
precium solui iussit: atq; ea iusticie fama omnium fidem
astrinxit.

Que faciēda sunt pro castris si satis fiducie in presenti
bus copijs non habeamus. Cap. XII.

Itus Quintius consul cū volsci castra eius ag-
gressuri forent co hortē tātūmodo in statione
detinuit: reliquū exercitū ad q; descendū dimisit
eneatoribus p̄cepit vt vallū isidētes equis circumirent con-
cinerentq;. Qua facie q; simulatione cum q; ppulsasse-
q; detinuissest per totā noctē hostes ad lucis exortū fessos

IULII FRONTINI STRATAGEMA
vigilia repente facta eruptioē facile supauit. Quintus Sertorius in hyspania hostiū eq̄tatui maxime impar: qui vsq; ad ipsas minutiones nimia fiducia succedebat nocte Scrobes apuit: eō ante eas aciem direxit: cum demum turmales scdm cōsuetudinem redire vellent, p̄nunciauit cōperis se insidias se ab hostibus dispositas. Idcirco ne discederent a signis neue laxarent agmen. Qd̄ cum soluere ex disciplina fecisset exceptus forte veris insidijs qā p̄dixerat interritos milites habuit. Phares dux atheniensium cum expectaret auxilia eō vereretur ne interea cōtemptu p̄sentis paucitatis hostes castra eius oppugnarent, cōplures ex eius quos habebat per aduersam partem nocte missos iussit q̄ precipue cōspicui forent hostibus redire in castra: eō accedētum nouarum virium speciem prebere: atq; ita simulatis auxilijs tutus esset donec instrueret expectatis. Iphicrates atheniensis cum capistribus locis castra haberet exploras setq; Thracas ex collibus per quos vnius erat descēsus nocte ad diripienda castra venturos clam duxit exercitum: eō in vtroq; vie latere per quā trāsituri erāt Thracas dīfributum collocauit: hostemq; decurrentem in castra inqbus. multi ignes per paucorum curā instituti speciē mānetis ibi multitudinis seruabāt a lateribus adortus opp̄ssit.

De effugiendo.

Cap. XIII.

Alli pugnaturi cū attalo aurū omne eō argētum certis custodibus tradiderunt. Quibus si acie fugissent parceret q̄ facilius colligēda p̄da hostem ipeditum effugerent. Triphō syrie rex vīctus per totū iter fugiens pecunia sparsit: eūq; sectātes Antiochi eōtēs moratus effugit. Quintus Sertorius pulsus acie a Quito Metello pio ne fugā qdē sibi tutā arbitratus milites disp̄sos abire iussit, admonitos in quē locū vellet cōuerire. Viriatus dux hispanorū copias nostras locorūq; iniunctatē

euasit: eadem qua Sertorius rōne sparso exercitu deinde re collecto Horatius Cocles vrgente porsonne exercitu iussit suos p̄ pōtem redire in vrbem: eumq; ne casu sequeret ho stis itercidere. Qd̄ dum efficit in capite eius p̄pugnator ipse inseqntes detinuit. Audito deniq; fragore pōtis abru pti deiecit se in alueum: eumq; nō armis sed vulneribus oneratus trāsnauit Apbranius in hispania ad hilerdā cū c̄sarem fugeret instāte eo: castra posuit cū idem c̄sar fe cisset & pabulatū suos dimisisset ille signum repente iti nerī dedit. Antonius cum ex parte sine istatibus recipere exercitū: & quoties prima luce moueret totiens vrgenti bus barbarorum sagittis infestaret: abeuntium agmen in qntā horā cōtinuit. suosq; fidem cōstatiorem fecit: qua per suasiōe disgressis īde parthis iustum iter alio die sine iter pellatiōe cōfecit philippus in ephiro vīctus ne fugientem eum romani p̄merent iudicias ad sepeliendum eos qui cest erāt impetravit: & ob id remissioribus custodibus euasit. Publius claudius nauali p̄lio supatus a penis cum p̄ ho stium p̄sidia necesse haberet erumpere reliquas viginti naues tanq; vītrices iussit ornari, atq; ita penis existimanti bus superiores fuisse acie nostros terribilis excessit. Poenī classe superati quia instantem auertere romanum studebat simulauerūt iuada naues suas icidisse, herētesq; imitati effecerūt vt vīctor eorū timēs casū spaiū ad euadēdū daret Cōnius Atrabas cū vīctus a diuo iulio ex Gallia in britā niām fugeret & forte ad oceanum secundo vento quidem se estu recedente venisset quis naues in siccis littoribus hererent, pandi nihilominus vela iussit. Que cum perseqns eum c̄sar ex longinquō tumentia & flatu plena vidisset ratus prospero sibi eripi cursu recessit.

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

SEXTI IVLII FRONTINI STRATEGEMATON LIBRI TERTII PREFATIO.

I priores libri respōderūt titulis suis & lecto-
rē huc usq; cū attētiōe pduxerūt: edam nūc circa
oppugnatiōes vrbiū defēsiōesq; Strategemata:
nec morabor vlla plocutiōe prius traditurus que oppugnā-
dis Vrbib⁹ usui sunt: tum que obfessos instruere possint
depositis autem operib⁹ & machinamentis quorū ex-
pleta iāpridē inuentione nullā video vltra artiū materiā-
bas circa expugnationē spēs Strategematon fecimus.

De repentinō impetu.

Cap. I.

VINTIVS CONSVL VICTIS
acie eqs & volscis cū antiū oppidū expu-
gnare statuisset ad cōcionē vocato exercitu
exposuit q̄ id necessariū & facile esset si
nō differretur: eoq; impetu quē exhortatio cōcitauerat ag-
gressus est vrbē. Marcus Cato aīaduertit in hyspania potē-
ti se quodā oppido posse si inopinātes inuaderet. Quatri-
dū itaq; iter biduo per cōfragosa & deserta emensus ni-
hil tale metuētes oppressit hostes: victoribus deinde suis
causam tā facilis eūctus regrentibus dixit. Tum illos victo-
riā adeptos cū quadridū iter biduo arripuerint.

De fallendis ijs qui obsidebuntur.

Cap. II.

Omitius Caluinus cum obſideret lueriā oppi-
dū ligurū ſitu nō tm̄ et opib⁹ verū ēt ppn-
gnatorū pſtātia tutū circuiri muros frequēter
oib⁹ copijs iſtituit: easdēq; reducere in caſtra. Qua cōſue-
tudine inductis ita oppidanis vt crederēt exercitatiōis id
gratia facere romanū: & ob hoc nil ab eo conſtu gāctis

bus morē illū ob ambulādi in subitū direxit īpetū: occupā
tisq; menibus oppressit vt seipso dederēt & oppidū. Gō
Duelius cōsul subinde exercendo milites remigesq; cōsecu-
tus est vt securis carthaginēsibus vsg; in id tps inoxie con-
suetudinis subito admota classe murū occuparet Hānibal
in Italia multas vrbes cœpit cū romanorū habitu quosdā
skorū ex lōgo belli vsu latine quoq; loquētes p̄mitteret Ar-
chades messeniorū cōstellū obsidētes: factis q̄busdā armis
ad similitudinē hostiliū: eo tpe quo successura alia p̄sidia
bis explorauerat iſtructi eorū q̄ expectabātur ornatū. ad-
missiq; p̄ hūc errorē vt socij possessionē loci cū strage ho-
stilū adepti sunt. Cymon dux Atheniensū in caria insidia
tus cūdā ciuitati religiosum incolis templo diane lucūq;
qui extra muros erat noctū iprouisus incendit: effusisq; op-
pidanis ad opē aduersus ignes ferendā vacuam defensori-
bus cœpit vrbē. Alcibiades dux Atheniensū cū ciuitatem
agri genitinorū egregie munitā obsideret: petito ab eis cō
filio diu tanq; de rebus ad cōmune pertinentibus · disse-
ruit. In Theatro vbi ex more grecorū locus cōsultatiōi pre-
bebatur: dūq; consiliū specie tenet multitudinem. Athenien-
ses quos ad id preparauerat incus toditā vrbē ceperūt Fpā
minundas thebanis in archadia die festo effuse extra mōe-
nia vagantibus hostiū feminis plerosq; ex militibus suis
muliebri ornatū imiscuit: qua simulatione illi intra por-
tas sub nocte recepti ceperunt oppidum & suis aparue-
runt. Aristippus lacedemonius festo die tegeatarum quo-
dis multitudo ad celebrandū minerue sacrū vrbe egressa
erat iumenta saccis frumentarijs palea refertis honusta
tegeā misit agētibus ea militibus qui negotiatorū spē in-
obseruati portas aparuerūt suis. Anthiochius in appado-
cia ex castello suenda q̄d obsidebat iumenta frumentatum
egressa interceptit: occisisq; calonibus eorū dēvestiti milites

IULII FRONTINI STRATAGEMA
suos tanq; frumentū reportātes submisit. Quo errore illi cū
stodibus deceptis castellum intrauerūt: admiserūtq; milites
antiochi. Thebani cū portū sycioniorū nulla vi redigere in
ptatē suā possent: nauē ingentē armatis cōpleuerunt exposi-
ta sup merce vt negotiatorum spē fallerēt: ab ea deinde pte-
mūrorū q̄ lōgissime remota erat apparere paucos disposue-
runt cū quibus ē nauē quidē egressi inermes simulata ri-
xa occurrerunt Sicionijs ad dirimēdum id iurgiū aduocat-
is thebane naues & portū vacatē & vrbē occupauerūt.
Thymarcus etholus occiso charmade ptolomei regis p̄fē-
cto clamyde intercēpti et galero ad macedonicū ornatus est
habitum: per hunc errorem p̄ charmade samniorum por-
tum receptus occupauit.

De eliciendis ad proditionem.

Caput. III.

Aphyrius cursor cōsil apud tarentum Miloni
p̄ q̄ cum p̄sidio Epyrotarum vrbē obtinebat salu-
tē ipsi & popularibus si p̄ illum oppido poti-
ret pollicitus est. Quibus p̄mijs ille corruptus p̄suasit tar-
tinis vt se legatum ad consulem mitterēt: à quo plena pro-
missa ex pacto referens in securitatem oppidanos resoluit
atq; ita incustoditam vrbē cursori tradidit. M. Marcellus cū
syracusanum quendam sōistratum ad p̄ditionem solici-
tasset: ex eo cognouit remissiores custodias fore die festo
quo ephicides præbiturus esset: vini epularumq; copiā insi-
diatus igitur hilaritati & que eam sequebat secordie mi-
nimenta concēdit: vigilibusq; cēsis apernit exercitui ro-
mano vrbem nobilibus victorijs clarā. Tarquinius supbus-
cum gabios in deditiōnem accipere nō posse filium suū.
S. Tarquinium cesum virgis ad hostē misit, is incusata pa-
tris seuitia p̄suasit Gabinis vt odio suo aduersus regem
vterent, & dux ad bellum electus tradidit patri gabios.
Cyrus psarum rex comitē suū Zopirū explorata eius fī-

de trū cata de industria facie ad hostes dimisit, ille assentādo iniuriarum fide creditus inimicissimus Cyro cum hāc p= suasionē adiuuaret pcurrēdo ppius quotiens acie decerita= ret & in eum tela dirigēdo cōmissam sibi babiloniorum vrbē tradidit Cyro. Philippus oppido samniorū exclusus apollonide prefecto eorum ad proditionē corrupto p sua= sitv: plaustrum lapide qdrato oneratū in ipso aditu porte poneret cōfestim: deinde signo dato insequuntus oppidanos circa impedita porte claustra oppressit trepidatē Hānibal apud tarētum q à p̄sidio romano duce Luiio tenebat Eo= neūm quēdā terentinum quē ad pditionē solicitauerat eius modi fallacia instruxit vt ille p cām venādi noctu pcedē= ret q̄si id p hostem interdiu non liceret. Egresso ipsi apros subministrabant quos ille tanq ex captura Luiio offerret. idq; cū sepius factū esset et iō minus obseruaret: qdā nocte Hānibal venatorum habitu penos comitibus eius imiscuit q cum honesti venatione quā ferebāt recepti essent a custo= dibus p̄tinus eos adorti occiderunt. Tunc fracta porta ad missus cū exercitu hānibal oēs romanos interfecit. exceptis his q in arce p̄fugerat. Lizimachus rex macedonū cū ephesios oppugnaret & illi in auxilio haberent Mandronē archipiratam q plerumq; oneratas præda naues ephesum appellabat corrupto ei ad proditionem iunxit fortissimos macedonū quos ille restrictis manibus pro captiuis ephesum introduceret: qui postea raptis ex arce armis vrbem lisymacho tradiderunt.

Per quae hostes ad inopiam redigantur. Caput. IIII.

Abius maximus vastatis campanorū agris ne
f quid eis ad fiduciā obsidiōis superesset recessit
fementis tempore vt frumentum quod reliquī
habebāt in sationes cōferrent reuersus deinde renata pro=
trinit, et ad famē redactis potuissest. Antigonius aduersus

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

Atheniēses idem fecit Dionysius multis vrbibus captis cū reginos aggredi vellet qui copijs abundabāt, simulauit pācem, petijtq; ab eis vt cōmeatus exercitui ipsius subministrarent q;d cum impetrasset exhausto oppidanorum frumento aggressus vrbē alimētis destitutā superauit. Idem et aduersus himereos fecisse dicitur. Quintus Curtius. Alexander oppugnaturus leucadiā commeatibus abundātē prius mstella quæ in cōfinio erant cœpit: omnesq; ex his leucadiā passus est cōfugere vt alimenta inter multos celerius absumerent Phalaris agerentinus cum quedā loca munitione ruta in Sicilia oppugnaret, simulato federe frumenta q; residua se habere dicebat apud eos depositū: deinde data opera vt tectorum camere in quibus id conferebatur recessisse pluviā recipierent, vt fiducia conditi commeatus proprio tritico abusis initio estatis aggressos inopia contulit ad deditiōnem.

Quemadmodum persuadetur obsidionem permanuisse
ram. Caput. V.

Learchus lacedemonius exploratiū habēs thredas omnia victui necessaria in mōtes compor-
tasse: vna quoq; ope sustentari q; crederēt eum cōmeatus inopia recessurum: per id tēpus quo legatos eoru venturos opinabāt aliquē ex captiuis in conspectu insit occidi: & mēbratim tāq; alimenti causa in cōtubernia distribuit. Traces nihil non facturū perseverantie causa eius credētes qui tam detestabiles epulas sustinuissest experiri in deditiōne venerunt. Tyberius grachus lusitanis dicentibus in decē annos cibaria se habere: & ideo obsidionē non expauescere undecimo inq; anno vos capiā. Qua voce per territi lusitani q;q instructi cōmeatibus statim se eradicaverunt. At or quanto grācam vrbem oppugnanti cum dicere

tur iuuentutem ibi studiose iaculis & sagittis exerceri
ploris eam inquit propediem vendam.

De destructione præsidiorum hostium. Cap. VI.

Cipio Hannibale in aphricā rēuerso cū plurā
oppida quæ ratio illi in potestatē redigenda dē
ctabat firmis p̄sidijs diuerse partis obtineren-
tur: subinde aliqua manū summittebat ad infestāda ea no-
tissime etiā tanq̄ direpturus ciuitates aderat: deinde simi-
lato metu refugiebat hannibal ratus verā esse eius trepi-
dationē: deductis vndiq̄ p̄sidijs tanq̄ de summa rerū decit
ratus inseq̄ coepit ita cōsecutus Scipio qđ petierat nūdā
tis p̄pugnatoribus vrbes p̄ māsmīssā et numidas cōpīta.
P. Cornelius Scipio intellecta difficultate expugnādi delmī-
nū qđ oīm cōcursu defendebat agredi alia oppida cōpīta: et
euocatis ad sua defendēda singulis delminū auxilijs cōpīta.
Pyrrhus epirotarū rex aduersus Illiricos cū ciuitatē que at
put gētis erat redigere in potestatem suam vellet: eius de-
spiratione ceteras vrbes petere cōpīta: consecutusq; est vt
hostes fiducia velut satis munite vrbis eius ad tutelā alia
rū dila berent. Quo facto ipse rursus reuocatis oībus suis
vacuā eā defensoribus cōpīta. Cornelius Ruffinus consul cī
aliquātō tēpore Crotonam oppidū frustra ob sedisset quod
in expugnabile faciebat: assūpta in p̄sidiū lucanorum
manū simulauit se cepto desistere captiuū, deinde magno
premio sollicitatum misit crotonā qui tanq̄ ex custodia es-
fugisset persuasit discessisse romanos: id verum Crotonē-
ses arbitrii dimisere auxilia: destitutiq; p̄pugnatoribus
inopinati et ualidi capti sunt Mago dux cartaginēsū vieto
Gneo pisone, et i qđā turre circūsepto suspicatus vētura ei
subsidia pfugā misit q̄ psuaderet appropinquatibus captiū
iā pisone. Qua rōne deterritis eis reliq̄ victorie cōsumauit
Alcibiades in Sicilia cū syracusanos capere vellit ex other-

IVLLI FRONTINI STRATAGEMA
nienibus apud quos tum exercitū continebat quēdā explo-
rate solertie submisit ad Syracusanos: is in publicum cōsi-
lium introductus p̄suasit infestissimos esse Cathe[n]ienses
Atheniēsibus. & si adiuuaretur a Syracusanis futurum ut
opprimeret eos et alcibiadē. quare adducti Siracusi vni-
uersis viribus matinā petituri processerunt reicta ipsorū vr-
be quā à tergo adortus alcibiades desolatā ut sperauerat
affluit. Cleonimus Atheniēsis trozenios q̄ presidio grata-
rum tenebant aggressus tela q̄dam in q̄bus scriptum erat
venisse se ad liberādā eorum rēpu. intra muros iecit: &
eodem tempore captiuos quos dā cōciliatos sibi remisit. qui
Graterū detractarēt. Per hoc consilium seditione intestina
apud obſessos cōciliata admoto exercitu potitus est ciuitatis.

De fluminum derivatione & vitatione aquarum.

Caput.

VII.

Vblius Seruilius sisaurā oppidum flumine ex-
quo hostes aquabant auerso ad deditio[n]em siti
cōpulit. C. Cæsar in gallia adurcorum ciuitatē
amne cinctam & fontibus abundante ad inopiā aque re-
degit cum fontes cuniculis auertisset & fluminis vsum p.
sagittarios arcuisset. L. Metellus in hyppania citeriore in
castra hostium humili loco posita flumiū ex supiore parte
immisit: & subita inundatione turbatos p. dispositos in
hoc ipsum insidiatores cecidit. Alexāder apud babiloniam
q̄ media flumine eufrate diuidebat fossam pariter & ag-
gerem instituit ut in vsum eius extimarēt hostes egeri ter-
rā: atq; ita subito flumine auerso p. alueum veterem q̄ sicut
tus ingressum p̄bebat vrbē intravit. Semiramis aduersus
eosdem Babilonios eodem eufrate auerso idem fecisse dici-
tur. Clisthenes Sicionius ductum aquarum in oppidū tri-
seorū ferentē rupit. Mox affectis siti restituit aquā ellebo-
ro corruptam qua vſos profluvio ventris decipies cōpīt.

De

De iniiciendo obfessis pauore.

Caput. VIII.

Hilippus cū trinassum castellū nulla vi capere
p posset terrā ante ipsos muros eiecit, simulauit=
q; agi cuniculū. castellaniq; q; subrutos se existē
marat dediderunt. Pelopidas tebanus magnetum duo op=
pida simul oppugnaturus nō tā ita lōgo spacio distātia quo
t̄po ad alterū eorum exercitū admonebat, præcepit vt exlcō
posito ab alijs castris quatuor eq̄tes coronati notabili ala=
tritate velut victoriā nunciātis veniret: ad cuius simulatio=
nem curauit vt silua q; in medio erat incendere t̄ prebitu=
ra spēm vrbis ardentis. præterea quosdā captiuorū habi=
tu eodē iussit pducī. Qua asseueratione pterrīti q; obſide=br/>bantur dū in parte iam se ſupatos existimarent defecerūt.
Cyrus rex perſarū in hūſo ſardib⁹ creso qua præruptus
mōs nullum aditū pſtabat ad moenia malos exequātes al=br/>titudinem iugi ſubrexit. Quibus ſimulacra hoīm armata
perfici habitus imposuerat noctuq; eos mōti admouit: Tū
prima luce ex altera parte muros aggressus est vbi orto
ſole ſimulacra illa armatorum referētia habitum refulſe=br/>runt: oppidani captam vrbē a tergo credentes & ob hoc
in fugam dilapsi victoriām hostibus conſeſſerunt.

De irruptione ex diuersa parte quam expectamus.

Caput.

IX.

Cipio apud carthaginē ſub diſceſſum eſtus mā
ritimi ſecutus cleum vt dicebat duce ad muros
vrbis accessit: & cedēt ſtagno qua nō expecta=br/>bat irrupit. Fabius maximus cūtatoris filius apud arpos
pſidio hanibalis occupatos considerato ſitu vrbis ſexcētos
milites obſcura nocte misit: q; p munitā eoq; minus frequē
tē oppidi partē ſcalis euecti in murū portas reuellerent. hi
adinti decidētū aq̄rū ſono q; opis ſtrepitū obſcurabat iuſ
ſa pagūt ipſe dato ſigno ab alia pte aggressus coepit arpos.

LVLII FRONTINI STRATAGEMA.

Gaius marius bello iugurtino apud flumē Muluchā cū op pugnaret castellū in mōte saxo sitū qđ vna & agusta se mita adibat: cetera pte velut consulto p̄cipiti nūciato sibi p ligarem quēdā ex auxilijs gregalē militē q forte aquarū p gressus dū p saxa mōtis cocleas legit ad summā pueneras erupi posse i castellū, paucos cēturiones qbus pfectissimos cū velocissimis militibus eneatores i miscerat misit: capite pedibusq; nudis vt pspctus visusq; p saxa facilior foret fontis armisq; a tergo aptatis hi ligure duce & telis & clavis qbus in ascēsu intebant adiuti cū ad posteriora ob id vacua defensoribus castelli puenissent cōcinere & th multuari vt preceptum erat ceperunt: ad qđ constitutum Marius constātius adhortatus suos acris instare castellā nūcēpit. Quos ab imbelli multitudine suorū reuocatos tā q capti a tergo essent insecutus castellū nūcēpit. Lucius Cor nelius consul complura sardinie nūcēpit oppida: dū fortissimas partes copiarū noctu exponit qbus præcipiebat vt de litescerent operirenturq; tempus quo ipse nactus appelle ret, occurrentibus deinde aduentanti hostibus & ab ipso per simulationem fuge longius ad persequendum auocatis illi in relietas ab eis vrbes impetum facerent. Pericles atheniensium cum oppugnaret quandā ciuitatem magno consensu defendantium tutā nocte ab ea parte murorum q mari adiacebat classicum canī clamoremq; attolli nūsc̄ hostes penetrari illac in oppidum ratireliqrunt portas p quas pericles destitutas presidio irruptit. Alcibiades dux atheniensium cui zicū oppugnāde eius causa nocte impro nūsus accessit & diuersa parte menū cornicines alias m̄nere nūssit sufficere propugnationū murorum poterant ad id latus à quo solo se temptari putabat cū fluerent qua nō obsidebant muros transcedit. Trafibulus dux Milesiorū vt portum Sycinorū occuparet à terra subinde oppida

nos temptauit: ex illo quo lacescebantur cōuersis hostibus classe inspectata portum cœpit. Philippus in obsidione cū insdam maritine vrbis binas naues procul à conspectu cōtabulauit supstruxitq; eis turres: alijs deinde turribus adortus a terra domibus propugnatores destringit turritas naues à mari applicuit ex qua nō resistebatur subiit muros Pericles peloponnesorum castellum oppugnaturus in quod duo omnino erant accessus: alterum fossa interclusit alterū mūre instituit. castellani securiores ab altera parte facti eam solam q; muniri videbāt custodiri cœperunt, Pericles preparatis pontibus iniectisq; super fossam qua nō muebatur subiit castellum. Enthiochus aduersus Ephesios rhodijs quos in auxilio habebat præcœpit vt nocte portū cum magno strepitu inuaderent: ad quam partem omni multitudine cū tumultu decurrente nudatis defensore reliq; munitiōibus ipē aggressus ex aduerso ciuitatem cœpit:

De insidijs per quas eliciantur obseſſi, Caput. X.

Ato in conspectu lacetanorum quos obſidebat reliquis suorum submotis suessanos quosdam ex auxiliaribus maxime imbellies aggredi moenia iussit: hos cum facta eruptione lacetani facile auertissent, ex fugientes aude insequuti essent, illis quos occulauerat cohortis oppidum cœpit. Lucius Scipio in sardinia cuiusdam ciuitatis parte militum relicta oppugnatione quam instruxerat speciem fugientis præstítit: insecutusq; temere oppidanis per eos quos in proximo occultauerat oppidum inuasit. Hannibal cum obſideret ciuitatem hyemera castra sua capi de industria passus est iussis recedere penis tanquam præualeret hostis. Quo euentu hyemera eis ita deceptis vt gaudio impulsi relicta vrbe procurrerent ad punicum vallum: hannibal vacuam vrbem

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
per eos quos in insidijs ad hāc ipsam occasionē posuerat coe-
pit. Idē ut sanguinos eliceret rara acie ad muros accedēs
ad' primā eruptionē oppidanorū simulata fuga cessit, iter
positoq; exercitu ab oppido iterclusos hostes a suis in me-
dio trucidauit. Huiusco carthaginēsis apud agrigētū iuxta
oppidū partē copiarū in insidijs posuit: pcepitq; his vt cū
processissent oppidani ligna humida icenderēt. deinde cum
reliqua parte exercitus luce ad eliciendos hostes pgressus
simulata fuga psequentes oppidanos lōgius cedēdo ptra-
xit: insidiatores prope mœnia imperatū ignē acerbū subie-
runt. Vnde obortū cōtemplati fumū agrigētini incensam
ciuitatē suā existimauerūt defendēdeq; eius gratia dū tre-
pide recurrunt obuius eis qui insidiati iuxta muros erant
Et a tergo instatibus quos psecuti fuerāt in medio truci-
dati sunt. Viriatus disposito p occulta milite paucos misit
qui abigeret pecora socobrigēsū atq; illi vindicanda cum
frequentes pcurrissent simulatesq; fugam predatores
persequerentur deducti in insidijs cesiq; sunt. Scordici eq;
tes cum eraclea heduarū partii pñdīo ppositus esset. Lii-
cillus pecora abigere simulantes pucarunt eruptionem:
fugā deinde mentiti sequentem lucullum in insidijs dedu-
xerunt et octingentos cum eo milites occiderunt. Chares
dux atheniensium ciuitatem aggressurus littori, apposita
post quedā pñmontoria occulte habita classe ē nauibus ve-
locissimā pter hostilia pñdīa ire iussit, qua visa cū omnia
nauigia que pro custodia portus agebantur ad persequē-
dam euolassent. Chares indefensum portum cum reliqua
classe inuestus etiam ciuitatem occupauit. Barca dux peno-
rum in Sicilia lilibacum nostris terra mariq; obſidēibus
partem classis sue procul armatam iussit ostendi ad eius
conspicuum cum euolassent nostri ipse reliquis quas in oe-
culco tenuerat nauibus lilibaci portum occupauit.

LIBER TERTIVS

De simulatione regressus.

91

Cap. XI.

Hormio dux atheniensium cum depopulatus
 p esset agros Chalcidensium legatis eorum de
 ea requirentibus benigne respondit: et no-
 ste qua dimissurus illos erat finxit literas se-
 bi superuenisse ciuium suorum propter quas redeundum
 haberet ac paulum regressus dimisit legatos his omnia tu-
 ta et abisse phormionem renunciantibus. Chalcidenses spe-
 et oblate humanitatis et abducti exercitus remissa vr-
 bis custodia cum confestim phormion reuertisset prohibe-
 re inexpectata vim non potuerunt. Agesilaus dux lacede-
 moniorum cum phocenses ob sideret et intellexisset eos
 qui tunc presidio illis erant iam grauari belli incommo-
 do paululum regressus tanq; ad alios actus liberam occasio-
 nem recedendi his dedit: non multo post milite reducto de-
 stitutos phocenses superauit. Alcibiades aduersus Yzanti-
 cos qui se moenibus continebant insidias depositit: et si-
 mulato regressu incertos eos oppressit. Viriatus cu tridu-
 iter discendens confecisset idem illud uno die remensus se-
 curos segobrigenses et sacrificio tum maxime occupatos
 oppressit. Epaminondas mantinia cum lacedemonios in-
 subsidium hosti venisse animaduerteret: ratus posse lace-
 demonem occupari si clam illo profectus esse nocte crebros
 ignes fieri iussit: ut specie remanendi occultaret profe-
 ctionem. Sed a trans fuga proditus assecto exercitu lace-
 demoniorum itinere quidem quo portam petebat destitit.
 Idem tamen consilium conuertit ad mantinienses: eque en-
 ignibus factis lacedemonios quasi maneret frustratus per
 xl. milia passuum mantiniam reuertitur: eamq; auxilio de-
 stitutam occupauit.

Ex contrario circa tutelam obfessorum, de exercitada
cura suorum.

Cap. XII.

m iii

LVLII FRONTINI STRATAGEMA

Leibiades Athenis ciuitate sua à lacedemoijs
a obsessa veritus negligentiam vigilum denun-
cianit his qui in stationibus erant ut obserua-
rent lumen quod nocte ostensurus esset ex arce & ad con-
spectum eius ipsi quoq; lumina attollerent. In quo mune-
re qui cessasset penam passurū dum sollicite expectatur si-
gnum ducis per uigilatum ab omnibus & suspecte noctis
periculū evitatu est. Iphycrates dux atheniēsum cum pre-
fido Corinthum teneret & sub aduentū hostiū ipse vigi-
lias cicūiret vigilem quem dormientem viderat transfi-
xit cuspide: quod factum quibusdam tanq; seuum increpā-
tibus qualem inueni inquit talem dimisi. Epaminondas
thebanus idem fecisse dicitur.

De emitendo & recipiendo nuncio. Cap. XIII.

Omnes obseSSI in capitolio ad camillū ab exi-
r r lio implorandum miserunt pontium cominū
qui ut stationes Gallorū falleret per saxa tar-
peia dimissus transnato tyberi veios peruenit, & perpe-
trata legatione similiter ad suos rediit. Cāpani diligenter
romanis a quibus obseSSI erant custodias agentibus quen-
dam pro transfuga subornatū miserunt qui occultatā bal-
teo epistolam inuenta effugiendi cause occasione ad penos
pertulit: venatione quoq; & pecoribus quidā insuerunt
litteras membranis mandatas. Aliqui & iumentum in
aduersam partem insulerunt dum stationes transeunt
nonnulli interiore vaginarum inscripserunt. L. Lucullus
'crycenos obseSSos a Mythridate vt certiores aduentus sui
faceret cū presidijs hostiū teneretur introitus vrbis q;vnus
& angustus ponte modico insulam continentē iungit mi-
litē suis sciolum nandi & nautice artis peritum ius-
sit insidentem duobus inflatis vtribus litteras insutas ha-
bentibus. Quos ab inferiore parte duabus regulis inter se

distantibus commiserat ire septem milium passuum traies-
tum. Quod ita perite gregalis fecit ut cruribus velut gi-
bernaculis dimissis cursum dirigeret et procul visentes
qui in statione erant marina specie belue decipet. Hircius
consul ad decimum brutum qui mutine ab Anthonio obside-
batur litteras subinde misit plumbo scriptas quibus ad bra-
chium religatis milites scutellam amnem transnabat. Idem
columbis quas inclusas ante tenebris et fame affecerat
epistolas saeta ad collum religabat, easque a propinquuo inquad-
rum poterat moenibus loco emittebat: ille lucis cibaque autem
de altissima edificiorum petentes excipiebatur a bruto que eo
modo de omnibus rebus certior fiebat: utique postquam disposito
quibusdam locis cibo colubras illuc denolare instituerat.

De introducendis auxiliis et commeatibus sugge-
rendis.

Cap. XIII.

b Ello ciuili cum ategua urbs in Hispania populi=narum partium ob sideretur. Maurus iterrex tamquam

Cesarianus tribuni cornicularius vigiles quos
dam excitauit eis quibus aliquos euitans constantia falla-
cie sue per medias Cesaris copias presidium Pompei tra-
duxit Hannibale obidente Catilinum romani farinam do-
lijs secunda aqua vulturni fluminis demittebant ut ab ob-
sessis exciperetur, quibus cum obiecta per medium amne
cathena Hannibal obstitisset nuces sparsere, que cum aqua
ferente ad oppidum defluerent: eo commeatu sociorum ne-
cessitatem sustentauerunt. Hircius mutinensis ob sessis
ab Anthonio salem quo maxime indigebant cuppis con-
ditum per amnem saniturn intromisit: idem pecora se-
cunda aqua dimisit, que expecta sustentauerunt necessa-
riorum inopiam.

Quemadmodum efficiatur ut abundare videantur quae
deerunt.

Cap. XV.

m iiii

XVII FRONTINI STRATAGEMA.

Omani cū a gallis capitolii obsideret i extre-
ma iā fame panē in hostē iastauerunt cōsecu-
tiq; vt abundare cōmeatibus viderentur obsi-
dionē donec Camillus subueniret tollerauerunt. Athenien-
ses aduersus Lacedemonios idem fecisse dicuntur hi qui
ab Hannibale Cassilini obsidebant ad extremā famē perue-
nisse crediti cū etiā herbas alimentis eorū Hannibal sāpe
arato loco qui erat inter castra ipsius & mœnia preri-
pet semina in p̄paratum locum iecerunt; cōsecuti vt habe-
re viderent quo victū sustētarent usq; ad satorū puentū.
Reliqui ex variiana clade cum obsiderent quia defici fru-
mento videbātur: horrea tota nocte circunduxerunt: capti-
uos deinde precisis manibus dimiserunt: hi circūsidētibus
suis persuaserunt ne spem mature expugnationis repone-
rent in fame Romanorum quibus alimentorum ingens co-
pia superesset. Traces in arduo mōte obseSSI in quem hosti-
bus accessus non erat: collato viritim exiguo tritico aut
seo pauerunt pecora, & in hostiū p̄sidia dimiserunt: qui
bus exceptis occisiq; cum frumenti vestigia in visceribus
earum apparuissent opinatus hostis magnā vim tritici su-
peresse eis qui inde etiā pecora pascerent recessit ab obsi-
dione. Thrasibius dux milesiorū cum lōga obsidione mili-
tes sui angerentur ab haliate qui sperabat eos ad deditio-
nem fame posse compelli sub aduentū legatorum alliatis
frumentū omne in forum compellere iussit: & coniuiciis
sub id tempus institutis per totam urbem epulas prestitit
atq; ita persuasit hosti superesse ipsis copias q̄bus dūtur-
nam sustinerent obsidionem.

Qua ratione proditoribus & transfugis occur-
ratur.

Cap.XVI.

L·Marcellus cognito cōsilio Bathemolani q̄ cor-
c. rūpere ad defectionē populares studebat: et han-

nibali gratificabat q̄ illius beneficio curatus inter cānentes
santius. Ex captivitate remissus ad suos erat: quia
interficere eū ne supplicio eius reliquos cōcitaret Nolanoſ
nō audēbat acerſitū ad ſe allocutuſeſt, dicens fortiffimum
eum militē eſſe qđ anteā ignorasset: hortatusq; eſt vt ſecū
morareſt: Ex Juper verborū honorē equo quoq; donauit.
Qua benignitate nō illius tñ fidem, ſed etiā popularium
qui ex illo pendebat ſibi obligauit. Amilchar dux poenorū
cum frequenter auxiliares Galli ad Romanos transirent
etiā ex conſuetudine vt ſocij exciperetur ſibi fideliffimos
ſubornauit ad ſimulandā trāſitionē qui Romanos exipiē
endorum cauſa eorum progressos ceciderunt. Que ſoller-
tia Hamiltari non tantum ad pſentem pſuit ſuccēſſum ſed
in posterū pſtitit vt romanis veri quoq; trāſfuge forēt ſu-
pēcti. Hāno Carthaginensiū Imperator in Sicilia cum co-
periſſet Gallorum mercenariorū circiter quattuor mi-
lia conſpiraſſe ad tranſſugiendum ad romanos q̄ aliquot
mēſium mercedes non receperant animaduertere autē in
eos nō auderet meruſediſtiois: pmiſit plationis iniuriā
liberalitate penſaturū: quo nomine gratias agentibus gal-
lis per tempus idoneum datis pollicitis fideliffimū diſpē-
ſatorē ad otaciliū cōſulem mifit: qui tanq; rationib⁹ in-
teruersis tranſſugisſe nunciauit nocte proxima gallorum
quattuor milia que predatū forēt missa poſſe excipi. Ota-
cilius nec ſtatim credidit tranſſuge: nec tamē rem ſpernā-
dā ratus diſpoſuit in insidijs leſtiffimam manū ſuorum
ab ea galli excepti dupliciter Hannoniſ confilio ſatis fece-
runt: Ex romanos ceciderunt: Ex ipſi omnes (interfecl i-
ſunt. Hannibal ſimiſi confilio ſe à tranſſugis vltus eſt. Nā
cum aliquos ex militibus ſuis ſciret tranſſugisſe proxima no-
cte: nec ignoraret exploratores hostiū in caſtris ſuis eſſe:
palam pronunciauit non debere tranſſugas vocari ſoler-

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
tissimos milites qui ipsius iussu exierunt ad excipiēda ho-
stii consilia: auditis que pronunciauit rettulerunt explora-
tores ad suos. Tum compressi a romanis trāfuge: et am-
putatis manibus remissi sunt. Diodorus cum presidio Am-
phipolim tueretur et duo milia thracum suspecta habe-
ret que videbantur urbem direptura: mentitus est paucis
hostium naues proximo littori applicuisse easq; diripi pos-
se. Qua spē stimulatos thracas emisit: ac deinde clavis por-
tis non recepit.

De eruptionibus.

Cap. XVII.

Omani qui in presidio panormitanorū erat
veniente ad obsidionem Hasdrubale raro sex
industria in muris posuerūt defensores. Quo
rum paucitate contempta cum incautus muris succederet
Hasdrubal eruptione facta ceciderunt eum. Aemilius pa-
lus vniuersis liguribus improuiso adhortis castra eius si-
mulato timore militem diu continuit deinde fatigato iam
hostē a quattuor portis eruptione facta stravit cœpitq; li-
gures. Velus perfectus romanorum arcem tarentinorum
tenens misit ad Hasdrubalem legatos ut abire sibi inco-
lumi liceret: ea simulatione ad securitatem perductum ho-
stē eruptione facta cecidit. Gneus Pompeius circumcessos
ad dirrachium non tantum obsidione liberauit suos: verū
etiam post eruptionē quā opportuno et loco fecerat. Cæsarē
ad Castellū qđ duplici munitiōe instructū erat aude irru-
pentē exterior ipse circūfusus corona obligauit vt ille iter
eos quos obsidebat et eos q̄ extra circūnenerāt mediū nō
leue periculū et detrimentum senserit. Flavius fimbria
in Asia apud hildinacū aduersum filiū Mythridatis bra-
chiūs a latere ductis: deinde fossa in fronte percussa quie-
tum in vallo militem tenuit donec hostilis equitatus itra-
ret angustias munimentorum tunc eruptione facta sex mi-

lia eorum cecidit. Cæsar in gallia deletis ab Ambuo rege
 titurijs sabinij & cocte legatorum copijs cum a quinto Ci-
 cerone qui & ipse oppugnabatur certior factus cum dua
 bus legionibus aduentaret cōuersis hostibus metum simu-
 lauit: militesq; in castris que ampliora solito industria fe-
 cerat tenuit. Galli presumpta iam victoria velut ad pre-
 dam castrorum tendentes fossas implere & vallum de-
 trahere cœperunt: qua re prelio aptatos Cæsar emisso re-
 pente vndiq; milite trucidauit. Titurius sabinus aduer-
 sus gallorum amplum exercitum continendo militem in-
 tra munimenta prestit eis suspicionem metuentis: cuius
 augende causa perfugam misit qui affirmaret exercitum
 romanum in desperatione esse: ac de fuga cogitare. Barba-
 ri oblata victorie spe concitati lignis sarmentisq; se onera-
 uerunt quibus fossas completerent. ingētiq; cursu astra no-
 stra in colle posita petiuerunt: vnde in eos titurius vniuer-
 sas immisit copias: multisq; gallorum cefis plurimos in de-
 ditionem accipit. Asculani oppugnatuli oppidum Pōpeij
 cum paucos senes egros in muris ostendissent ob id secu-
 ros romanos eruptione facta fugauerunt. Numantini ob-
 sessi ne pro vallo quidem instruxerunt aciem: adeoq; se cō-
 tinuerunt ut popilio leuati fiducia fieret scalis oppidū ag-
 grediendi. Quo deinde suspicante insidias quia nec tunc
 quidem obsistebatur ac suos reuocante eruptione facta ad
 Hersos & descendentes aborti sunt,

De constantia obſefforum.

Ca. XVIII.

Omani affidēte mœnibus Hānibale ostētāde fidu-
 rie gratia ſupplemētū exercitibus, quo i hyſpania
 habebat diuera porta miferūt. Idē agrū in quo ca-
 ſtra Hannibal habebat defuncto forte domino venalem
 ad id precium licendo perduxerunt, quo is ager ante

IVLII FRONTINI STRATAGEMĀ
bellū venierat. Hi dū ab Hannibale obſiderentur & ipſi
obſiderent capuam decreuerunt ne niſi capta ea reuocare-
tur inde exercitus.

EXPLICIT LIBFR TERTIVS.

**SEXTI IVLII FRONTINI TRATA
GEMATVM LIBER QVARTVS INCI
PIT. PREFATIO.**

Vlta lectione cōquisitis Stratagematibus & nō
m. exiguo scrupulo digestis vt pmissum trium li-
brorū iplerem: si modo iplexi hoc exhibeo ea q̄
parū apte descriptioni priorū ad speciē alligata subiici vi-
debātur hæc erāt exc̄pla potius strategicon q̄ Stratagema
Quæ iccirco separauit q̄a q̄uis clara diuerte tñ erāt substā-
tie ne si q̄ forte in aliq̄ ex his icidissent similitudine idocti
prætermissa opinarent & sana velut residua expediēdi
fuit: in qua sicuti et ipse ordinem p sp̄s seruare conabor.

De disciplina.

Caput primum.

SCIPIO AD NUMANTIAM COR
ruptum superiorum ducū socordia exercitum
p. correxit dimisso ingēti lixarum numero re-
dactis ad minus quotidiana exercitatione mi-
litibus: quibus cum frequens iniungeret iter
portare complurium dierum cibaria imperauit, ita vt fri-
gora & hymbres pati vada fluminum pedibus traicere
assuesceret miles: exprobrante subinde imperatore timi-
ditatem & ignauiam frangente delicioris vſus ac parū
necessaria expeditioi vasa q̄ maxime nobiliter accidit. Ca-
io nemmio tribuno cui dixisse traditur Scipio mihi pauli
ſper tibi & reipu. ſemper neceſſariuſ nequaq̄ eris. Quin-

tus Metellus bello ingurtino similiter lapsam militū discēplinam pari severitate restituit: cum insuper prohibuisset alia carne q̄ assa elisa ve milites vti. Pyrrhus delectorū suo fertur dixisse tu grandes elige ego eos fortis reddam. Lucio flacco e. C. Varrone cōsulibus milites primo iure iurando facti sunt: antea enim sacramēto tantum modo a tribunis rogabātur. Cæterū ipsi inter se coniurabant se fit ge atq; formidinis cā nō abituros: neq; ex ordine recessiros, nisi teli petendi feriendive hostis aut ciuis seruādi caūsa. Scipio Africānus cum ornatū scutum elegantius cū iusdam vidisset, dixit non se mirari q̄ tanta cura ornasset in quo plus presidiū q̄ in gladio haberet. Philippus cū pri-
mum exercitūm constitueret vehiculorum vsum omnibus interdixit: equitibus non amplius q̄ singulos calones habe re permisit. Peditibus autem denis singulos qui molas e. funes ferrent in extiua exeuntibus. xxx. dierum farinam collo portari imperauit. Caius Marius recidendorum im-
pedimentorum gratia quibus maxime exercitus agmen oneratur vasa e. cibaria militum in fasciculos appta-
tas furcis imposuit: sub quibus e. habile onus e. facilis requies esset: vnde e. in prouerbii tractum est muli ma-
riani. Theagenes atheniensis cum exercitūm megaram du-
ceret potentibus ordines respondit ibi se daturum: deinde clam equites premisit, eosq; hostium specie impetum in so-
cios retorquere iussit. Quo facto quos cū habebat tanq; ad hostium occursum p̄pararent: permisit ita ordinari aciem ut quo quis voluisse loco cōsisteret cum inertissimus quis p̄ retro se dedisset: strenui autem in frōte prosiluissent vs quemq; inuenerat stantem ita ad ordines militie proue-
xit. Lisander Lacedemonius egressum via quendam ca-
stigabat: cui dicenti ad nullius rei rapinam se ab agmi-
ne recessisse. Respondit ne speciem quidem rapturi præ-

IULII FRONTINI STRATAGEMA.
beas volo. Antigonus cum suum filium diuertisse audisset in
eius domum: cui tres filie insignes specie essent: audio inquit
filius anguste habitare te pluribus dominis domum possidet
tibus hospitium laxius accipere: iussaque commigrare edidit
ne quis minor quinquaginta annos natus hospitio ma-
tris familias vteretur. Q. Metellus consul quis nulla lege
impediret quoniam in filium contubernalem perpetuum haberet ma-
luit tamen eum in ordinem herere. Publius Futilius consul cum
scdm leges in contuberno suo filium posset habere in le-
gione militem fecit. M. Scaurus filium quod in saltu tridem
tino loco hostibus cesserat in conspectum suum venire ve-
tuit: adolescens verecundia ignominie pressus mortem si-
bi concinxit. Castra antiquitus Romani certeque gentes pas-
sim per corpora cohortium velut mapalia constituere so-
liti erant: cum solos urbium muros noscet antiquitas. Pyr-
rbus epirotharum rex primus, totum exercitum sub eo=
dency illo continere instituit Romani deinde victo eo in capis
aruisin circuus urbe statuentum castris eius potiti et ordi-
natione notata paulatim ad hanc usque metationem que
nunc effecta est peruererunt. P. Nasica in hibernis quis clas-
sis usus non esset necessarius: ne tamen desidia miles cor-
rumperetur: aut per ocium licentiam socijs iniuriam infer-
ret naues edificare instituit. M. Cato memorie tradidit in
furto comprehensis inter cohortes dextras esse prae-
fatas: aut ut simile eius adiuvertere noluissent in principes
sanguinem missum. Clearcus dux Lacedemonium exercitui
dicebat imperatorem potius quam hostem metui debere: signi-
ficans eos qui in prelio dubiam mortem timuissent certus
si deseruissent manere supplicium. Appiij Claudij sententia sena-
tus eos qui a Pirrho rege epirotharu capti: et postea re-
missi erant equites ad peditum redegit: ad levam armatu-
ram oibus extra vallum iussis donec tendere bina hostium

spolia singuli referrent. O. Tacilius Crassus consul eos & ab Hannibale sub iugum missi redierat tendere extra val lum iussit ut immisiti assuererent periculis: & aduersus hostem audaciores fieret. P. Cornelio nasica decimo Iunio cōsul qui exercitū deseruerat dānato virgis cesi publice venierunt. Domicius corbulo in armœnia duas alas et tres cohortes que ad castellum initio hostibus cesserent extra vallum iussit tendere donec assiduo labore & prospereis excursionibus redimerent ignominiam. Aurelius corta consul cum ad opus equites necessitate cogente iussisset accedere: eorumque pars detractasset imperium questus apud censores effecit ut vocarentur a patribus: deinde optinuit ne eis præterita aera procederent. Tribuni quoque plebis de eadem re ad populū pertulerunt, omniūque consensu stabilita disciplina est. Q. Metellus macedonicus in hispania quinq̄ cohortes quae hostibus cesserant testamentū facere iussas ad locum recuperandū remisit: minatus nō nisi post victoriam receptū iri. P. Valerio cōsuli senatus præcepit exercitū ad sirim victum ducere seruū: ibique castra munire: & hiemē sub tentorijs exigere: Senatus cū turpiter fugati eius milites essent: decreuitne auxilia ei submitterant nisi captiis eius legatiōibus quae punico bello militiā detractauerant: aut in siciliam velut relegatis per. viij. annos ordeum ex senatus consulto datum est. L. Piso cum titium prefectū cohortis quæ loco fugitiuis cesserat cincto toge præciso soluta tunica nudis pedibus in principijs quotidie stare dum vigiles venirent iussit coniuijs & balneo abstinere. Silla cohortem & centuriones quorum stationes hostis præris perat galeatos & distinctos perstare in principijs iussit. Domicius Corbulo in armœnia emilio rufo pfecto eque & ab hostibus cesserat: et parū istructā armis ala habebat veſimēta p. lictore scidit: eidēque ut erat fedato habitu p. stare i.

IVLII FRONTINI STRATAGEMA
principijs donec mitterentur imperauit. Atilius regulus cū
ex samnio in lucernā trāsgrederet: exercitusq; eius obuijs
hostibus aduersus esset: opposita cohorte iussit fugientibus
p'defectoribus cedi. Cotta consul in Sicilia valeriu nobilē
tribunum militum ex gente valeria virgis animaduertit.
Idem p. Aurelium sanguine sibi iunctum quē obsidioni li
pararū ipse ad auspicia repetenda messanam trāsiturus p
fecerat. Cū agger incēsus & capta cāstra essent virgis cesū
innumerū gregaliū peditū referri: & muneribus fungi
iussit. Fulvius Flaccus cōsul fuluiū fratre suū q'a legionē ī
q' tribunus militū erat, in iussu cōsulis dimiserat à senatu
mouit. Marius Cato ab hostili littore ī quo p aliquot dies
manserat cum tardato profectiōis signo classem soluisset:
& relicta ē militibus quidam alta voce & gestu expostu
laret vti tolleretur: circumacta ad littus vniuersa classe cō
prehensum supplicio affici iussit: & quem occisuri per
ignominiam hostes fuerant exemplo potius impendit. Ap
pius Claudius ex his qui loco cessarent decimum quēq; mi
litē sorte ductum fuste percussit. Fabius Rullus consul ex
duabus legionibus qua loco cesserant sorte ductas in con
spectu militum securi percussit. Aquirius ternos ex centu
rijs quorum statio ab hoste perrupta erat securi percussit.
Narcus Anthoniūs cum agger ab hostibus incensus esset
ex his qui in opere fuerant duarum cohortium militem
decimauit: & in singulos ex his centuriones animaduertit
legatum cum ignominia dimisit: reliquis ex legione ordeū
dari iussit. In legionem quæ regium oppidum iniussu di
cis diruerat: animaduersum est ita. vt quatuor milia tradi
ta custodie necarentur. præterea senatus consulto cautū est
nequem ex eis sepeliri vel lugere fas esset. Lucius Papia
rius cursor dictator fabium rutilianum magistrum equi
tum q' aduersum dictū eius quāvis prospere pugnauerat
virgis

virgis poposcit cesum securi p̄cūssurus: nec cōtentioni aub
præcibus militū concessit aīaduersionem: eumq; profugien
tem Romam persecutus est: nec ibi quidem remissionem
prius supplicij metu q̄ ad genia eius & fabius cum pa
tre prouolueret: & pariter senatus ac populus rogarerent.
Manlius cui imperioso postea cognomen fuit filium q̄ is
contra edictū patris cum hoste pugnauerat q̄uis victorem
incōspectu exercitus virgis cesum securi p̄cūssit Mālius fe
lius exercitu p̄ se aduersus virgis patrem seditionē para
te negauit tanti esse quenq; vt propter illum disciplina cor
rumpereetur: & obtinuit vt ipsum puniri paterentur. Q.
Fabius Maximus transfugarum dextras præcidit. C. Cu
rio consul bello dardanico circa dirachium cum ex qnq; le
gionibus vna seditione facta militiam detractasset: securis
ramq; se temeritatē ducis i expeditionem asperam & in
sidiosam negasset: quatuor legiones eduxit armatas: &
consistere omnibus detectis armis velut in acie iussit, post
hac seditionem legionem inermem pcedere distinctāq; in
conspectu armati exercitus stramenta coagit secare: poste
ro autē die similiter fossam distinctos milites facere: nullis
q; præcibus legionis ab eo impetrari potuit ne signa eius
sumitteret: nomēq; aboleret: milites autē in supplementum
ceterarū legionū distribueret. Q. Fulvio Appio Claudio cō
sulibus milites ex pugna canesi in Siciliā a senatu relegati
postulauerūt a cōsule Marcellō ut in pliū ducerent. ille sena
tū cōsuluit: senatus negauit sibi placere cōmitti his repu
quā deseruissent. Marcellō tñ permisit facere q d̄ videret
dum ne quis eorum munere vacaret, ne he donaretur, ne
ue quod premium ferret aut in Italiam reportaret dum
peni in ea fuissent. Salinator consularis damnatus est a
populo q̄ prædam non equaliter diuiserat militibus. Cū
ab liguribus in prælio Quintus petilius consul interfectus

IULII FRONTINI STRATAGEMA:
esset decreuit senatus ut ea legione in cuius acie cōsul erat
occisus: tota in frequens referretur stipendium ei annum
non daretur: aereaq; reciderentur.

De effectu discipline.

Caput. II.

Buti & Cassij exercitus memorie proditū est
b bello ciuili cū vna per macedoniā iter facerant
priorq; Brutus ad flum in quo pontem iungi
oportebat puenisset. Cassij tñ exercitum & in efficiendo
pōte & in transitu maturādo pcessisse. Qui vigor disci-
pline effecit ne solum in opibus verum & in summa bel-
li pstant Cassiani brutianos. Caius Marius cum faculta-
tē eligendi exercitus haberet: ex duobus qui sub Rutilio: et
qui sub Metello ac postea sub seipso meruerant Rutilianū
quendam minorē quia certioris dilcipline arbitrabatur
præoptauit. Domitius corbulo duabus legiōibus & paucis
auxilijs disciplina correpta partbos sustinuit. Ale-
xander macedo. xl. milia hominum iam inde à Philippo
patre disciplinæ assuefactis orbem terrarū aggressus in
numerā hostium copias vicit. Cyrus bello aduersus pera-
jas. xiiij. milibus armatorum vniuersas difficultates supe-
rauit. Epaminondas dux Thebanorum. iiiij. milibus homi-
num ex qbus. cccc. tantum equites erant lacedemoniorum
exercitum. xxiiij. milium peditū: equitum mille sexcento-
rum vicit. A. xiij. milibus græcorum qui numerus in auxi-
lijs Cyri aduersus Artaxerxem fuit centū milia barbarorū
prælio superata sunt. Eodem græcorum prælio. xiij. mili-
bus amissis ducibus redditus sui cura vni ex corpore suo
Xenophonti atheniensi demadata p iniqua & incognita
loca incolumia reuersa sunt: Xerxes à. ccc. lacedemoniorū
ad Hermopylas vexatus cum vix eos consecisset hoc se de-
cæptum aiebat, q multos quidem homines haberet: viros
autem discipline tenaces nullos.

Arcum Catonem viuo eodem quo remiges com
m tentū fuisse traditur . Fabricius cum cyneas le= gatus Epyrotarum grande pōdus auri dono ei=daret: nō accepto eo dixit malle se habentibus id impare q̄
habere. Attilius regulis cū summis rebus præfuisse adeo
pauper fuit vt se coīugem liberosq; tolleraret agello quā
colebat per vnum villicū: cuius audita morte scripsit sena=t
tui de successore destitutis rebus obitu servi necessariam
esse p̄sentiam suā. Cneus Scipio post res prospere gestas in
hyspania in summa paupertate decepit: nec ea quidem re= lista pecunia quae sufficeret in dotem filiarum quas ob in= opia publice dotavit senatus. Idem præstiterunt athenien=s
ses filij Aristidis post amplissimā rerum administratio=n
nem maxima paupertate defuncti. Epaminondas dux i he= banorū tante abstinentiae fuit vt in suppellestili eius præter
denum q̄ verū vnicū nihil inueniretur. Hannibal surge= re de nocte solitus ante noctem nō requiescebat: crepusch= lo demum ad coenam vacabat: neq; amplius q̄ duobus le= tis discum bebat apud eum. Idem cum sub Hasdrubale
Imperatore militaret plerūq; super nudam humum sagu= lo tectus somnos capiebat. Emilianum Scipionem traditur
in itinere cum amicis ambulantem accepto pane vesci soli= tum. Idem q̄ de Alexandro macedone dicitur. Massinif= sam nonagesimum etatis annum agentem meridie ante ta= bernaculū stantē vel ambulantē capere solitum cibos legē= mus. C. Curius cum victis ab eo sabinis ex senatus cōsulto
ēpliaret ei modus agri quē cōsumati milites accipiebat gre= galū portione cōctus fuit: malū ciuc̄ dices cui nō eēt id qđ
cateris satis : vniuersi quoq; exercit⁹ notabilis sepe fuit cō= tinentia sicut eius qui sub Marco Scauro meruit. namq;
n. ii

IVLII FRONTINI STRATAGEMĀ
memorie tradidit Scurus pomiferā arborem quā in pe-
de castrorum fuerat complexa metatio postero die abeun-
te exercitu intactis fructibus relicta: auspicijs imperato-
ris Cæsaris Domitianī Augusti Germanico bello quod in
Illiū civilis in Gallia mouerat lingonum opulentissima ci-
uitas que ad ciuilem descinerat cū adueniente exercitu Cæ-
sarī populationem timeret q̄ contra expectationem in-
uiolata nihil ex rebus suis amiserat ad obsequium redacta
Septuaginta milia armatorum tradidit ei. L. Mumius qui
Corintho capta non Italiam solum etiam provinciam tā-
bulis statuisq; exornauit: adeo nihil extantis manubijs in
suum conuertit ut filiam eius inopem senatus ex publico
dotauerunt.

De iusticia.

Cap. III.

Amillo phaliscos obsidenti ludi magister libe-
ros phaliscorum tanq; ambulandi causa extra-
murum eductos tradidit: dices repetendis eis
obsidibus necessario ciuitatem imperata facturā. Camillus
non solum spreuit perfidiam, sed et restrictis post terga
manibus magistrum virgis agendum ad parentes tradi-
dit pueris adeptus beneficio victoriā quā fraude nō cōci-
pierat. Mā phalisci ob hāc iustitiā spōte ei se dediderūt. Ad
fabriciū ducē Romanorū medicus Pyrrhi epirotharum re-
gis peruenit pollicitusq; est daturū se Pyrrho venenum si-
merces sibi in qua opere preciū foret cōstitueret. Quo fa-
cinore fabricius ægere victoriā suam non arbitratus re-
gi medicum detexit: atq; ea fide meruit ad appetendam
amicitiā romanorum compelleret pyrrhum.

De constantia.

Cap. V.

Neus Pōpeius minātibus direpturos pecunia
militibus que in triūpho ferret: seruilio &
glaucia cohortatibus ut diuideret eā ne sedi-

tio fieret: affirmavit nō triūphaturū se potius, sed moritū
 rū q̄ licetie militū succumberet. Castigatisq; oratiōe graui
 laureatos fāscē obiecit vt ab illorū īciperēt direptiōe: eaq;
 iniuria rededit eos ad modestiā. G. Cāesar seditiōe i tumul
 tu cūiliū armatorū maxiētū timētibus animis legionē to
 tā exauctorauit ducib; securi percussis: mox eos quos
 exauctorauit ignominia deprecātes restituuit & optimos
 milites habuit. Postumius consularis cohortatus suos cum
 interrogatus esset a militibus quid imperaret: dixit vt se
 imitarentur: & abrepto signo hostes primus inuasit: quē
 secuti victoriā adepti sunt. Et Marcellus cū in manus gal
 lorū imprudēs incidiisset, circūspiciēde regionis qua euade
 ret causa equū in orbē flexit deinde cū omnia esse infesta
 vidisset p̄catus deos in medios hostes irrupit: qbus inopi
 nata audacia perculsis ducē quoq; eorū trucidauit atq; vbi
 spes salutis vix superfluerat inde opima retulit spolia. L.
 Paulus admisso ad cānas exercitu offerēte equū lētulo quo
 fugeret supesse cladi q̄q nō p ipsū cōtracte noluit: sed i eo
 saxocui se vulneratus adclauerat p̄sedit dōec ab hostibus
 oppressus cōfoderetur Varro collega eius vel maiore con
 stātia post eandē cladē vixit: gratieq; ei à senatu & popu
 lo acte sunt q nō desperasset rem p̄nō aut vite cupiditate
 sed reip. amore se superfluisse reliquo etatis sue tēpore ap
 probauit. Nā & barbā capillūq; submisit: & postea nūq;
 recubās cibū cœpit: honoribusq; cū ei deferrentur à popu
 lo renūcianit dicens: felicioribus magistratibus reip. opus
 esse. Sempronius Tuditianus & G. Octavius tribunūlīmī
 litū omnibus fusis ad cānas cū in minoribus circūsideren
 tur suaserunt cōmilitonibus vt stringerēt gladios & per
 hostium presidia erumperent secum id sibi esse animi
 etiā si nemini ad erūpēdū audacia fuisset affirmātes de cū
 itantibus. xij. omnino equitibus vel peditibus qui comitari

EVLIT FRONTINI STRATAGEMA.
substinuerat repertis incolumes canisū puerunt. C. Fo-
teius Crassus in hyppania cum tribus milibus hominum
predatū profectus: locoq; iniquo circuuentus ab hasdruba-
le ad primos tantū ordines relato consilio incipiēt nocte:
quo tempore minime expectabatur per statioes hostium
erupit. Publius deciutribunus militū bello samnitico Cor-
nelio consule iniquis locis deprehēso ab hostibus suasit ut
ad occupandum collem qui in propinquuo erat modicāma-
num mitteret. seq; ducem his qui mittebantur obtulit ad
uocatus in diuersa hostis emisit consulem. Decium autē cin-
xit obseeditq; illas quoq; angustias nocte eruptione factā
cum eluctatus esset Decius incolumis cum militibus con-
suli accessit. Idem fecit sub Atilio Calatino consule, cuius
varie traduntur nomina aliij laberium: nonnulli cedicum
q; plurimi Calphurnium flammā vocitatum scripserunt
hic cum demissum in eam vallem videret exercitum cuius
omnia latera que superiora hostis insederat depoposcit: et
acepit a consule trecentos milites quos hortatus ut virtus
te sua exercitum seruarent in medium vallem decucurrit
ad opprimendos eos vndiq; descēdit hostis: longoq; et aspe-
ro prelio retentus occasionem consuli ad extrahendū ex-
ercitū dedit. G. Cæsar aduersus Germanos & regē Ario-
nistum pugnaturus confusior animis pro concione dixit
nullius se eo die opera nisi decime legionis usursum. Quo
assecutus est ut & decumanitāq; precipue fortitudinis
testimonio concitarentur: & cæteri pudore ne pœnes alios
gloria virtutis esset. Lacedemonius quidam nobilis Phi-
lippo denunciante multis se prohibiturum nisi ciuitas si-
bi traderetur: non inquit & pro patria mori nos prohi-
bebit. Leonidas lacedemonius cum dicerentur per se sagis-
tarum multitudine nubes esse facturi fertur dixisse melius
in umbra propugnabitus. C. Elius pretor urbanus chna

eis dicenti p̄ius in capite insedisset & aruspices respon= dissent dimissa aue hostium victoriam fore necata po= pulum romanum superiorem ac celium cum familia periturum non dubitauit dare pecuniam qua nostro exer= citu vincente ipse cum. xiiij. celis ex eadem familia in pre= lio est occisus. bunc quidam non celium sed lelum fuisse. & Lelios non celios perisse credunt. P. Decius primo pa= ter postea filius in magistratus se pro rep. deuouerunt: ad= missisq; in hostem equis adepti victoriam patrie contule= runt. Publius Crassus cum bellum aduersus Aristonicum in asia gerens inter eliam & mirrbinam in hostium co= pias incidiisset viuisq; abduceretur execratus in consule Romano captiuitatem virga qua ad equum eratvus Thra= ci a quo tenebatur oculum eruit atq; ab eo per dolorē cō= citato transuerberatus dedecus seruitutis ut voluerat ef= fugit. M. Cato censorij filius in acie decidente eque prola= psus: cum se recollegisset animaduertissetq; gladium exc̄= disse vagina veritus ignominiam rediit in hostem: ex eo= q; aliquot vulneribus recuperato gladio demum reuersus est ad iuuos Petilini a penis obfessi parētes et liberos ppter in opia eiecerūt: ipsi corijs madefactis & igne siccatis fo= liisq; arborū & oī genere animaliū vitā trahētes. xi. men= ses obſidionē tollerauerunt. Hyspani cū frabescēse oīa eadē passi sunt: nec opoidū hirculos tradiderunt. Casilini obſi= dēte Hānibale tātā in opia p̄pessi sunt ut cētū denarijs mi= rē veniūsse pditū memorie sit eiusq; vēditorē fame p̄iūſſe ēmporē aut vixisse, fidē tñ seruare Romanis perseuera= herunt. Cicicum cū oppugnaret Mythridates captiuios eius vrbis pduxit. ostēditq; obfessis arbitratus futurū vt mi= feratione suorū compelleret ad deditiōnem oppidanos: at illi cohortati ad patiendum fortiter mortem captiuios ser= uare Romanis fidem perseuerauerunt Eginenses cū a via

IVLII FRONTINI STRATAGEM A.

shotis liberi & coniuges cederetur: preoptauerunt specta
re suppicia pignorum suorum q; a Romanis deficere Nu
mantini ne sederent fame mori prefixis foribus domum
Iuarum maluerunt.

De effectu & moderatione.

Cap. VI.

Vintus Fabius hortate filio ut locū idoneum
q paucorum iactura caperet. Vis ne iquit tu ex
illis paucis esse Xenophon cum equo vehere
tur: & pedites iugum quoddam occupare iussisset vnum
ex eis obmurmurantemq; diceret facile tam laboriosa se-
dentem imperare desiluit: & gregalē equo imposuit: cur
suq; ipse pedestri ad destinatum iugum contendens: cuius
facti ruborem cum perpeti miles non posset irridentibus
commilitonibus sponte descendit Xenophontem vix uni-
uersi ppulerunt: ut cōscēderet equū: et labore suū in necessa-
ria duci munera reseruaret. Alexander cum hieme duceret
exercitum residens ad ignem recognoscere pretereuntes co-
pias coepit: cumq; cōspexit quēdā prope exanimatū fri-
gore cōsidere loco suo iussit, dixitq; ei si in persis natus es-
ses in regia sella sedisse tibi capitale foret: in Macedōia na-
to conceditur Diuus Augustus Vespasianus cum quendam
adolescentem honeste natum militie inhabilem angustia-
rum rei familiaris causa eductum ad longiorem ordinem
rescisset censu constituto honesta missione exauctorauit.

De varijs consilijs.

Cap. VII.

Aesar] dicebat idem esse sibi cōsiliū aduer-
sus hostem q d plerisq; medicis contravitia
corporū fame potius q ferro superādi. Do-
mitius corbulo dolabra. i. operibus hostē vincendū esse di-
cebat. L. Paulus īperatorē senē moribus dicebat esse opor-
tere. significans moderiora sequēda cōsilia. Scipio Aphri-
canus fertur dixisse cum eum parum quidā pugnacē dice-

rent: imperatorem me mater non bellatorem peperit. Co-
Marius Teutono p̄uocati eū & postulati vt prodiret re-
spondit. Si cupidus mortis esset laqueo eum vitam posse
finire: cumq; demonstraret ei gladiatorem contempte sta-
ture & prope exacte etatis obiecit ei dixitq; si eū superas-
set cum victoria congressurum. Quintus Sertorius expe-
rimento didicerat se imparem vniuerso romanorum ex-
ercitu vt barbaros quoq; inconsulte pugnam deposcentes
doceret: adductis in conspectum duobus equis eorum pre-
ualido alteri: alteri admodum exili: duos admouit iuue-
nes similiter electos robustum & gracilem robustiori im-
perauit equi exilis vniuersam caudam abrum pere graci-
li autem valentioris per singulos pilos vellere. Cūq; graci-
li successisset quod imperatum erat validissimus cum in-
firmi equi cauda sine effectu luctaretur naturam (inquit)
Sertorius romanorum virium per hoc vobis exemplum
ostendi milites insuperabiles sunt vniuersos aggredienti
eos lacerabit & carpet qui per partes attentauerit. Va-
lerius leuin us consul cum intra castra sua exploratorem
hostium deprehendisset: magnamq; copiarum suarum fi-
duciam haberet: circunduci eum iussit terrendiq; hostis
missa exercitus suos visendos speculatoribus eorum quo-
tiens voluissent patere. Celius primipilaris qui in Germa-
nia post Valerianam cladem obfessis nostris pro duce fuit
veritus ne barbari ligna que congesta erant vallo admo-
herent & castra eius incenderent: simulata lignorum ino-
pia missis vndiq; quiefa furarentur effecit: vt Germani
vniuersos trūcos amolirent. Gn. Scipio bello nauali āpho-
ras pice & teda plenas in hostium classem iaculatus est:
quarum iactus & pondere foret noxius: & diffunden-
do que continuerant alimentum prestarent incendio. Han-
nibal regi antiocho mōstrauit: vt in hostium classem va-

IVLII FRONTINI STRATAGEMA.

scula iacula retur viperis plena: quarum metu perterriti milites a dimicione: & nauticis ministerijs impedirentur. Idem fecit iam cedente classe sua præfias. Marcus porcius impetu in classem hostium cum transiluisse deturbatis ex ea penis eorumq; armis et insignibus inter suos distributis multis naues hostium quos sociali habitu se fellerat mersit. Athenienses cum subinde a lacedemonijs infestarentur diebus festis quos sacros manerue extra urbem celebrabant omnium quidem colementis imitationem expresserunt armis tantum & veste celatis peracto ritu suo non statim athenas reuersi, sed protinus raptim acto. Lacedemonium versus agmine eo tempore quo minime timebantur agrum hostium quibus subinde prede fuerant vltro depopulatis sunt. Cassius onerarias nauis non magni ad alios usus accensas opportuno vento in classem hostium misit & incendio eam consumpsit. M. Licinius fuso hasdrubale. hortantibus eum quibusdam ut hostem ad internitionem persequeretur respondit aliqui et supersint qui de victoria nostra hostibus nuncient. Scipio Africanus dicere solitus est hosti non solum dādam esse viam ad fugiendum, sed etiam muniēdum. Pericles Atheniensis affirmauit in columnes futuros hostes si deponerent ferrum: eisq; obsecutis conditionibus vniuersos qui in sagulis ferreas fibulas habuissent interfici iussit Hasdrubal subigens dolum numidarum causa ingressus fines eorum resistere parantibus affirmauit ad capiendos se venisse elephantos quibus ferax est numidia, vt per hoc permettarent poscentibus promisit: & ex ea persuasione aduocatos adortus sub leges redigit. Alcetas Lacedemonius vt Thebanorum cōmeatum facilius ex inopinato aggredieretur: in occulto paratis nauibus tanq; vnam omnino haberet triremen vicibus in eam remige exercebat. quodam deinceps

de tempore omnes naues in Thebanos transnauigates im-
misit & commeatibus eorum potitus est. Ptholemeus ad
herus predicam exercitu preualentem ipse inuaidus,
omne pecudum genus religatis ad tergum que traherent.
Carpentis agendum per paucos curauit equites : ipse pre-
gressus cum copijs quos habebat effecit ut puluis quem
pecora excitauerant speciem magni sequentis exercitus
moneret, cuius expectatione territum vicit hostem. Mi-
ronides Atheniensis aduersus Thebanos equitatu pre-
ualentes pugnaturus in campis suos edocuit manenti-
bus esse spem aliquam salutis : cedentibus autem perni-
ciosissimum. Qua ratione confirmatis militibus victo-
riam consecutus est. L. Pinarius in Sicilia presidio hen-
ne prepositus claves portarum quas penes se habebat re-
poscentibus magistratibus hennensium quod suspectos
eos tanquam transitionem ad poenum pararent habebat:
petijt vnius noctis ad deliberationem spaciun: indicataq;
militibus fraude Græcorum cum precepisset ut parati
postera die signum erpectarent: prima luce assistentibus
militibus redditurum se claves dixit si idem omnes hen-
nenses censuissent: ob eam causam vniuersa multitudine
connoceta in theatrum & idem flagitante manifesta de-
ficiendi voluntate signo militibus dato vniuersos hennen-
ses cecidit. Iphycrates dux Atheniensium classem suam
hostili habitu instruxit: & ad eos quos suspectos habe-
bat inuestus cum effuso studio exciperetur deprehensa eo-
rum perfidia oppidum dirupit. Tigracuſ cum edixisset
futurum ut ex volonum numero fortibus libertatem da-
ret ignaos crucibus officeret: & quatuor milia ex his
quia segnius pugnauerant metu pene in quendam muni-
tum collem coiffent misit qui eis dicerent totum sibi exer-
citum volonum viciſſe: videri quod hostes fugiſſent, &

IULII FRONTINI STRATAGEMA.
sic eos & sua fide & ipsorum metu exsolutos recepit. Hannibal post prælium quo ingentem cladem ad trasimenum Romani acceperunt cum sex milia hostium interposta pactione in potestatē suam redigisset socios latini nomine benigne i ciuitates suas dimisit dictitans se Italie libera de causa bellum gerere: eorumq; opera aliquot populos in dditionem accepi. Mago cum locri obsideretur a crissino classis nostre præfecto diffudit ad Romana castra rumorem Hannibalem cesum Marcello ad liberados obsidiōe locros venire, clā deinde eq̄tes emissos iussit a mōtibus q; in conspectu erant se ostendere. Quo facto effecit ut crissinus Hannibalem adesse ratus cōscenderet naues ac fugeret. Scipio emilianus ad numātiā oībus nō cohortibus tñ: sed centurijs sagittarios et funditores interposuit. Pelopidas Thebanus cum a thessalis in fugā versus flumē in quo tumularium fecerat pontē liberasset: ne sequentibus hostibus idē transitus maneret nouissimo agmini præcepit incēderent pontem. Romani cum cāpanis equitibus nullo modo pares essent. Q. Neuius Centurio in exercitu Fuluij glaci proconsulis excogitauit vt delectos ex toto exercitu qui velocissimi videbantur: & mediocris stature erāt parvus non amplis & galeiculis gladiisq; ac septenis singulos hastis quaternorum circiter pedum armare, eosq; adiunctos equitibus inberet usq; ad menia prouehi: deinde ibi positis nostris equitibus incipere inter hostium equitatum præliari. Quo facto vehementer: & ipsi campani afflitti sunt & maxime equi eorum: quibus turbatis prona nostris victoria fuit. P. Scipio in Lidia cum die ac nocte hymbre continuo vexatum exercitum Antiochi videret: nec homines tantum aut equos deficere, verum arcus quoq; madentibus neruis inhabiles factos exhortatus est fratrem ut postero quis religioso die committeretur prælium: quam

Sententiam secuta victoria est. Catonem' vastantem Hispāniām legati ille igitum qui sociorum populus erat adie= runt oraueruntq; auxilia: ille ne aut abnegato adiutorio socios alienaret: aut deducto exercitu vires minueret ter= tiam partem militum cibaria parare & naues ascendere iussit: dato præcepto vt cuncti ventos retro redirent: præce= dens interim aduentantis auxiliū rumor vti ille igitur excē= tanit animos: ita hostium consilia discussit. C. Cæsar cum in= partibus Pœrianis magna equitum Romanorū esset ma= nus: eaq; armorū sciētia milites conficeret: ora oculosq; eo= rum gladijs peti iussit: & sic aduersam faciem cedere coe= git. Locri cum à Sempronio gracco collocatis signis vrge= rentur vniuersas copias cinxere plaustris quæ impleuerāt fortissimis viris muliebri veste testis. Sempronium quo= q; tanq; aduersus feminas audencius ad obsidēdos hostes consurgentem: hi qui in plaustris erant aggressi fugauerūt Eumenes Sardianus ex successoribus Alexādri in castello quodam clausus quo exercere equos nō poterat: certis quo= tidie horis ita suspendebat vt posterioribus pedibus innī= xi prioribus alleuatis cum naturalem assistendi appetunt consuetudinem ad sudorem vimq; crura iactarent. Mar= cus Cato pollicentibus barbaris duces itinerum & insu= per presidium si magna summa eis promitteretur non di= bitauit polliceri: quia aut victoribus ex spolijs hostilibus poterat dare. aut victis exsoluebatur promissio. Q. Maxē= mius transfugere ad hostes volentem statilium nobilē cla= re opere equitem vocari ad se iussit: eiq; excusauit q; inui= dia commilitonum virtutes illius ad id tempus ignoras= set. Tum donato ei equo pecuniam insuper largitus obti= nuit: vt quem ex conscientia trepidum accersierat letum dimitteret: & ex dubio in reliquum non minus fidentem quā fortē haberet equitē. Philippus cum audisset piciam

IULII FRONTINI STRATAGEMA.
quendam bonum pugnatorem alienato sibi & tres filias
inops vix aleret: nec a rege adiuuaretur: monentibus qui
busdam uti eum aueret: quid si inquit parcer aegram cor-
poris haberet absciderem potius q̄ curare. deinde familia
riter secreto elicitū pitiā accepta difficultate necessitatum
domesticarum pecunia instruxit: ac meliore fidelioremq̄
habuit q̄ habuerat anteq̄ offenderet. **T. Quintius Crispinus**
post infamiam aduersus penos dimicationem qua col-
legā Marcellum amiserat: cum comperisset potitum anulo
interfecti Hannibalem litteras circa municipia totius Ita-
liae dimisit ne crederent epistolis si quae Marcelli anulo ob-
signate perferrentur: monitione consecutus est ut Salapia
& aliae vrbes frustra Hannibalis dolis temptaretur. Post
Cannensem cladem percussis ita Romanorum animis ut
pars magna reliquarum nobilissimis auctoribus deserē
de Italiae iniret consilium. **Publius Scipio** adolescens admo-
dum impetu facto in eo ipso in quo talia agitabant ceteri p-
nuncianit manu se sua interfecturū nisi qui iurasset non
esse sibi mentem destituēde reipub. Cumq; ipse se primus
religione tali obligasset stricto gladio mortem vni ex pro-
ximis minatus nisi acciperet sacramentū: illum metu: cete-
ros etiā exemplo coegerit ad iurandum. **Volscorū** castra cum
ppe a virgultis silua q; posita essent, Camillus ea omnia
quaē cōceptum ignē vsq; in vallum perferre poterant incē-
dit: & sic aduersarios exuit castris. **P. Crassus** bello socia-
li eodē modo ppe cum copijs omnibus interceptus est. **Q.**
Metellus in Hispania castra moturus cū in agmine milites
contineret se intra castra Hermocrates detentos eos poste-
ro die habilioribus iam suis tradidit bellūq; cōfecit. Mil-
tiades cū ingentem persarum multitudinem apud Maras-
thonem fudisset athenienses circa gratulationē morātes cō-
pulit ut festinarent ad opem vrbi ferendā quam classis

persarum petebat. Cumque præcurrisset impletissetq; mœnia armatis: perse rati ingentē esse numerū atheniensium. & alio milite apud Marathonem pugnatum alio pro misris suis opponi circuastis extemplo nauibus asiam repetierunt. Pisistratus atheniensis cum exceperisset megarensium classem qua illi ad eleusin noctu applicuerant ut operatas cereris sacro feminas atheniensium raperent magnaq; edē tacebat eorum ultus esset suos: eademq; quæ ceperat nauigia athenensi milite compleuit quibusdam matronis habitu captiuorum in cōspectu locatis. Qua facie decepti Magareses tanq; suis & cum successura nauigantibus effuse obuij inermesq; rursus oppressi sunt. Conon dux atheniensium vista classe persarum apud insulā Cypron milites suos captiuis armis induit & eisdem barbarorum nauibus ad hostem nauigauit. In pamphiliam apud flumen Eurimedunta persequi & nauigia & habitum superstantium agnoscerent nil cauerunt. Subito itaq; oppressi eodem die & nauali, & pedestri prelio victi sunt.

FINIS.

AELIANI DE INSTRVENDIS ACIE-
bus opus ad Diuū Hadrianū: à Theodoro Thessalonicense
latinum factum ex Antonio Panormite Alphonsi Regis
præceptor i dicatum.

PREFATIO.

Scientiam græcis acierum instruendarum so-
litam Diue Hadriane: quam ab homeri usq;
temporibus sumpsisse initium certū est. Lit-
teris complures mandauerunt auctores su-
periores: qui parum eam quā nos habere in rebus mathe-
maticis credimur: disciplinam tenuere. Quā ob rem pace
omnium dixerim ita persuasus de hac eadem tractare sciē-
tia volui ut posteros nostra potius q̄ illorum antiquorum
præcepta lecturos confiderem: tamen q̄ Romanā huiuscē-
modi rei facultatem ac peritiam ut verum fatear ignora-
rem diu dubitavi an rem repetere in usumq; reuocare de-
berem. Iam lapsam desitam & forsitan minime propterea
utilem ob eam doctrinam quam tui Romani inuenere. Sed
cum ad diuū Neruā patrē tuum salutandi visendiq; gratia
formias venissem: diesq; nonnullos apud Frontinum vi-
rum consulairem insignem & rei militaris peritum diuer-
terem. Intellexi sane non minus studij ab eo ipso græce im-
pendi q̄ romanæ scientie militari, atq; ita negligēdū præte-
rea qđ de acierum instructione more græcorum docerem
non censui: ratus scilicet nunq; apud Frontinum posse id
studii seruari: nisi haud deterius eo genere ordinādi quod
Romani exercent haberetur. Formā igitur operis quam
notaueram quidem aliquando litteris sed nunq; edere au-
sus sum propter tuam summam peritiam & virtutem:
qua facile omnes qui copijs vñquā imperauerint antecellis
modo perficiendam expoliendamq; repetij ea cū diligētia
vt pre-

ut præ omnibus veterum auctorum græcorum operibus posset meo iudicio cōprobari. Nam dilucide quidem ordinateq; expositionis ratione futurum ita affirmauerim ut qui opus hoc legant longe & plenius possint doceri & facilius q; ex ijs q; antiquiores reliquerūt, sed q;q; hoc ita est, tamen nō sine pudore summaq; retractione mittere opus militare ad te poteram. Tam multorum magnorumq; bellorum magistrum atq; imperatorem. Haud enim fieri potest quin hæc tenuiora videantur si cum tuis conferri volueris. At si ut peregrinam scientiam & rationum elegatiuſculam quandam legeris cōmentationem credo nō nibil capies deleſtationis, præſertim si in his vel Alexandri Macedonis ingenium ac studiū militare cōtempleris. Summas autem & veluti capita eorum quæ explicantur preposui omnium ut q;n per tuas occupationes minus plura legere liceat paucis que liber continet intelligere posses, & quæ placherit legere facile sine vlla iactura temporis intenires.

RIMVS OMNIVM QVOS NO
uerimus poeta Homerus acierū instruenda-
rum scientiam terruisse ac hoīes ea præditos
facultate probasse laudanisseq; videtur:
Quale illud de Menestheo carmen legimus.

Mulla quidem huic similem mortalem pro-
tulit etas. Ordine qui martis turmas equitemq; locaret. Et
quidem de homericâ disciplina armorum legimus opera.
Stratoclis: Hermie, & Frontini nostræ etatis viri con-
sularis, sed latius Aeneas genus id instruendi exposuit,
qui de tota quoque re militari satis operum addidit, quæ
yneam Thessalum redigisse in breuitatem constat. Pyra-
mus etiam epirota quemadmodum copie instrui debe-

AELIANVS

rent scripsit: ex Alexander eius filius: Clearchus. Itemque
Pausanias: Euangelus et Polybius. Megalopolitanus: vir
in vario literarum studio delectatus et scipionis fami-
liaris. Ad hec Eupolemus atque Iphicrates. Posidonius sto-
icus etiam artem instruendarum acierum scripsere: plures
que; alij aut prima quedam imbuendi erudimenta edidere:
ut Bryon, aut pleniores tractatus quos Topicos a denota-
tione locorum inscriperunt. verum enumerare omnes que;
aliquid de re militari scriptum reliquerunt longum et su-
peruacuum est: oium tamen opera legi, et quid de ijs indicem
dicam, omnes fere ita mihi vnanimiter scripsisse' quasi do-
cere homines vellent non ignaros sed satis earum rerum
peritos quas explicare statuerent, quod igitur nobis incō-
modum cum primum rei huiuscmodi disciplinam affe-
ctaremus occurrebat: ut neque; pceptores nostre etatis ido-
neos haberemus: neque; satis facere posse veterum illa prece-
pta putaremus. id pro viribus enitemur ne alijs eueniat
committamus: quamobrem quotiens minus sententiā no-
stram verbis satis exprimere possumus adiumento vte-
mur figurarum descriptionis: ut ipse conspectus vnu intel-
ligentie subueniat. Nusquam tamen antiquorum auctorū
volumulis vti omittam: ut qui primus his nostris eradimē-
tis imbuatur: nihil postea peregrinum sibi sonare arbitre-
tur cum illorum opera audit. Credo autem neminem fo-
re qui nostra hac via ex ratione institutus non facile vete-
rum quoque omnia possit opera intelligere. Utilem omnium
maxime disciplinam hanc esse intelligi ex ijs licet que Pla-
to philosophus in eo opere quod edidit de legibus differit.
Cretensium enim legislatorem ita leges condidisse affir-
mat tanquam homines semper parati essent ad bellum:
atque in procinctu dimicandi consistenter: omnibus

namq; inter se vrbibus bellum geri, quod non aliquo præcōne aut faciali sed ab ipsa rerum natura indiceret. Quod cum ita sit que nam alia esse potest disciplina vel potior vel humane vite commodior q; hæc rei militaris? Initium vero sumendum ab ijs censeo quæ absolute ad bellum atq; perfecte apparantur, quarum duplices esse copias nouimus. Aut terrestres enim aut nauales. Terrestres q; terra p=lientur. Nauales quæ mare aut flumijs classe decertet. Sed de instructione naualis ordinis alias. Nunc quæ ad terrestrem pertinent expeditionem exponemus, Hominum igitur quos ad bellum colligimus numerus ita cōstat, ut partim bellatores sint partim imbellies, tantum ad usus necessarios bellatorum & ministeria accommodati. Bellatores ij sunt qui ad decertandum instruuntur, armisq; adversarium inuadunt. Imbellies reliqui omnes habentur ut medici, ut tabernarij, ut serui, & ceteri qui exercitum ministerij causa sequantur. Bellatorum alijs pedites, alijs vectores. Pedites qui pedibus in terra emittuntur. Vectores qui aliquo ferantur vehiculo, quorum duplex est genus. Nam alijs æquis, alijs elephantis vehuntur, quin etiam qui æquo vtuntur seorsum in duas partes distinguuntur, quippe qui aut in curribus constant aut æquis ipsis insideant. he sunt vniuersi generis differentiæ. Membrum pedestre atque æquestre multiplex est, quod vero in elephantis & curribus versari proposui nulla euaria differentia. Pedestris itaque ordo in partes digeritur tres. Armatos. Velites. Peltatos. Armati grauissimi inter pedites armis vti consueuerunt more Macedonum, & ob eam rem grauis armature dicuntur, ac nomen illud Armati speciale accipiunt. Nam scutum amplius & rotundum gerunt, & hastam longiorem

AELIANVS

Velites levissime omnium armantur, quo circa vel expeditos nuncupari eosdem licuit: non loricam induunt non cream muniuntur non clypeum aut scutum graue gerere soliti sunt: sed telis tantum utuntur aut sagittis iaculis: lapide aut ex funda: aut ex manu: quo in genere Argili telum posseendum est. Peltatis similis macedonice illi armatura iesum est: sed leuior. Nam et pelta scutum paruum leveque est, et coti eorum loge sarissis sunt breviores: denique genus id armaturae locum inter velites et armatos tenere apertum est. videlicet grauius quam velites leuius quam armati: quod obrem sunt coplures qui eos cum velitibus iungat et utroque vocari velint. Leuem armaturam. Equestres copie que a quadrigis se iungi et per turmas locari debent. Modo armandi inter se distant. Pars enim armis tota obsepta est: et hinc cataphracti nomen sortita est. Pars non tota armis integitur. Cataphractos igitur intelligi eos volo qui non solum sua corpora sed etiam equos lorica vndeque muniunt. Partis autem non cataphracte alijs hastati habentur: alijs ferentarij. Hastati qui manus conserunt et cominus hasta decertant, quorum alijs scutum gerunt et inde scutati dicuntur. Alijs sine scuto hasta impugnant qui nomine speciali Hastati vocantur. Et contatti. Ferentarij equestris iij dicuntur qui eminus solent dimicare: quorum alijs iaculis alijs archu utuntur. Iadiculantur quos Tarctinos vocamus. Archi utuntur qui equites sagittarij et a nonnullis Scythe etiam vocantur Tarctinorum duo sunt genera, Nam alijs logius iaculatur et ob ea rem Equites iaculatores dicuntur: et Tarentini speciali vocabulo. Alijs cum semel aut bis iaculum miserunt, quo leuiori utuntur: manus de cetero cum aduersario conserunt et cominus pugnare incipiunt: non secus quam quos hastatos appellari retulimus. Leues hos nominari solitum est. Ergo Tarentinorum alijs Tarentini nomine suo vocantur: qui de longe

iaculari consueuerunt. Alij leues qui pugnā cominus sub
eūt. Exposui genera copiarū numero. ix. armatos. Peltatos
Velites. Equites hastatos. Equites iaculatores. Equites sagit-
tarios. Equites cataphractos. Currus. Elephantos. Sed cum
phalanx queq; collegia pfecturas ordines numerūq; ido-
neum contineat atq; etiam verba sortiatur que tū ad pce-
pta' quotidiani exercitiū tū ad plium ipsum accōmodētur
de his singulis doceamus necesse est. Primū igitur in hac
disciplina & picipiū est vt ex multitudine hominū quā
fusam inordinataq; acceperimus idoneos eligamus: et lo-
cis conuenientibus instruamus: hoc est decuriemus & con-
decuriemus atq; vt numerū statuamus copiarum qui mo-
dice cōmodeq; ad belli rationē & vsum suppeditet. q.p=pe
cum et ī itinere & in castris & in prālijs ipsis instru-
ētum haberi exercitum sit perquātile. Iā s̄aepe magnas
corias inordinatas a paucis ordinatis militibus profligā-
tas legimus. Quāobrē Eneas ita genus id discipline desi-
nit: vt scientia sit bellice motionis. Polibius vero scientiā
esse inquit qua homines militari ordini admittantur de-
curientur condecurientur: deniq; aptentur & erudiātur
ad belli vsum & rationem. Decuriare igitur est decurias
instituere. Est autem decuria numerus hominum q; a di-
ce vno positione simplici subinde deductus serie cesset vel
in octauū vel in duodecimum vel in decimumsextum. Nu-
merus enim decurie varie ad hunc modum à diuersis au-
toribus datur. Verū in re nobis pposita sexdecim descri-
bantur: cū hic numerus tū ad phalāgis lōgitudinē modice
habeat. Tū si vſus aliquādo exigat altitudinē vel duplicari
in. xxxij. & augeatur vel dimidiari vt in. viij. diminuat
nihil postpositis expeditis militibus esse possit impedime-
to. Nā siue iaculent siue funda aut arcuantur facile suo
iactu altitudinem phalangis exuperent. Optimus cuiusq;

decurie preponi et ductor ceterorum omnium esse debet:
 qui et decurio, et decanus, et dux, et primus, et pre-
 stes nuncupatur. Ultimum decurie tergidiuctorem vocamus. To-
 tam vero ipsam decuriā ordinē versum et decaniā: non
 nulli etiam ennomotia quasi auctorationē a sacramento
 militari appellant. Sed sunt qui ennomotia quartam esse
 decurie partē asserant. Præfectumq; ennomotarchā prepo-
 nat. Duas item ennomotias dimeritā quasi bipartitā vocant:
 et principē. Dimeritā ita ut semidecuriā dimeritā quoq;
 liceat vocari et semidecurionē. Diomeritā qui secūdus
 decurie est: nā qui proxime decurionē postponitur substes
 dicitur: qui vero hunc sequitur p̄stes. Item substes qui pro-
 ximus ab hoc prestite est acdeinceps in hunc modum pre-
 stes substesq; locatur ut ordo totus ex prestib⁹ et sub-
 stib⁹ posit⁹ alternatim conficiatur. Unde merito decu-
 riam ita quoq; diffiniunt ut versus sit ex primis secundis
 q; pro virtute institutis atq; vni decurioni obtemperanti
 bus. Cōdecuriare est pri me decurie secundā ita apponere
 ut lateri primi versus decurionis decurio secundi versus
 respōdeat, et lateri substis primi decurionis substes prē
 mus secūde decurie ac deinceps ad hunc modū. Astes vero
 is dicit q; ita appositus viget verbi gratia decuriōis p̄rie de-
 curie astes decurio sc̄de decurie ē: et substis p̄rie: substes
 secunde, itaq; deinceps: quotiens igitur post secundā decu-
 riā tertia et quarta et relique deinceps adjiciuntur. Ta-
 lis cōstructio cōdecuratio dicitur: totaq; coagmētatio pha-
 lanx sive legio. Cuius lōgitudo prima decurionum ordina-
 tio est: que et frons: et facies, et acies, et iugum, et
 os, et duces, et p̄stites, et primi decuriarū vocari solita
 est. Quantū vero phalāgis pone frōtē ad tergi usq; ducto-
 res porrigitur id altitudo nominat. Stare per directū in
 longum astites ingare dicithur. Stare per directū in latum

prestites substitesq; versare vocabulum accipit. Phalanx seorsum in primas summasq; partes duas à fronte p totā sui altitu dinē secatur, quarum altera cornu dextrum ex capite vocatur, altera cornu leuum & pes dicitur qua aut longitudo ita secatur oris et vmbilici nomine utimur.

Ost armatorū phalāgem pone leuis locū armatura. Equites vero ab hac loco tertio statuuntur fieri tamen potest ut vsus vel secus dispozī interdū exigat quod in p gres su operis explicabimū. Nunc quantus armatorum atque equitum numerus esse debeat: & quemadmodum singulos oporteat ordinari & ordines magna cum celeritate transformari necessitate incumbente conueniat: & quam disciplina mouendi de singulis ordinibus habeatur, exponemus. Numerum statuere certum copiarum nulla probabili ratione possumus. Prout enim rem suam quisq; plus minusue apparatus desiderare intelligit, ita modum describet. Sciendū tamen eos numeros deligi oportere quē ad ordinū transformationē possint occurrere habiliores. Hoc est quotiens phalāgis longitudinē augere, altitudinem diminuere: aut econtrario agere voluerimus: quāobrē genus numeri illud pbamus quod subinde in partes equas vsg; in vnitatē possit diuidi: vnde auctores qui de acierum instructione scripsere, magna ex parte phalangē grauis armature numero. xvi. milia. ccclxxxiiij. institui cēsent opere. Leuis armature sub duplo eius numeri. Itemq; huius sub duplo equitum phalangē describunt. Nam. xvi. milia ccclxxxiiij. numerus dimidiari subinde vsg; in vnicitatē potest. Forme igitur descriptionisq; gratia hunc ponimus numerū. Vnde fit ut quoniā decuria. xvi. hominibus consolare proposicerimus. M. xxiiij. decurias confici necesse

AELIANVS

Sit. Decurie in ordines digeruntur: quibus singulis vel nomine proprium inditum est. due namque decurie dilochia velut duplarem quadrā decuriā siue armaturam cōstituant hominum. xxxij. cuius ordinis princeps dilochita duplaris quidā decurio nunpatur. Quatror decurie tetrachia, quadruplare dixerim decuriā faciūt hominū. lxiiij. cui p̄eest tetrarcha quadruplaris decurio. Due quadruplares ille: centuriā cōstituit hominum. cxxviij. decuriarū. viij. cuius p̄efectus Cēturio ex à nonnullis ordinariis dicitur. Due centurie manipulū reddunt decuriarū. xvi. hominū. cclvi. cui manipularius p̄eest. Sunt qui genus hoc ordinis. cclvi. Xenagia à mercennario milite vocēt: eiusq; p̄incipē Xenagum. In hisce singulis. cclvi. hominum manipulis homines sup erordinarij. v. habentur. Signifer. Tubicē. Ninister. Preco, Tergidux. Quadrā habere hunc ordinem formā certū est: longitudine ad. xvi. altitudineq; ad totidē. Duo manipuli p̄eachosiachiā cohortem quingentariam componunt hominum. d. xij. centuriarum. xxxij. cuius princeps pentacosiaarcha. Tribunus minor. Due cohortes quingentarie merarchia. i. cohortem miliariā faciunt hominū. M. xxiiij. cēturiarū. lxiiij. cuius p̄fectus merarcha. Tribunus maior. Due millenarie meros hoc est partē cōstituant hominū. ij. milia. xlviij. cuius p̄fectū merarcham aperte quasi pararium dicimus decuriarū. cxxviij. genus hoc ordinis non nulli telos nuncupauerunt: p̄fectūq; eius telarcha. Due partes phalangarchia phalangē simplarem consumant hominem. iiiij. milia. cxvi. decuriarū. cclvi. cuius p̄fectus phalangarcha princeps phalangis simplaris dicitur. nonnulli strategi. i. p̄tūram hunc ordinem vocant: ex strategum. i. pretore eius p̄incipē nominat. Due simplares phalanges duplarem phalangē reddunt hominū. viij. milia. cxcij. decuriarū. d. xij. Sunt qui ordinē hunc meros. i. partē appellā

DE INSRVENDIS ACIEBUS 109

rivelint, qđ mō cornu et alā diximus noīari. Due duplare
phalāges qđrūplarē phalāgē coaugmētā decuriarum. M.
xxiiij. hoīm. xvi. M. ccclxxxiiij. Sūt itaq; i tota phalāge siue
legione cornua duo: phalāges simplares quathor: partes
octo cohortes miliarie. xvi. quingentarie. xxxij. manipuli
lxiij. Cēturie. cxxvij. Centurie quadruplare. cclvi. Decu-
rie duplare. d. xij. Decurie. M. xxiiij. Optimus quisq; pre-
fectorum phalangū simplariū in prima simplari: hoc est
in dextro cornu statuitur secundus virtute in secunda hoc
est in leuo cornu locatur. tertius cū secunda in leuam ponit
mediā versus secturā. Quartus cum prima in dextrā. hic
etīā medianā versus secturām quod cum prima & quartā
prefectos habeant. Primū virtute & quartū: secunda
autem & tertia secundū virtutē & tertii pares utiq; vir-
tute suorū principiū cōstant. Nam si in quathor magnitu-
dinib; insunt proportiones aequales: quod à prima et qđr-
ta pueniat & magnitudine id esse equale quod fit à secū-
da & tertia apertum in disciplinis mathematicis est.

.xxxij.

XVI.

Prima igitur & quarta secūdā & tertia equiparant.
Partū quoq; pfecti ita ordinantur vt primus virtute in
leuo prime phalangis simplaris statuatur. Secūdus in dex-
tro secūde. Tertius in leua tertie. Quartus in dextro quar-
te. in singulis etiam decurijs quadruplariib; decuriones

ita locantur ut prime decurie princeps virtute excellat.
Quarte secundum virtutis locum obtineat. Tertie tertius
Secunde quareū, ita enim virtute pares intra se constent:
cum prima primum et quartum virtute habeat. Secun-
da autem secundum virtute et tertium. Item cum in sin-
gulis manipulis quatuor decime duplares contineantur.
Hac eadem ratione vel in his ipsis principes ordinemus
ut prime quadruplicis. Prefectus in levo ponatur et vir-
tute ceteris sit prestantior. Quarte lenum teneat cornu et
virtute secundus habeatur. Tertie in dextro constituantur
et virtute sit tertius. secunde in levo locetur quartus vir-
tutis ratione hanc eandem proportionem sive compara-
tionem vel in maioribus prefecturis serua bimus.

Phalax ii. *armati*. p. ii. p. iii. *armata*. ph. iii. pb. iii. *armata*. p. i. *armata*. ph. i.

Community Services Bureau 05078M Seafarers Bureau 05079M Ormulum Cultural Center 05080M

VALUES

• um

כלה

extra.

Trimedijs ecclesia.

century

Equífero

www.myspace.com/justinbieber

AELIANVS

Vnc de interuallis quibus armati inter se distet
n tum in longum tum in altum agemus. Differē-
tia triplex est interualli. Nam homo ordinatus
cubita quatuor occupat. Densatus duo. Conſtipatus vnum
Densatio igitur est cum ex laxioribus arctiora reddimus
interualla, atq; ita per astitē ſubſitemq; corpus phalāgis.
colligimus, et militem vniuersum facimus tum in longū
tum in latum adductiorem. Verum ita vt recipere poſſit
imutationē. Conſtipatio eſt quotiens phalanx per astitē
ac ſubſitem arctius ſe colligit. quam modo densari re-
tulimus, adeo vt ob frequentiam militis nulla vel dextror
sus vel ſinistrorsus poſſit fieri declinatio. Densatur cum
phalangē duci in hostes placet imperatori. Conſtipatur cū
hosti aggredienti r eſiſtendum in robore eſt. Cum itaq; frō
tem phalangis decuriones. M. xxiiij. cōpleant iij certe ordi-
nati cubita. iiiij. milia. xcvi. longitudinis occupabunt. hoc
eſt stadia. x. et cubita. xcvi. Densati stadia quinq;. Cubita
xlviij. Cōſtipati stadia occupabunt. iij. et ſemis. et cubita.
xxiiij. Armabitur phalanx ſuto et hæſta. Scutū optimū
qđ macedonicū eneū mediocriter Canum ad octo dodran-
tum magnitudinem. Hasta nulla cubitis octo breuior. lon-
gissima qua eatenus ſumi poſteſt quatenus tenere miles et
vti facile valeat. Decuriones vtpote duce decuriarū phala-
gis optimos eſſe oīno coenit. ita et ut ſtatura et viribus
corporis pſtatiōres ceteris ſint, et rei militaris peritiores
Hoc em iugum phalangē continent vniuersam, et in vſu
præcipuum eſt. Ut em gladius pondere ſui ferri posterio-
ris et mole acie efficaciorē pſtat. Idē in phalāge exiſtimā
dū eſſe ut p acie ac oris cuiusdā robore ipe ſit ordo decu-
rionū. Pondus aut et molē et magnitudinis additamen-
tū afferat cōſtituta in tergo militū multitudō. Curandum
quo ad fieri poſteſt ut etiam iugum ſecundū milite conſtet

DE INSTRVENDIS ACIEBV^S III
idoneo. Nam eius quoq; ordinis ista in fronte pminet, et
adiūcta priori vtilis ex propinquuo est, et vel desiderato
val sauciato decurione scđs se in parte priore cōstituēs or-
dinis in columitatē seruabit. Tertium item iugū et quā-
tū et reliqua deinceps p virtute instituemus, vt qui dete-
rior sit ijs subinde potesterior colloret. Macedonia phalāx
expugnabilis et tolerāda hostibus habita est genere suo
instructiōis et ordinis. Miles em̄ armatus vel in duobus
cubitib⁹ stat quotiēs dēsari imminēs pliū postulat. Sarisse
lōgitudo ad cubita. xiij. quorum duo manus auferunt relā
qua. xij. pminent. Itaq; fit vt scđi suas sarissas sup arma-
tos iugi prioris prominētes ad decē cubita habeāt, tertij ad
octo. quarti ad sex. qnti ad quatuor. sexti ad duo. Ab his
nulla itē sarissa primū supat iugum. Quod tum p singu-
los iugi primi sarisse quinq; aut sex pmineat species for-
midolosa existat cōsentaneū est. Miles itē firmus ac robu-
stus cōstat quinq; sexq; sarissis obseptus, et tot tantisq;
fultus innixtusq; facultatibus cōmilitonum. Quin etiam
post sextū positi sint iugū. Et si minus sarissis agū tamē
pōdere sui corporis pminent augēt vires totius phalā-
gis et facultatē, nec fugiendi vllā ducibus et prestitibus
relinquunt occasionē. nonnulli hastam posterioris militis
longiorem q; prioris sumi iccirco voluerunt, vt etiā q in
tertio et quarto iugo locati essent spiculis suis pari fronde
hostē possent excipere. Tergidux supordinarius singu-
lorū ordinū prudēs peritusq; esse debet, q; puidet et p
turet quēadmodū milites ordinis totius versent inter se
atq; iungent, et recedentes vel metu, vel aliqua alia causa
phibeat, et restitui cogat in ordinē, at etiā cum constipā-
dū sit cōpellat militem cogatq; si usus exigit in arctum q
maxime adduci. Ita em̄ fit vt vires et robur phalanx ac-
cipiat. Quas ob res non modo in fronte verū etiā in tergo.

AELIANVS

legionis principem & ducem aliquem statui necessarium
ducimus. Hæc de curatione armatorū phalangis dixisse sus-
ficiat. Nunc de velite. Instruet imperator suum velitē pro-
paratu ex consilio hostium, modo in fronte, modo in dex-
tra, modo in leua, nonnunq. etiā in tergo, videlicet quæad
modū res vsusq; exigit. Nos exēpli gratia sic instruimus.

Ecurias quoq; in ordine velitū statuemus. M.
d. xxiiij. videlicet totidē quot phalanx cōtinet ar-
matorū, vt sub prima armatorū decuria pri-
ma velitum ordinetur, & sub secundā secunda & dein-
ceps sub singulis singule constituatur. nō tñ ex. xvi. homi-
nibus has instituemus, sed ex. viij. ita vt. M. xxiiij. decuriae
compleant hoīm. viij. milia. cxcij. Nomina eorum & ordi-
nes ita accipe. Quatuor decurias velitū sistasim id est con-
stitutionem vocamus hoīm. xxxij. Duas cōstitutiones pen-
thecontarchiam semi centuriā dixerim hominum. lxiiij.
Duas semicēturiās centuriā hoīm. cxxvij. Inesse singulis
centurijs debet subordinari qnq;. Signifer. Tergidux. Tubē-
cen. Minister. Præco. Duas centuriās psilagiam aduentis
velitibus quasi velitariam, vel expeditariam nominamus
hoīm. cclxvi. Duas velitarias xenagiam à mercenario mi-
lite velut mercennariam dicimus hoīm. d. xij. Duas mercē-
nariās sistema tanq; constitutoriam appellamus hominū.
M. xxiiij. Duas constitutorias epixenegiam cui ad mercen-
nariā hoīm. ii. milia. xlviij. Duas ad mercennarias stiphus
hoīm. iiiij. milia. xcvi. Due stiphe epitagma velut additam
legionē decuriarū. M. xxiiij. hominum. viij. milia. cxcij. in
his quoq; sup ordinarios. viij. inesse solitum est, quorum-
iiiij. Epixenagiboc est duces siue principes. Ad mercenariē
illijs habentur reliqui. Sistematharche p̄ficiunt principes
seu præfecti eius quā constitutoriā interpresamur. Lacula-

tores sagittarij & omnes q̄ aliquo teli genere vtant̄ vtilis
les ad eā rem constat ut praeliū exordiātur hostem p̄
nocent, feriant, saucient eminus & p̄sternant. Fundans
aciem: repellant equitē, cogant aduersarium p̄cursantem
loco cedere, explorent, perlustrent quae loca suspecta, loca
insidias: hi deniq̄ & primum certamen subeunt & una
cum ceteris pugnant. & q̄q;ceteri desierunt ipsi p̄seuerat̄
in dimicazione. oīno genus hoc militum cū operā p̄stet ce-
leriōrē agat̄ eminus multa efficere potest & p̄clarat̄.

De Acie Equestrī.

Quatuor acies auctores superiores aut quadratae
aut parte altera lōgiores aut Rhōbi cunei ve-
rentes speciem tradidere. Sed nemo suā fere sa-
tis expræssit sententiam. Quādōbrem nos descriptione etiā
figurarum formas explicabimus acierum ipsas quo pos-
sint facilius percipi. Aciebus ad Rhōbi similitudinē forma-
tis theſſalos primos vsus cōperimus q̄ plurimum equitatis
valuerūt. Iafone (ut ferunt) auctore generis huius aciei ut
pote ad omnīs vsus accōmodatioris equites enim constitui-
ti in hac forma vertere sese in quēuis prospectū possunt,
minimeq; vel à tergo vel à latere capient. Quippe tu p̄-
stantiores Rhombi latera teneat & principes angulos re-
gant. Stat enim in priore angulo turme ipsius p̄fectoris,
in dextro autem & sinistro qui custodes vocantur lateris
statimuntur. In reliquo vero angulo ducem, seu ductorem
tergi lōmri solitum est.

AELIANVS

Rhombus.

Vnde tis scythe vtuntur & thraces. Qui n etia
Macedones vsi sunt suadete rege philippo. Effi
caciis em genus id arbitratu est qd quadratum
ob ea s rem qd suos principes circupositos habeat, & frō
te exigua costet & equitadi usum p qdlibet interuallū fal
cale pbeat regressuz et pgressu celeriore. Quippe qd minus
difficiles illos circuit9 habeat quos qdrate acies sortiunt. qd
phalanx cuneata.

seruare

seruare multis in rebus præstantius. Nam ex instructio-
nem per versus ac iuga ordinetur, occurrit facilior
ex principes in hoc uno formâdi genere hostem vniuersitatem
aggreduintur. Optime inter quadratas habentur quæ dupli-
cata in longum q̄ in altum numero cōstent. Exempli gratia,
viii. in longum, quatuor in altum. aut, x. in longum. v. in al-
tum. quæ numero parte altera longiores cōsistunt, figura
autem seu forma quadra instituuntur. Et enim longitudo
equi à capite ad caudam respectu sue latitudinis plures eas
habere debet qui per iuga ordinentur q̄ eos qui in versus
se porrigit. Nonnulli triplicem esse lōgitudinis numerum
ad altitudinis p̄bant scilicet ita arbitrantes fore ut qua-
dra forma efficiatur. Triplicem enim prope modū longitu-
dinē habere ad suorum armorum latitudinem videmus.
Quapropter cum nouē in fronte statuat, tres in latum cō-
ponunt. Haud enim fieri potest ut equitum multitudo po-
steriorum eandem præstet utilitatem q̄ in pedestribus co-
pijs vbi scilicet pone renitentes primo rem cōtinēt altitu-
dinē. Equitum namq; omnium numerus corpus pondusq;
vnum cōsistit. Itaq; sit ut si posteriores prioribus iuncti re-
nitantur nihil suo impulso proficiant. Immo una cū alijs
labantur ex perturbatis ordinibus grauius suo errore q̄
virtute hostium versent necesse sit. Quāobrem ita euénit
ut quotiens equestris longitudinis numerus eque ex alti-
tudinis constet numerus ipse quadratus sit. Forma autem
altitudinis parte altera longior. Ast quotiens turme for-
ma quadrata est econtrario euénit ut equitum numerus
parte altera longior existat.

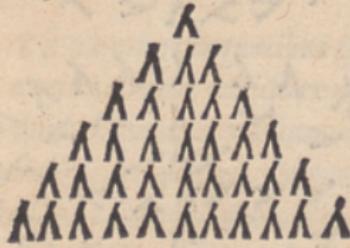
Phalans Quadrata.

Hombi formā omnium maxime necessariā venisse in usum creditur, eo quod p̄ceteris oībus constituto p̄fecto turme eq̄tes qui in lateribus ordinantur nō ex equo suo illi p̄fecto iungent sed ita subiiciuntur ut eorū capita iuxta armos equi p̄fecti apponantur. Interallisq; inter se iustis eq̄tes tū dextri tum leui tū etiā posteriores discernantur, ne frequentia turbet ordinē cū equi immittiores in proximos sibi equos cōuersi calcitrent & militibus vulnera infligat. Auctores aut huius generis aut ita disponunt ut equites & versent & iungent, aut ita ut versent quidem sed non iungent, aut ita ut iungent sed non versent. Quae singula quemadmodum se habent dicam. Qui Rhombos simul & versare & iungere voluerunt medium & maximum iugum turme numero impari statuunt, vt. xi. aut. xiiij. aut. xv. cui ex parte vtrāq; priore inquam posterioreq; adiungunt binario primis illis pauciores, verbi gratia si maximum illud iugum equitibus constet. xv. addita iuga vtrinq; denis aut ternis componunt & quae item post hæc vtrinq; adiungunt deñis singulisq; conficiunt, atq; ita binario subinde pauciores adiiciunt dum singuli relinquuntur totaq; turma equitibus consumetur. cxiiij.

Hombum dimidiatū & iam transformatū in triquestrum. Cunei seu rostrū vocamus. Quapropter cunei quoq; forma perinde explicata īā est, quod aciei genus cum suum mediū exiens in acutum & motum facile quorsum velit sortiatur expedite ad modum vel molem posteriorem sua cum frōte circumagit et celeriter potest immutari.

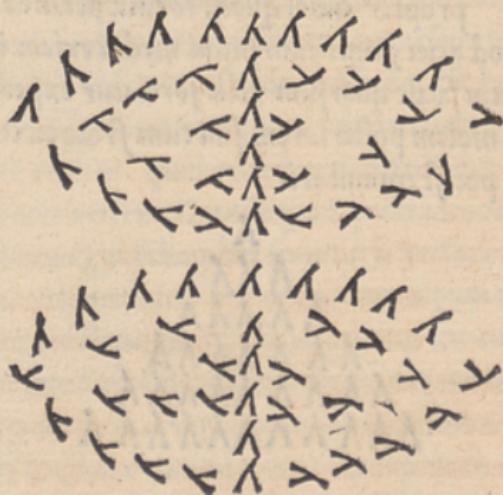

Liū ita instruxere ut equites qui rhombum consicerent neq; versarent neq; iugarent. Ita enim & cōuersiones & trāsitiones equitum possefa cilius fieri existimarūt cum nō ante, nō post, non à latere quicq; impediret. Statuit primum præfectum turme, mox ad eius vtrūq; latus adiungūt singulos loco submissiore, ut qd dictū iam est qd ita innitorum equorum iuxta armos

AELIANVS

prepositi equi ordinetur. Et primus ordo qui duo latera
 rhobi contineat numero ipsari. xi. æqtibus constet pfecto mea
 dio constituto. Quinis autem in utræque partë suppositis. Dein
 de iugis principi post turme totius prefectum collocat. Tu
 in eius partë utræque simili ratione quaternos subiiciunt.
 ut totus secundi ordinis numerus nouenarius sit binario
 minor priore: et quasi duo eque distantia latera duobus
 illis rhombilateribus primis constituantur. Mox tertium
 septenario describunt: atque ita subinde binario diminuen-
 tes in unum usque deueniunt. Et hec turma equitibus constat.
 xxxvi. Hoc genere Polibius utitur: sed numero hominum
 lxiiiij. et forma litere deorsum inuerse.

λ

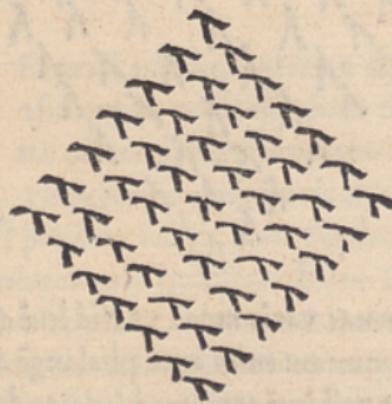

Sunt que ex versantibus quidem sed non pterea ex
 iugatisbus constent: que ad hunc modum constitui-
 tur. Versu aliquot equitibus instituto quorum
 primus prefectus sit turme. Ultimus autem tergiductor in
 eius latus utrumque versus alios numero hominum unitate
 minores disponens: qua eques per interiecta intervalla de-

DE INSTRVENDIS ACIEBUS 115

stat ab equite. Quod si in primo decem sint equites
vterq; appositus nouenis constabit, & tertij octenis, atq;
ita numerus subinde decrescit, dum in vnum deueniat: sic
enim fieri potest vt equites inter se versent quidem sed no
iugent. Vtile genus quoq; id disponendi est ad declinatio
nes quas agi in vtrilibet latus solitum est.

Turma ex versantibus.

¶ Si turma ex iugantibus quidem sed non
ex versantibus consistere debeat in hucmo
dum disponens medium & maximum
iugum numero constitues impari. Cetera autem subinde
per media interalla adiunges quemadmodum in supio
re turma proposui, atq; ita efficietur vt turma ex iuganti
bus tantum consistat.

p. iii

AELIANVS

Turma

ex iugantibus.

Vrmas vario modo vt etiā leucē armaturā stātūmus: aut enim ante phalangē aut in laterē aut post lemē armaturā: sed nos describēdi exē pli gratia post leucē locauimus. Et prima equitibus constet. lxiij. cuius primū iugū equites cōpleteant. xv. sc dñm. xiiij. ter tū. xi. eꝝ reliqua subinde binario vſq; in vnū decrescant. Signū is feret qui in secūdo iugo à leua principi iugi astat. Omnes turme numero. lxiij. statuetur equites. iiij. milia. cxvi. Due turme Epilarchiā hoc est turmā duplare consti- tuūt equitū. cxxvij. Due duplares Tarētinā reddunt eqūtū. clvi. Due Tarētine magisteriū equitū. d. xij. Duo magiste- ria Ephipparchiā duplare magisteriū equitum. M. xxiiij. duplicatum duplare magisterium telos equitum. ij. milia xlviij. Duplicatiū telos epitagma. i. summā ordinis siue ag- minis facit eqūtū. iiij. milia. xcvi. Explicate iā sunt varie sen- tētie veterū quēadmodū turme istruant̄, sed qm̄ in his ma- gnā differētiām esse cōstat nō sine delectu vii debemus: sed

quotidianis exercitijs s̄epius experiri genera instruēdi singula. Itaq; secure in prælijs quod facilius cōmodiusq; probetur admittere officiū est. Quid enim stultius q; cū ministris de rebus homines diligēter ingrānt: ambigant: p̄scrītentur de his tam amplis tam necessarijs non ante periculum facere accuratissime velint q; certamina subeāt. Quod tamen genus turme probaueris id licet & augere numerō hominum & minuere.

d F curuū & elepbantorū institutione q;q
vſus eorum rarus est: tamen doctrine gra= tia plenioris exponā nomina: qbus aucto= res supiores vſos cōperio. duos currus zi

garchiam idest parilem vocant. Duas pariles coniugatio= nem. Dua coniugationes episizgarchiam. Duplarem cō iungationem duas duplares harmatarchiam curulem. Du= plicatam curulem cornu. Duplicatum cornu: phalangē. Plus ribus uti phalangibus currū licet vocabulis iisdem q; mo do exposui. Curribus autē ipſis aut expeditis aut falatis vſos cōperimq; ordīe elephātorū q; vni p̄est elephāto. Zoar chus ab animalis prefectura vocatus est, qui duobus impe rat. Terarchus à fera quasi ferarius: & constitutio talis terarchia feraria. Qui quatuor dominatur epitherarchus duplaris ferarius: & hec cōstitutio epitherarchia, dupla ris feraria. Qui octo prefectus est ilarcha hoc ē turme pri ceps: & cōstitutio ista ilarchia turme prefectura. Qui sex decim preest elephantarcha. i. elephantorum prefectus & constitutio elephantarchia prefectura elephantorum qui triginta duobus imperat ceratarcha. i. cornu prefectus & constitutio ceratarchia cornu prefectura. Quod autē ex. lxiiiij. constat id phalangē vocamus elephantorum cuius prefectus. Elephantarcha vocatus est.

AELIANVS

Enera perfectarū copiarū & nomina con-
stitutionū & ordinū exercitus omnia in hūc
modū notata anim aduertimus. Vocabula de-
catero que in pceptis versantur explicasse utile est: vt iam
pridē milites quid quodq; significet certiores facile q; per
aciē imperātur intelligere possint & facere. Est quod de-
clinatio appelleatur cuius duplex est genus: aut enim in ha-
stā aut in scutū. Immutationē itē dicimus & cōversionem
& reuersionem & inflexionē. Ad hec versare, iugare red-
dere in arrestū, euoluere, duplicare. Addo inductionē dex-
trā deductionē Leuā deductionē. Phalangem trāuersam,
phalangē arrestā, phalangē obliquā. Intercalationē: ppo-
positionem: impositionem: suppositionem: postposi-
tionem: appositionem. Quid quod eorum significet bre-
uiter exponam. Nec ignoro non apud omnes auctores
pcepta eisdē esse nominibus tradita. Declinatio est motio
militū singulorū cum vel in hastā: hoc est dextrorsum sese
cōvertunt: vel in scutū: hoc est sinistrorsum. Quod cōmode
agitur quotiens hostes existūt à latere cornu: utiq; superā
di aut aduersi itineris gratia: aut ob aliquē vsum aliū quē
admodum singulis in rebus ostendam. Duplicata autē de-
clinatio partem versus eandē ora militis in hostilem à ter-
go conatum transfert. Que res immutatio dicitur: et vel
in hastam vel in scutum fieri solita est.

d

d

ʒ

ʒ

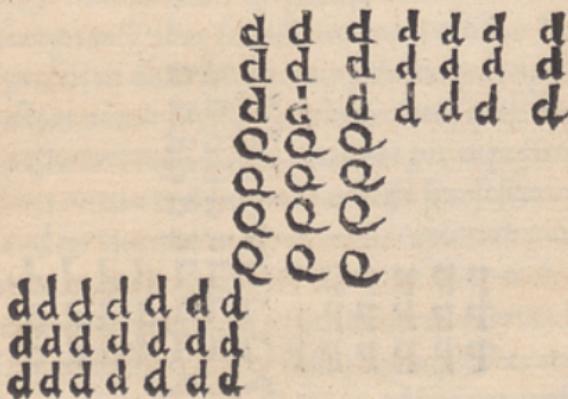
p

p

Iscrimen duplex notatur immutationis. Aut
d enim ab hostibus aut in hostes immutantur.

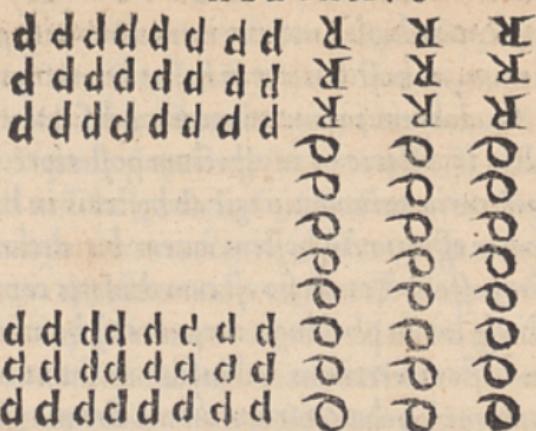
Quāobrem immutationem ita definiunt, ut
prioris aspectus translatio sit in aspectum posteriorē: hoc
est tergi autecōtrario. Immutatio igit ab hostebis in hastā
milite declinante efficitur. In hostem autem bis declinatē
in scutum fieri assolet. Conuersio est cum densatis copis p
astitem substitēq; lotum phalangis corpus tanq hominem
vnum vel in hastam vertimus vel in scutum. Ita ut circa
primum decurionem velut centrum omnes circunagātur
atq; in locum priorem immutant ita aspectum dextrum
accipiāt singulis substitibus & astitibus loca seruantibus
suo hoc modo.

Discrimen.

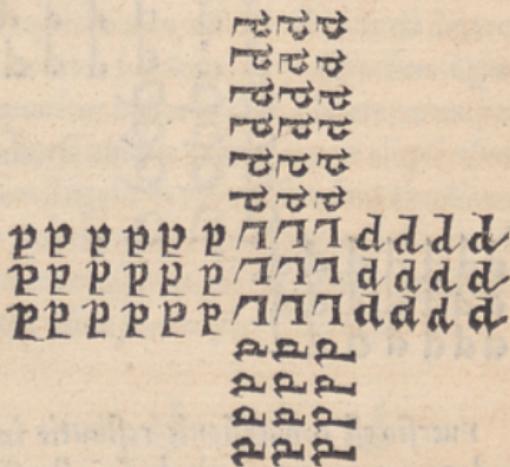

Euersio est conuersionis restitutio in eūdem
r locum quem ante copie densa instructione ob
tinebant q̄ conuersio fieret. Inflexio est mili-
tum ex duabus conuersionibus motio ita ut locū accipiant
posteriorem.

AELIANVS

d Eflexio est militum ex tribus conuersionibus
motio ita ut si ad hastam agantur transeat in
leuum aspectum: si ad scutum in dextrum.

v Ersare est singulos sua in decuria è directo de
curiōi et tergiductori cōstare equa inter se se
cōseruātes interualla. Iugare est singulos sua
in decuria è directo suo astiti stare seruātes simili modo in

terualla. Iugant ergo pfecto prime decurie omnes decurias
rū pfecti. Astitivero primi pfecti astitis cæterorū omnium
principū ac deinceps ad hunc modū. Reddere in arectū est
militis ora ad primū aspectū restituere. Verbi gratia si mī
les aduersus hostes cōstitutus im pereū declinare in hastā.
Deinde p̄cipiat in arectū restitui rursus in hostē conuer
ti aduersumq; stare oportebit. Euolutionū duo sunt gene
ra alterum per decurias: alterū per iuga. v trūq; in tres di
geritur species. Macedoniam. Laconicā. Choreū: que
¶ Persica & Cretensis nominatur. Macedonica est que pri
morē phalangis locum cōmutat: & frōtem in tergū aspe
ctūq; posteriorē tradit. Laconica est que locum phalangis
posteriorē cōmutat & pari rōne relitto priore aspectu su
mit posteriorē tergumq; efficit frōtem. Persica illa quā et
Cretensem & Choreū diximus nunc pari locum eūdem
seruat phalangis militibus singulis commutantibus sua
loci: ita vt prefectus decurie locum tergiductoris accipiat
& tergiductori vicem prestet decurionis: fronsq; ex ter
go aspectu posteriori reddatur. Euolitiones per iuga fieri
solent quotiens cornua trāsserri ad intercisa sine secturas
& intercisa ad cornua melius est: vt medie copiarum par
tes corroborentur: et aut dextre per leuas: aut leue per dex
tras reddantur validiores. Qui ne per maiores exercitus
partes faciant euolitiones cauent hoste propinquō. Per mi
nores ordines eas securius faciunt. Quemadmodum autē
euolui oporteat, dicam. Euolutio per versum que nomen
a macedone accipit fieri solet: cum decurio locum immu
tat & postpositi omnes conuersi de hasta sequuntur.
Intervallisq; hisdem seruatis consistunt per ordinem. Ge
nus laconicum agitur cum decurio immutatus de hasta
vniuersam decuriam transfert: & locum sibi parem
alium accipit: & reliqui omnes sectantes recto se con

AELIANVS

stituit ordine et aptat, aut cum tergiductore immutantur. Primus subsistens cōuersus de hasta anta ductore se colligat: ceterique omnes sectantes alter se se p̄ae altero ponit donec p̄fectus decurie primus constituantur. Chorus ita fit ut decurio de hasta mutatus decuriam antecedat et ceteri oēs sequantur. Dum ipse p̄fectus locum tergiductoris accipiat et tergiductor p̄fecti ita per decurias euolui soli tū est. Quo eodem more per iuga quoque euoluimus quotiens per ordinem euoluendū sit, ut quilibet ordo aut locum seruans eundem euoluat, aut dextrorum sum sinistrorum ve trāseat. Nihilo enim secus quam modo retulimus agi oportebit. Duplicandi duo sunt genera. Aut enim per iuga. Aut per altū duplicamus. Vtrumque vel numero fit vel loco. Numero duplicabit longitudo si que. M. xxiiij. militibus constat. M. M. xlviij. reddatur in sertis et substitibus altitudinis in militū interualla eodem quē longitudine occupat loco. Qd facimus quotiens densare longitudinem placet. At ubi restitueretur placuit euolueret sua in loca iubemus eos quos iseruimus longitudini. Sed sunt quæ genus hoc duplicandi improbent per sertim hoste per in quo Expeditasque copias atque etiā equites cornibus iungi. Itaque speciem dari duplicationis sine duplicandi accessione censeant. Duplicanda est longitudo quoties aut superare cornu hostium volumus, aut ne nostrum superetur auemus. Altitudinem duplicare solemus vel addita secunda decuria prime ita ut secunde p̄fectus pone prime p̄fectum proximus collocetur, secundus secundæ: quartus prime constiuitur et tertius secundæ: sextus prime ordinetur: ac deinceps ad hunc modum, ut tota secunda decuria prime inseratur et quarte simili ratione in tertiam, et omnes numero pares decurie in impares; vel his eisdem decurijs paribus per euolutionem adiunctis tergo imparium. Aut igitur ita duplicanda est altitudo aut numero

DE INSRVENDIS ACIEBUS 119

eodem seruato milites se se longius porrigen quatenus suum
versum et spaciū altitudinis duplicant. Cū aut restitui op-
portuerit, at interiectos adiunctos uetergo milites illos in-
suas decurias reuocabimus aut spacia coartabimus queq; in-
terualllo auximus laxiore.

Ransuersa est phalanx que longitudine multo
productiore constat qd altitudine. Arresta est qd
per cornu progreditur longe productiore alti-
tudine constans qd longitudine omninoq; plus longitudinis
qd altitudinis habeat oblongum id consueuimus nominare.
Arrectum vero edirecto quod plus altitudinis qd longitudē
nis habeat: quo circa phalangem quoq; interpretari licet
his eisdem nominibus. Oblqua est que alterum cornu qd
libuerit propinquum obijciens hostibus eoq; decertans al-
terum semotius teneat manens aggrediendi opportunita-
tem. Intercalatio est cum interuallis præpositi militis inser-
mus per directum aliquos ex his quos postponi placuerat.
Præpositio est cū vel ex vtraq; pte aciei velex altera tantis
fronti proponimus aliquos ratione auxiliij. Impositio eſe
cum leuem armaturam interuallis alternatim phalangis
totius inserimus. Postpositio seu subiectio est cum leuem ar-
maturam phalangi incurue postponimus ita ut forma om-
nium copiarum porte triplicis speciem præfecerat.

Equitur ut quemadmodū ordines conuerti ex
suo loco sueq; instructioni restitui debet doceā-
mus. Cum itaq; ordines conuerti in hastam
affluescere volimus præcipitur decuriam dextri extremi
quietescere. Cæteras omnes per singulos declinare in hastam
dextrorumq; procedere. Tum reddere in arrectum. Dein-
de iuga posteriora colligere atq; ita densato milite conuerte-

AElianuſ

in hastā. Quo factō ſi reſtitui ſuum in locū placuerit, videā
mūr imutari ad ſcutum, hoc eſt quēcunq; in locū vergere
auerſum tum ordinē totum reuerti, hoc eſt quēadmodum
milite obdensato cōuersus ſpectauit dextroſum: ita totum
transſerri in locū, vnde conuerti incepat. Mox decuriones
quiescant reliqui p̄cedant per iuga. Deinde imutent̄ vt ver-
gant quorsum principio ſpectabāt tum decuria dextri ex-
tremi quifcat. Hęc em̄ ſuū iam obtinet locum. Reliquę oēs
ad ſcutum declinent & procedētes reſtituātur. Ad poſtre-
mum ſurſum præcipit. Itaq; ſuū quisq; recipit locū & ſer-
uat. At ſi cōuertere ordinē ad ſcutum velimus præcipit de-
curiam leui extremi quifcere reliquos oēs declinare i ſcutū
finiſtroſumq; procedere, tū reddere in arreſtū. Deinde iu-
ga posteriora colligere mox ad ſcutū conuerti vt iam aſtū
ſit quod voluerimus. hinc ſi reſtituere placet, nō ſecus q̄ il-
los in hastā cōuersos reſtituemus. Quippe q̄ rurſus quēq;
in hastā imutari præcipiamus. Deinde ordinē reuerti mox
decuriones quiescere & reliquos omnes procedere per iu-
ga, tū immutari poſtmodum decuriā leui extremi quiesce-
re, vtpote ſuū iam locū obtinentem reliquas declinates in
hastam procedere dum iusta recipiat interualla: ad poſtre
mū reddere in arreſtū atq; ita oēs ſuum locū recipient. Si
autem inſlectere ad hastam placuerit duas ſimul cōuerſio-
nes ordinis faciemus. Itaq; efficietur vt decuriones à pſpe-
etu aduero in aduersum per ordines immutationem trāſ-
eant. At cū reſtituere volumus precipitur item ad hastam
inſlectere, hoc eſt duas item conuersiones ibidē ordinibus
dare. Ita enim fit vt eodem ſpectent decuriones quorsum
principio conſtituti ſpectabant anteq; vlla inſlexio fieret.
Hęc cum fecerimus decuriones quiescere præcipiemus: reli-
quos immutatos iuga relaxare posteriora, tum rurſus mu-
ti & ordinis poſtremam decuriā dextram quiescere.

Iam enim hec suum in locum restituta est: reliquos declinare in scutum procedere & suis interuallis restituiri mox reddere in arrectum. Itaque ordines primum suumq; locum recipient. Sed si inflectere ad scutum velimus præceptis utemur contrarijs, hoc est his inflecti in scutum quo facto restitutionem agemus, quod ex his quæ modo exposui apertum iam est. Deflexio agitur cum ordinem ter partem versus eandam conuertimus, hoc est aut in hastâ aut in scutum facit porro inflexio in hastam ut militum ora transferantur, à parte primore ad posteriorem. Deflexio autem facit ut à primore vel ad leuam deueniant vel ad dextram, nam si ad hastam deflectitur in leuam transfertur, si ad scutum in dextram. Si phalangem densari cornu versus dextrum placuerit præcipiemus decuriā cornū dextri quiescere, reliquas autē declinari in hastam atq; in dextram colligere. Tum reddere in arrectum & iuga posteriora colligere. Cum autem restituere libet quiescere decuriones reliquos immutari, & iuga relaxare posteriora Deinde rursus mutari mox decuriā cornū dextri quiescere. Iam enim restitutum in dextro est: reliqui ad scutum declinare suosq; duces sequantur & primis interuallis receptis reddat in arrectum. Si autem cornu versus sinistrum densari phalangem libuerit præceptis econtrario utemur. Medium item phalangem si densari placheris præcipiemus dextram duplarem phalangem declinare ad scutum, leuam ad hastam tū procedere mediā versus phalangem, mox omnes reddere in arrectum: iugaque posteriora colligere. At si phalangē primis instituere locis velimus, p̄cipitur imutari & per iuga procedere: excepto primo tū oēs rursus mutari, & dextrā duplare phalangē declinare in hastā: leuā autem in scutū. Mox sectari suos dum stores donec ad prima deueniat interualla. Deinde redde-

AELIANVS

Re in arrestum sed quoties immutatur si per densationem agitur erecta teneri spicula oia ne impediatur conuenit. Iis eisdem exercitiis ac praceptis leuis quoque armatura instituenda erit diiendaque est. Sunt certe pracepta haec imputationum. Conuersione. Inflexionum. Evolutionum et restitucionum utilia ad subitos superuentus: quos vel a latere vel a fronte intulerint. Macedonicam evolutionem. Macedones inuenisse proditum est. Laconicam ad Lacedemonios referunt auctores. quo circa ita nucupari meruerunt. Philipum tamen qui macedonum imperium auxit et grecis apud cheroneam pfligatis grecie imperauit, ac eius filium Alexandrum qui breui Asiam in suam ditionem rededit, Macedonicam neglexisse evolutionem legimus: ut nisi summa vtcidi necessitas cogeret' nunquam vterentur Laconice vsu vtrumque aduersarios deuicisse ferunt. Datur enim Macedonice vitio. quod hoste repete a tergo superueniente non sine magna turbatione ageretur. Nam cum posteriores conuerterent se in locum priorem et recte haud quam fugi dissimilem fecerent. hostes audacie res reddebantur. et iam milites qui ita euoluisse deterrere ac psequi poterantur. Laconica certe econtrario agit. Vbi enim duces una cum sequente milite verterunt se obuios in hostem a tergo superuenientem terrorrem inferre nimium possunt et turbationem. Sed assuefactio sunt copie, tam pedestres quam equestres, partim voce, partim signis, quae visu percipi valeant utrè apte ac oportune quam quisque exigat usus possint expedire. Nonnulla etiam turba percipi conuenit. Ita enim plenius oia ministrabuntur. Ceteriora sunt ea quae voce indicantur, nisi quid sit impedimento. Sed tranquilliora que signis mandentur videlicet cum res nulla est quae obstat atque obscureat. Vox autem percipi interdum non potest, aut propter armorum sonitum, aut propter equorum transitum et hinnitum: aut propter impedimentorum tumultum, et totius multitudinis strepitum.

Sigis

Signa quoq; multis rationibus obliterari possunt ac eu-
nescere, nam ex crassitudine aeris, ex puluere excito, ex
bymbre: ex solis splendore opposito. Ad hanc locorū inequali-
tate ex frequentia arborū. Adde q; interdum fieri non
potest ut signum ad unum quēq; usum præparemus: cum
longe plura possint occurrere quā quibus assuefacti sint
milites. Novis autem rebus quid nam consueti signi affera-
tur. Non tamen concidi ita potest ut preceptum simul ex
vocis ex signi incertum sit.

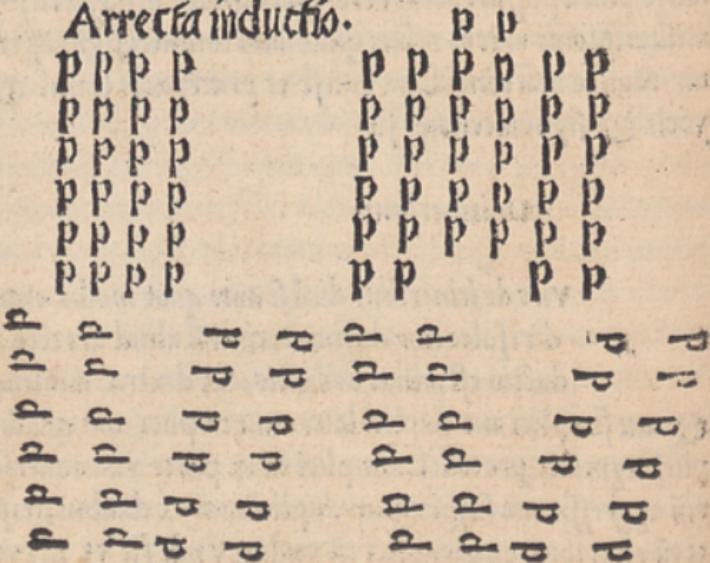
De itineribus.

Vnc de itineribus dicā si ante quot modis expe-
diri solet iter diffiniā. Itinerū aliud arresta in-
ductio est, aliud deductio, aut dextra aut leua.
Ex aut simplici aut duplici latere aut triplici aut quadru-
plici agminis procedet. Simplici cū ex parte una aduersariū
aggressurum suspicamur. duplici cum ex duabus, tripli-
ci cū ex tribus, quadruplici cū vndiq;. Vnde fit ut iter aut
simplici phalange agatur, aut duplici, aut triplici, aut qua-
druplici. Arresta inductio est cū ordo ordinē sequit. Ver-
bi gratia, cū vel Xenagia p̄cedente reliquæ sequunt̄ xena-
gie, vel quadruplare m decuriā relique ordinatim sectant̄.
Itemq; agitur per cornu altitudine lōge productore q; loia
gitudine nec pluribus q; duabus decurijs hoībus denis com-
positis cōstet ordo. Hnic opponitur genus aciei quod Celē-
bosum q; si rostrū canū noīamus q; d ita instruit ut duplia
te phalagis p̄cedētia cornua inter se distēt sequēti iungant̄
ad formā litere. V. sicut descriptio ostēdit. Quae ut primos
disiectos ita iunctos iter se habet ultimos. Cū enim arresta il-
la inductio mediū aduersariorū petat. habet id canū rostrū
in propria ut soluta coiunctione extremorū ipetum copiarū

AELIANVS

primarū frustet, lateraq; inuadat arreste inductionis ini-
mici. Quin etiam triplex phalanx obijci huic eidem gene-
ri ita potest ut vna alterius cornu impugnet, secunda reli-
quum cornu aggrediatur, media & tertia impetum ma-
nest & conflictum.

Arresta inductio.

Edictio est cum phalanx suos duces hoc est de
curiones aut parte dextra habet deducentes, q̄
dextra deductio dicitur, aut leua q̄ deductio le-
ua nuncupat, nō item p decuriā sed per iuga ambulās cor-
nu præposito & latere instructa, aut duplici, aut triplici,
aut etiā quadruplici prout hostē existimet aggressurū. Sed
quasi utraq; phalangis pars suo latere conflictū ineat pri-
mū, ita describatur ut longitudinem triplicem q̄ altitudi-
nē habeat. Frons em̄. x. altitudo tribus cōstat hoībus. Quā
obrem miles non tantum ex directo verum etiam ex late-
re aggressus conflictum tum excipere tum inferre nimis
rum per exercitationem debet condiscere.

Arresta deductio leua.

Arresta deductio dextra.

	d d d
	d d d
F	d d d
r	d d d
o	d d d
n	d d d
s	d d d
	d d d
	d d d
	d d d
	d d d

	d d d
	d d d
	d d d
E	d d d
v	d d d
o	d d d
n	d d d
s	d d d
	d d d
	d d d
	d d d

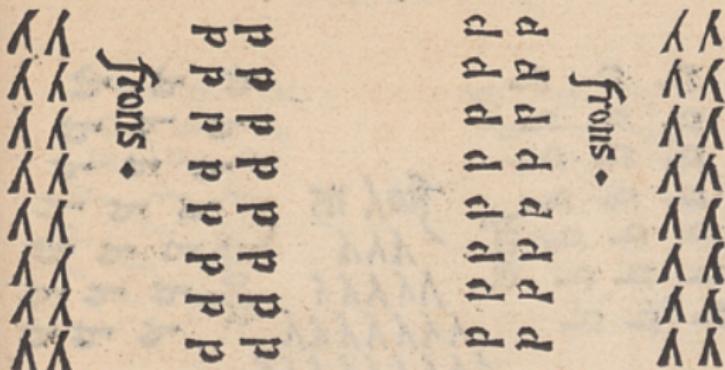
Halanx quæ antistomus à dupli frontis seu
 oris obiectu quasi occeps vocata est, ita instruit
 vt medijs tergis iter sepe oppositis conficit. Extre-
 mi autem configitant cum aduersarijs. Per utilis hæc pede-
 stribus copijs est: cum aduersus largā hostium equestrem
 copiam dimicat, melius enim resistunt circumvencionis &
 multiplici equitum invasioni. Valeat hoc instruendi genus
 potissimum contra barbaros, qui loca histro amni vicina
 incolunt, quos amphippos cognominat à mutatione equo
 rum: ex alijs enim equis in alios transilire consueverunt.
 Equestris que opponuntur copiæ forma constantes qua-
 drata in ordines duos parte altera longiores pro vſus ne-
 cessitate diuise sunt, vt totidem membris phalangis pedi-
 um bipartite obijciantur.

Phalax Occeps.

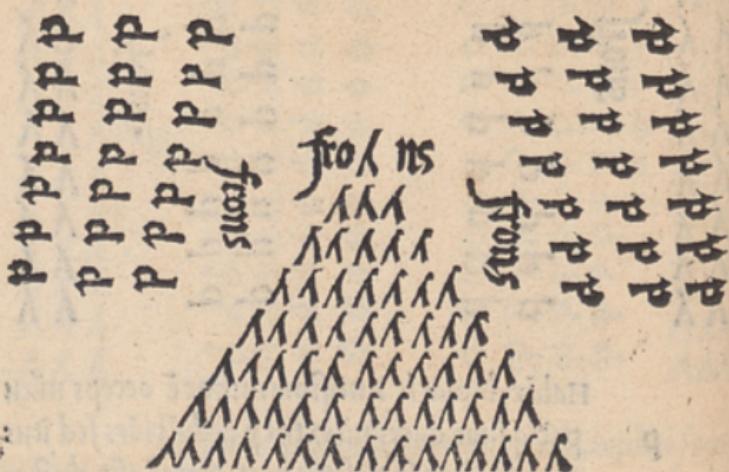
Halanx amphistomus nomen à duplice fronde siue ore in lateribus instituto acceptum est ita ut latericeps quedam & aniceps possint nominari. Similis superiori occipiti est preterquam illa suis extremis decertat hec suis lateribus dimidiat. Cætera vero que de superiore exposui huic quoque conuenient omnia hastis longioribus tam hec quam superior illa pugnat more Alanorum & Sauromatarum. Spectat decuriarum dimidiū in partem priorem reliqui conuersi sunt in posteriorem itavt dimidiati milites oppositis inter se tergis prælientur fronte duplice: altera priore quam decuriones conficiant: altera posteriora quam tergidoctores: cum etiam in duplarem phalangem copie diuidi possunt, ut frons prior altera constitutatur phalange posterior altera constet.

Phalanx ancepſ.

Halax duplaris Antistomus: hoc ē occeps nūcū
 p patē q suos duces nō extra p deductiōes sed itūs
 aduersos iter se positos hēat. Tergi aut̄ ducto-
 res extravidelicet i dextrā lenāq; deductionē distinctos. For-
 ma hec iſtrui solet quotiēs aduersarij eq̄tes forma roſtri
 aggrediunt̄. Cū em̄ roſtrū exeat in mucronē, ducesq; sequē-
 tes de latere habeat: tētātesq; frōtē copiarū pedestriū rūpe-
 re ne id eueniat duces peditū in medio stat ut ipetū aduer-
 sariorū vel impediāt vel in re infecta faciat pterire. Quē
 em̄ roſtro iſtruſti aggrediunt̄ ea ſpe ſunt ut medios acies
 pfligāt oēſq; turbēt copias. Qd cū principes copiarū pede-
 striū intelligāt veraq; ex parte ſe veluti murū cōſtituat:
 & paulo inter ſe distātes: vergētesq; ad locū penitiorem
 impetū irritū reddūt aduersariorū. Genus id iſtruēdi eq̄-
 stre qd roſtrū dicimus. Philippū regē Macedonū inueniſſe
 ſcribitur. preponere ille strenuos oēſ solebat ut eorū virtus
 te miles quoq; deterior cōtineretur: opisq; vna cum pre-
 ſtantioribz proſequeretur more ſpiculi aut ensis: cuius
 acie p ſua ſoliditate ſuoq; acumine facile trāſigēte reliquā
 etiā ferrū q̄q; hebes nō ſine effacia penetraret.

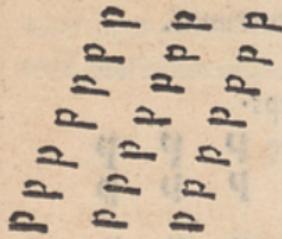
Phalanx duplaris occeps.

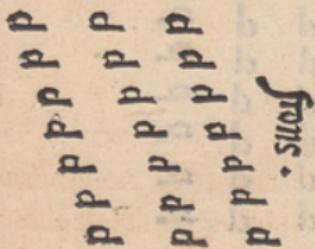
Rostrum equestre.

Phalanx duplaris Peristomus seu Amphistro-
mus id est latericeps siue anceps illa est cuius
partes per deductionem cornu proposito oblique
procedant et dextra habeat et leua tergiductores itus.
Cum enim aduersa acies quadra dividatur in duo obliqua
cornua dextrum et sinistrum: cupiens aciem hostium si-
milem circumuenire: hac de causa: qui circumuentum sibi videt
imminente in duplarem mobilem phalangem sese affor-
mant: et partem sui alteram in levum dirigunt cornu:
alteram vertunt in dextrum. Vnde nomen peristomi: hoc
est latericpis genus id accipit. Quippe quod latere suo
utroq; frontem spectantem in hostem habeat.

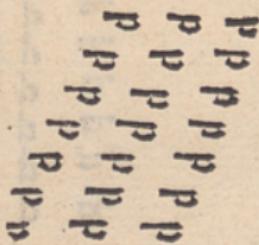
Phalanx duplaris latericeps.

Amphistomus.

fons.

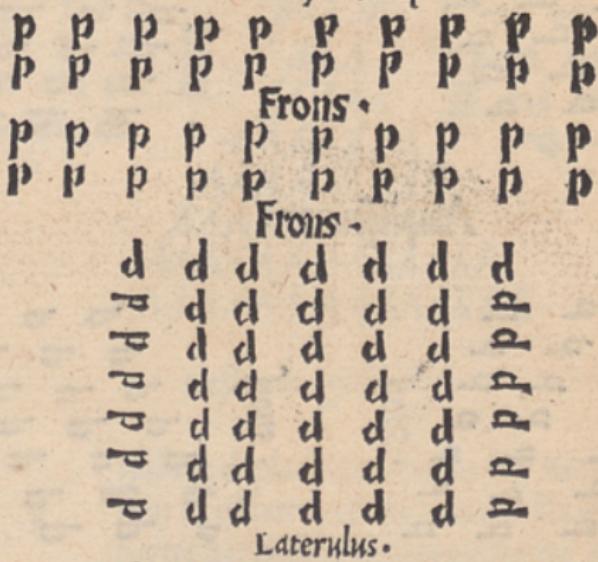
Similiceps.

Halax homeostum? à similitudine horis seu frō
tis noīata quā similicpitē appellariū ita fit: vt
decuriā pfectā hoc est hominū. xvi. monētem in
hostē sequat̄ alia similis: vnde Homeostomus dicta est. Nā
et q̄ sequunt̄ simili frōte et forma comitāt̄. Opponiē huic
gñi aciei qđ pl̄thiū à latere vocant: quē si placet Laterulū
dices. Ordinat̄ id gemis tā forma q̄ numero eglaterū. For
ma inq̄ cū vndiq; equalibus cōstet spacijs. Numero autem
quot hominibus longitudo cōponatur totidē etiā altitudo.
In hoc eodem ordinis genere omni ex latere armatos ap-

AELIANVS

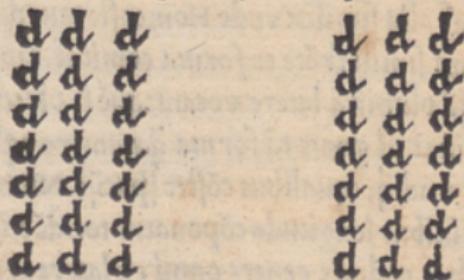
poni solitum est nullo vel sagittario vel funditore adiun-
cto. Conficitur hic laterulus ex duabus dimeris. decuria
nāq; dimidiū dimeria dicimus. Cū em̄ decuria sex cōstare
hoib; debeat. Dimeria octo cōstat. Bipartia id ī terpreteſ
ſi placet quoad melius vocabulū inuenerimus.

Phalanx ſimiliceps.

Halax duplaris Homeostomus est: cum partes
equali p̄gredientes itinere aut in dextra dedi-
ctione amb e continent ſuos duces aut in leua.

Duplaris ſemiliceps.

DE INSTRVENDIS ACIEBUS 125

Phalanx Heterostomus à frontis diueritate ap-
pellata quam Versipicē dix erim ita instruit ut
abulās per inductionē duces ordinis pcedētis ha-
beat: ut sit index extra deductione, sequentes autē in leua ita
ut ordines alternata principū locatiōe pcedat. Nullus em-
codē latere suos cōtinet principes quo antecedens.

Phalanx versiceps.

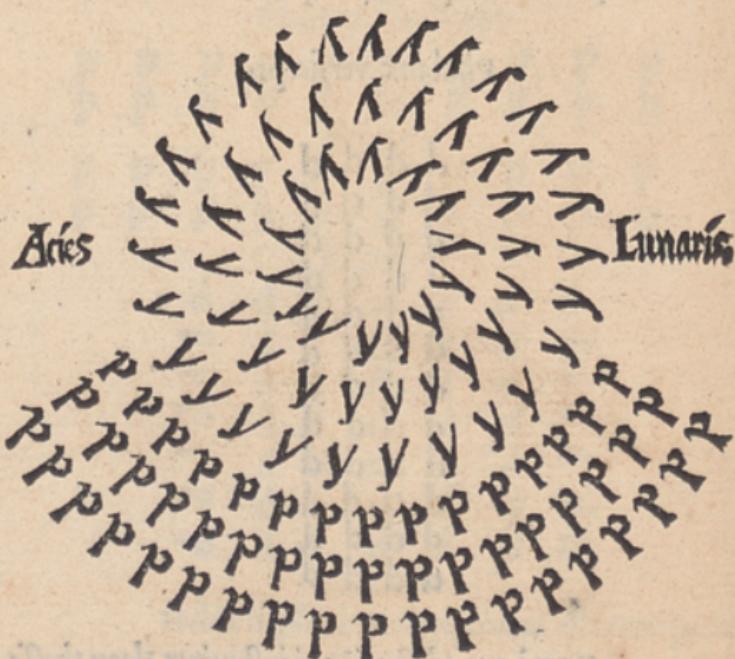
Vrmā que ad speciē omni instruitur Ileon thessa-
lus excogitarat: unde ile vocata est: suosq; thes-
salos eo ipso gñe instrucēdi exercuit. Vtile hoc
est cū singulis suis angulis singulos habeat principes. Pri-
mū Ilarchā hoc est turme pfectū . vteimū tergiductorem.
Vtrinq; autē lateris custodes. Opponit huic acies: q forma
lune cornibus in partē ductis priorē formet. Ducesq; suis
in cornibus habeat eī suis brachijs circūuenire aduersas
equitū copias tētet. Quādōbrē ille more Tarētinorū à longe
iaculātur circularē retorquētes accessum eī turbātes. Ta-
rētinorū iaculatorēs appello, sicut inter initia operis dictum.

AELIANVS

est à tarento calabrie oppido: cuius equites parvo quodam
iuncto uti consueuerunt.

Turma ad

oni speciem.

Vrma parte altera lōgior dupli ci altitudine cōstat q̄ lōgitudine. Vtilis hec multifariā est q̄ ppe q̄ possit decipere aduersarios quasi paucos cōtineat milites qm̄ nō multū latitudinis occupet et rūpere facile p̄ sua dēsitate ex ipetu acī aduersam. Ap̄ta etiā est vā sensim per locorū agustias trāseat. Opponit ei pedestris acies que trāsuersa phalāx vocata est. porrigit enim selenius ut etiā si interrūpat exigua sit que rūpit altitudo, et

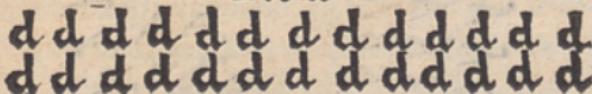
equitum impetus non in multitudine hereat sed in vacue
breui effera*t*. Hec enim causa est cum multiplicem ad sua
altitudinem habeat longitudinem.

Turma parte

altera longior.

Frons

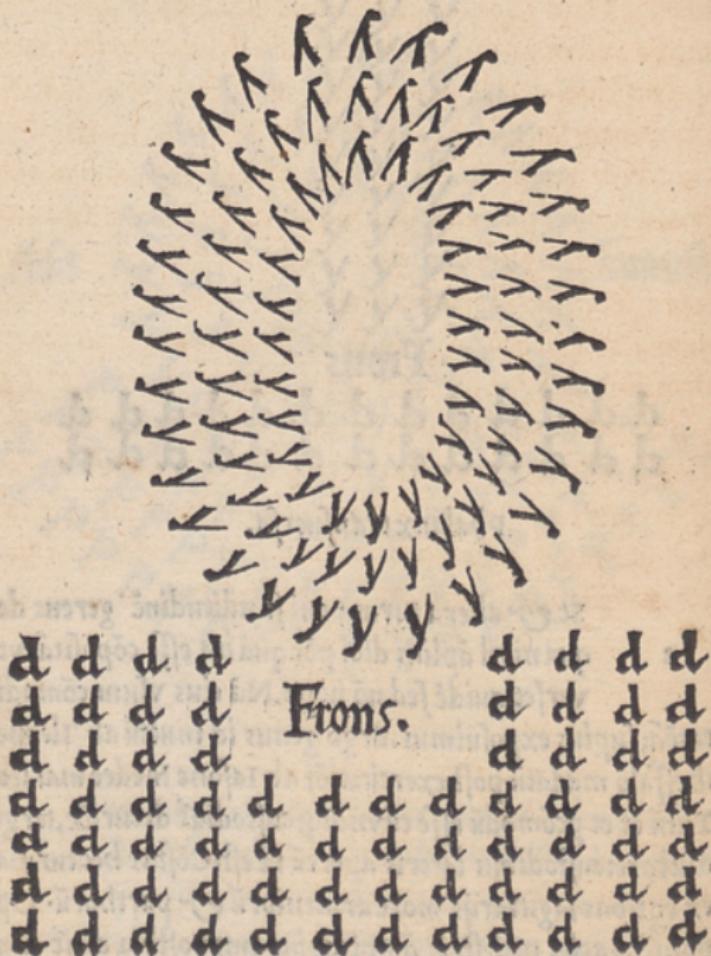

phalanx transuersa.

st. & altera turma cui similitudinē gerens de
qua nihil aplius dici pot quā ita esse cōpositā, vt
verset quidē sed nō iugēt. Nā eius vsum cōmodē
eatēq; supius exposuimus. Ergo genus id inuētū ab Ileone
theſſalo mādatū post exercitatiōi ab Iasone Medee marito
Tūcū ēt et p̄cōmodū esse cū vndiq; custodia*t* decuriōe, targē
ductore: custodibus lateris apertū iā est. Cōstat hec turma
ex eq̄tib⁹ sagittarijs more armeniorū & parthorū. Op
ponit ei acies pedestris q̄ Epicāpius emprostbia dicit. i. in
flexa. Antica, ob eā rē: quia ductis cornibus in partē prio-
rē in sinū se circūagit. Flexūq; imitatur. Fraudē hec in sa-
gittarios equites ita emolit ut vel egressos et cominus di-
micantes suo cōlectatur sinū & circumueniat: vel corni

278 AELIANVS
bus suis perturbet illorum robur & frangat, atq; in me-
dio milite alacriore possit euincere.

Turma ad ovi speciem.

Rbalanx inflexa Antiat.

Vm etiam genus habetur phalagis que Epis-
capius opisthia dicitur econtrario q̄ supe-
rior informata. Cum enim illa ante se fle-
stat, hæc sua cornua in partem dicens poste
riorē. Itaq; vt illa atica sic hæc postica nomi-
netur. Ut ilis ea quoq; ad fraudem est. quippe quæ parte
media patens paucos qui precedant ostendat: multos autē
qui post subsequant habeat: vt si conflictum tolerarint sis
perarint q̄ satis sit, sin minus facile ad vtrāq; suorū partē
recurrere iungiq; maiori ordini valeant. Quæ autem con-
tra id genus opponitur incurva ob id appellata est: quoniam
in portionem flectitur orbis. Studet hic suas copias par-
uas esse ostendere frontis incurva ratione. Quidque cum
omnia quæ in orbem globum ve formantur parua suo q̄
dem ambitu esse videantur. q̄q; si explicentur in duplū se
porrigunt quod liquidum in columnis est: quæ cum in or-
bem se colligant vnde cunq; aspiciantur, dimidium sui tan-
tum patere patientur reliquum penitus occultant. Est au-
tem optimum instruendi artificiū vt plus inferas aduer-
sarijs copiarum q̄ primo aspectu ostendas.

AELIANVS
Inflexa postica.

ddd ddd ddd ddd ddd ddd ddd ddd ddd ddd

Frons.

Phalaxicurnua

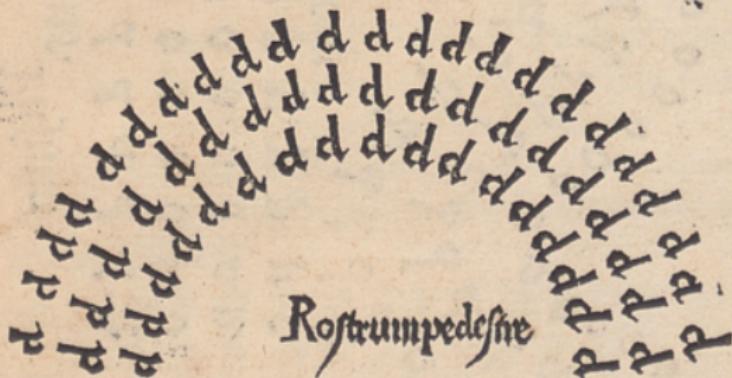
Quæstris phalanx quadrata ex si forma seu figura quadra instruit tamen non numero quoque aptat quadro. Haud enim in quadratis numeri certo describimus. Sed licet etiam duplice ad altitudinem reddere longitudinem, videlicet propter vsu imperatoris. Perse potissimum forma hac usi sunt et siculi et græcorum coplures, cum et facile esse instructum a iaduenterent et usum commendarentur. Opponit ei phalanx pedestris quod rostrum voramus ita instructa ut latera oia armatis composita habeant. Translata haec forma ab equis tribus rostris est. Verum in ordine equis unus in motu primore satis sit. At in pedestri non unus occursoni hostium sufficit sed tres propugnat necesse est. Sic Epaminondas Thebanus Imperator cum apud leuctra ad-

uersus Lacedemonios decertaret, cōstipatis in rostrū copijs
ingentē exercitum profligauit. Effici genus instruendi hoc
solet quotiens duplaris antistomus hoc est Anceps illa sue
cornua priora cōiungit. posteriora se iungit ad formā litte-
re. v. deorsum inuerse. A.

Phalanx quadrata equestrī.

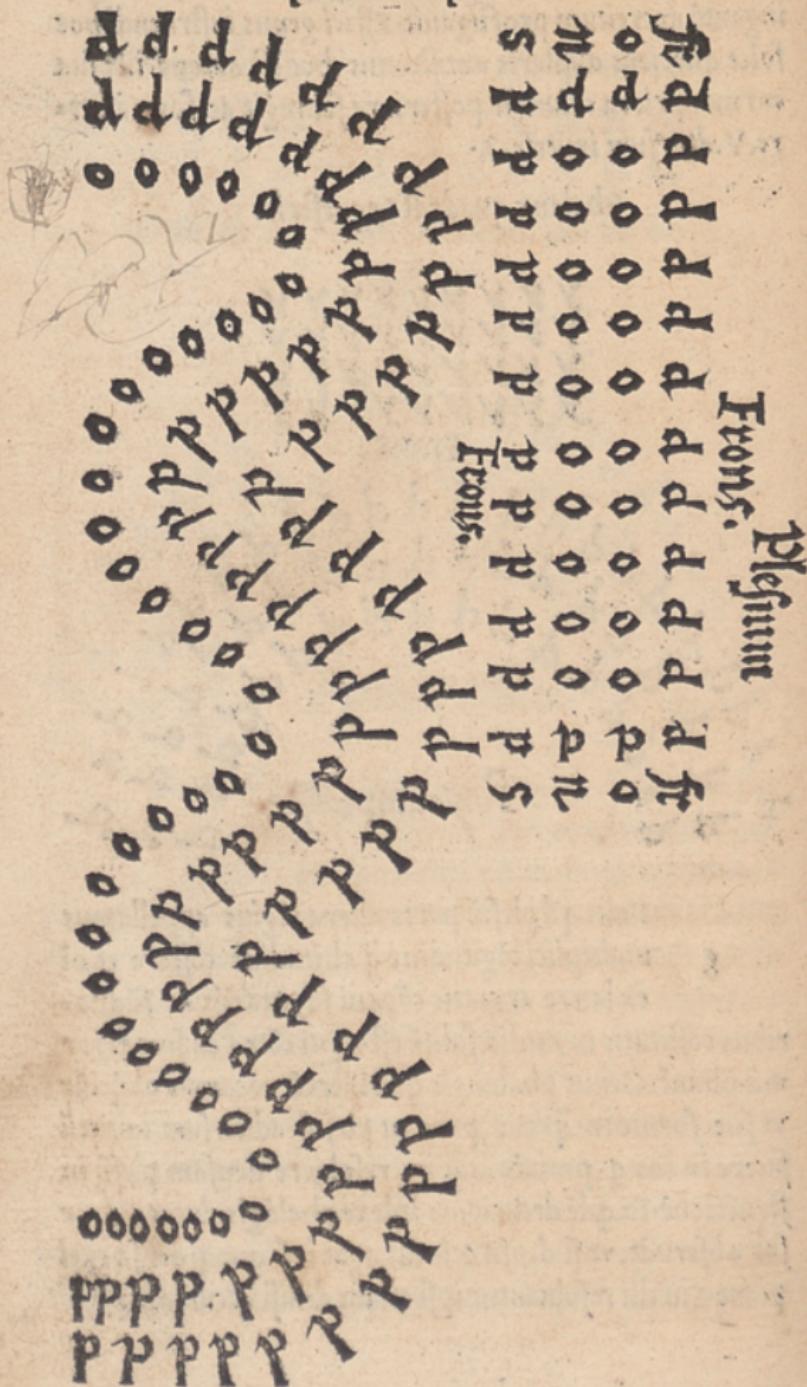
Frons

Rostrum pedes

Enus qđ plesiū parte altera lōgius appellamus
g multiplice lōgitudine qđ altitudinē cōstare et oī
ex latere armatis cōponi sagittarijs ac fūdito-
ribus cōstitutis in medio solitū est. Qui cōtra eiusmodi for-
mā pliant̄. Genus phalangis quā iplexā vocamus obiūcūt
vt sue forme ineqlitate pnuocent plesiū aduersum impetū
facere in eos qđ pminet atqđ ita resoluere densam plesiū in-
structionē. Et qđc decuriones iplexe phalāgis duces aduer-
sos obseruat̄, vt si densa acie illi agat ipsi quoqđ densa exci-
piant̄. Sin illi resoluantur ipsi etiā diuisi occurrant̄.

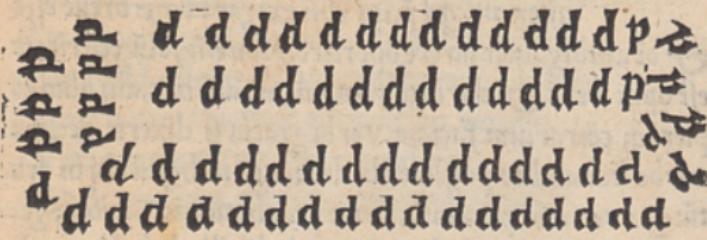
AELIANVS
phalanx Implexa.

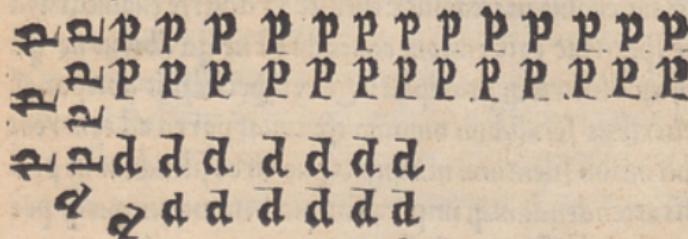
Frons.
Phalanx

Halangis circumuentio est cornu vtrunq; supē
p rat aduersarios hoc est excedit & quasi com-
plectitur.

Circumuentio phalangis.

Iterius cornu circumuentio est cum altero cornu
a hostē superamus. Vn fit vt q sua phalāge supe-
rat idē etiā cornu supet aduersariū, qui aut cor-
nu supat nō præterea idē phalange supereret. Fieri enim po-
test vt etiam paucioribus copijs hostem superes tue cornū
& complectaris.

Circumuentio alterius cornū.

e xtenuatiō est cū aleitudo phalāgis cōtrahit vt ex-
xvi. qbus cōstat hoībus redigatur in pauciores.
i Mpedimenta haberi in primis necessariū est et
ducē ijs cōstituere probū cōuenit. Modis quinqs
possunt duci impedimenta. Aut enim pcedet co-
pias oēs aut sequētur: aut in alterutro latere cōstituentur:
aut in medio copiarū claudent. Ponētur ante phalāge si bo-

AELIANVS

stilem agrū ingredieris. Post phalangem si latera metuis.
Intra phalangem si planum agmen placuerit ducere.

Ostremo precepta repetamus colligamusq; oī
p acierū instruendarū si prius admouerimus bre
uiter quicqd p̄cipi v̄sus exigat id eō breue esse
Oī ambiguitate carere oportere. Non enī solū celeritate
est opus verū eō claritate vocabuli, ne alijs hoc, alijs illud et
plerūq; cōtrarium faciant. Verbi gratia si dixeris, declina
verbo hoc audito possunt alijs declinare in hastā alijs in scu
tū: quæ res non parum inferret pturbationis. Cū itaq; ge
neris ac totius loco habeatur vocabulū illud, declina. Ad
iungere debemus ad hastā, aut ad scutū: put res exigit, eō
qdā ante vt pars toti anteponat̄ hoc mō. Ad hastā declina
ita enī oēs idē sine errore faciet. Itē immuta aut euolue gene
ris p̄fert cōmunitatē. Queobrē ptem sive speciē p̄ponemus
vt i hastā imutare. Sic itaq; p̄cipiemus: laconicā euolue, ma
cedonicā euolue: choreū euolue. Nā si euolue laconicā dixe
ris: aut euolue macedonicā: eueniet vt diuersē euoluēdi aga
tur sp̄cs. Hac igit̄ ratione canendū est ne qd abigue ne qd
obscure incerteq; præcipiat: eō vt species suis anteponat̄
generibus seruādum omnino est. Inuit porro ad eam rem
plurimum silentium militum. Quo circa silendum in pri
mis attendendumq; imperabis: quod Homerus quoq; poe
ta præclare illis carminib⁹ notat.

Sic arguta phalanx in prælia densa moueri.

Affidue pariterq; suos dux quisq; regebat.

Imperitans: alijs mox festinare silentes.

Dixeris haud tanta gentes sub pectori vocem

Condere, conspecti metuentes principis ora.

Barbarorum contra tumultum eō turbam pecori ita
comparat.

DE INSTRVENDIS ACIEBUS 130

Ac veluti innumere domini locupletis in aula

Ad multoram coguntur oves: balatibus ille

Perulse care sobolis voce omnia replent:

Sic troum audiri per campos vndiq; clamor.

Et alibi eadem de re ita refert.

Tum phriges ingenti strepitu & clamore feruntur.

More gruum passis liquido super aere pennis.

Quæ postq; gelidas hyemes hymbremq; niualem

Fugere oceanî repetunt clangoribus vndas.

Ast animos taciti spirantes ire pelasgi:

Alter in auxilium alterius properare parati.

Ge ad armq; assiste ad arma: impedimenta à
a phalange secedant. Miles attendat præceptis:
suscipte: recipe, dista: erige spiculum: versa iuga
respice precedentem: suam decuriam dirigat tergidae or.
Constituta interualla conserua: ad hastam declina. collige:
ita consiste in arrectum reddere: ad scutū declina: collige ita
consiste. Ad hastam immutare: collige. Ita consiste. Altitudē
nem duplca: restitue: laconicam euolue: restitue: macedonī
am euolue. Restitue: choreum euolue. Restitue ad hastam
conuerte. Restitue ad hastam: inflecte. Restitue. Hæc de acie
bus instruendis habui: quæ breuiter ad te scriberè impera
tor tibi victoriā hostibus profligationem allatura. vale

Finis Aeliani.

MODESTI LIBELLVS DE VOCABVLIS REI MILITARIS AD TACITVM AVGVSTVM.

ES MILITARIS IN TRES
diuiditur partes: eq̄tēs: pedites: classes. Eq̄
tū alas dicūt eo q̄ ad similitudinē alarum
ab vtraq; parte ptegāt acies, q̄ vexillatio
nes vocātur à velo quia velis hoc est flam
mulis vtant̄. Est & aliud genus equitū q̄ legionarij vocan
tur, ppterēa q̄ cōneci sint legiōi. verū ipsi pedites in duas
diuisi sunt partes hoc est in legiōes & in auxilia. Auxilia
à socijs vel federatis gentib⁹ mittebant̄. Legio autem ab
elīgedo appellata est quod vocabulū eorū desiderat fidem
atq; diligētiā q̄ milites pbant. Producēdi vero Tyrone⁹
sūt semp ad capū, et scđz matricule ordinē i aciē dirigēdi,
ita vt p̄io simplex et extēsa sit acies ne q̄s sinis ne q̄s
habeat curuationes, sed equali legitimoq; spacio miles di
stet à milite: & precipiendū vt subito duplīcēt aciē, ita vt
in ipso impetu is ad quē respōdere solet ordo seruet̄. Ter
tio p̄cipiendū, vt quadratā aciē repēte cōstituat̄. quo factō
in Tyroniū quē cuneū vocant, acies ipsa vertēda est, q̄ ordi
natō plurimū pdesse cōsueuit in bello. Auxiliares cū du
cunt̄ ad pliū, ex diuersis locis & ex diuersis moribus ve
niētes nec disciplina inter se, nec noticia, nec affectiōe cōsen
tiunt, & alia īstituta, & alius inter eos est, v̄sus armorū.
Necessē est autem tarde ad victoriā peruenire q̄ discre
pāt anteq̄ dimicēt. Legionibus semper auxilia tanq̄ leuis
armatura in acie iungebant̄, vt in ijs pliandi magis admi
niculū esset q̄ principale subsidiū. In oībus auctorib⁹ in
ueniēt singulos cōsules aduersum hostes copiosissimos non
amplius q̄ binas duxisse legiones, additis auxilijs sociorū,

Tanta in illis erat exercitatio, tanta fiducia, ubi cuius bellò
due legiōes crederent sufficere posse. Sciendum est enim in
vna legione, decē cohorteſ esse debere. Sed prima cohors re
liquas & numero militū & dignitate p̄cedit. Nā genere
atq; institutiōe literarū Viros electissimos querit. Hec em̄
ſuſcipit aquilā que p̄cipuum ſignum in Romano eſt ſemp
exercitu, & totius legionis inſigne. Imagines imperatorū
has em̄ imagines tanq; diuina & p̄ſentia ſigna ſinguli ve
neratur. Habet pediteſ mille. cv. Equiteſ loriatoſ. cxxxiiij.
& appellat cohors miliaria: hec caput eſt legionis. Ab hac
enim cum pugnādum eſt, prima acies incipit ordinari. Se
cunda cohors habet pediteſ. d. lx. Equiteſ. lxvi. & appel
latur cohors. Quingētaria. Tertia cohors ſimiliter habet
pediteſ. d. lx. Equiteſ. lxvi. sed in hac cohorte tertia validio
res & p̄bati militeſ qui in media acie cōſiftat. Cohors q̄r
ta habet pediteſ. d. lv. Equiteſ. lxvi. Cohors quinta habet
pediteſ. d. lv. Equiteſ. lxvi. Sed quinta cohors strenuos de
ſiderat militeſ: quia ſicut prima in dextro, ita quinta in ſe
nistro ponit cornu. He quinq; cohorteſ in prima acie ordi
natūr. Sexta cohors habet pediteſ. d. lv. Equiteſ. lxvi. In pri
ma quoq; enucleati ascribendi ſunt iuniores. quia in ſecun
da acie post aquilā & imagineſ cohors ſexta cōſiftit. Co
horſ septima habet pediteſ. d. lv. Eq̄tes. lxvi. Cohors octa
ua habet pediteſ. d. lv. Equiteſ. lxvi. ſed & ipſa animoſos
deſiderat viroſ: quia in ſecunda acie cōſiftit in medio. Co
horſ nona habet pediteſ. d. lv. Equiteſ. lxvi. Cohors decti
ma habet pediteſ. d. lv. Equiteſ. lxvi. & ipſa bonoſ cōſue
uit accipere bellatores: quia ſicut in ſecunda acie ſexta dex
trum, ita decima ſinistrum poſſideſ cornu. Iis decē cohoro
tibus legio plena fundatur: que habet pediteſ. vi. milia. cv.
Equiteſ. dcc. xxvi. Minor itaq; numeruſ armatorū in vna
quaq; legione eſſe non debet, Maior autem conſuehit eſſe

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

Et non tantum vnam cohortem sed etiam alias milia-
rias si fuerit iussa suscipere. Tribunus maior per episto-
lam sacram Imperatoris iudicio destinatur. Minor tribu-
nus prouenit ex labore. Tribunus autem voratur ex tri-
bu quia preest militibus quos ex tribu primus Romulus
legit. Ordinarij dicuntur qui in prælio primos ordines
ducunt. Aqliferi q[uod] aqla portant. Imaginarij q[uod] iperatoris
imagines ferunt. Optiones ab optando appellati, quod an-
tecedentibus egritudine præditis, hi tanquam adoptati,
cum eorum vicario solent vniuersa curare. Signiferi qui
signa portant, quos nunc draconarios vocant. Tesserarij
qui tesseras per contubernia militum nunciant. Tesseræ
autem dicitur præceptum ducis quo vel ad aliquod opus
vel ad bellum mouetur exercitus. Torquarij duplares. tor-
quarij simplares quibus torquis aureus solius virtutis
præmium fuit, quem qui meruissest preter laudem inter-
dum duplam consequebatur annonam. Item primus ha-
status duas centurias id est cc. homines ducebat in acie se-
cunda quem nunc ducentarij vocant. Princeps autem pri-
me cohortis Centurio semis hoc est. cl. homines gubernat.
Sic decem centurijs regebantur. quibus magne utilitatis,
Et magnus honor a veteribus est constitutus: ut ceteri
milites ex tota legione omni labore ac deuotione contendere
rent ad tanta præmia peruenire. Erant etiam centurio-
nes qui singulas centurias curabant qui nunc centenarij
nominantur. Erant decani decem militibus prepositi, qui
nunc caput contubernij vocantur. Secunda cohors habet
centuriones. v. Similiter tertia Et quarta usq[ue] ad deci-
mam cohortem. In tota autem legio erant centuriones. lxvi.
Sed legati Impe. ex consularibus ad exercitus mittebatur,
quibus legiones Et auxilia vniuersa obtemperabant in
ordinatione pacis vel necessitate bellorum: in quorum lo-

cum illustres viros constat magistros militum substitutos a quibus non tantum bine legiones sed etiam plures numero gubernantur. Proprius autem index erat prefectus legionis habens comitium primi ordinis dignitatē qui absente legato, tanquam vicarius ipsius potestatem maximam retinebat. tribuni vel centuriones ceteriq; milites eius precepta seruabant vigiliarum sine professinis. Tesseras ab eodem petebant. Si miles crimen aliquod admisisset auctoritate praefecti legionis à tribuno depunatur ad penam. Arma omnium militum, item equi, vestes, & annona ad curam ipsius pertinebant. Disciplina, severitas, exercitus non solum peditum sed & equitum legionariorum praecepto eius quotidie curabatur. Primum signum totius legionis est aquila, quam aquilifer portat. Dracones etiam per singulas cohortes à Draconarijs feruntur ad praelium. Sed antiqui qui sciebant in acie commissio bello celeriter ordines aciesq; turbari atq; confundi. & ne hoc posset accidere, cohortes in centurias diuiserunt. & singulis centurijs singula vexilla constituerunt: ita ut ex qua cohorte vel quota esset centuria in illo vexillo literis esset ascriptum: quod intuentes vel legentes milites in quemvis tumultum à contubernalibus suis oberrare non possent. Centuriones insuper qui nunc centurijs vocantur, nimium bellicosas loricā transuersis cassidum cristis, vt à suis facilius noscerentur, habebant: quiq; singulas gubernare iusserunt ceteras, vt nullus existeret error. Cum cuncti milites sequerentur non solum vexillum suum sed etiam centurionem, qui signum habebat in galea. Rursus ipse centurie in contubernia diuisse sunt, vt decem militibus sub uno papilione degentibus unus quasi precesset decanus, qui caput contubernij nominatur. Contubernium autem manipulus vocabatur ab eo q; con-

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

iunctis manibus pariter dimicabant. Quæadmodum inter pedites centuria vel manipulus appellatur: ita inter equites turma dicitur: & habet una turma eq̄tes. xxxij. Huic qui preest, decurio nominatur. Pedites qui decem decadi bus centurie preerant, ab uno centurione sub uno vexillo gubernantur. Similiter. xxxij. equites ab uno decuriōe sub uno vexillo reguntur. Preterea centurio eligendus est qui sit magnis viribus & procerâ statura, qui hastas vel missilia perite iaculaetur & fortiter. Similiter eligendus ē decurio qui turme equitum pponitur in primis habili corpore, ut loricatus & armis circundatus omnibus cum summa admiratiōe equum possit ascendere: equitare fortissime: cōtō scienter vti: sagittas doctissime mittere: turmales suos. i. sub cura sua equites positos erudire ad omnia que equestris pugna de poscit. Nunc q̄liter instruenda sit acies si pugna immineat, declaratur vnius legionis exemplo: si usus exegerit: transferri possit ad plures equites locant̄ in cornibus. Acies peditum à prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro; huic cohors secunda cōiungitur. Tertia cohors in media acie collocatur: huic annexitur quarta. Quinta vero cohors sinistrū suscipit cornu: sed an signa et circa signa necnō ēt i prīa acie dimicantes principes vocabantur: hoc est ordinarij. Ceteriq; principales: hec erat grauis armatura: q̄ habebat cassides. Cataphractas ocreas in curribus: scuta gladios maiores q̄s spatas vocant et alios minores quos semi spatas nominat plumbatas quinas postas inserviunt: quas primo ipetu iaciunt. Itē bina missilia vñ maius ferro triāgulo vnciarū nouē: hastili pedū quinq; semis, qd pilū vocabat nunc spiculū dicitur: ad cuius iactum exercitabatur precipue milites qd arte & virtute directum & scutatos pedites et loricatos eq̄tes s̄epe transuerberat. Aliud minus, ferro vnciarū qnq; hastili trium pedū semis.

quod tunc verriculū nūc verutū dicit. prima acies principum secunda hastatorū armis talibus dicebāt instructa. Sed in secunda acie dextro cornu cohors sexta ponebat, cui iungebat septima. Octaua cohors mediā acīc tenebat, nona comitante. Decima cohors in scđa acie semper obtinet cornū. In structiōis vero lex est ut in primo ordine exercitati, et veteres milites collocent, quos antea principes vocabant. In scđo ordine circūdati cataphractis, et optimi milites cū spiculis vel lanceis ordinētur, quos pro hastatos vocabant. Inter ordinē à tergo vallatū sex pedes distare voluerunt, ut haberent pugnātes spaciū accedēdi atq; recedēdi. Vehementius enim cū saltu cursuq; tela mittunt. In his duo bus ordinib; etate maturi et vsu confidentes, et militi grauioribus armis collocantur. Hi enim ad vicē muri nec cedere nec sequi alium debent ne turbētur ordines: sed aduersarios vehementes excipere: et stando pugnādoq; repellere vel fugare. Tertius ordo disponit de armatis ve locissimis de sagittarijs iunioribus: de bonis iaculatoribus quos antea feretarios nominabāt. Quartus autem ordocō stituitur de scutatis expeditissimis de sagittarijs iunioribus: de his qui alacriter se agunt verutis vel martiobrabilis: quas plūbatas nominant: qui dicebātur leuis armaturae. Sciendū est ergo stantibus primis ordinib; tertium et quartū ordinē ad pugandū cū missilibus et sagittis primo loco semp exire: qui si hostes in fugā vertere poterunt: ipsi cū equitibus persequunt. Si vero ab hostibus pulsi fuerint, redeūt ad primā et scđam acīc, et iter ipsas recipiūt se ad loca sua. Prima aut et scđa acies cū ad Macheras. i. spatas et pila vt dicit ventū fuerit totū sustinēt bellū. In quita acie ponebant balistarij: funditores triangulari: fustibulatores qui fustibalalis lapides iaciūt. Fustibus et lōgus pedes quathor cui p' mediū ligat fūda de corio:

DE VOCABVLIS REI MILITARIS
et vtracq; manu ipulsus, ppe ad istar onagri dirigit saxa.
Sextus ordo post oēs a firmissimis et scutatis et oī gñe ar-
morū munit bellatores tenebat: q̄s atiq. Triarios appellata-
bat. Hivt regeti & itegri acrius inuaderēt hostes, post: yl-
timas acies sedere cōsueuerant. Sed si qd in primis ordinib-
us accidisset: de eorū viribus reparatiōis spes tota pēdebat.
Oēs aut signarij vel signiferi, q̄uis pedites sint loricas, mi-
nores accipiebat. & galeas ad terrorē hostiū, vrsinis pelli-
bus testas. Ceturiones vero habebāt cataphractas & scuta
et galeas ferreas: trāsuersis et argētāz cristi ut facilius agno-
scerent à suis. Illud aut sciendū est: & modis oībus retinē-
dū, q̄ cōmiso bello prima ac scđa acies stabat imota. Tria-
rij quoq; residebat. Ferctarij aut armature leuis & sagit-
tarij & funditores aduersarios p̄uocabāt: ante aciē p̄ce-
dētes, si hostes fugare poterāt, sequebāt: sed si eorū virtu-
te ac multitudine p̄mebāt reuertebātur ad suos & post
eos stabāt. Excipiebat aut pliū grauis armatura & tanq;
murus vt ita dicā, ferrēus stabat, & nō solū missilibus sed
etia gladijs cominus dimicabāt. Et si hostes fugassent, non
seqbatur grauis armatura ne aciē suā ordinationēq; tur-
barebāt. & disp̄sos recurrētes hostes incōpositos oppime-
ret: sed leuis armatura cū funditoribus sagittarijs et eq̄tib
fugītes sequebat inimicos. Hac dispositione ac cautela sine
piculo legio vincebat aut supata seruabāt icolumis: q̄a le-
gionis vis est facile nec fugere nec seq. Sed ne milites aliquā
in tumultu pli à suis cōtubernalibus oberrarent diuersis
cohortibus diuersa in scutis signa pingebāt. Prætreia in ad-
uerso vniuersiūsq; militis erat nomē literis ascriptum ad
dito ex qua essent cohorte qua ve centuria. Ex his autē ap-
paret legionē bene iūtitā q̄si iūctissimam esse ciuitatem,
quæ omnia prælio necessaria secum ubiq; portaret. Nec
metueret repentinum hostiū superuentum, quæ etiam in

medijs campis subito fossā valloq; muniretur. Habet p̄t
terea legio, tubicines, cornicines, buccinatores. Tubicines
ad prelum vocant milites & rursus recepthi canūt. Cor-
nicines quotiens canunt non milites sed signa ad eorū ob-
temperant nutum. Ergo quotiens ad aliquid opus exiturē
sunt soli milites tubicines canunt quotiens mouenda sunt
signa cornicines canunt. Classiarij autem appellantur buc-
cinatores qui cornu ducunt exercitum. hoc insigne videtur
imperij, quia classicum canit imperatore presente vel cum
in militem capitaliter animaduertitur. Hoc enim ex impe-
rialibus legibus fieri necesse est. Sive ergo ad vigilias vel
angarias faciēdas sive ad opus aliquod vel ad cursum
campi exēnt milites tubicinē vocationē operantur. Rursus tū-
bicinē ad monētē cessant. Cum autē mouentur signa: aut
iam mota fugiēda sunt. Cornicines canūt. Quod iō in om-
nibus exercitijs & p̄cessibus custodit ut in ipsa pugna fa-
cilius obtemperent milites: sive eos pugnare sive stare sive
sequi vel redire p̄cipiunt duces. Si quidē ratio manife-
sta est semper in acie debere fieri quod, necessario faciēdū
videtur in prælio. De singulis centurijs quaterni equites et
quaterni pedites excubitu nocte faciunt. Et quia impossibē
le videbat in speculis vigilantes singulos permanere, ideo
in quatuor partes ad desidē sunt diuise vigilie, vt nō am-
plius q̄ tribus horis nocturnis necessarium sit vigilare. A
tubicine omnes vigilie committuntur & finitis horis a
cornicine reuocantur. Cōstructa acie peditum equites po-
nuntur in cornibus ita vt loricati omnes & connecti iun-
cti sint pedibus. Sagittarij autem vel qui loricas nō habēt,
longius euagentur: a fortioribus nāq; equitibus peditum
protegēda sunt latera: & a velocioribus atq; expeditis ho-
stium cornua semper fundenda atq; turbanda. Scire debet
dux cōtra cuneos hoc est globos hostiū quot equites opor-

DE VOCABVLIS REI MILITARIS

teat ponī. Nam nescio qua occultatione immo pōne diuinā
alijs cōtra alios dimicāt melius, & qui fortiores vicerant
ab inferioribus sāpe vincūtur. Quod si equites ipares
fuerint more veterū velocissimi cum scutis leuibus pedi-
tes ad hoc ipsum exercitati, ijsdē miscendi sunt, quos expe-
ditos quasi volitātes velites nominabant. Quo facto: q̄uis
fortissimi equites hostium euenerint, tamē aduersus mix-
tum agmē pares esse non possunt. Vnū hoc remedium oēs
duces veteres innenerunt, vt assuefacerēt iuuenes currētes
egregiæ, & inter binos equites singulos ex his pedites col-
locarent cum leuioribus scutis, gladijs, atq; missilibus. Ele-
phantī in praelijs magnitudine corporum barritim horro-
re, formæ ipsius nouitate, hoīes equosq; cōturbant hos con-
tra Romanū exercitū primū i lucania rex Pyrrhus eduxit,
postea Hannibal in Aphrica: rex Antiochus in oriēte. Iugur-
ta in Numidia copiosos habuerūt aduersus quos diuersa
excogitarūt genera armorū. Nā Cēturio in Lucania, gla-
dio manū quā p̄muscidē vocāt, vni abscidit & bini cata-
phracti equi iungebant ad currum, qbus insidentes cliba-
narij sarissas, hoc est longissimos cōtos in elephātos diri-
gebant. Alij contra elephatos cataphractos milites im-
misserūt ita vt in brachijs eorū vel in cassidibus vel hume-
ris aculei ingētes ponerent ex ferro, ne Elephās bellatorē
contra se venientem posset apprehendi. Præcipue tñ antiq.
velites aduersus elephantes ordinauerunt. Velites autē erāt
iuuenes leui armatura, corpore alacri, qui ex eqs optimæ
missilia dirigebant. hi equis p̄currentibus ad laciōres lan-
reas vel maiora spicula beluas occidebāt. Sed crescēte auda-
cia, postea collecti plures milites pariter pila. i. missilia i ele-
phates cōgerēbat, eosq; vulneribus elidebāt. illud additū ē
vt fōnditores cū fustibales & fundis, rotundis lapidibus
destinatis in illos per quos regebantur elephantes, cū ipſis

turribus affligeret atq; mactarent, quo nihil tutius inueniatur: postea venientibus beluis quasi irrupissent acie spaciū milites dabat. quæ cum in agmē mediū peruenissent circū fusis vndiq; armatorū globis à magistris militū absq; vulneribus capiebant illesī. Sed optima ratio est, q̄ ad victoriā plurimū cōfert vt lectissimos de peditibus eq̄tibusq; cū vicarijs, comitibus tribunisq; vacantibus habeat dux post acie in subsidijs p̄paratos, alios circa cornua, alios circa mediū: ne sicubi hostis vehemēter insistit, ne rūpat acies prouolēt subito, q̄ suppleant loca, additaq; virtute, inimicorum audaciā frangant. Huius cautelā primi lacones inueniunt imitari carthaginenses. Alteram post hec vbiq; serua rūt. hac dispositione nulla melior inueniit. Mā directa acies hoc solum agere debet, petere vt hostē repellat: aut fundato si cuneus sit agēdus aut forfex, superfluos habere debebit: de quibus cuneum forficemq; faciens ducenta sit, gnauiter ex abundantibus dicitur. Nam si de loco suo ordinatum militem transferre cœperis: vniuersa turbabis. Quod si bellatorum copia tibi non abundat: melius est habere acie breviorem dummodo in subsidijs collocaes plurimos. Cum explorator hostium latenter oberrat in castris, oēs ad tentorium suū per diem redire iubantur statim deprehendi tur explorator. Cum consilium tuū cognoveris aduersarijs proditum dispositionem mutare te conuenit, Raro enim manet absconditum, quod ad notitiā multitudinis iaz peruenit. Fieri quid debeat trattato cū multis, Quid vero factur? sis cū paucissimis ac fidelissimis vel potius ipse tecū. Hec Martij operis præcepta per diuersos auctorū libros diuersa imperator inuicte mediocritatem meā abbreviare iussisti ne vel fastidium nasceretur ex plurimis, vel plenitudo fidei deesset in paruis. Neq; enim degenerauit in hominibus. Martini calor, nec defecte sūt terre, que Lacedea-

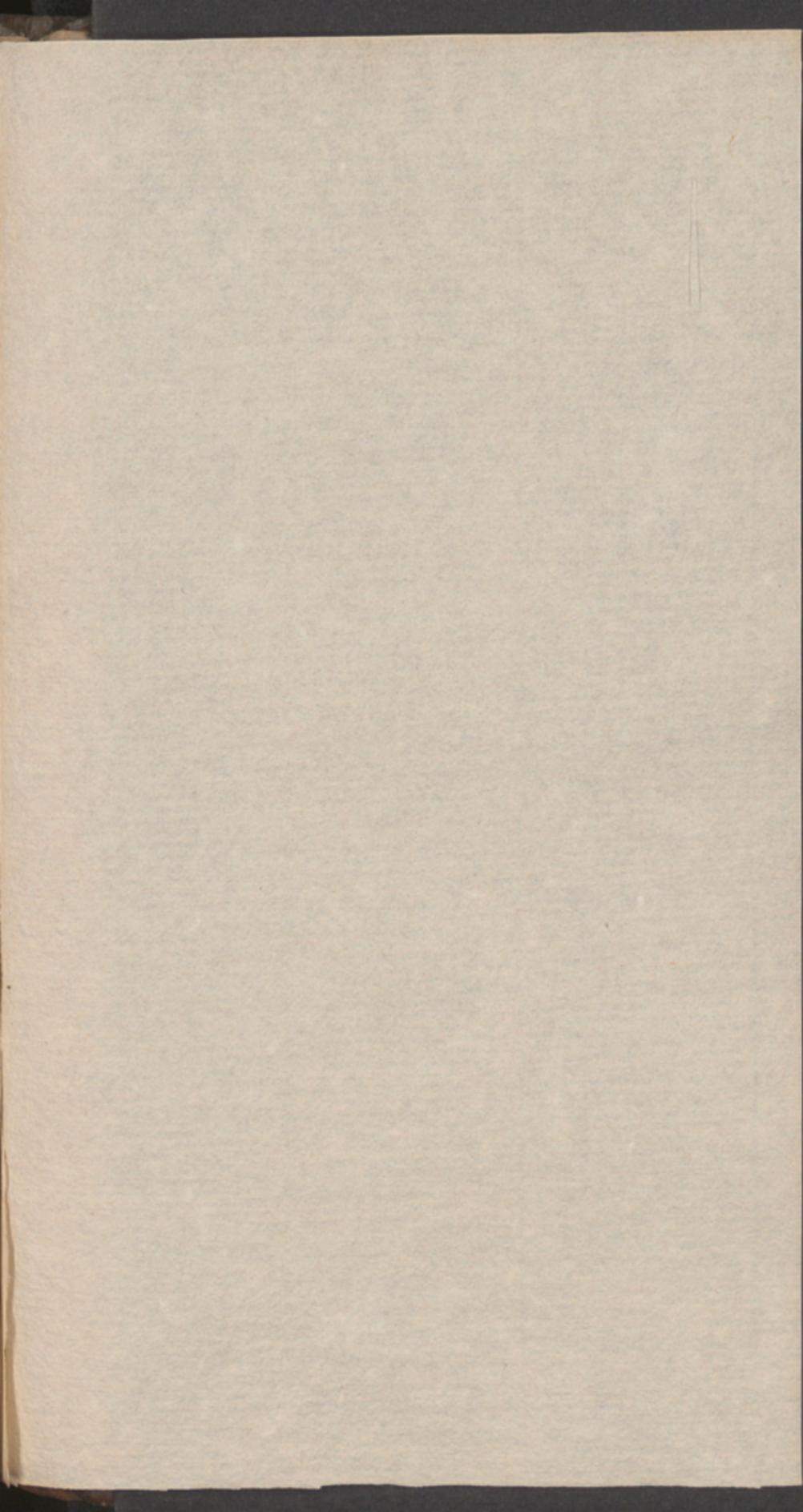
DE VOCABVLIS REI MILITARIS
mones, quæ Athenienses, quæ Marsos, quæ Samnites, quæ
Pelignos, quæ ipsos p̄genuere Romanos. Nonne Epiri ar-
mis plurimum aliquando valuerunt? Nonne Macedones
ac Thessali superatis Persis, vsq; ad Indiam bellando pe-
netrarunt? Dacos autem ē Mysos ē Thraces inter belli-
cosos semper fuisse manifestum est: ut ipsum Martem fa-
bulæ apud eos natum esse confirmet. Longum est si vni-
uersarum prouinciarum vires enumerare censemdam cū
omnes in Romani imperij ditione consistant. Sed longa se-
curitas pacis homines partim ad delectationem ocij: par-
tim ad ciuilia traduxit officia ita cura exercitijs militaris
primo negligentius agi, postea dissimulari, ad postremum
olim in obliuione perducta cognoscitur.

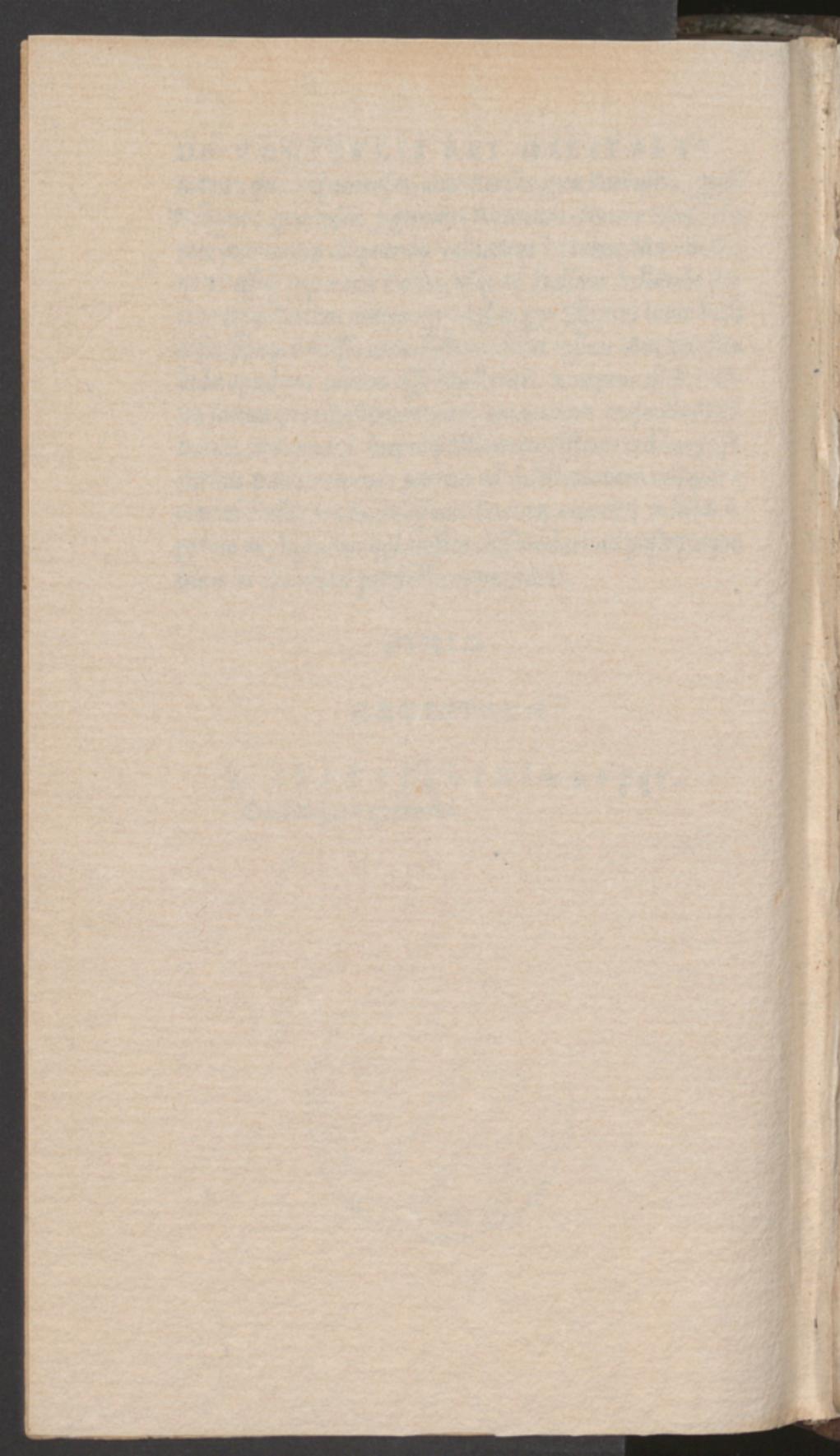
FINIS.

REGISTRVM.

A. a b c d e f g h i k l m n o p q r.
Omnes sunt quaterni.

+ 11

15
Glossa m. habet ep. 10.

15
Glossa m. habet ep. 10.

